

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ABDEST AYETİNİN ANLAŞILMASINDA EDATLARIN
YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erhan TULAY

İstanbul

Eylül-2019

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

ABDEST AYETİNİN ANLAŞILMASINDA EDATLARIN YERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erhan TULAY

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

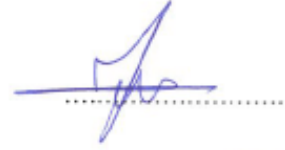
İstanbul

Eylül-2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Üye Doç. Dr. Abdulmutalip ARPA

Üye Doç. Dr. Aydın TEMİZER

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ömer ÇAĞA
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Abdest Ayetinin Anlaşılmasında Edatların Yeri**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Erhan TULAY

ÖNSÖZ

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren abdest, gusül ve teyemmüm hakkında çok tartışmalar yapılmış, çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Abdest, gusül ve teyemmümün nasıl alınması gerektiği hakkında ihtilaf edilen konuların geneli edatlardan kaynaklıdır. Bu bağlamda abdest âyetinin (Mâide / 6) anlaşılması noktasında müfessirler ve dilbilimciler tarafından ciddi bir tetkik ile edatlar işlenmiş, delalet ettikleri manalar üzerinde durulmuştur.

Abdest âyeti ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda genelde abdest konusu ele alınmış, özellikle ayakların yıkanması veya mesh edilmesi ile ilgili birçok makale yayınlanmış, tezler yazılmış ve kitaplarda geniş bir şekilde yer verilmiştir. Ayakların yıkanması veya mesh edilmesi mevzusu da edatların işlevsel durumundan kaynaklandığı için konumuz içerisinde yer alır. Çalışmamız, âyette geçen bütün edatları kapsamaktadır. Bu anlamda abdest, gusül ve teyemmüm konuları içerisinde sadece edatlara bağlı değerlendirmeleri ele aldık.

Çalışmamız dört bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümünde, tez ile ilgili genel bilgiler ve çalışma yöntemine değindik. İkinci bölümde, edatların (harflerin) tanımına ve Arap Dilindeki önemine yer verdik. Üçüncü bölümde, sadece abdest âyetinde geçen edatların Arapça gramerinde kullanım şekli ve çeşitlerini açıkladık. Dördüncü bölümde, abdest âyeti hakkında genel bilgiler vererek abdest âyetinin kırâatlara göre okunuşuna ve fikhî açıdan değerlendirilmesine değindik. Edatlar etrafında yapılan tartışmalarda tefsir ve fakihlerin beyan edilmiş görüşlerini, delilleriyle beraber karşılaştırarak ele aldık. Sonuç kısmında ise konu ile ilgili elde edilen bilgilerin genel değerlendirmesini sunduk.

Tez çalışmasında bana yardımını esirgemeyen kıymetli Danışman Hocam Dr. Osman YILMAZ'a, yüksek lisans eğitimim boyunca her türlü fedakârlıkta bulunarak benden manevi desteklerini esirgemeyen kıymetli eşime, dualarıyla yanımda hep hissettiğim anneme ve babama teşekkürlerimi sunarım.

Erhan TULAY

İstanbul-2019

ÖZET

ABDEST AYETİNİN ANLAŞILMASINDA EDATLARIN YERİ

Erhan TULAY

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Osman YILMAZ

Eylül-2019, 319 + XI Sayfa

Abdest âyetinin anlaşılmasında edatların önemli bir yeri vardır. Zira edatların farklı tanımlanması, farklı mana yüklenmesinden dolayı abdest ile ilgili mevzuların hükmünü birebir etkilemiş, muhtelif görüşlerin ortaya çıkmasına hatta mezhepler arasında ciddi tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur. Bu açıdan, konunun tam olarak açıklığa kavuşturulması yolunda daha doğru bir yaklaşım ortaya koymak için edatların iyi anlaşılması, öncelikle Kur'ân-ı Kerîm'de ne şekilde geçtiği, Arapların edatları nasıl ve hangi manalarda kullandıklarının bilinmesi gerekmektedir.

Abdest âyetinde toplam 21 edat (harf) geçmektedir. Bu çalışmada, âyette geçen edatların her birini Arap Dilinde kullanıldığı tüm manaları ile ele aldık. Nahiv âlimleri ile beraber kırâat imamlarının, müfessirlerin ve fakihlerin de görüşlerine önemli ölçüde yer verdik. Âlimlerin edatlar hakkındaki görüşlerini değerlendirerek, abdest âyetinde geçen edatların hangi manalara delalet ettiği tespitlerine yer verdik. Bu bağlamda, mevzumuz ile ilgili yapılan bütün tartışmalara nedenleriyle beraber değindik.

Anahtar Kelimeler: Abdest, Gusül, Teyemmüm, Edat, Harf, Mana.

ABSTRACT

THE EFFECT OF THE PREPOSITIONS ON UNDERSTANDING OF ABLUTION AYAT

Erhan TULAY

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Asst. Dr. Osman YILMAZ

September-2019, 319 + XI Pages

The Arabic language consists three things that are name, verb and letter. Each of them have a special feature in Arabic sentence. Although name and verb indicate a meanings by its own, letter has no meaning alone. On the other hand, letter can earn a mean within words. In Arabic language we can see that there are differences between verb and name. Verb differs from name by time. Shortly verb has a time-scale. Arabic language has its own situation, meaning and place in a sentence. Prepositions have a strong factor in this language. Because they can change the whole meaning of an Arabic sentence when they used in different place in a word or when they read in different recitation. We know that prepositions in Arabic language examined under “Huruful Meani” grup and they have same mission and meaning with letter.

When we read ablution ayat we see that prepositions have a significint place to understand the meaning of an ayat. When we change the recitation of prepositions, meaning of ayat may cahange. Also the place where they used can change whole meaning of an ayat. These deiffrencies can cause different views. one of the reaosns of this study is what is important in the use of prepositions in a word. We must konw how they are used in al-Qur’an al-Kareem and in traditional Arabic language. After that we can give a correct mean to an ayat.

There are 21 letters/prepositions in the ablution ayat. In this study we deal with all of these prepositions, their meanings and their effects in all way. Our aim is to explain how prepositions can change the meaning of an ayat diffirently and their recitation can cause different meanings among philologist, fakihs and other islamic schoolmans. Lastly you can see below their views about prepositions.

Key Words: Ablutions, Ghusl, Tayammum, Prepositions, Verb, Meaning.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
1.1.Tezin Konusu.....	1
1.2.Tezin Amacı.....	1
1.3.Tezin Yöntemi.....	1

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA DİL YAPISI.....	3
2.1.Arap Dilinde Kelime.....	3
2.1.1.Kelimenin Tanımı.....	4
2.1.2.Kelimenin Kısımları.....	5
2.1.2.1.İsim.....	5
2.1.2.2.Fil.....	6
2.1.2.3.Harf (Edat).....	7

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDEST ÂYETİNDE GEÇEN EDATLAR VE ANLAMLARI.....15

3.2. يا “Yâ” Nidâ Edatı.....	16
3.3. أيُّ “Eyyu” Edatı.....	26
3.4. ها “Tenbih Ha”sı.....	36
3.5. الَّذِي “Ellezî” Bağlacı.....	40
3.6. إذا “İzâ” Edatı.....	42
3.7. إلى “Îlâ” Edatı.....	46
3.8. ال “El” Takısı.....	51
3.9. الفاء المفردة ( ) “Fâ” Edatı.....	58
3.10. و “Vâv” Edatı.....	72
3.11. ب “Be” Edatı.....	85
3.12. حرف الياء “Yâ” Edatı (Harfi).....	97
3.13. إن “În” Edatı.....	99
3.14. كان “Kâne”.....	102
3.15. أو “Ev” Edatı.....	107
3.16. على “Alâ” Edatı.....	116
3.17. من “Min” Edatı.....	125
3.18. لم “Lem” Edatı.....	132
3.19. ما “Mâ” Edatı.....	135
3.20. لام التعليل (ل) “Lâmu’t-Ta’lil”.....	150
3.21. لَكِنَّ “Lâkin” Edatı.....	152
3.22. لَعَلَّ “Lealle” Edatı.....	154

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDEST ÂYETİNDE GEÇEN EDATLARIN FIKHÎ AÇIDAN

DEĞERLENDİRİLMESİ.....158

4.1.Abdest Âyetinin Nüzûl Sebebi.....	158
4.2.Âyetin Muhtevası.....	162
4.3.Abdest (Vudû').....	164
4.3.2.Abdest Âyetin Anlaşılmasında إِذَا “İza” Edatın Yeri.....	166
4.3.3.Abdest Âyetin Anlaşılmasında ف “Fâ” ile و “Vâv” Edatların Yeri.....	191
4.3.3.1.ف “Fâ” ve و “Vâv” Edatların Muvâlâta Delaletleri.....	191
4.3.3.2.ف “Fâ” ve و “Vâv” Edatların Abdestin Tertip Şartına Delaletleri.....	193
4.3.4.Abdest Âyetin Anlaşılmasında إِلَى “Îlâ” Edatın Yeri.....	201
4.3.4.1.إِلَى “Îlâ” Edatın Namaza Delaleti.....	201
4.3.4.2.إِلَى “Îlâ” Edatın Ellerin ve Dirseklerin Yıkanmasına Delaleti.....	202
4.3.4.3.إِلَى “Îlâ” Edatın Topukların Yıkanmasına veya Mesh Edilmesine Delaleti.....	210
4.3.5.Abdest Âyetin Anlaşılmasında ب “Be” Edatın Yeri.....	215
4.3.5.1.ب “Be” Edatın Başın Mesh Edilmesine Delaleti.....	215
4.3.5.2.ب “Be” Edatın Ayakların Yıkanması veya Mesh Edilmesine Delaleti....	230
4.3.5.3.ب “Be” Edatın Kırâatlarda أَرْجُلَكُمْ “Ercülekum - Ayaklar” Kelimesinin Farklı Okunuşuna Delaleti.....	232
4.3.5.4.ب “Be” Edatın Ayakların Mesh Edilmesine Delaleti.....	233
4.3.5.5.ب “Be” Edatın Ayakların Yıkanmasına Delaleti.....	239
4.3.5.6.ب “Be” Edatın Her İki Duruma (Yıkama ve Meshe) Delaleti.....	253
4.3.5.7.ب “Be” Edatın Her İki Durumun (Yıkama ve Mesh) Muhayyerliğine Delaleti.....	253
4.3.6.Abdest Âyetin Anlaşılmasında مِنْ “Min” Edatın Yeri.....	255
4.3.6.1.مِنْ “Min” Edatın Kazaî Hacete Delaleti.....	255

4.4.Gusül Abdesti.....	260
4.4.1.إنّ “İn” ve ف “Fa” Edatların Gusül Abdestine Delaletleri.....	262
4.4.2.إنّ “İn” ve أو “Ev” Edatların Kadına Dokunma Hükümüne Delaletleri.....	269
4.5.Teyemmüm.....	271
4.5.1.Âyetin Anlaşılmasında لمّ “Lem” Edatın Yeri.....	273
4.5.2.Âyetin Anlaşılmasında إذّا “İza” Ve لمّ “Lem” Edatların Yeri.....	281
4.5.3.Âyetin Anlaşılmasında ب “Be” Ve منّ “Min” Edatların Yeri.....	284
4.5.4.Âyetin Anlaşılmasında إنّ “İn” Ve أو “Ev” Edatların Yeri.....	290
4.5.5.Âyetin Anlaşılmasında إذّا “İza” Ve إنّ “İn” Edatların Yeri.....	291
4.5.6.Âyetin Anlaşılmasında أو “Ev” Ve على “Alâ” Edatların Yeri.....	293
4.5.7.Âyetin Anlaşılmasında إنّ “İn” Edatın Yeri.....	294
4.6.Âyetin Anlaşılmasında ما “Mâ” Edatın Yeri.....	297
4.7.Âyetin Anlaşılmasında ل “Lâm” Ve لكنّ “Lâkin” Edatların Yeri.....	301
4.8.Âyetin Anlaşılmasında ل “Lâm” Edatın Yeri.....	303
4.9.Âyetin Anlaşılmasında لعلّ “Lealle” Edatın Yeri.....	304
SONUÇ.....	306
KAYNAKÇA.....	310
ÖZGEÇMİŞ.....	319

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1: Âyette Geçen Edatlar Ve Tekrar Sayısı.....	15
Tablo 3.5.1: İsm-i Mevsuller ve Çeşitleri.....	40
Tablo 4.3.1: Mezheplere Göre Abdestin Farzları.....	165

KISALTMALAR

Ank.	Ankara
A.g.e.	Adı geçen eser
b.	Bin, ibn
Bkz.	Bakınız
Nşr.	Neşreden
s.	Sayfa
thk.	Tahkik eden
ts.	Tarihsiz
ö.	Ölüm
yy.	Yayın yeri / yayınevi yok
İst.	İstanbul
DİA.	Diyanet İslam Ansiklopedisi
Yay.	Yayınları
S.	Sayı
C.	Cilt
bs.	Basım
H.z.	Hazreti
s.a.v.	Sallallahû Aleyhi ve Sellem
r.a.	Allah, ondan razı olsun
h.	Hicri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Allah, bütün müslümanlara temizliği hergün yapmalarını farz kılmıştır. Abdest de maddi ve manevi bir temizliktir. Makbûl bir abdestin alınabilmesi için de gerekli bütün şartların yerine getirilmesi gerekir.

Bu bölümde; tezin konusu, amacı ve yöntemine değinilmiştir.

1.1. Tezin Konusu

Abdest âyetinin anlaşılmasında edatların manaları, çeşitleri, cümleye kattıkları anlamların dilbilgisi ve fıkıh açısından analiz edilerek değerlendirilmesidir.

Edatlar ile beraber âyetin her yönden incelenmesi, abdest konusu kapsamında olduğu için, ilahî emirlerin, Resulullah'ın (s.a.v.) pratik hayatına nasıl yansıdığı ile ilgili gelen rivâyetler ışığında değinilmesi ve genel olarak edatlardan kaynaklı ihtilaf edilen görüşlerin delilleriyle açıklanmaya çalışılmasıdır.

1.2. Tezin Amacı

Abdestin ne zaman alınması gerektiği, âzâların yıkanmasındaki tertip durumu, dirsek ve topuklarının sınırlarının belirlenmesi, meshin tanımı; miktarı, yıkamanın mahiyeti, gusûl ve teyemmümün alınması gibi birçok mevzuda ihtilaf edilmiştir. Bugün de devam eden tartışmalardan özellikle bazıları netice itibarı ile mezheplerin şîarı haline gelmiştir.

Bu çalışmamızda temel amaç, abdest âyetinde tartışmalara mevzu bahis olan edatların detaylı bir şekilde incelenmesi, ilmi açıdan yansımalarının değerlendirilerek edatların fikhî yönünün de açıklığa kavuşturulmasıdır.

1.3. Tezin Yöntemi

Abdest âyeti ile ilgili bilgiler derlenerek bölümlere ayrılmış, her konu başlıklar halinde verilmiştir. Söz konusu mevzular örneklendirilerek açıklanmıştır. Âyette geçen edatlar, detaylı bir şekilde incelenmesi ile beraber fikhî yansımaları da anlaşılır bir şekilde değerlendirilmiştir. Başta nahivcilerin görüşleri olmak üzere fakih, müfessir ve kârihlerin de görüşlerine yer verilerek konular açıklığa kavuşturulmuştur.

Konu, müracaat eserleri başta olmak üzere ilgili farklı kaynaklardan araştırma yapılarak geniş bir perspektiften ele alınmaya çalışılmıştır. Edatlar ile ilgili yazılan tezler de istifade edilen kaynaklar arasındadır. Hacmi küçük eserlerden de faydalanarak çalışmanın zengin tutulması sağlanmıştır. Tez yazımında mevzumuz ile ilgili olan konular üzerinde doğrudan durulmuş, buna bağlı mevzular da ele alınmıştır. Konu dışında kalan mevzulara yer verilmemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA DİL YAPISI

Bu bölümde, Arapça dilini oluşturan kelimenin tanımı ve edatların dildeki önemine yer verilmiştir.

2.1.Arap Dilinde Kelime

Arapçada lafız iki kısma ayrılır.¹

1. مفرد “Müfret”²
2. ومركب “Mürekkeb”³

Müfret kısmında mütâlâa edilen kelime; isim, fiil ve harf⁴ olmak üzere üç kısımdan oluşur.⁵

---

¹ Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerif Huseyni Cürçani, *Nahu Mir Mebadi Kavâidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, (Şittagong: Dâru'l-Faysal, 1987), 7.

² Kelimeye مفرد “Müfret” de denilmiştir. Cürçani, *Nahu Mir Mebadi*, 7; Ahmet Muhtar Ömer, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Arabiyyeti'l-Muasara*, (Kahire: Âlemu'l-Kutup, 2008), C. 3, 1954.

³ İki veya ikiden fazla kelimedenden oluşan lafızlardır. Cürçani, *Nahu Mir Mebadi*, 7.

⁴ Edatlar, Arapçada “Harf” diye tanımlanan kelime grubu içerisindeydir. Türkçede edat, bağlaç ve zarf gibi yardımcı kelimeler, Arapçada “Harf” olarak tanımlanan kelimelerdir. Edatların geniş bir şekilde ele alındığı bölümde gerekli tanım ve açıklamalar yapıldı.

⁵ Muhammed Ali Serrâc, *el-Babu Fi Kavâidi'l-Lügati ve Âlâtu'l-Edebi'n-Nahvi ve's-Sarfi ve'l-Belağati ve'l-Urud ve'l-Lügati ve'l-Mesel*, Müracaat eden Hayruddin Şemsi Paşa, (Şam: Dâru'l-Fikr 1983), 11; Ali el-Cârim & Mustafa Emin, *en-Nahvu'l-Vadîh fi Kavâidi'l-Lügati'l-Arabiyyeti*, (yy.: Dâru'l-Mısriyye's-Suudiyye, 2010), C. 1, 27; Cürçani, *Nahu Mir Mebadi*, 7; Ebû'l-Berakat el-Enbari, *Esraru'l-Arabiyye*, thk. Berakat Yusuf Hebbûd, (Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkan, 1999), 35; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve't-Tekmilu fi Şerhi Kitabi't-Teshil*, thk. Hasan Hendavi, (Şam: Dâru'l-Kalem, 1996), C. 1, 14, 15; Ebi Ali en-Nahvî, *el-Mesailu'l-Askeriyyat fi'n-Nahvu'l-Arabi*, thk. Prof. Dr. Ali Cabir el-Mansuri, (Amman: Dâru's-Sekafiyye, 2002), 26; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha fi İstinbâti'l-Ahkami's-Şer'iyye (Tatbiken ala Vâvi'l-Âtîf)”, *Şer'iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, (Ağustos 2016): 295.

Mürekkebe ise faydalı ve faydasız olmak üzere iki kısımdan oluşur.⁶

Tezimizin konusu olan “Abdest âyetinin anlaşılmasında edatların yeri”, hem ismi hem de fiili ilgilendiren bir konudur. Bu nedenle kısaca kelime ve kelimenin kısımlarına değinmek yerinde olacaktır.

2.1.1.Kelimenin Tanımı

Kelime; yaralamak, tesir etmek, acı vermek,⁷ söz söylemek,⁸ vecize, darbı mesel, anons, önemlilik gibi anlamlara gelir.⁹

Terim anlamı ise gramerciler tarafından birbirinden farklı şekilde tarif edilmiştir. Yapılan tarifler arasında en yaygın olanı şudur: “الكلمة لفظ وضع لمعني مفرد” “Kelime, bir mana için kullanılan lafızdır”.¹⁰

الكلمة “Kelime” ifadesinin iştikakı hakkında üç ayrı görüş vardır. Birinci görüş; كَلِمَةٌ “Kelime” (Kâf, fethalı; lâm, kesreli) şeklinde telaffuz edilir. Çoğulu ise كَلِمٌ “Kelimun”dur. Bu durum كَلِمَةٌ و كَلِمَةٌ vezniyle aynıdır. Bu, Hicazilerin görüşüdür. İkinci görüş; كَلِمَةٌ “Kelme” (Kâf, fethalı; lâm, sükûn) şeklinde telaffuz edilir. Çoğulu da كَلِمٌ “Kelmun”dur. Bu da Benî Temîm’in görüşüdür. Üçüncü görüş ise كَلِمَةٌ “Kilme” (Kâf, kesreli; lâm, sükûn) şeklinde telaffuz edilir. Bunun da çoğulu كَلِمٌ “Kilmun”dur. Bu ise Benî Rabî’ate’nin görüşüdür.¹¹ Ferrâ (ö. 207/822) da bunun üç şekli olduğunu söyler. Örneğin; وَرَقٌ ، وَرَقٌ ، وَرَقٌ kelimesi gibi.¹²

⁶ Cürcanî, *Nahu Mir Mebadi*, 7.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 12, 524; Ahmet Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, (Beyrut: Dâru’l-Mektebetü’l-Hayat,1957), C. 5, 98.

⁸ Ömer, *Mu‘cemü’l-Lügati’l-Arabîyyeti’l-Muasara*, C. 3, 1954.

⁹ Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük (el-M‘ucemi’l-‘Arabîyyu’l-Hadis)*, (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 770.

¹⁰ Serrâc *el-Babu Fi Kavâidi’l-Lügati*, 11; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 50.

¹¹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 15.

¹² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 12, 523.

2.1.2.Kelimenin Kısımları

Aşağıda kelimenin kısımları başlıklar halinde açıklanmıştır.

2.1.2.1.İsim

“İsim” kelimesinin kökü ve tanımı konusunda muhtelif görüşler dile getirilmiştir.

a) İsmın Sözlük Anlamı Ve Terim Tanımı

الإسم “İsim”, lügatte; ulu, yüce veya yükseklik¹³ manalarına gelir.

“İsmın” terim tanımı ise şu şekilde yapılmıştır: الإسم ما دلّ على معنى في نفسه غير مقترن بزمان “İsim, zamana bağlı olmaksızın müstakil bir manaya delalet eden kelimedir”.¹⁴

الإسم “İsim”, Basralılara göre السُمُوم “Sumuv” kökünden türemiştir. Küfî âlimlere göre ise الوَسم “Vesm” kökünden türemiştir. Basralıların görüşü, tercih edilen görüştür.¹⁵

b) İsmın özellikleri

İsmın özellikleri, kitaplarda genellikle aynı şekilde sayılmıştır. İsmın bazı özellikleri ise ismi detaylı olarak inceleyen kitaplarda belirtilmiştir. Muhtelif kaynaklarda geçen ismın özellikleri şunlardır:

1. İsim ال takısı alabilir.¹⁶
2. İsmın başına nidâ harfleri gelebilir.¹⁷

¹³ Rızâ, *Mu‘cemü Metni‘l-Lüga*, C. 3, 18; İbn Manzûr, *Lisânü‘l-‘Arab*, C. 14, 398; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 408.

¹⁴ Mustafa b. Muhammed Selim Ğalâyînî, *Câmi‘u‘d-Durûsu‘l-Arabiyye*, (Beyrut: Mektebetü‘l-Asriyye, 1993), C. 1, 9; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 1, 46; Tayyib, “Hurûfu‘l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve‘l-Kanun Dergisi*, 295; Benzer bir tarif de şudur: الإسم ما يدل على معنى مستقل بالفهم، وليس الزمن جزءاً منه كقلم ودواة “İsim; ifade edilen kelimenin zamana delalet etmeksizin anlam bildiren kelimelerdir”. Muhammed Ali Serrâc, *el-Babu Fi Kavâidi‘l-Lügati*, 11.

¹⁵ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 1, 44.

¹⁶ Ğalâyînî, *Câmiu‘d-Durûsu‘l-Arabiyye*, C. 1, 10; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 1, 47.

¹⁷ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 1, 47; Ğalâyînî, *Câmiu‘d-Durûsu‘l-Arabiyye*, C. 1, 10.

3. İsmın başına cer harflerinden biri gelebilir.¹⁸
4. İsmın sonu tenvinli olabilir.¹⁹
5. İsmın sonu yuvarlak ş “Te’nis tâ”sı alabilir.²⁰
6. İsim, isnâdı kabul edebilir.²¹
7. İsim, çoğul olabilir.²²
8. İsim, tasğir yapılabilir.²³

2.1.2.2.Fiil

a) Fiilin Sözlük Anlamı Ve Terim Tanımı

الفعل “Fiil” lügatte; iş, oluş ve bir eylemi bildiren kelimelerdir. الفعل “Fiil” kelimesindeki ف “Fe” harfinin esreli olarak okunduğunda (فعل) isim, fetha ile okunduğunda (فَعْل) mastar olur. فعل Kökünden gelmektedir.²⁴

Fiilin terim tanımı ise şu şekilde yapılmıştır: “Fiil; ما دل على معنى في نفسه مقترن بزمان zamana bağlı olarak müstakil bir anlam ifade eden kelimedir”.²⁵

¹⁸ Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10.

¹⁹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 47; Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10.

²⁰ Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 47; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, thk. Dr. Hasan Şazili Farhud, (Kahire: ?, 1969), 297, 300.

²¹ Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 47.

²² el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 39; Tayyib, “Hurûfu’l-Me’ânî ve Eseruha”, *Şer’iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 297; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 1, 47.

²³ el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 39; Tayyib, “Hurûfu’l-Me’ânî ve Eseruha”, *Şer’iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 297.

²⁴ Rızâ, *Mu’cemü Metni’l-Lüga*, C. 4, 429; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 11, 528.

²⁵ Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 11; Tayyib, “Hurûfu’l-Me’ânî ve Eseruha”, *Şer’iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 295; Benzer bir tarif şöyledir: الفعل ما يدل على معنى مستقل والفهم، والزمن جزء منه كذهب ويذهب واذهب “Fiil; ifade edilen kelimenin bir zamana delalet

b) Fiilin Kısımları

Zaman açısından fiil üç kısıma ayrılır,²⁶

1. Mâzi Fiil

جَاءَتِ الْبِنْتُ “Kız geldi”. وَقَفَ الرَّجُلُ “Adam durdu”.

2. Muzâri Fiil

تَأْكُلُ الْبِنْتُ “Kız yiyor”. أَلْبَسُ ثِيَابِي “Elbisemi giyiyorum”.

3. Emir Fiil

نَمْ مُبَكَّرًا “Erken uyu!”, نَظْفِ ثِيَابَكَ “Elbiseni temizle!”

2.1.2.3.Harf (Edat)

Kelimenin kısımlarından biri olan harf (edat) hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır.

a) Harfin Sözlük Anlamı Ve Terim Tanımı

حرف “Harf”, eğmek, meyletmek, döndürmek, tahrif, sapmak, taraf, yan, kenar, uç, zayıf, cılız dişi deve gibi anlamlara gelir.²⁷

Harfin birçok terim tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçı şunlardır:

1. **Tanım** : ما دل على معنى في غيره “Başka kelimeyle beraber bir anlam ifade eden kelimedir”.²⁸ Radî Esterâbâdî (ö.688/1289), harfin tek başına hiçbir anlam ifade etmediğini söyler.²⁹

---

etmesi anlamını taşıyan kelimelerdir. Gitti, gidiyor, git! gibi. Serrâc, *el-Babu Fi Kavâidi'l-Lügati*, 11.

²⁶ Ali el-Cârim, et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 1, 31-33; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 297.

²⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, thk. Enes Muhammed Şami, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008), 350, 351; İmîl Bedî' Yakûb, *el-Mu'cemü'l-Mufassal fi'l-Cumu'*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 139; Ömer, *Mu'cemü'l-Lügati'l-Arabiyyeti'l-Muasara*, C. 1, 474, 475; Rızâ, *Mu'cemü Metni'l-Lüga*, C. 2, 67; Muhammed Hasan Cebel, *el-Mu'cemü'l-İştikaki'l-Muassıla li Elfazi'l-Kur'ân-ı'l-Kerim*, (Kahire: Mektebetü'l-Âdab, 2010), C. 1, 411.

²⁸ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, thk. Fahrettin Kabavah & Muhammed Nedim Fâzıl, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 20; Ğalâyînî, *Câmiu'd-Durûsu'l-*

2. **Tanım:** ما لم يحسن له الفعل و لا الصفة و لا التثنية و لا الجمع و لم يجز أن يتصرف فهو حرف “Fiil, sıfat, tesniye ve çoğul olmadığı gibi aynı zamanda mutasarrıf da olmayana ‘Harf’ denir”. Ahfeş (?),³⁰ harfi, bu şekilde tanımlamıştır.³¹
3. **Tanım:** الحرف فيعرف بأن لا يقبل شيئاً من علامات الاسم و الفعل “Harf, isim ve fiilin hiçbir özelliğini kabul etmemesi ile ayırt edilir”. Zira kelime üç kısımdır. İsim ve fiil olmayan her kelime harftir. İbn Hişâm (ö. 761/1360), harfi, böyle tarif eder.³²
4. **Tanım:** حرف جاء لمعنى ليس بإسم و لا فعل “Harf, isimde ve fiilde olmayan manayı ifade eder”. Sîbeveyh (ö. 180/796) bu şekilde tarif etmiştir.³³ Aynı zamanda Ebû Ali en-Nahavi (ö.761/1360) de bu şekilde tarif etmiştir.³⁴

Arabiyye, C. 1, 11; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve't-Tekmil*, C. 1, 50; Benzer bir tanım da şudur: كل لفظ لا يظهر معناه كاملاً إلا مع غيره “Tek başına bir anlamı olmayan başka kelimelerle beraber bir anlam ifade eden edatlardır”. Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadîh*, C. 1, 31-33; Muhammed Süleyman Eşkâr, *Mu'cemü Ulûmi'l-Lügati'l-Arabiyye ani'l-Eimme*, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995), 189; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 295; “Arap Dilinde Harfin Manası”, http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [01.11.2018].

²⁹ “Arap Dilinde Harfin Manası”,

http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [01.11.2018].

³⁰ Tarihte meşhur üç Ahfeş isimleriyle müsemma âlim vardır. Kaynaklarda hangi Ahfeş olduğu bilgisi verilenin ölüm yıl bilgisi eklenmiştir. Genelde hangi Ahfeş olduğu belirtilmediğinden dolayı ölüm tarihi eklenememiştir. Meşhur bilinen üç Ahfeş şunlardır: Ebü'l-Hasen Saîd b. Mes'ade el-Mücâşiî el-Belhî el-Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830, Ebü'l-Hattâb Abdülhamîd b. Abdilmecîd el-Ahfeş el-Ekber (ö. 177/793), Ebü'l-Hasen Alî b. Süleymân b. el-Fazl el-Ahfeş el-Asgar (ö. 316/928).

³¹ İbn Fâris & Ahmed b. Zekeriyya Ebû'l-Huseyn el-Kazvini'r-Râzî, *es-Sâhibey fî Fikhi'l-Lügati'l-Arabiyyeti ve Mesâiliha ve Süneni'l-Arab fî Kelâmihâ*, nşr. Muhammed Alî Bidûn, 1 bs. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 50.

³² İbn Hişâm *en-Nahvî, Şerhu Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, (Kahire: Dâru't-Talâî', 1383/1963), 52.

³³ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 3 bs. (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1988), C. 1, 12.

Sîbeveyh'in (ö. 180/796) yaptığı bu tarife örnek verecek olursak; زيد منطلق "Zeyd çıktı" cümlesinin başına هل "Mi/mu" edatı getirildiğinde هل زيد منطلق؟ "Zeyd çıktı mı?" şeklinde mana değişir. Bu cümlede زيد ve منطلق kelimelerinde olmayan bir mana هل ile elde edilmiş olur.³⁵

b) Harfin Kısımları ve Tasnifleri

Harfler, âlimler arasında farklı tasnif edilmiştir.

Ebû'l-Kâsım Zeccâcî, (ö. 337/949) harfleri üç çeşit olarak tasnif etmiştir. Bunlar;³⁶

1. Mu'cem harfler,
2. İsim olan harfler,
3. Fiil olan harflerdir.

Harfleri dört grupta inceleyenler ise şu şekilde tasnif etmişlerdir:

1. Hurûfu'l-Mebâni,³⁷
2. Hurûfu'l-Hicâi,³⁸
3. Hurûfu'l-Me'ânî,³⁹
4. Hurûfu'l-Mu'cem.⁴⁰

Bu yapılan tasnifler, genel olarak iki ana başlıkta⁴¹ incelenmiştir.

---

³⁴ Ebi Ali en-Nahvî, *el-Mesâilu'l-Askeriyyât fi'n-Nahvu'l-Arabi*, thk. Prof. Dr. Ali Câbir el-Mansûrî, 26.

³⁵ İbn Fâris, et al., *es-Sâhibey fi Fıkhî'l-Lügati'l-Arabiyyeti*, 50.

³⁶ Zeccâcî, *el-İzâh fi 'İleli'n-Nahv*, thk. Mâzin el-Mubarek, 1 bs. (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1394/1974), 54.

³⁷ Mehmet Çelen, *Arapçada Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, 2 bs. (İstanbul: Kalem Yay., 2006), 3, 4.

³⁸ A.g.e., 3, 4.

³⁹ A.g.e., 3, 4.

⁴⁰ Çelen, *Arapçada Edatlar*, 3, 4.; Bazılarına nokta koymak suretiyle karışıklığı/kapalılığı giderilen alfabe harflerine de hurûfu'l-mu'cem denilmiştir, İbrahim Hatipoğlu, "Mu'cem", <https://islamansiklopedisi.org.tr/mucem--tabakat> [10.05.2019].

⁴¹ Tayyib, "Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha", *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 297.

1. Hurûfu'l-Mebânî /Hurûfu'l-Hecâî “Yapı Harfleri”

Toplam 28 harften oluşan Arap alfabesindeki her bir harfin kendisine has telaffuzu vardır. ء “Hemze” ile başlayıp ...ج، ث، ت، ب، diye devam eden herhangi bir anlam ifade etmeyen alfabe harfleridir.⁴²

Başka harfle birleşmediği müddetçe müstakildir. Bir veya birden fazla harfle birleşmesi durumunda “Kelime” meydana gelir. Mesela ي “Ye” ve د “Dal” harflerin birleşimiyle يد “Yed” yani “El” kelimesi meydana gelir. Sülâsi; rubâi kelimeler de, harflerin birleşimiyle bu şekilde oluşur. Harflerle meydana gelen kelime, bir anlam oluşturur. Ancak bu anlam, cüz'î (müfret) bir anlam olur. Mesela يد “El” kelimesi denildiğinde, onun bir isim olduğu anlaşılır. Ancak tam olarak ne kastedildiği; i'râbı, kimin veya başka hangi anlamda kullanıldığı anlaşılmaz.⁴³

2. Hurûfu'l-Me'ânî “Anlam Harfleri”

Hurûfu'l-Me'ânînin tarifi, “Harf”in tanımı gibi âlimler tarafından yapılmıştır. Yukarıda “Harf”in tanımı geçmişti.

Harfler (edatlar), “Hurûfu'l Me'ânî” grubu içinde mütâlâa edilir. Hece harflerinden ayrı tutmak için “Anlam Harfleri” diye isimlendirilmiştir.⁴⁴ İsim ve fiillerle kullanıldıkları zaman kelama anlam katarlar. Sayıları sekseni geçmemektedir.⁴⁵ el-Murâdî'nin (ö.749/1348) zikrettiğine göre, bazı nahivciler, hurûfu'l-me'ânînin

---

⁴² Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 297; Çelen, *Arapçada Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, 3, 4; Hıfni Nasıf, ed-Durûsu'n-Nahviyye, (Kuveyt: Dâru İlâfî'd-Devliyye, 2009) C. 4, 397; *Kur'ân-ı Kerîm*'de sûre başlarında geçen Hurûfu'l-Mukâtaa harflerin her birinin ayrı ayrı anlamlar ifade ettiğini beyan eden âlimlerin görüşü vardır. Âyetlerin tamamının açık/beyan olması gerektiğini “...İnsanlara açıklayasın diye...” (Nahl, 44) âyetine binaen bu görüşe varmışlardır. Mezhepler arasında aynı harfe farklı manalar yüklenmiş olması muhtelif görüşlerin ve hatta mezhepsel aşırı görüşlerin de dile getirilmesine sebep olmuştur.

⁴³ “Arap Dilinde Harfin Manası”,

http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [27.10.2018].

⁴⁴ Çelen, *Arapçada Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, 3.

⁴⁵ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, (Konya: Tekin Kitabevi, ts), 275.

tamamının 73 harf olduğunu kabul ederler.⁴⁶ Bazı âlimler ise bu sayıyı 90 ve hatta 100'e kadar çıkarırlar. Ehâdi, sünâi, sülâsi, rubâi ve humâsi şeklinde beş kısımda hasredilmiştir.⁴⁷

Fiil ile isimleri birbirine bağladığı için “Hurûfu'l-Me'ânî”⁴⁸ veya “Hurûfu'l-Cer” olarak isimlendirilmiştir. Kendisinden önceki nekre sıfatına uygunluğundan dolayı “Sıfat Harfleri”; zayıf olan fiili, mamuluna ulaştırdığı için “Takviye Harfleri” olarak da isimlendirilmiştir. Bunların dışında “Bağlaç Unsurları, İzâfet Harfleri”, gibi isimler de verilmiştir.⁴⁹

Kur'ân ve Sünnetin doğru anlaşılması için, hurûfu'l-me'ânînin iyi bilinmesi gerekir. Çünkü fıkıh meselelerin bir çoğunda, hurûfu'l-me'ânîye ihtiyaç zaruri bir durumdur.⁵⁰ Bunun için İmam Suyûtî (ö. 911/1505), “el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân” adlı kitabında; “Bil ki; bir konunun tam olarak anlaşılması için, bunun (hurûfu'l-me'ânînin) bilinmesi gerekir” diye söylemiştir.⁵¹

“Harfler”, her ne kadar nahiv ilmin içinde mütâlâa edilmiş olsa da usûl âlimleri tarafından da araştırılmış, birçok fikhî meselede delil olarak gösterilmiştir. Usûl âlimleri, Arapça olan bir cümlenin (hurûfu'l-me'ânînin) en doğru bir şekilde anlaşılması noktasında nahiv ve dilbilimcilerden daha titiz hareket etmişlerdir. Arapça, gerçek anlamda çok geniş bir dil olmasından dolayı usûl âlimleri, lafızların zâhir anlamından ziyade bağlamsal manalarına da bakarak araştırmışlardır.⁵²

---

⁴⁶ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 28.

⁴⁷ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 28.

⁴⁸ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 297.

⁴⁹ “Arap Dilinde Harfin Manası”,

http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [02.11.2018].

⁵⁰ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 301.

⁵¹ Celâlüddin Abdurrahman Süyûtî, *el-İtkânü fi Ulûmi'l-Kur'ân*, 4 bs. (Mısır: Mustafa Babi'l-Halebi ve Evladuhu Yayınevi, 1978), C. 2, 140.

⁵² Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 299.

Fakihlerin usûlü'l-fıkh kitapları, hurûfu'l-me'ânî ile doludur. Hurûfu'l-Me'ânîleri geniş bir biçimde ele almışlardır.⁵³

Hurûfu'l-Me'ânî, kelimelerde bazı değişikliğe sebep olup olmaması durumunda, kendi aralarında âmil ve âtil olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Başında bulunduğu kelimelerin sonunda değişiklik meydana getiren harflere “Âmil harfler” denilmiştir. Âmil harf, kendisinden sonra gelen kelimeyi cer, nasb veya cezm ederek etkiler. Kelimenin sonunda herhangi bir değişiklik yapmayan harflere de “Âtil harfler” denilmiştir. لو “Lev/eğer”, هل “Hel/mi, mu”, نعم “Neâm/evet” gibi.⁵⁴

Hurûfu'l-Me'ânînin önemine binaen örnekler verecek olursak; خرجنا من المنزل الي الكلية; cümlesindeki من ve الي harfleri olmazsa cümle anlamsız olur. Bu nedenle “Manaya tealluk eden edatlar” olarak isimlendirilmiştir. Mesela alfabedeki ب “Be” harfinden farklı olan hurûfu'l-me'ânîdeki ب “Be” harfi, Allah'ın (c.c.) وَأَمْسَحُوا بُرُءُوسِكُمْ (c.c.) âyetinde “İlsâk/ulaştırmak” anlamı vermiştir.⁵⁵

c) Hurûfu'l-Me'ânînin Görevleri

Hurûfu'l-Me'ânînin görevleri⁵⁶ şunlardır:

1. Zamiri zamire bağlar. أين أنت منه؟ “Sen kim, o kim? (Onun tırnağı bile olamazsın!) örneğinde olduğu gibi.
2. İsmi isme bağlar. هُدَى لِّلْمُتَّقِينَ “Muttakiler için bir hidayettir”,⁵⁷ gibi.
3. Fiili isme bağlar. Örnek olarak; فَلَا أَقْسِمُ بِالشَّقِّقِ “Yemin ederim şafağa”,⁵⁸ gibi.
4. Fiili fiile bağlar. قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ “Dediler ki: “Allah'a andolsun, siz de biliyorsunuz ki biz bu ülkede fesat çıkarmaya gelmedik, hırsız da değiliz”,⁵⁹ gibi.

⁵³ İbn Fâris et al., *es-Sâhibey fi Fıkhî 'l-Lügati 'l-Arabiyyeti*, 87.

⁵⁴ Çelen, *Arapçada Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, 3.

⁵⁵ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve 'l-Kanun Dergisi*, 297, 298.

⁵⁶ “Arap Dilinde Harfin Manası”,

http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [02.11.2018].

⁵⁷ Bakara , 2.

⁵⁸ İnşikak , 16

⁵⁹ Yusuf , 73

5. Cümleyi cümleye bağlar. *إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ*. “(Ey Peygamber’in eşleri!) Eğer siz ikiniz Allah’a tövbe ederseniz, ne iyi. Çünkü kalpleriniz kaydı. Eğer Peygamber’e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah onun yardımcısıdır, Cebrail de, salih mü’minler de. Bunlardan sonra melekler de ona arka çıkarlar”,⁶⁰ örneğinde olduğu gibi.
6. Sûreyi sûreye bağlar. Kur’ân’da bunun tek bir örneği vardır. *لِإِيْلَافٍ فُرَيْشٍ* “Kureyş’in emniyetini sağladığı”⁶¹ âyet ile başlayan Kureyş Sûresini, Fiil Sûresine bağlar. İbn Âşûr (1909-1970), Fiil Sûresinin *فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَأْكُولٍ* “Böylece Allah, onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi”⁶² son âyetinden sonra Kureyş Sûresinin (Lâm ile başlaması) her ne kadar mustakil bir sûre olsa da onun devamı niteliğinde olduğunu söyler.⁶³

d) Hurûfu’l-Me’ânî Hakkında Yazılan Eserler

Edatlar, ilk yazılan nahiv kitaplarının büyük çoğunluğunda, genel manaları ile nahiv konusu içinde incelenmiştir. Yani harfler, kelime türleri olan isim ve fiilden ayrı değerlendirilmemiş, harfler için müstakil bir bölüm ayırılmamıştır. Me’ânî harfler hakkında cümlelerde geçen yerlerdeki konumları ile beraber onlara yüklenen manaların keyfiyeti hususunda zorlanılmıştır. İşte bu nedenden dolayı nahivciler, meânî harflerin tüm manalarını kapsayan yeni kitaplar tasnif etmek zorunda kalmışlardır. Harflerin manalarını, yapılarını, bölümlerini ve mezheplerin üzerinde ihtilaf ettikleri mevzuları, örnekleriyle beraber geniş bir şekilde tasnif ederek kapsamlı bir şekilde ele almışlardır.⁶⁴

---

⁶⁰ Tahrîm, 4

⁶¹ Kureyş, 1

⁶² Fiil, 5

⁶³ “Arap Dilinde Harfın Manası”,

http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [02.11.2018].

⁶⁴ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, thk. Prof. Dr. Ahmet Muhammed el-Harrat, 3 bs. (Şam: Dâru’l-Kalem, 2002), 22.

Me‘ânî harfler için telif edilen erken dönem kitaplar içinde yeni baplar ve ilk defa karşılıklı münakaşaların yer aldığı eserler ortaya konulmuştur. Bu telif edilen eserlerin bazıları şunlardır:⁶⁵

1. Rummânî'nin (ö. 384/994) “Me‘âni'l-Hurûf” kitabı. Yaklaşık 25 sayfadan oluşur. En önemli harfleri yazmış, en meşhur manalara değinerek her biri için örnekler vermiştir. Ancak harflerle isimler arasında herhangi bir temyiz yapılmadığı bir eserdir.
2. Alî b. Muhammed Ebû'l-Hasan el-Herevî'nin, (ö. 415/1024) “el-Ezhiye fi İlmi'l-Hurûf” adlı kitabı. Rummânî'nin kitabı gibidir ancak bunda daha çok edat işlenmiştir. Örnekler de daha fazladır.
3. Zeccâcî'nin (ö. 337/949) “Kitâbu'l-Lâmât” kitabı. Lâm harfinin bütün manalarını ve hükümlerini ele alan bir eserdir.
4. Ahmed b. Abdünnûr el-Mâlekî'nin (ö.702/1302) “Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me‘ânî” kitabı.
5. el-Murâdî'nin (ö. 749/1348) “el-Cenâ ed-Dânî fi Hurûf'l-Me‘ânî” kitabı.

Eserleriyle birlikte adlarını da andığımız müellifler, Hurûfu'l-Me‘ânî konusuna çok önem veren, bu konuyla ilgilenen en meşhur müellifler arasındadır.

Tezimizin konusu da Hurûfu'l-Me‘ânî içinde yer alan harflerin/edatların bir kısmıdır. Bu bağlamda abdest âyetinde geçen bütün edatlara ayrı ayrı değinerek hem isim ve fiillerle kullanılan edatları hem de âmil ve âtil olan edatları detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

Yukarıda yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere Arapçada isim ve fiil dışında kalan bütün kelimeler, harftir. Bu anlamda her edat, her bağlaç harftir. İsim mi harf (edat) mı veya fiil mi harf (edat) mı gibi üzerinde tartışılan kelimeler, harf olarak değerlendirilerek teze dâhil edilmiştir. İsim ve fiil olduğu konusunda tartışmaya götürmeyen kelimeler dışında âyette geçen bütün harfler (edatlar) işlenmiştir.

---

⁶⁵ el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me‘ânî*, 22.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ABDEST ÂYETİNDE GEÇEN EDATLAR VE ANLAMLARI

Bu bölümde toplam 21 edat (harf) işlenmiştir. Edatlar, âyette geçen sıralamaya göre ele alınmıştır. Aşağıdaki tablo 3.1 de âyette geçen edatların hangileri olduğu ve âyette geçen sıralamaya göre verilmiştir.

Tablo 3.1: Âyette Geçen Edatlar Ve Tekrar Sayısı

Sıra	Âyette Geçen Edatlar	Tekrar Sayısı
1	Yâ Nidâ Edatı (يا)	1
2	Eyyu Edatı (أي)	1
3	Tenbih Ha'sı (ها)	1
4	Ellezî Edatı (الذى)	1
5	İzâ Edatı (إذا)	1
6	İlâ Edatı (إلى)	3
7	El Takısı (ال)	5
8	Fâ Edatı (ف)	5
9	Vâv Harfi (و)	8
10	Be Edatı (ب)	2
11	Yâ Harfi (ى)	1
12	În Edatı (إن)	2
13	Kâne Edatı (كان)	2
14	Ev Edatı (أو)	3
15	Alâ Edatı (على)	3
16	Min Edatı (من)	4
17	Lem Edatı (لم)	1
18	Mâ Edatı (ما)	1
19	Li Edatı (ل)	3
20	Lâkin Edatı (لكن)	1
21	Lealle Edatı (لعل)	1
	TOPLAM	50

Tablo 3.1 de görüldüğü üzere abdest âyetinde geçen edatların tekrar sayısı kendi aralarında farklılık arz etmektedir. Buna göre âyette en çok “Vâv” edatı geçmektedir. Toplamda ise edatlar, 50 kere geçmektedir.

3.2.٤ “Yâ” Nidâ Edatı

Sözlükte “Ey!”⁶⁶ anlamına gelir. Nidâ⁶⁷ harflerindedir. Arapçada muhatabın dikkatini çekmek ya da ona seslenmek üzere ünlem anlamı taşıyan bazı giriş sözcükleri kullanılır. Türkçede “Ey falancalar, bana kulak verin, size bir şey söyleyeceğim” anlamına gelen “Hey!, Ey!” sözcükleri gibi Arapçada da bazı edatlar

---

⁶⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 237.

⁶⁷ Mehmet Yakışık, “Arap Dilinde Nidâ Edatları Ve Münâdâ” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 6; النداء “Nidâ” kelimesinin sözlük anlamı; ses, güzel ses, uzaklık, yüksek sesle çağırmak, birine bağırarak, yüksek sesle dua etmek anlamlarına gelir. İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, C. 15, 314-318; Ebü'l-Fazâil Radiyyüddin (Radi) Hasen b. Muhammed b. Hasen es-Sâğânî, *et-Tekmile ve 'z-Zeyl ve 's-Sıla li-Kitâbi Tâci'l-Lüga ve Sihâhi'l-Arabiyye li'l-Cevherî*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, (Kahire: Matbaatu Dâru'l-Kutup, 1978), C. 6, 521, 522; “Sesin yükseltilmesi”, anlamına gelir, Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, (Beyrut: Menşuratu Mektebetü'l-‘Asriyye, ts.), C. 4, 3; Yani herhangi bir lafızla bir şey için seslenilmesi, çağırılması. Terim anlamı ise; ister gerçek ve ister mecazî olsun nidâ harfi olan ٤ veya benzer nidâ harflerinden biriyle konuşan bir kimsenin muhatabını çağırması. İbn Hişâm en-Nahvî, *Evdahu'l-Mesâlik ile Elfiyyeti İbn Mâlik*, thk. Yusuf Şeyh Muhammedu el-Bakâî, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993), C. 4, 3; Ahmed B. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimi, *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1354/1935), 112; Nidâ edatı, Arapçada olduğu gibi birçok dilde de karine olduğu ve ses tonundan anlaşıldığı zaman düşebilir. Sözü kısa tutma gayesiyle söyleyişte söylenmeyebilir. Bu durum yazım dilinde ise ünlem (!) ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Bunun örnekleri konu detayında verilmiştir. Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 227; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, thk. İrfan b. Selim el-İşâhusüne Dimeskî, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2004), 70; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1787; İbrahim Mustafa, Ahmet Ziyat, Hamit Abdulkadir ve Muhammed Neccar, *el-Mu'cemü'l-Vasît*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabi, 2008), 1062; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi İlmi'l-Arabiyye*, thk. Dr. Fahri Salih Kaddare, (Amman: Dâru İmar, 2003), 314; Eşkâr, *Mu'cemü Ulûmi'l-Lügati'l-Arabiyye ani'l-Eimme*, 451.

yoluyla yakın ve uzak için ayrı, eril ve dişiller için ayrı olmak üzere bir takım edatlar vardır⁶⁸

Her edatın kendine mahsus özelliği⁶⁹ olduğu gibi nidâ edatlarının da kendilerine has özellikleri vardır. Nidâ, çağırma/seslenme anlamına gelen her lafızla yapılabilir. Ancak nahiv ve belağatçıların ıstılahında ise nidânın gerçekleşebilmesi için sadece nidâ edatlarından bir edat ile seslenilmiş olması gerekir.⁷⁰

Dil açısından seslenilmiş (çağırılmış) kişiye “Münâdâ”,⁷¹ seslenen (çağırılan) kişiye de “Münâdî” denir.⁷²

a) Nidâ Edatları

Nahivciler, nidâ edatların sayıları konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu görüşlere kısaca değinecek olursak;

1. Beş nidâ edatı vardır. Bu edatlar; يا، أيًا، هيا، أي، أ “Yâ, eyâ, heyye, ey, hemze”⁷³dir. İlk olarak bu görüşü dile getiren Sibeveyh’tir (180/1505).⁷⁴ Nidâ harflerine “Harf” değil de “Şeyler” olarak isimlendirmiştir. Nidâ olan “Hemze” için ise “Elif Nidâsı” ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda “Vâvu Nedeb”i de nidâ harflerinden saymamıştır.⁷⁵

⁶⁸ “Münâdâ Dil Bilgisi”, <https://fasiharapca.com/munada-arapca-acikogretim-ilahiyat-arapca-dersleri/14849> [26.05.2019].

⁶⁹ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim Beyne’l-Meâni’n-Nahviyye ve Delâlâtü’l-Hitab*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Muntavara Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Cezayir, 2009), 42.

⁷⁰ Abdulhamîd, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfytyeti İbn Mâlik*, C. 4, 3.

⁷¹ A.g.e., C. 4, 3.

⁷² Münâdî: <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/m%C3%BCnadi/> [26.05.2019].

⁷³ خمسة أعلام “Hemsetu E’lâm” olarak isimlendiren âlimler: İbrahim Şebesteri, Ali b. Abdullah, Muhammed b. Abdulaziz, Muhammed b. Musa, Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 43.

⁷⁴ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 44, 45; Yakışık, “Arap Dilinde Nidâ Edatları Ve Münâdâ”, 7.

⁷⁵ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 44, 45.

2. Altı nidâ edatı vardır. Zeccâc (311/923), bu edatların; وا، أ، هيا، أي، يا، 76 olduğu görüşündedir. Zemahşerî (ö.538/1144) de el-Mufasssal'da “Vâv-ı nedeb”i nidâ edatları arasında saymıştır.⁷⁷ İbn Mâlik et-Tâî (ö. 672/1274) de Şerhu't-Teshîl kitabında altı edat yazmıştır.⁷⁸ Günümüz dil bilimcilerinden Prof. Dr. Salih Samarrâî de nidâ edatlarının 6 olduğu görüşündedir. Ancak geçmiş âlimlerden farklı olarak واو الندبة yerine أي harfinin nidâ edatı olduğunu belirtmiştir.⁷⁹
3. Yedi nidâ edatı vardır. Haydara Yemenî ⁸⁰ (ö.599/1202) bu görüştedir. Bu edatlar; يا، أيا، هيا، أي، أ، وا، آي'dır. İbn Mâlik (ö. 672/1274) de bu görüşü doğrular.⁸¹ el-Hâşimî (1878-1943) ve Mustafa b. Selim Ğallâyînî (ö.1364/1944) de bu görüşleri ancak آي harfi yerine آ harfini tercih etmişlerdir.⁸²
4. Sekiz nidâ edatı vardır. Kûfîler bu edatların; آ، أيا، هيا، أي، أ، وا، آي olduğunu söylemişlerdir. Basralı âlimlerden Ahfeş el-Evsat (ö.215/830) ile beraber son dönem âlimlerinden İbn Asfûr (ö.669/1270) gibi birçok âlim tarafından da bu görüş kabul edilmiştir.⁸³

⁷⁶ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 44.

⁷⁷ A.g.e., 44.

⁷⁸ İbn Mâlik et-Tâî, *Şerhu't-Teshîl li-İbni Malik*, thk. Abdurrahman es-Seyyid ve Muhammed Bedvi'l-Mahtun, (Kahire: Hicr Yayınevi, 1990), C. 3, 385, 386.

⁷⁹ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 44.

⁸⁰ Ali b. Süleyman b. Es'ad b. Ali b. İbrahim b. Temim el-Harisi el-Medeni isimidir. Künyesi: Ebû'l-Hasen, lakabı da Haydara'dır.

⁸¹ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 44.

⁸² el-Hâşimi, *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, 247; Ğalâyînî, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, C. 3, 148.

⁸³ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 45; Abdurrahman b. Ahmet b. Muhammed b. Hizamu'l-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), C. 2, 25; Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 8.

Aslında tartışmanın ana sebebi nidâ edatları üzerinde değil de الندبة و او üzerindedir. Bu edatın farklı tanımlanmasından dolayı kimisi 6, kimisi de 8 nidâ edatın olduğunu söylemiştir.

أي Ve ا edatlar, yakın için kullanılan nidâ edatlarıdır.⁸⁴ أي Edatı için hem uzak hem de mutavassıt edatı olduğunu söyleyenler de olmuştur.⁸⁵ ا Hemze edatı için İbn Habbâz (ö. 639/1241), yakın ve uzak arasında mutevassıt olduğu görüşündedir.⁸⁶ أي ، هيا Ve ا edatları, hem hakiki hem de hükmî uzaklık için kullanılan nidâ edatlarıdır.⁸⁷ وا “Vâ” Edatı da nudbe edatıdır.⁸⁸

Yukarıda zikrettiğimiz görüşlere baktığımızda nidâ edatları için temelde ihtilaf söz konusu değildir. İlk belirttiğimiz şu ا ، أي، هيا، أي، يا، أيا، هيا، أي، ا beş edat, bütün âlimlerin kabul ettiği nidâ edatlarıdır. Bu durumda bizim konumuzu ilgilendiren يا edatı da bu beş edat içerisinde yer almaktadır.

يا “Yâ” nidâ edatı, nidâ edatları arasında الباب أم “Nidânın anası” olarak tanımlanmıştır.⁸⁹ Çünkü diğer nidâ edatları arasında en geniş, asıl⁹⁰ ve en meşhur

---

⁸⁴ el-Hâşimi, *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, 247; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25; Ğalâyînî, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, C. 3, 148.

⁸⁵ el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25.

⁸⁶ Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 4.

⁸⁷ el-Hâşimi, *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, 247; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2,25; Ğalâyînî, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, C. 3, 148; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 61.

⁸⁸ Nudbe: Herhangi bir şeyden duyulan acı dolayısıyla yapılan nidâyâ nudbe denir. Nudbe için يا ، daha ziyâde ا و ünlem edatları kullanılır. Münâdâ'nın uyduğu kaidelere uyar. “Nudbe”, <https://fasiharapca.com/nudbe/302801> [26.05.2019]; el-Hâşimi, *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, 247; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25; Ğalâyînî, *Câmiu'd-Durûsu'l-Arabiyye*, C. 3, 148.

⁸⁹ Yakışık, “Arap Dilinde Nidâ Edatları Ve Münâdâ”, 7; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 70.

⁹⁰ Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6; Muhammed Müşrî, “Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim”, 49; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celeddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25.

olanıdır.⁹¹ Arap keliminde, şiir ve nesirlerde⁹² nidâ edatları içinde en çok kullanılan يا “Yâ” edatıdır.⁹³

Bu edatın birçok özelliği ve kullanıldığı yerler, âlimler tarafından belirtilmiştir. Hakkında ihtilaf da edilmiştir.⁹⁴ Diğer nidâ edatları dışında bu edatın hazfedilmesi yakın münâdâ için caizdir.⁹⁵ Hem yakın hem de uzak için kullanılır.⁹⁶ Yakın ve uzak dışında orta (mesafe) için de kullanılabilceği söylenmiştir.⁹⁷ İbn Hişâm (ö. 761/1360) bu görüştedir.⁹⁸ İbn Mâlik (ö. 672/1274), şöyle söyler: يا “Yâ” nidâ edatı, hem hakiki hem de hükmi olarak uzak mesafede kullanılır. Ebû Hayyân (ö.745/1344) da يا “Yâ”, nidâ edatları içinde en geniş anlama sahip olanıdır. Hem yakın hem de

---

⁹¹ M. Akif Özdoğan, “Arap Dilinde Münâda Ve İşlevleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26 (2015): 3.

⁹² Muhammed Müşri, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 49.

⁹³ İbn Hişâm en-Nahvî, *Muğni'l-Lebîb an Kitabi'l-E'ârîb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1991), C. 2, 429; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celaleddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25; Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6; Muhammed Hasan Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, (Beyrut: Risale Yayınları, 1996), C. 3, 1466; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1787.

⁹⁴ Muhammed Müşri, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 49; Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6.

⁹⁵ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1466; Muhammed Müşri, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 49; Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6.

⁹⁶ Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6; Muhammed Müşri, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 49; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb an Kitabi'l-E'ârîb*, C. 2, 429; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celaleddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1466.

⁹⁷ Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb an Kitabi'l-E'ârîb*, C. 2, 429; el-Makarî, *et-Tercihâtü'n-Nahviyye li-Celaleddin fi Hem'u'l-Hevâmi'*, C. 2, 25; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1466.

⁹⁸ Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6.

uzak için kullanılır. Bu durum, Arap keliminde da zaten kullanılmış/tespit edilmiş olduğunu söylemiştir. İbn Hişâm (ö. 761/1360) da: يا “Yâ” nidâ edatı, ister hükmi ister hakiki olsun uzak mesafe için kullanıldığı gibi yakın için de pekiştirme/tekit anlamında kullanıldığını söyler.⁹⁹

Bu açıklamalarda anlaşılacağı üzere Zemahşeri (ö. 538/1144), İbn Mâlik (ö. 672/1274) ve İbn Hişâm (ö.761/1360), يا “Yâ” nidâ edatının aslında uzak için veya bu durumda olanlar için kullanılabileceğini söylerler.¹⁰⁰ Mesela Resulullah’ın (s.a.v.) şu sözünde olduğu gibi: يا معشر النساء تصدقن فإني رأيتكن أكثر أهل النار... “Ey kadınlar topluluğu! (Allah yolunda) sadakada bulunun, istiğfarı çok yapın. Zira ben, siz kadınların cehennemde çoğunluğu teşkil ettiğini gördüm”.¹⁰¹ Bu hadiste her ne kadar Resulullah (s.a.v.), döneminde yaşayan kadınlara seslenmiş olsa da aslında onların dışında yaşamış/yaşayacak bütün kadınları kastetmiştir. Yine Resulullah’ın (s.a.v.) Bilâl’e (r.a.) ... يا بلال قم فناد بالصلاة... “Ey Bilal! Kalk ve namaza çağır”,¹⁰² diye buyurmuştur.

İbn Mâlik (ö.672/1274), ليت ، رب ، حبذا gibi isim ve harflerle beraber veya isim cümlesinde kullanılan يا “Yâ”yı “Tenbih Yâ”sı olarak tanımlar.¹⁰³ Hatta bazıları yukarıda sayılan nidâ edatlarına يا “Yâh”ı da ekler.¹⁰⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette رب kelimesiyle beraber يا “Yâ” nidâ edatı hafzedilmiştir.¹⁰⁵

---

⁹⁹ Abdulhamîd, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 6.

¹⁰⁰ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 49; el-Makarî, *et-Tercihâtü’n-Nahviyye li-Celaleddin fi Hem’u’l-Hevâmi’*, C. 2, 25.

¹⁰¹ Buhârî, Hayz 6, Zekât 44, İman 21, Kusuf 9, Nikâh 88; Muslim, Kusuf 17, (907), İman 132, (79); Nesâî, Kusuf 17, (3, 147); Muvatta, Kusuf 2, (1, 187).

¹⁰² Sahîhu’l-Buhârî, Ezanın Başlangıcı Babı, 1/219.

¹⁰³ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 51.

¹⁰⁴ Abdulhamîd, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 9; Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 51.

¹⁰⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

Nahiv âlimleri, ism-i maruf için kullanılan ال “El/Elif Lam” takısının يا “Yâ” edatıyla kullanılıp kullanılmayacağı hakkında ihtilafa düşmüşlerdir.¹⁰⁶ Bir görüşe göre, marife isim olan ال “El” takısı, nidâ harfleri ile beraber kullanılmaz.¹⁰⁷ Halîl (ö.175/791), Sîbeveyh (ö.180/796) ve Basralı âlimlerin cumhûru, ikisinin bir arada kullanılmasının caiz olmadığı görüşündedirler.¹⁰⁸ Lafzatullah (الله) bu kaidenin dışındadır.¹⁰⁹ Çünkü lafzatullahtaki ال “El”, isme marifelik kazandırmak için değil lafzın kendisindedir, ayrı tutulamaz.¹¹⁰ Allah’ın (c.c.) isminin nidâ edilmesinde يا “Yâ” edatı, teayyün eder. İstigâsede¹¹¹ de يالله للمسلمين örneğinde görüldüğü gibi bu edat kullanılabilir.¹¹² يالله Denilebilir lâkin أيها veya işaret isimleriyle lafzatullah asla kullanılmaz.¹¹³ يا “Yâ” edatı, lafzatullah dışında işaret isimleriyle direkt kullanılabilir, ancak işaret isminden sonraki sıfatıyla kullanılmaz. Örnek olarak; يا هذا اجتهد أو يا هذه اجتهدی.¹¹⁴ “Hey, sen! Çalış”.

¹⁰⁶ el-Enbari, *Esraru'l-Arabiyye*, 174, 175; Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 62.

¹⁰⁷; “Nidâ Harfleri”, <http://arabtranslators.org/grammar/article.php?id=103> [18.12.2018]; el-Enbari, *Esraru'l-Arabiyye*, 174, 175.

¹⁰⁸ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 62; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57.

¹⁰⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1466; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57.

¹¹⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹¹¹ Tehlikeli veya sıkıntılı bir durumda kalan insanın bundan kurtulmak için mânevî yardım istemesi anlamında bir terim, “İstiğâse”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/istigase> [27.05.2019].

¹¹² Abdulhamîd, *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 9.

¹¹³ “Nidâ Harfleri”, <http://arabtranslators.org/grammar/article.php?id=103> [18.12.2018].

¹¹⁴ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim*”, 67.

أي “El” takısı، يا “Yâ” edatı ile beraber kullanılamıyor olsa da diğer nidâ edatı olan يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا / أَيُّهَا harfi ile beraber¹¹⁵ veya أَيُّهَا şeklinde¹¹⁶ kullanılabilir. Örneğin; “Ey iman edenler! Küfredenler gibi olmayın”,¹¹⁷ يا أَيُّهَا النَّبِيُّ “Ey Peygamber!”¹¹⁸ veya يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ “Ey mutmain olmuş nefis!”¹¹⁹ âyetlerinde olduğu gibi. Nudbeye mahsus olan وا ’nın dışında da sadece bu edat gelir.¹²⁰

Kûfeli âlimler, ism-i maruf için kullanılan ال “El” takısının، يا “Yâ” nidâ edatı ile beraber kullanılmasının caiz olduğu görüşündedirler.¹²¹

Nahiv âlimlerine göre mütekellim zamiri ile gâib zamirlerine nidâ edatların gelmesi, ittifakla caiz değildir. Yani şöyle söylenemez: يا إياه ، يا هو ، يا إياي ، يا إياي.¹²²

يا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا “Keşke onlarla beraber olsaydım da (şu) büyük kurtuluşa nail olsaydım”,¹²³ âyetindeki يا “Yâ”, nidâ edatı değil de tenbih edatı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak yine de buna nidâ edatı diyerek münâdânın mahzûf olduğunu söyleyenler de olmuştur. Bu anlamda Kur’ân-ı Kerîm’de tenbih olan birçok âyet vardır. (Bkz. En’âm, 31; Yasin, 30; Yusuf, 19).¹²⁴

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah (c.c.), nebi ve resullerine isimleriyle hitap etmiş, Hz. Muhammed’e (s.a.v.) de يا أَيُّهَا الْمَدِينُ - يا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ - يا أَيُّهَا الرَّسُولُ - يا أَيُّهَا النَّبِيُّ - يا أَيُّهَا النَّبِيُّ benzeri sıfatlarla hitap etmiştir.¹²⁵

¹¹⁵ Abdulhamîd, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 9

¹¹⁶ “Nidâ Harfleri”. <http://arabtranslators.org/grammar/article.php?id=103> [18.12.2018].

¹¹⁷ Ali İmran /156.

¹¹⁸ Ahzâb, 45.

¹¹⁹ Fecr, 27.

¹²⁰ Abdulhamîd, *Evdahu’l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C. 4, 9.

¹²¹ Muhammed Müşrî, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 62.

¹²² A.g.e., 66.

¹²³ Nisa, 73.

¹²⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹²⁵ A.g.e., C. 3, 1466.

Nahiv açısından bakacak olursak; Münâdâ isminin mansûb olması esastır. Mansûb olmasının gerekçesi ise fiilin mahzûf olmasından kaynaklanmaktadır.¹²⁶ Yani mefûlun bih konumundadır.¹²⁷ Bunun takdiri şu şekildedir: “أنادي أو أدعو فلانا” “Falanca kimseye sesleniyorum; falanca kişiyi çağırıyorum”. Fiil olmaksızın nidâ edatının direkt etki ettiğini (âmil olduğunu) söyleyenler de vardır. Marife müfret isim, nidâ durumunda mahallen mansûb olsa da damme üzerine bina edilir. Mesela يا زيد “Ey Zeyd!” gibi. Kur’ân-ı Kerîm’de marife müfret isim ile nidâ edatı şöyle geçer;¹²⁸ فَلَنَّا يَا “Dedik ki; Ey ateş! İbrahim için serin ve esenlik ol”.¹²⁹ Bu âyette geçen نَارُ kelimesinden önce يا “Yâ” nidâ edatı gelmiş ancak harekesi yine de damme olarak kalmıştır. Âli İmran Sûresinin 43. âyetinde de يا nidâ edatından sonra gelen مَرْيَمُ “Meryem” isminin harekesi de dammedir: يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي “Ey Meryem! Rabbine gönülden boyun eğ, secde et, rükû edenlerle birlikte rükû et”.

Nidâ edatın mahzûf olduğu durumlar da olabilir.¹³⁰ زيد انتبه “Ey Zeyd! Ona dikkat et!” örneği gibi. Buradaki زيد münâdâ kelimesi, damme üzerine mebnidir. Nasb mahallindedir. Mahzûf nidânın mefûlun bihidir.¹³¹ Bu örneğin bir benzeri Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle geçmektedir: يَا يَوْسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ “Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın) “Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun”.¹³² Burada muhatapla acele bir şekilde konuşulmak istenildiği için nidâ edatı hafzedilmiştir.¹³³

¹²⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹²⁷ Özdoğan, “Arap Dilinde Münâda Ve İşlevleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3.

¹²⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹²⁹ Enbiya, 69.

¹³⁰ Ebû Ali el-Fârisî, *el-İzâhu’l-Adudî*, 227.

¹³¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹³² Yusuf, 29.

¹³³ Özdoğan, “Arap Dilinde Münâda Ve İşlevleri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3.

Münadâ muzâf olduğu zaman nasb edilir. يا عبدَ الرحمن gibi ya nidâ edatı, عبدَ ise münâdâdır. Mansûbtur çünkü muzâf durumundadır. Şibhi muzâf olduğunda mansûb olur. يا طالعا جبلا ibaresindeki طالعا münâdâ fetha ile mansûbtur. Çünkü muzâfa benzeyen şibihtir. Nekre-i ğayri maksûde (نكرة غير مقصودة) durumunda da mensûb olur. يا فتاةً استقبلي الحياة بفرح Bu cümledeki فتاةً kelimesi, münâdâ fetha ile mansûbtur. Çünkü o, nekre-i ğayri maksudedir.¹³⁴ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ “Dedi ki ey kavmim! Allah’a kulluk edin”.¹³⁵

b) يا “Yâ” Nidâ Edatın Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanımı

“Yâ” nidâ edatı, Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekillerde kullanılmıştır:¹³⁶

1. Mücerred Nidâ Yâ’sı

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ يَا سَامِرِيُّ “(Musa): Senin derdin ne ey Samiri? Dedi”.¹³⁷

2. Taaccûble Beraber Tembih Yâ’sı

قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ “A, müjde, bu bir erkek çocuk”.¹³⁸

3. Tahsir Veya Nedbe İle Beraber Tenbih Yâ’sı

حَتَّى إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَطْنَا فِيهَا ansızın kendilerini bastırınca: hayatta yaptığımız hatalardan dolayı vah bize! derler”.¹³⁹

4. Temenni İle Beraber Tenbih Yâ’sı:

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا “Ah keşke onlarla beraber olsaydım da büyük bir murada ereydim!”.¹⁴⁰

¹³⁴ “Nidâ Harfleri”, <http://arabtranslators.org/grammar/article.php?id=103> [18.12.2018].

¹³⁵ Hud, 50.

¹³⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maâni fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1466.

¹³⁷ Tâhâ, 95.

¹³⁸ Yusuf, 19.

¹³⁹ En’am, 31.

¹⁴⁰ Nisa, 73.

3.3.أَيُّ “Eyyu” Edati

Lügatte أَيُّ “Eyyu” edatı; ey! (Beğeni ve hayret ifade eder) ne? ne! ne... , hangi/hangisi... se, her hangi, nerede? nasıl? hem de nasıl..! hem de ne..!, amma da..!, -en / -an, (her) kim... yaparsa, her ne zaman... yaparsa, yani gibi anlamlara gelir.¹⁴¹

Nahivcilerin ittifakıyla isim olup,¹⁴² hem akıllı hem de akılsızlar için kullanılır.¹⁴³ Kendisinden sonraki harfe bitişip bitişmemesi noktasında caiz olan edatlar arasında أَيُّ “Eyyu” da vardır.¹⁴⁴ Bazen zaman, bazen de mekân için kullanılan¹⁴⁵ أَيُّ “Eyyu” edatı, mebnidir.¹⁴⁶ Sibeveyh (ö. 180/796), bu görüştedir.¹⁴⁷ Ancak mu‘rab da olabilir

---

¹⁴¹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 50; Hüseyin Yazıcı, *Örnekleriyle Arapça Bağlaçlar ve Yapıları*, (İstanbul: Dağarcık, 1998), 46.

¹⁴² Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcüleri Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 79.

¹⁴³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, C. 14, 56; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 84; Ebû Bekir er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1999), 27; Osman Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 192; Mehmet Musa Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcüleri Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 79.

¹⁴⁴ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 191.

¹⁴⁵ Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcüleri Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 79.

¹⁴⁶ er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, 27.

¹⁴⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, C. 14, 56,58.

(hafifletilebilir).¹⁴⁸ Böyle bir durumda da şart anlamı verir.¹⁴⁹ Yani farklı şekillerde kırâat edilebilen, bazen mebni, bazen de mu‘rab olabilen bir edattır.¹⁵⁰

Ferrâ (ö. 207/822) der ki; أي “Eyyu” edatı, ‘taaccûb’ anlamında olduğu zaman harekesinin değişmesi caiz değildir. أي رجل زيد ‘Hangi adam Zeyd’ tir?’ örneğindeki gibi.¹⁵¹

Araplar aynı zamanda أيون, أيان, أي olarak da müfret ile beraber tesniye ve çoğul için de kullanmıştır. Müennesler için de durum söz konusu: أيتها المرأة.¹⁵² أيتها، أيتان، أيات “Ey hanım!”.¹⁵³

أي “Eyyu” edatı, muzâf olarak kullanıldığında birden çok manayı ifade etmek üzere vaz olunmuştur. Hem izâfetle hem de izâfetsiz olarak da kullanılabilen bu edat, muzâfun ileyhine göre anlam kazanır.¹⁵⁴

Nekrenin sıfatı olarak da kullanılabilir.¹⁵⁵ أي امرأة جاءتك وجاءك “Hangi kadın sana geldi?”. Kisâf’ye (ö. 189/805) göre, لأضربن أيهم في الدار “Evde olan her kimse, mutlaka onu döveceğim”, cümlesinin ضربت أيهم في الدار “Evde olan her kimse dövdüm”, şeklinde söylenmesi caiz değildir. Geçmiş zaman ile gelecek zamanı birbirinden ayırır.¹⁵⁶

---

¹⁴⁸ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 84.

¹⁴⁹ Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 229.

¹⁵⁰ Gıyasettin Arslan, “Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 70.

¹⁵¹ Abdulkadir ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, (Şam: Dâru’l-Kalem, 1993), 145.

¹⁵² İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 56.

¹⁵³ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 145.

¹⁵⁴ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 192.

¹⁵⁵ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 140; er-Râzî, *Muhtasaru’s-Sihah*, 27.

¹⁵⁶ er-Râzî, *Muhtasaru’s-Sihah*, 27.

Ahmet b. Yahya (ö. 291/904)¹⁵⁷ ve Müberred'in (ö. 285/898) nakletmelerine göre أئى “Eyyu” için “istifham, taaccûb ve şart edatı” olarak üç usûl olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵⁸

İbn Manzûr (ö.711/1311), kitabında “Taaccûb” anlamını ayrı bir başlıkta değil de istifham anlamı içerisinde mütâlâa etmiştir.¹⁵⁹ Muhammed Hasan Şerif de أئى “Eyyu” edatını, aşağıda başlıklar halinde yazılan 5 maddeyi birbirinden ayrı olarak ele almıştır.¹⁶⁰ Bunlara ek olarak Abdulkadir ed-Dekar (ö. 1423/2002), “Mu‘cemu’l-Kavâ‘idi’l-‘Arabiyye” adlı kitabında “Taaccûb”ü ayrı bir madde şeklinde ele alarak değinmiştir.¹⁶¹

أئى “Eyyu” edatı, beş yönden ele alınmıştır.¹⁶² Bunlar;

---

¹⁵⁷ Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Zeyd b. Yesâr (Seyyâr) eş-Şeybânî (ö. 291/904) (Sa‘leb).

¹⁵⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 14, 56.

¹⁵⁹ A.g.e., C. 14, 58.

¹⁶⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 14, 57.

¹⁶¹ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 139.

¹⁶² Muhammed Süleyman Abdullah el-Eşkar, *Mu‘cemü Ulûmi’l-Lügati’l-Arabiyye*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1995), 92; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 229.

a) *Nidâ edatı olarak* أي “Eyyu”

Nidâ edatıdır.¹⁶³ Vasıl (aracı) edatı olan müphem¹⁶⁴ ve müfret bir isimdir.¹⁶⁵ Zeccâc’a (ö. 311/923) göre, أي “Eyyu” edatı, damme üzerine mebnidir. Her zaman ال “El” ve tenbih ها “Ha”sı ile kullanılan bir nidâ (seslenme) aracıdır.¹⁶⁶ Kur’ân-ı Kerîm’de Allah, şöyle buyurur: يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ “Ey insan! Seni Kerim olan Rabbine karşı aldatan nedir?”.¹⁶⁷ Yukarıda da zikri geçtiği gibi لا nidâ edatının mübaşir olarak ال “El” takısı almış isimler ile kullanılması mümkün değildir. Çünkü seslenen kimse zaten bilinen biridir.¹⁶⁸ ال “El” takılı bir ismin أي “Eyyu” nidâ edatıyla kullanılabilmesi için bu edatla beraber mutlaka tenbih ها “Ha”sı da kullanılmalıdır. Yani şöyle olur: أَيُّهَا “Eyyuhe”. أي Edatın sıfatına uygun olarak nidâ edilir.¹⁶⁹ أَيُّهَا “Eyyetu” da أي “Eyyu” gibi biri müennes diğeri ise müzekker için kullanılır.¹⁷⁰ Tenbih ها “Ha”sı ile أَيُّهَا birleşir ve أَيُّهَا olarak kullanılır. Bazen de tenbih

¹⁶³ el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, thk. Abdulmuîn el-Melûhî, (Şam: Mecmeu'l-Lügati'l-Arabiyye, 1993), 107; ed-Dekar, *Mu'cemü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*, 145; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57; er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, 27; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 55; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'âni*, 213.

¹⁶⁴ ed-Dekar, *Mu'cemü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*, 145; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57; er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, 27.

¹⁶⁵ er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, 27.

¹⁶⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 60; er-Râzî, *Muhtasaru's-Sihah*, 27.

¹⁶⁷ İnfitar, 6;

¹⁶⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57.

¹⁶⁹ ed-Dekar, *Mu'cemü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*, 145; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443.

¹⁷⁰ el-Eşkar, *Mu'cemü Ulûmi'l-Lügati'l-Arabiyye*, 92; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443.

“Ha”sındaki elif düşer. O vakit, *أيه* olur.¹⁷¹ *أي* “Eyyu” nidâ edatı, Kur’ân-ı Kerîm’de en çok bu şekilde kullanılmıştır.¹⁷²

Kûflere göre *يا أيها الرجل* denildiği zaman buradaki *يا* “Yâ” nidâ edatıdır. *أي* “Eyyu” ism-i münadidir. *ها* “Ha” da tenbihtir. *الرجل* Kelimesi ise sıfattır. *أي* İle tenbih *ها* “Ha”sının birleşmesinden dolayı tam bir isim meydana gelmiştir.

“Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman”.¹⁷³ *يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلاة*

“Ey Peygamber, kafirlere ve münafıklara karşı cihat et ve onlara karşı ‘sert ve caydırıcı’ davran. Onların barınma yeri cehennemdir. Ne kötü bir dönüş yeridir o”.¹⁷⁴ *يا أيها النبي جاهد الكفار والمنافقين واغظ عليهم ومأواهم جهنم وبئس المصير*

b) *İstifham edatı olarak أي “Eyyu”*

İstifham bir isimdir.¹⁷⁵ Akıllı ve akılsız varlıklar için kullanılabilir.¹⁷⁶ İki kişiden birinin bilmeyen bir şeyi öğrenmek için diğerine yönelttiği soru edatıdır. Sadece

¹⁷¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 443.

¹⁷² A.g.e., C. 1, 443.

¹⁷³ Mâide, 6.

¹⁷⁴ Tahrim, 9.

¹⁷⁵ ed-Dekar, *Mu‘cemü‘l-Kavâidi‘l-Arabiyye*, 145; İbn Manzûr, *Lisânü‘l-‘Arab*, C. 14, 59; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 443; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 106, 107; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 228; Arslan, “*Kur‘ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 70; Rawand Abdalla Hamad, “*el-Cumletül İstifhamiyyetu Fi Kur‘ân’il Kerim Diraseten Nahviyyeten Dilaliyyeten*” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 44; Alican Dağdeviren, “*Kur‘ân-ı Kerîm’de Sorular ve Cevaplar*”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 61; Sahip Aktaş, “*Kur‘ân’da İstifham Uslubu*”, (Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 23; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 3, 140.

¹⁷⁶ ed-Dekar, *Mu‘cemü‘l-Kavâidi‘l-Arabiyye*, 145; İbn Manzûr, *Lisânü‘l-‘Arab*, C. 14, 59; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 443; Arslan, “*Kur‘ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 71;

muzâf olarak kullanılır.¹⁷⁷ Marife isimlerde kişinin kim olduğu bilgisi,¹⁷⁸ nekrelerde ise sıfatının sorulması için kullanılır.¹⁷⁹

Cevherî'ye (ö.400/1009) göre mu'rabtır.¹⁸⁰ Kendisinden önceki fiil, ona etki etmez. Kendisinden sonraki fiil de hem merfû hem de mansûb olabilir.¹⁸¹ ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْجَزْبَيْنِ أَخْصَى لِمَا لَبِثُوا أَمْدًا “Sonra da iki guruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık”.¹⁸² Müberred'e (ö. 285/898) göre أَيُّ “Eyyu” ve أَخْصَى “Ahsâ”, raftır. Sa'leb (ö. 291/904) de der ki; أَيُّ “Eyyu”yu raf eden أَخْصَى “Ahsâ”dır. İkisine göre fiil, lafzen değil de manen etkilenir. Sanki şöyle söylenmiştir: ولنعلم أياً من أيّ ، ولنعلم أحد حزبين “Kimin kimden olduğunu öğrenelim diye; İki gruptan hangi birisini öğrenelim diye...”.¹⁸³ أَيُّ “Eyyu” mubteda, أَخْصَى “Ahsâ” da haber olarak raftırlar.¹⁸⁴ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ “Zâlimler, nasıl bir inkılâp ile yıkılacaklarını bilecekler!”.¹⁸⁵ أَيُّ “Eyyu”, bu âyette mefûlün mutlakıdır. Kendisinden

---

Dağdeviren, “*Kur'ân-ı Kerîm'de Sorular ve Cevaplar*”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 61.

¹⁷⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 443; Dağdeviren, “*Kur'ân-ı Kerîm'de Sorular ve Cevaplar*”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 61; Aktaş, “*Kur'ân'da İstifham Uslûbu*”, (Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 23.

¹⁷⁸ el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 108, 109; Arslan, “*Kur'ân-ı Kerîm'de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 70.

¹⁷⁹ el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 108, 109.

¹⁸⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 56, 58.

¹⁸¹ ed-Dekar, *Mu'cemü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*, 145; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 56, 58.

¹⁸² Kehf, 12.

¹⁸³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 14, 57.

¹⁸⁴ ed-Dekar, *Mu'cemü'l-Kavâidi'l-Arabiyye*, 145.

¹⁸⁵ Şuara, 227.

sonraki kelimeyi etkilemiştir.¹⁸⁶ أي “Eyyu” istifham edatı olarak taaccûb anlamını da içerir. Bu durumda nekrenin sıfatı, marifenin de hâli olur.¹⁸⁷

بأيّ ذنبٍ قُتِلْتُ “Hangi günahtan dolayı öldürüldü (diye sorulduğu zaman)”.¹⁸⁸

c) Şart edatı olarak أي “Eyyu”

Mübhem bir isim olup,¹⁸⁹ Şart edatları arasında mütâlâa edilen أي “Eyyu” edatı,¹⁹⁰ mu‘rab bir kelimedir. Bu kelime, şart cümlesi içerisinde mubteda, mefûl, isim ve mecrûr gibi muhtelif durumlarda bulunur. Cümle içindeki i‘râbı, konumuna göre açıkça alır.¹⁹¹ Yani cümledeki konumuna göre üç harekeyi de alabilir.¹⁹²

Şart edatı olduğunda, iki muzâri fiilini cezm eder. Birinci fiil şart, ikinci fiil ise cevabı veya karşılığı olur.¹⁹³

أي تلميذ يجتهد ينجح “Hangi öğrenci çalışırsa kazanır”.

أي سيارة تركب أركب “Hangi arabaya binersen ben de binerim”.¹⁹⁴

¹⁸⁶ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 145.

¹⁸⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 14, 58.

¹⁸⁸ Tekvir, 9.

¹⁸⁹ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142; Arslan, “Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 70.

¹⁹⁰ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 193; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 106; Arslan, “Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 70; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 140.

¹⁹¹ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 193.

¹⁹² ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142.

¹⁹³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 145.

¹⁹⁴ Aşçıoğlu, “Arap Dilinde Şart Kipi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 4, 4, (1992), 192.

Bazen أي “Eyyu” şart edatı, الذي yerine de kullanılabilir. Bu durumda kendisinden sonrakinin i‘râbı merfû olur. “Hangisini istersen sana veririm”.¹⁹⁵

أي “Eyyu” şartiye edatı, hem nekre hem de marife ile kullanılır.¹⁹⁶ Nekrede كل (hepsi/tamamı) anlamı verirken marifede ise بعض (bazı/kısmen) anlamı verir. Müenneslik halinde müennes olarak kullanılır. Ancak müzekker olarak hem daha çok kullanılmış hem daha çok bilinir.¹⁹⁷ أي إنسانٍ جَاءَكَ فَاحْدِمْهُ “Sana her kim gelirse gelsin, ona hizmet et”.¹⁹⁸

أي “Eyyu” şart edatı, zaman veya mekân manasını ifade eden kelimelere izafe edilirse zarf-ı zaman veya zarf-ı mekân olur.¹⁹⁹

”أَيُّمَا الْأَجَلَيْنِ فَضَيْتُ فَلَا عُذْرَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ” İki süreden hangisini tamamlarsam tamamlayayım bana bir husûmet yok. Allah, söylediklerimize vekildir”.²⁰⁰

”قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى” “De ki: ‘İster Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın. Nede olsa en güzel isimler O’nundur”.²⁰¹

d) *Sıla edatı olarak أي “Eyyu”*

أي “Eyyu” edatı, الذي manası verir.²⁰² Mu‘rab ve mebni olması bakımından dil âlimleri tarafından tartışılmıştır.²⁰³ Basralı âlimlerin geneli, Kûfeli âlimler, Halil (ö.

¹⁹⁵ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142.

¹⁹⁶ A.g.e., 142.

¹⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443.

¹⁹⁸ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142.

¹⁹⁹ Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcülerini Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 79.

²⁰⁰ Kasas, 28.

²⁰¹ İsrâ, 110.

²⁰² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 59; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142; er-Râzî, *Muhtasarü’s-Sihah*, 27; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 106; Rummânî, *Me‘âni’l-*

175/791), Yunus (ö. 182/798), Ahfeş (?) ve Zeccâc'a (ö.311/923) göre أي “Eyyu” mevsule, ister kendisine ekleme yapılsın isterse yalın halde olsun mutlak surette mu‘rabtır,²⁰⁴ üç harekeyi de alabilir.²⁰⁵ Sibeveyh'e (ö. 180/796) göre ise أي “Eyyu” mevsule, damme üzerine mebnidir. Ancak bu görüşte Sibeveyh yalnız kalmıştır.²⁰⁶

Önceki cümle ile sonraki cümleyi birbirine bağlayan أي “Eyyu” edatı, sadece marife olan akıllı ve akılsızlar varlıklarla beraber kullanıldığı gibi müzekker, müennes, tesniye ve çoğullarda da tek lafız şeklinde kullanılır.²⁰⁷ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ²⁰⁷ “Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman”.²⁰⁸ Halil (ö. 175/791) ve Sibeveyh'in (ö. 180/796) görüşlerine göre يا أي “Yâ eyyu” müfret nidâ edatı, raf mahallinde mebnidir. اَلَّذِينَ ise أَيُّ 'nun sılasıdır. Ahfeş'e (?) göre ise istifhamdır. Yani manası sanki: يا من الذين أي يا من هم الذين . “Sizler, yani hani (onu yapmak isteyen) sizler” olmuş olur. Cevheri'ye (ö.400/1009) göre mu‘rabtır.²⁰⁹ Görüldüğü gibi edata yüklenen anlam itibarı ile hakkında yorumların farklılaşması söz konusudur.

بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ “Gerçekten deliliğe maruz kimmiş?”²¹⁰

e) *Kemâliyye edatı olarak أي “Eyyu”*

Kelamı daha güzelleştirmek için kullanılan bir edattır.²¹¹ Hem nekre hem de marifeden sonra gelir. مرتت بفسق أي فاسق “Hani şu fasığın teki var ya! İşte ona

---

Hurûf, 228 Arslan, “*Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 71; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 152.

²⁰³ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 144.

²⁰⁴ A.g.e., 144.

²⁰⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 59; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142; er-Râzî, *Muhtasarü’s-Sihah*, 27.

²⁰⁶ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 144.

²⁰⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 59.

²⁰⁸ Mâide, 6.

²⁰⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 59.

²¹⁰ Kalem, 6.

uğradım”, örneğinde olduğu gibi nekreden sonra gelmiştir. Veya مررت بزيد أي مهذب “Şu çok edepli olan Zeyd’i ziyaret ettim”. Bu anlamda أي “Eyyu”nun muzâfu ileyhi silinemez. Kur’ânı Kerim’de vârit olan Allah’ın (c.c.): “Seni dilediği biçimde terkip etti”,²¹² âyeti أي “Eyyu” kemâliyye edatına örnektir.²¹³

f) *Taaccûbiyye edatı olarak أي “Eyyu”*

أي “Eyyu” edatı, taaccûb/şaşıрма anlamında da kullanılır.²¹⁴ أي رجل خالد؟ “Halid hangisi?”.²¹⁵ Ferrâ (ö. 207/822) der ki; أي “Eyyu” edatı, “Taaccûb” olduğu zaman harekesinin değişmesi caiz değildir.²¹⁶ Yine Ferrâ’ya göre, أي “Eyyu”, kendisinden öncekini etkilemez fakat kendisinden sonrakini etkiler.²¹⁷ “Hangi grubun kazanacağını göreceğiz”.²¹⁸ أي رجل زيد؟ “Hangi adam Zeyd’tir?”.²¹⁹

Araplar aynı zamanda taaccûbiyye manasında أيون، أيان، أي ifadeleri ile müfredin yanısıra tesniye ve çoğul için de kullanmıştır. Müennesler için de bu durum söz konusudur: أيات، أيان، أية.²²⁰ Bunlarla birlikte أي hem tekil hem de çoğul müennes içinde kullanılabilir. أي المرأتين؟ أو أي النساء؟²²¹

---

²¹¹ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 142; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 107; Arslan, “*Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 72.

²¹² İnfitar, 8.

²¹³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443.

²¹⁴ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 141; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 106,108; Arslan, “*Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi*”, *Bilimname Dergisi*, 15, (2008/2), 72.

²¹⁵ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 141.

²¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 14, 56; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 141.

²¹⁷ er-Râzî, *Muhtasaru’s-Sihah*, 27.

²¹⁸ Kehf, 12.

²¹⁹ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 108.

²²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 14, 56; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 141.

²²¹ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 141.

3.4.ها “Tenbih Ha”sı

Lügatte; Onu/ona, onun/-sı/-1 (dişil - tekil zamir), işte, al, tut (söze başlama ve dikkat çekme/tenbih) gibi anlamlara gelmektedir.²²² Arapçada üç tenbih harften biri ها “Ha”dır.²²³ Genel olarak dört çeşit ◦ “Ha” vardır. Bunlar;²²⁴

1. Tenbih ◦ “He”si (elifi hazfedilmiş he),
2. Tenbih ها “Ha”sı,
3. Emir ها “Ha”sı,
4. Muhtelif anlamlara gelen هل’deki “Ha”.

◦ “Hâu’s-Sekt” gibi daha birçok “Ha” olsa²²⁵ da “Hurûfu’l-Me‘ânî” de mütâlâa edilen ها “Ha”, konumuz kapsamında olduğu için bunu ele alacağız.

Arapçada tenbih ها “Ha”sı, aşağıda değinildiği gibi üç şekilde kullanılmıştır.²²⁶

1. ها “Ha” harfi, bu unsurlardan en fazla işaret isimlerine ve zamirlere gelmiştir. ²²⁷ هذا، و هذه، و ها هو، و ها أنت ذا،
2. ها “Ha” edatı, i‘râbı etkilemeyen, konuşmada muhatabın dikkatini celbetmek için kullanılan;²²⁸ kendisinden sonra gelen isimler için tenbih manasında olan, ²²⁹ و ها افعل كذا “İşte şunu yapacağım”²³⁰ örneğinde olduğu gibi kişinin yapacağı bir şeye dikkat çekmek için kullanılan bir edattır.

²²² Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 216; Yazıcı, *Örnekleriyle Arapça Bağlaçlar ve Yapıları*, 393; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, (Amman: Dâru İmar, 2003), C. 1, 194.

²²³ Diğer tenbih harfler: أ “Elâ” ve أما “Emma”dır. Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, C. 1, 409; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dâni fi Hurûfi’l-Maânî*, 346.

²²⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139, 1140.

²²⁵ A.g.e., C. 3, 1139, 1140.

²²⁶ A.g.e., C. 3, 1139, 1140.

²²⁷ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, C. 1, 411; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 69.

²²⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139; Harun Çelik, “Kur‘ân-ı Kerîm’de Edatlar” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 153; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dâni fi Hurûfi’l-Maânî*, 152.

²²⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139.

3. Lafzatullah ile beraber kullanılan yemin harfinin hazfedilerek ها الله şeklinde tenbih ها “Ha”sı ile kullanıldığı zaman dikkat çekici anlam verir.²³¹

a) Tenbih “Ha”nın Çeşitleri

Tenbih ها “Ha”nın geldiği anlamlar şunlardır:

1. الأمرية Emir Anlamı

Emir fiilin ismi olup, emir manası içerir.²³² “Al” anlamında kullanılır.²³³ Müfret müzekker için هاء “Hâe”, müfret müennesler için هاء “Hâi”, müzekker ve müennes müsennalar için هاؤما “Hâuma”, çoğul müzekkerler için هاؤم “Hâum”, çoğul müennesler için de هاؤن “Hâun” şeklinde kullanılır.²³⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de ki şu âyet, buna örnektir: فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهٗ (Kitabı sağından verilen) der ki: Alın, okuyun kitabımı!²³⁵

ها “Ha”nın hitap ك “Kef”i ile birleşmesi caizdir. Muhataba uygun ك “Kef” harfi ile kullanılabilir. هَاكْ، هَاكِ، هَاكُمَا، هَاكُمُ، هَاكُنَّ.²³⁶

²³⁰ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-Î’râb*, C. 1, 411.

²³¹ İbrahim Mustafa, *et al.*, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 968.

²³² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140, 1140; İbrahim Mustafa, *et al.*, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 968.

²³³ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-Î’râb*, C. 1, 194; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139, 1140; Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Edatlar” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 153; İbrahim Mustafa, *et al.*, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 968.

²³⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140, 1140; İbrahim Mustafa, *et al.*, *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 968.

²³⁵ Hakka, 19.

²³⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140, 1140; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-Î’râb*, C. 1, 194.

2. التنبيه Tenbih Anlamı

Yukarıda da değindiğimiz gibi ◦ “He” harfi, “Tenbih” için de kullanılır.²³⁷ Geçmiş konunun unutulmaması gerektiğini tenbih eder. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen 3 âyette de olduğu gibi elif harfi mahzuftur.²³⁸

“Ey mü’minler, hep birlikte tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”²³⁹

b) Tenbih “Ha”nın Kur’ân-ı Kerîm’de Kullanımı

Tenbih için mübhem olan lügavî unsurlar ile beraber kullanılır. Bu unsurlar, Kur’ân-ı Kerîm’de de geçtiği gibi aşağıda örnekleriyle beraber yazılmıştır.²⁴⁰

1. Uzak olmayan işaret isimleriyle kullanılır. Bunlar هذا، هذاه’dir.²⁴¹ Bunların dışında şunlarda da kullanılır: هؤلاء، هاتين، هاهنا، هذان، هكذا.²⁴²
“İşte sizler, Allah yolunda onları infak etmeye çağırıyorsunuz.”²⁴³
2. Bir önceki konuda değindiğimiz gibi ها “Ha”, أي (müennesi آية) edatı ile beraber kullanılabilir.²⁴⁴ Zeccâc’a (ö. 311/923) göre أي “Eyyu” edatı, her

²³⁷ Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 69; Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Edatlar” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 153.

²³⁸ Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Edatlar” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 153.

²³⁹ Nur, 31.

²⁴⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139.

²⁴¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 346.

²⁴² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140.

²⁴³ Muhammed, 38.

²⁴⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 347.

zaman ال “El” ve tenbih ها “Ha”sı ile beraber kullanılır.²⁴⁵ Yani أي edatının sıfatına uygun olarak müzekker için أيها “Eyyuhe” şeklinde birleşir.²⁴⁶ Aynı şekilde أية edatının sıfatına uygun olarak müennes için tenbih ها “Ha”sı ile birleşmesi durumunda أيتها olarak kullanılır. Bazen de tenbih “Ha”sındaki elif düşerek أيه şeklinde olur.²⁴⁷ Kûfilere göre يا أيها الرجل denildiği zaman buradaki يا “Yâ” nidâ edatı, أي “Eyyu” ism-i münadî, ها “Ha” edatı da tenbihtir. Burada أي “Eyyu”nun tenbih ها “Ha” ile birleşimiyle tam bir isim meydana gelir.²⁴⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi ateşten koruyun”.²⁴⁹

3. Kendisinden haber verilen raf zamirine (أنتم “Entum”) işaret ismi olarak gelir.²⁵⁰

هَآأَنْتُمْ هُوَآءَ ءَآَآَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهٖ عِلْمٌ “İşte siz öylesiniz ki, biraz bilginiz olan konuda tartıştınız”.²⁵¹

4. Mâzi ve emir fiiller ile beraber kullanılır. Mâzi fiili ile قد “Kad” edatın başına getirilerek kullanılır. ها قد رجعت “İşte ben döndüm!” örneğinde olduğu gibi. Emir fiilin ismi (هَلُمَّ “Helumme”) şeklinde kullanılır. Kur’ân-ı Kerîm’de iki kere geçmiştir.²⁵²

²⁴⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 60; er-Râzî, *Muhtasaru’s-Sihah*, 27; ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 145.

²⁴⁶ ed-Dekar, *Mu‘cemü’l-Kavâidi’l-Arabiyye*, 145; el-Eşkar, *Mu‘cemü Ulûmi’l-Lügati’l-Arabiyye*, 92; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443.

²⁴⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443.

²⁴⁸ Muhammed Müşri, “*Murâkebü’n-Nidâ fi’l-Kur’âni’l-Kerim*”, 51, Cezayir, 2009.

²⁴⁹ Tahrim, 6.

²⁵⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1140; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 347, 348.

²⁵¹ Ali İmran, 66.

²⁵² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1139, 1140.

“De ki; “Allah’ın bütün bunları yasakladığına dair şahitlik yapacak şahitlerinizi getirin!”²⁵³

“Allah, içinizden başkalarını savaştan alıkoymaya çalışanları ve kardeşlerine, ‘Hayatınızı tehlikeye atmayı bırakın da, hadi bize katılın!’ deyip duranları elbette biliyor. Onlar zaten savaşa pek az iştirak etmekteydiler”²⁵⁴

3.5. الذِّي “Ellezi” Bağlacı²⁵⁵

Kelime olarak -en/-an, -dığı, -ecek/-eceğiz; o ki, (müfret – müzekker / tekil – eril için ism-i mevsul) manalarına gelir.²⁵⁶ Aşağıda tablo halinde ism-i mevsuller verilmiştir.²⁵⁷

Tablo 3.5.1: İsm-i Mevsuller ve Çeşitleri

Çoğul	Müsenna	Müfret	
الذنين – الذنون	الذان - اللذين	الذي	Müzekker
اللاتى – اللات – اللاتى – اللاتى – اللاتى – اللاتى	اللتان - اللتين	التى	Müennes

Tablo 3.5.1 de görüldüğü üzere ism-i mevsuller, müfret; müsenna ve çoğullarda farklı kullanıldığı gibi müzekker ve müenneslerde de farklı kullanılır.

Dilbilgisinde “İsm-i Mevsûl” başlıklı konuda ele alınan الذِّي “Ellezi” bağlacı, Basralı âlimlere göre فَعِلٌ veznindedir. Akıllı ve akılsızlar için kullanılabilir. الذِّي “Ellezi”deki ل “Lâm” ve ي “Yâ” harfleri, kelimenin asıl harfleridir. Kûfi âlimlere göre ذ “Zal” harfi asıl olan tek harftir. Sakindir. Sakin ذ “Zal” harfine ل “Lâm” da eklenerek teleffuzu sağlanmıştır. Sibeveyh’in (ö. 180/796) mezhebine göre الذِّي’nin aslı لَذِي

²⁵³ En’am, 150.

²⁵⁴ Ahzab, 18.

²⁵⁵ Arapçada isim ve fiil dışında kalan bütün kelimeler “Harf” olarak kabul edildiği için الذِّي “Ellezi” bağlacı da konuya dâhil edilmiştir.

²⁵⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 20.

²⁵⁷ Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati’l-İ-râb*, 182; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, thk. Recep Osman Muhammed, (Kahire: Mektebetü’l-Hanci, 1998), 1002.

“Lezî”, الَّتِي ’nin de لَتِي “Letî”dir. Ferrâ’nın (ö. 207/822) görüşüne göre ise الَّذِي “Ellezi”nin aslı, işaret ismi olan ذَا “Zâ”, الَّتِي ’nin aslı ise تِي “Tî”dir. Süheylî (ö. 581/1185) de Ferrâ’nın (ö. 207/822) görüşüne benzer bir görüştedir: الَّذِي “Ellezi”nin aslı ذُو “Zû”dan gelir. Yani “Sahip” anlamındadır. Ancak zamanla bu kelime, dilde kullanımını değiştirerek الَّذِي haline gelmiştir. Fasîh Arapçadaki sakin يَاء “Yâ” harfi eklenmiş/telaffuz edilmiştir. Ebu Musa (ö. 170/786), يَاء “Yâ” harfinin şeddeli olduğunu iddia etmiştir. Bazı âlimler الَّذِي “Ellezi”nin i’râbta kesre üzerine bina edilmiş olduğunu belirtirler. İbn Mâlik (ö.672/1274) der ki; الَّتِي ve الَّذِي’deki her iki kelimedede “Yâ” harfi kesrelidir. Bu noktada Ebu Musa (ö. 170/786) ile aynı görüştedir. الَّذِي “Ellezi”nin şeddeli durumu korunmuş ancak الَّتِي “Elleti”nin korunmamıştır. Kimi âlimler de الَّذِي ve الَّتِي’nin hasredilmesine karşı çıkmışlardır. Bu görüşe sahip olan âlimler; Deynuri (ö. 282/895), Herevî (ö. 415/1024) ve Cevherî’dir (ö.400/1009). يَاء “Yâ” harfinin hazfedilmesi caizdir. ذَا “Zal” ile تَا “Ta” harfleri sukun veya kesreli olur. الذَّ، التَّ، الَّتِ، الَّتِي olarak okunur. Ancak bazı âlimler bunun sadece şiirlerde olabileceğini söylemiştir.²⁵⁸

الَّذِي “Ellezi”nin görevi kendisinden önceki cümle ile kendisinden sonraki cümleyi birbirine bağlar.²⁵⁹

Müşterek ism-i mevsuller şunlardır: من، ما، أي، ال، ذا.²⁶⁰ Bu mevsuller kullanıldığı durumlara göre الَّذِي “Ellezi” manası verir.

“Sonra her kitleden Rahman’a karşı azgınlık göstermede en şiddetli olanı ayıracağız”.²⁶¹ Burada مِنْ كُلِّ شَيْعَةٍ “Her kitleden” sonra الَّذِي “O kimseler ki Rahman’a karşı azgınlık göstermede en şiddetli olanlar”, anlamında أَي “Eyyu” edatı, mevsul olarak kullanılmıştır.

²⁵⁸ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1002; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 291-296.

²⁵⁹ Şerîf, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 443; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, C. 14, 59.

²⁶⁰ “Mevsûl İsim”, <http://art.uobabylon.edu.iq/lecture.aspx?fid=8&lcid=59982> [01.01.2019].

²⁶¹ Meryem, 69.

وقالوا الحمد لله الذي أذهب عنا الحزن إن ربنا لغفور شكور (Cennette şöyle) derler: Bizden tasayı gideren Allah'a hamdolsun. Doğrusu Rabbimiz çok bağışlayan, çok nimet verendir".²⁶²

إن أول بيت وضع للناس للذي ببكة مباركا وهدى للعالمين "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir".²⁶³

قَبِهُتَ الَّذِي كَفَرَ "(O) Kafir afallayıp kaldı!".²⁶⁴

3.6. إذا "İzâ" Edatı

Sözlükte: "...dığı zaman, ...dığında, ...ince, ...se(ise), aniden, bir de ne göreyim, derhal (hemen), bir de baktım ki" gibi manalarına gelir.²⁶⁵

إذا "İzâ" konusu dilbilimciler tarafından çok önemsenen bir mevzudur.²⁶⁶ Edat, isim veya zarf olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir.²⁶⁷ Bazı âlimler إذا "İzâ"nın harf değil de isim olduğu görüşündedir.²⁶⁸ Sukûn üzerine mebni²⁶⁹ bir isimdir diye tarif etmişlerdir. Harfe benzer isimdir.²⁷⁰ Mebni bir kelime²⁷¹ diye de tarif edilen إذا "İzâ",

---

²⁶² Fatır, 34.

²⁶³ Ali İmran, 96.

²⁶⁴ Bakara, 258.

²⁶⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 8; Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 21 bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 64.

²⁶⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 175.

²⁶⁷ Süyûtî, *Şerhü'l-Kevkebi's-Sâti'*, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnavî, (Kahire: Dâru's-Selam, 2000), C. 1, 342.

²⁶⁸ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 11.

²⁶⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 175; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 11; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 323.

²⁷⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 175; el-Endelüsî, *İrtişâfü'd-Darab min Lisâni'l-Arab*, 1865.

²⁷¹ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 11; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 175.

aslen zaman zarfı olarak kullanılır.²⁷² Zarf anlamı ise anlam itibarı ile delalet ettiği iki cümleyi birbirine bağlar.²⁷³ Kendisinden sonraki cümleye göre zaman veya mekân zarfı olur. Haberi hazfedilmiş cümledeki mübtedanın mukaddemi olur.²⁷⁴

Hem fiil²⁷⁵ hem de isim cümlesinin başına gelebilir. Fiil cümlesinden önce gelirse, zarf (zaman ismi); isim cümlesinden önce gelirse (müfâcee) harf(i) olur.²⁷⁶

إذا جاء الربيع تتفتح الأزهار “Bahar gelince çiçekler açar”.²⁷⁷

وَإِذَا الْمَوْؤُودَةُ سُئِلَتْ “Diri diri gömülen kıza sorulduğunda”.²⁷⁸ Bu misalde إذا’dan sonra bir isim gelmiş, edat ile isim arasında zorunlu olarak cümledeki fiil cinsinden bir fiil takdir edilmiştir. İsimden sonra gelen fiil, düşürülmüş olan fiilin müfessiridir.²⁷⁹

Cümle içinde kullanılan iki fiilin, aynı zamanlar içinde olması şart değildir. Onun için iki farklı zaman içinde kullanılabilir.²⁸⁰ Mesela: إذا زرتنى اليوم أزورك غدا “Eğer beni bugün ziyaret edersen ben de seni yarın ziyaret ederim”, cümlesinde ayrı zamanlarda şart koşulmuştur.²⁸¹ Şart cümlesiyle beraber cevap cümlesinin önüne geldiği gibi, bazen mana bakımından cevap cümlesinden sonra da gelebilir.²⁸²

---

²⁷² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 175.

²⁷³ el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, 1865.

²⁷⁴ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 11.

²⁷⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 175.

²⁷⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 322; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 204.

²⁷⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 64.

²⁷⁸ Tekvir, 8.

²⁷⁹ “Şart Edatları”, http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=401
[28.05.2019].

²⁸⁰ el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, 1865; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 322.

²⁸¹ el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, 1865.

²⁸² Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 323.

إذا “İza” şart edatında asıl olan gelecek zamana/istikbale delalet etmesidir. Ancak bazen mazi, hal/şimdiki zaman veya istimrar/süreklilik manalarına delalet eder.²⁸³

Bazı kimseler إذا “İzâ”nın hâl olduğunu iddia etmişlerdir. Allah’ın (c.c.) وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ “Battığı zaman yıldız and olsun”,²⁸⁴ âyetini, buna delil olarak göstermişlerdir.²⁸⁵

إذا’dan sonra ما “Mâ” (zâide) gelebilir fakat cümleye olumsuzluk anlamı katmaz. Fiillerin hareketlerine de bir etkisi olmaz. إذا ما تَوَجَّهْنَا إِلَيْهِ سَاعِدْنَا “Eğer biz ona gidersek (yönelirsek), bize yardım eder”.²⁸⁶

Yukarıda da belirtildiği gibi إذا “İzâ” edatı, muhtelif anlamlarda kullanılmıştır. Kullanıldığı anlamları özetleyecek olursak;

a) Zarf-ı Sarfe²⁸⁷

وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ “Bir şeyin olmasını diledi mi ona sadece ‘ol!’ der ve o da hemen oluverir”.²⁸⁸

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا “Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak!”.²⁸⁹

²⁸³ Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcülerini Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 84.

²⁸⁴ Necm, 1.

²⁸⁵ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1865.

²⁸⁶ “Şart Edatları”, http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=401 [28.05.2019].

²⁸⁷ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati’l-İ’râb*, 213.

²⁸⁸ Bakara, 117.

²⁸⁹ Nisa, 41.

b) Zarf-ı Şartıyye²⁹⁰

Mâzi siyakında kullanılan إذا “İzâ”,²⁹¹ fiil cümlesinin başına gelerek, zaman olarak devam eden şart anlamı katar.²⁹² Daha çok bu anlamında kullanılmıştır.²⁹³ Şart fiili cezmetmez,²⁹⁴ cevabı merfû olur. إذا نُزِدُ إِلَى قَلِيلٍ تَفْتَعُ. Nadir de olsa şiirlerde fiilin cezmedildiği durumlar da olur. إذا تصبَّك خصاصة فتجمل. Dizesinin i’rabında zaman zarfı olarak gelmiştir.

Cumhûrî’l-ulemâya göre إذا “İzâ”, şart olarak kullanıldığı zaman²⁹⁵ kendisinden sonraki cümlelerin muzâfî olur.²⁹⁶ Kendisinden sonra gelen muzâfun ileyh cümlesi aynı zamanda şart cümlesidir.²⁹⁷ Şart cevabı olarak²⁹⁸ nasb mahallindedir.²⁹⁹

إذا “İzâ”, “Lisanu’l-Arab”a göre aslen şart olamaz. Zira şart, gerçekleşmesi mümkün olmayan bir şey olarak tanımlanmıştır. إذا “İzâ” edatı ise genelde gerçekleşen durumlarda kullanıldığı bilinir.³⁰⁰

²⁹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 214.

²⁹¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 213; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 15, 462; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 367.

²⁹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 213; el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1865; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 15, 462; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 367; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11.

²⁹³ el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1865.

²⁹⁴ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 64.

²⁹⁵ el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1866.

²⁹⁶ el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1866; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 321; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11.

²⁹⁷ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 322.

²⁹⁸ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu’l-Me‘ânî*, 150.

²⁹⁹ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ “Eğer kullarım seni benden soracak olurlarsa, muhakkak ki ben yakınım”.³⁰¹

فَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَانَا “İnsanın başı derde girdi mi bize yalvarır”.³⁰²

c) *Zarf-ı Fucâiyye (Anlık, Ansızın)*³⁰³

İذا “İzâ” edatının anlamlarından biri de fucâiyyedir.³⁰⁴

Cümlelerin başında bulunmaz ve sadece isim cümlesinin başına³⁰⁵ gelir. خَرَجْتُ فَإِذَا الْمَطَرُ “Çıktım, (bir de ne göreyim) hava yağmurluydu!” cümlesi, fucâiyye anlamındadır. Bu şekilde kullanıldığı zaman, genelde mübtedanın haberi hazf olur.³⁰⁶

فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ “Bir anda bütün ümitlerini kaybediverdiler”.³⁰⁷

فَالْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَى “Hemen bıraktı. Bir de ne görsün! Hızla kıvrırıp sürünen, kocaman bir yılan oldu”.³⁰⁸

3.7. “İlâ” Edatı

Lügatte; “e, -e/-a ...kadar, -e/-a ...dek, -e/-a ...ait, -e/-a doğru, -e/-a... göre, ile, birlikte, -de (içinde), -den” gibi manalara gelir.³⁰⁹

---

³⁰⁰ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, 1865.

³⁰¹ Bakara, 186.

³⁰² Zümer, 49.

³⁰³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 214; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 373; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 202; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu’l-Me‘ânî*, 149.

³⁰⁴ Süyûtî, *Şerhi’l-Kevkebi’s-Sâti’*, 342.

³⁰⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 175; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11.

³⁰⁶ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 11.

³⁰⁷ En’am, 44.

³⁰⁸ Tâhâ, 20.

³⁰⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 25.

Harf-i cerdir. Başına geldiği ismi, cer eder. إلى “Îlâ” harf-i cerri, hedeflenen gayenin zaman veya mekân cihetiyle bittiğine işaret eder.³¹⁰ Aynı şekilde hedefin manevi olarak da zaman ve mekân açısından bittiğine delalet eder. Âlimlerin büyük çoğunlu إلى “Îlâ”yı, gayenin bittiği anlamına geldiği görüşündedirler.³¹¹ Ancak Kûfelî âlimler ve Basralı âlimlerin çoğunluğuna göre إلى “Îlâ”nın “Musahâbe” anlamına geldiği görüşündedirler. Allah’ın (c.c.) şu sözünü buna delil olarak gösterirler.³¹² مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ “Allah’a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir?”³¹³

Kur’ân-ı Kerîm’de genel olarak açıkca bu anlamda kullanılmış ise de bazı farklı durumlar izâfî anlamında kullanılmış ve te’vil edilmiştir.³¹⁴

إلى “Îlâ” Edatın çeşitleri ve Kur’ân-ı Kerîm’de geçen anlamları maddeler halinde aşağıda değinilmiştir.

a) إلى “Îlâ” edatın gayenin zaman ve mekân cihetiyle bittiğine delaleti ³¹⁵

Yukarıda da zikredildiği gibi, cumhûr’ü’l-ulemânın görüşüne göre bu anlam إلى “Îlâ”nın asıl manasıdır.³¹⁶ Sibeveyh (ö. 180/796) de bu görüştedir.³¹⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de genel olarak bu anlamda kullanılmıştır.³¹⁸

³¹⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 166, 167; Rızâ, *Mu’cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 385; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 104, 158; el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1730; Hâdi Atiyye Mataru’l-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim Beyne’n-Nahviyyin ve’l-Belağiyin*, (Beyrut: Mektebetü’n-Nahdiyye’l-Arabiyye, 1986), 507.

³¹¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321.

³¹² Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati’l-İ’râb*, 380; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321.

³¹³ Saff, 14.

³¹⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321.

³¹⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1730; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 385; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 104; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 508.

Zaman açısından bittiğine, nihâyete erdiğine dair bir âyette geçen şu örnektir: **وَلَكُمْ فِي** الأَرْضِ مَسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ “Yer yüzünde belli bir vakte kadar sizin için bir yerleşim ve meta (geçim) vardır”.³¹⁹

Mekân açısından bittiğine, nihâyete erdiğine örnek ise şudur: **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا** مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا “Kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götüren Allah’ın şanı yücedir.”³²⁰

Manen olarak gayenin bittiğine delalet eden âyet ise şudur: **وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ** “Onları dosdoğru yola sevkeder”.³²¹

b) **“Îlâ” edatın beraber (مع) manasına delaleti**³²²

Bir şeyin başka bir şeye katılması anlamında kullanılır.³²³ Katılma olmazsa, beraberlik de olmaz.³²⁴ **اجتمع مالك إلى مال زيد** “Zeyd’in malı ile beraber malını topladı”.³²⁵

³¹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 386.

³¹⁷ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1730.

³¹⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321.

³¹⁹ Âraf, 24.

³²⁰ İsra, 1.

³²¹ Mâide, 16.

³²² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 169; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 385; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 272; Rummânî, *Me‘ânî’l-Hurûf*, 105, 159; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 511.

³²³ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 169; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201.

³²⁴ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731.

³²⁵ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 169.

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شُيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
kaldıkları zaman, ‘Şüphesiz, biz sizinle beraberiz’ derler”.³²⁶ Yani بِشِيَاطِينِهِمْ
“Şeytanlarıyla beraber”.³²⁷

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ
“Onların (öksüzlerin) mallarını, kendi mallarınıza karıştırıp
yemeyin”.³²⁸

c) إلى “İlâ” edatın lââm (ل) veya ihtisas manasına delaleti ³²⁹

وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شُيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
“İstediğin gibi (emret)!” örneğinde olduğu gibi.³³⁰

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ
“(Savaştan) dönüp yanlarına geldiginizde size özür beyan
edecekler”.³³¹

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ
“Ey Ademoğulları; Ben, size; ‘şeytana kulluk
etmeyin’ diye emretmedim mi?”.³³²

d) إلى “İlâ” edatın tebyîn manasına delaleti ³³³

Sevgi veya buğuz manası içeren taaccûb fiili veya ism-i tafdîlden sonra gelmek
suretiyle cer ettiği failini açıkça gösterir.³³⁴

³²⁶ Bakara, 14.

³²⁷ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731, 1732; *el-Herevî, Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 272.

³²⁸ Nisa, 2.

³²⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 386; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 106; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 516.

³³⁰ Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201.

³³¹ Tevbe, 94.

³³² Yasin, 60.

³³³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 386; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 106; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 515.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ
“Onlara de ki; eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, kadınlarınız, akrabalarınız, kabileniz, elde ettiğiniz mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşnut olduğunuz evler ve meskenleriniz, size Allah ve Resulü’nden daha sevimli ise...”³³⁵

e) إلى “*Îlâ*” edatın içinde (في) veya zarf manasına delaleti ³³⁶

جلست إلى القوم أي فيهم (Yani) onlarla beraber (içinde) oturdum.³³⁷

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُوا إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ
“De ki: “İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bir basiret üzere Allah’a çağırırız”.³³⁸

وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ
“Zaten kafirler toplanıp cehenneme gönderilecekler”.³³⁹

Buna göre إلى “*Îlâ*” edatı, kendisinden başka diğer birkaç harf-i cerrin anlamında kullanılır.³⁴⁰ Yukarıda zikredilen görüşlere ek olarak; Hişam (ö. 761/1360), Kûfeli âlimler, Kutbi (ö. 276/889) ve onlara tabi olan İbn Mâlik’e (ö.672/1274) göre إلى “*Îlâ*” harf-i cerrî, مِنْ “*Min*” harf-i cerrî manasında da kullanılır. Kûfî âlimler ve Kutbi’nin (ö. 276/889) iddalarına göre³⁴¹ إلى “*Îlâ*” harf-i cerrî, عند “*İnde*”

³³⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 515.

³³⁵ Tevbe, 24.

³³⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 169; Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 387; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 273; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 106; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 513.

³³⁷ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 169.

³³⁸ Yusuf, 108.

³³⁹ Enfal, 36.

³⁴⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 321.

³⁴¹ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731, 1732.

manasında,³⁴² ب “Be” harf-i cerri gibi kullanıldığı da söylenmiştir.³⁴³ Ahfeş (?) bu görüştedir.³⁴⁴ على “Alâ” harf-i cerri manasında da kullanılmıştır.³⁴⁵ Tevkid (tekit) manasına da gelir.³⁴⁶

Bütün bu anlamlar, asıl olarak kabul edilen “İlâ”nın genel anlamı olan gayenin zaman veya mekân cihetiyle bittiğine delalet ettiği söylenen anlama muhaliftir.³⁴⁷

3.8. ل “El” Takısı

أ “Hemze” ve ل “Lâm” harflerinden müteşekkil olarak tarif edilen, ismin özelliklerinden³⁴⁸ biri olan harf-i tarif,³⁴⁹ nekre isimlerin ve sıfatların başına gelerek onların nekrelüğünü marifeye çeviren bir edattır.³⁵⁰ Tekil bir isme geldiği gibi çoğul

³⁴² Rızâ, *Mu‘cemü Metni’l-Lüga*, C. 1, 201; el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731, 1732.

³⁴³ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fî Ulûmi’l-Hurûf*, 274; el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731, 1732; *Rummânî, Me‘âni’l-Hurûf*, 106.

³⁴⁴ el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1731, 1732.

³⁴⁵ *Rummânî, Me‘âni’l-Hurûf*, 107.

³⁴⁶ A.g.e., 107.

³⁴⁷ el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ‘râb*, 380.

³⁴⁸ Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10; el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 39; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 297.

³⁴⁹ el-Murâdî, *el-Cene’-d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 192; el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1732; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ‘râb*, 380, 449; Ğalâyînî, *Câmiu’-d-Durûsu’l-Arabiyye*, C. 1, 10; el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 39; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 297; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 2, 117; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 158; el-Hâşimi, *el-Kavâidü’l-Esasiyye li’l-Lügati’l-Arabiyye*, 110.

³⁵⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 2, 117; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 158; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ‘râb*, 449.

bir isme de gelebilir. وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا “İnsan zayıf yaratılmıştır”³⁵¹ âyetindeki “İnsan” kelimesi tekildir. Anlam itibarıyla aynı cins olan bütün insanları mutlak surette kasteder. Aynı zamanda قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ “Muhakkak ki mü’minler felaha ermişlerdir”³⁵² âyetinde de çoğul bir kelime olan “Mu’minun” kelimesi ile aynı özellikte olan müslümanları kastetmiş, belli bir gruba hasredilmiştir.³⁵³

Lügat âlimleri, ا “Hemze” ve ل “Lâm” harflerinden oluşan harf-i tarif edatının, her iki harfi mi yoksa sadece ل “Lâm” harfi mi isim ve sıfatları marife yaptığı konusunda ihtilaf etmişlerdir.³⁵⁴ Cumhûrun görüşüne göre sadece ل “Lâm” harfi tek başına marife yapar. Baştaki ا “Hemze” ise vasıl hemzesidir ve ziyade olarak geldiği görüşündedir.³⁵⁵ Sibeveyh (ö. 180/796) de bu görüştedir.³⁵⁶ Ona göre harf-i tarif olan tek edat/harf bundaki “Lâm”dır. مررت بالرجل örneğinde olduğu gibi vasıl hemzesi lafzen hafzedilir.³⁵⁷

Halil’e (ö. 175/791) göre, harf-i tarif, her iki harf olan ا “Hemze” ve ل “Lâm”dan muteşekildir.³⁵⁸ Kad, ³⁵⁹ هل “Hel”, بل “Bel”³⁶⁰ ve أم “Em”³⁶¹ kelimelerinde olduğu

---

³⁵¹ Nisa, 28.

³⁵² Mu’minun, 1.

³⁵³ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 235.

³⁵⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁵⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 218.

³⁵⁶ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ’râb*, 449; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 217; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 192; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 45.

³⁵⁷ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil* C. 3, 222.

³⁵⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 217; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 45.

³⁵⁹ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 220; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁶⁰ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ’râb*, 449.

gibi ال “El” olarak isimlendirilmiştir.³⁶² Buradaki hemze, kat’î hemzedir.³⁶³ Ancak çok kullanımından dolayı hafifletilmiştir.³⁶⁴ İbn Kisan (ö. 299/912) da “El” takısındaki hemzenin kat’î hemze olduğunu söylemiş, çok kullanımından dolayı hafifletildiğini ve buna birçok örnek vererek ıspatlamaya çalışmıştır.³⁶⁵ يا الله “Yâ Allah” kelimesini delil olarak göstererek kat’î hemze olmasına rağmen “Elif” ve “Lâm”ın okunmadığını söylemiştir.³⁶⁶ ابن واسم “İbn” ve “İsm” kelimelerinde olduğu gibi daha kolay okunması için kelimenin başına gelen hemzetu’l-vasıl şeklindedir.³⁶⁷ Ayrıca Halil (ö. 175/791), zikredilen أم “Em” örnekleri gibi ال “El”i savunmuştur.³⁶⁸ Bunun dışında Yemenliler, ل “Lâm” harfi yerine م “Mim” harfini kullanırlar. Şu örneklerde olduğu gibi; ليس من أمر امصيام في امسفر veya يرمي وراءه بامسمهم و امسلمه “Yolculukta oruç tutmak farz değildir”.³⁶⁹

Halil’in (ö. 175/791) ve İbn Kisan’ın (ö. 299/912) görüşüne karşı Cumhûr da der ki; قد “Kad” kelimesi, birbirinden ayrılmayan harflerdir.³⁷⁰ قد “Kad”, kelimesi ال “El” kelimesinden farklıdır.³⁷¹ Birbirinden ayrı okunduğu vakit hiçbir anlam ifade etmez. Ve bu her iki harfin, cümlelerin neresinde olursa olsun hafzedilmesi mümkün değildir.

---

³⁶¹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 217.

³⁶² el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁶³ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 217; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁶⁴ Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ’râb*, 449.

³⁶⁵ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 222.

³⁶⁶ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 222; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 45.

³⁶⁷ Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ’râb*, 449; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 222.

³⁶⁸ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 225.

³⁶⁹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fî San’ati’l-İ’râb*, 449, 450.

³⁷⁰ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 218.

³⁷¹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 220.

Ancak ال takısındaki “Elif”, hazfedilebilir. Çünkü vasıl hemzesidir.³⁷² Daha kolay okunması için ال “El” takısındaki “Elif”in hem kat’î hemze olduğunu savunmak ve hem de hazfedebileceğini savunmak mümkün değildir. Zira kat’î hemze asla silinmez.³⁷³ Nitekim şemsi harflerde okunmaz. Okunmayan bir harfin kelimenin aslı olması mümkün değildir. Bu nedenle Cumhûr, buna “Lâmu’t-Tarif” demiştir. Başına sonradan vasıl hemzesi gelmiştir.³⁷⁴ Sahih olan görüş de budur. بالرجل ، من الرجل örneklerinde olduğu gibi “Elif” okunmaz.³⁷⁵

Lafzatullah’ın başındaki ال “El” takısına gelince, buradaki el takısı “الله” lafzı ile beraber kullanılmış ne müştak ve ne de vasıldır.³⁷⁶ Lafzattullahtaki el takısı, zatı ile kaim ezelden beri kullanılagelmiş şeklidir.³⁷⁷

Bazen ال “El” takısı, marifelik için değil de ism-i mevsul olarak da kullanılır.³⁷⁸ Bu durumda ال “El”, harf değil de isim olur. Böyle kullanıldığı zaman ism-i fail ve ism-i mef’ul olan müştak (türetilen) isimlerin başına gelir.³⁷⁹ Cumhûr bu görüştedir. Bazı âlimler de ال “El” takısının marifelik için geldiği görüşündedir. Ahfeş (?), bu görüştedir.³⁸⁰

---

³⁷² el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 158; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 218, 220.

³⁷³ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 222, 223.

³⁷⁴ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 159; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 218.

³⁷⁵ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 159.

³⁷⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 159; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 217, 226; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 199.

³⁷⁷ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187.

³⁷⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 202.

³⁷⁹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187.

³⁸⁰ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 202.

Bunun dışında ال “El”in isim değil de zâid bir harf olarak görenler de vardır. ، الآن ، اللات العري، ve benzeri isimlerin başına geldiği gibi الذين ، الذي، التي، ism-i mevsullerin başına da gelmiştir.³⁸¹ Bu kelimelerin başında bulunan ال “El” takısı onların ayrılmaz birer parçası hâline gelmiş isim veya ism-i mevsullerde sürekli onunla kullanılır.³⁸² Buna ek olarak الرشيد ، العباس ، gibi başında ال “El” takısı olan isimlerde vurgu yapmak için kullanılır.³⁸³

Araştırmacılar ال “El” takısını, Kur’ân-ı Kerîm’de kullanılmış şeklini üçe,³⁸⁴ bazı eserlerde ise dörde ayırmışlardır.

a) Cinsi İfade Etmesi³⁸⁵

Nekre bir kelimenin başına gelerek, o kelime ile bildirilen cinsin hepsini/türünü³⁸⁶ hakiki veya mecazî³⁸⁷ olarak ifade eder. Sadece bir şahsın tanımlanması değil de o şahsın bütün aynı cinsinin tanımlanmasına delalet eder. “Bütün” anlamında olur. İki kısma ayrılır:³⁸⁸

³⁸¹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 16; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 164; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 220.

³⁸² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 159.

³⁸³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187.

³⁸⁴ A.g.e., C. 1, 187.

³⁸⁵ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 449; Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 225; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193; Rummânî, *Me‘ânî’l-Hurûf*, 41.

³⁸⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁸⁷ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 195.

³⁸⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187.

1. İstiğrak anlamında kullanılır. Yani aynı cinsin bütün mensuplarını ve özellikleri kastedilir.³⁸⁹ Bu konuda Sibeveyh (ö. 180/796) şu örneği verir: الرجل المرأة خير من المرأة ayrırır.³⁹⁰
2. Hakiki beyanın açıklanması için kullanılır. Cinsin hakikati ve tabii özelliklerini açıklar.³⁹¹ “Çıktığım gibi bir de ne göreyim? Bir aslan!” cümlesindeki aslan kelimesi gerçek bir aslandır ve karşısında olduğu için marifi (ال “El”) olarak ifade edilmiştir. Çünkü aslan, bütün insanların bildiği bir hayvan cinsidir. Burada cins olan bir isim, hakiki beyana muallaktır.³⁹² Kur’ân-ı Kerîm’den buna benzer birçok örnek var.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ 393 “Ey insanlar! Rabbinizden korkun!”

وَالْعَصْرِ 394 “Asra and olsun ki!”

الحمد لله 395 “Hamd, Allah’a mahsustur”.

b) Ahdi İfade Etmesi 396

Bilinmeyen bir kelime olan nekrenin başına geldiği durumda marife (bilinen) olmasını sağlar.³⁹⁷ Yani daha önce müphem ve bilinmeyen bir kelime iken onu belli bir şahsa indirger. Üç kısma ayrılır.³⁹⁸

³⁸⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193.

³⁹⁰ Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 449.

³⁹¹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 233, 234; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 195.

³⁹² el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 233, 234.

³⁹³ Hac, 1.

³⁹⁴ Asr, 1.

³⁹⁵ Fatıha, 2.

³⁹⁶ Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 449; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 231; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 193; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 41.

1. Ahd-i zikrî³⁹⁹

Daha önce anılan bir şeye harf-i tarif ile işaret edilir.⁴⁰⁰ لقيت رجلا ، فضربت الرجل⁴⁰⁰ “Bir adamla karşılaştım ve adamı dövdüm”. Bu cümlede ilk olarak bilinmeyen bir adamdan bahsedilmiş ve nekre olarak yazılmış. Ancak ikincisinde ise artık muhatap olarak bilinen bir adam olduğu için harf-i tarif ile kullanılarak onun tanınan/bilinen bir adam olduğu belirtilmiştir.⁴⁰¹ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ “Şüphesiz biz size üzerinize şahitlik edecek bir peygamber gönderdik. Nitekim, Firavun’a da bir peygamber göndermiştik.” الرُّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيًّا “Ama Firavun, o peygambere isyan etti, biz de onu ağır ve çetin bir şekilde yakalayışverdik”.⁴⁰²

2. Ahd-i zihni⁴⁰³

Bir kelimenin başına geldiğinde, o kelimenin kastedildiği mana bilinir.⁴⁰⁴

إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ “Hani ağacın altında sana biat ettikleri zaman”⁴⁰⁵

هل كتبت الفرض ؟ “Ödevi yazdın mı? (Hangi ödev olduğu konuşanlarca bilinmektedir.)

البيت “el-Beyt” yani Kabe.

³⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 195.

³⁹⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187.

³⁹⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 231.

⁴⁰⁰ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14.

⁴⁰¹ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve’t-Tekmil*, C. 3, 231.

⁴⁰² Muzzemmil, 15, 16.

⁴⁰³ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 187; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 195.

⁴⁰⁴ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 14.

⁴⁰⁵ Fetih, 18.

3. Ahd-i haricî⁴⁰⁶

Başına geldiği cins bir isimden kastedilen mana bilindir.⁴⁰⁷

“Andolsun bu beldeye”.⁴⁰⁸ لَا أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ

c) Sıfatı içine alma (kaplama) manası⁴⁰⁹

Allah'ın (c.c.) isimlerine bitişik olarak kullanılarak o sıfatı, Allah'a mahsus kılma manasına gelir.⁴¹⁰

“Rahim olan (Allah)”.⁴¹¹ الرَّحِيمِ

“O Azizdir, Hakimdir”.⁴¹² وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

d) Başına geldiği kelimeye “Bu, şu” işaret sıfatını kazandırır⁴¹³

“Bugün, senin bedenini kurtaracağız”.⁴¹⁴ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ مِنْ بَدَنِكَ

3.9. الفاء المفردة) “Fâ” Edatı (ف)

“Fâ” edatı, âtîf edatıdır.⁴¹⁵ Dokuz (Vâv, sümme, ev, em, la, bel, velâkin, hatta) âtîf harfinden biridir.⁴¹⁶ Sibeveyh (ö. 180/796), bunlara ek

⁴⁰⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 187.

⁴⁰⁷ A.g.e., C. 1, 187.

⁴⁰⁸ Beled, 1.

⁴⁰⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 187; el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 3, 234; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 196.

⁴¹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 187.

⁴¹¹ Fatıha, 3.

⁴¹² Fatır, 2.

⁴¹³ el-Endelüsî, *et-Tezyilu ve‘t-Tekmil*, C. 3, 235.

⁴¹⁴ Yunus, 92.

⁴¹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 680; el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, C. 4, 1668,1985; İbn Hişâm, *Şerhu Katru‘n-Nedâ ve Bellü‘s-Sadâ*, 302; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi İlmi‘l-Arabiyye*, 307; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 670; el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, 621, 622; Ebû

olarak إِمَّا “İmmâ”yı da sayarak toplam on çeşit âtîf harfin olduğunu belirtmiştir.⁴¹⁷ Hem tekil hem de çoğullarda kullanılır.⁴¹⁸ İsmi isme, fiili fiile veya cümleyi cümleye bağlayan edattır.⁴¹⁹ Sıfatı da sıfata atfeder.⁴²⁰

ف “Fâ” edatı, fetha üzerine mebnidir. İrabta yeri yoktur.⁴²¹ Cezmedilmesi hiçbir durumda caiz değildir.⁴²²

ف “Fâ” ile yapılan âtıfta, mâ’tûf ile mâ’tûfun aleyh yer değiştiremez. خرج عاصم فمأجد “Âsım ve (hemen peşinden) Mâcid çıktı.”⁴²³ Aksi takdirde cümlenin anlamı bozulur.

Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ’l-Adudî*, 285; el-Murâdî, *el-Cene ’d-Dânî fî Hurûfi ’l-Maânî*, 61; el-Herevî, *Kitabu ’l-Ezhiyye fî Ulûmi ’l-Hurûf*, 241; Rummânî, *Me ’âni ’l-Hurûf*, 17.

⁴¹⁶ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu ’l-Vadıh*, C. 3, 156; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ’l-Adudî*, 285; İbn Hişâm, *Şerhu Katru ’n-Nedâ ve Bellü ’s-Sadâ*, 302; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 376; “Âtîf Harfleri”, <https://www.edarabia.com/ar/9-%D8%AD%D8%B1%D9%88%D9%81-%D8%B9%D8%B7%D9%81-%D9%88-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B1%D9%82-%D8%A8%D9%8A%D9%86%D9%87%D9%85/> [12.05.2019].

⁴¹⁷ Zemahşerî, *el-Mufassalu fî İlmi ’l-Arabiyye*, 307.

⁴¹⁸ el-Mâlikî, *Rasfu ’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi ’l-Me ’âni*, 440.

⁴¹⁹ Şerif, *Mu ’cemü Hurûfu ’l-Maânî fî ’l-Kur ’ân-i ’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu ’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi ’l-Me ’âni*, 440; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî İlmi ’l-Arabiyye*, 307; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ’l-Adudî*, 285; el-Murâdî, *el-Cene ’d-Dânî fî Hurûfi ’l-Maânî*, 64.

⁴²⁰ el-Murâdî, *el-Cene ’d-Dânî fî Hurûfi ’l-Maânî*, 64.

⁴²¹ Şerif, *Mu ’cemü Hurûfu ’l-Maânî fî ’l-Kur ’ân-i ’l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴²² Ebû Ali, *et-Ta ’lik alâ Kitâbi Sibeveyh*, thk. İvâd b. Hamdulgûzî, (Kahire: Matbaatü ’l-Emâne, 1990), 153.

⁴²³ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 377.

a) ف “Fâ” Edatın Anlamları

ف “Fâ” harfî, birkaç manada kullanılmıştır.

1. Âtîf olması⁴²⁴

Hükümde atfeden (mâ‘tûf) ile kendisi üzerine atfedilenin (mâ‘tûfun aleyh) iştirakini,⁴²⁵ hem fiil hem de isimlerde⁴²⁶ sağlar. Kendisinden önceki kelimenin harekesi/i‘râbı ne ise kendisinden sonraki de ona tabi olur; mansûb ise mansûb, merfû ise merfû, meczûm ise meczûm, mecrûr ise mecrûr olur.⁴²⁷ Yani iki isim veya iki fiil arasında kullanılması durumunda ف “Fâ” edatın öncesinde geçen isim ve fiilin harekesi ne ise kendisinden sonra atfedilen kelimenin de harekesi aynı olur.⁴²⁸

ف “Fâ” harfinden önce isim cümlesinin olması ve kendisinden sonra da fiil cümlesinin olması da caizdir. زيد قائم ف ضرب غلامه örneğinde olduğu gibi. Ayrıca bunun tersi (fiil cümlesinden sonra isim cümlesinin) olması da caizdir.⁴²⁹

⁴²⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 680; Ali el-Cârim et al., *en-Nahyu‘l-Vadh*, C. 3, 155; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 670; el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, C. 4, 1985; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 17.

⁴²⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 680; İbn Hişâm, *Şerhu Katru‘n-Nedâ ve Bellü‘s-Sadâ*, 302; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi‘l-Arabiyye*, 307; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 670; el-Endelüsî, *İrtişâfü‘d-Darab min Lisâni‘l-Arab*, C. 4, 1985; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 377.

⁴²⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴²⁷ el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 440; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu‘l-Aduđî*, 285; el-Murâđî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 61.

⁴²⁸ el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 440.

⁴²⁹ el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 441; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

2. Tertip anlamında olması⁴³⁰

ف “Fâ” harfi, cümleye tertip manası verir.⁴³¹ Cumhûr, bu görüştedir.⁴³² Tekil isimlerde kullanıldığı zaman, işin sırayla yapıldığına delalet eder. Bu gerek lafzi ve gerek ise manen olsun, fark etmez.⁴³³ دخلت البصرة فالكوفة Cümlesinde olduğu gibi ikinci zikredilen yere (Kûfe’ye) birinciden (Basra’dan) sonra gidildiği kelamdan anlaşılır.⁴³⁴ Zira Basra ile Kûfe şehirleri arasındaki uzaklık, birkaç gün yürüme mesafesindedir.⁴³⁵ توضعاً فغسل وجهه وبيديه ومسح رأسه ورجليه “Yüzünü ve elini yıkadı. Sonra başını ve her iki ayağını mesh ederek abdest aldı”.⁴³⁶ Burada da elin, yüzden sonra yıkandığı, ayakların da baştan sonra mesh edildiği anlaşılır. Yani abdestin tertipli bir şekilde alınması gerektiği manası verir. Bu konu, fıkıh bölümde detaylı olarak işlenmiştir.

Lafzî tertip manası sağlayan ف “Fâ” edatı, cümleyi cümleye bağlar.⁴³⁷ وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي “Nuh Rabbine niyaz edip dedi ki: Ey Rabbim! Oğlum benim ehlimdendi”.⁴³⁸

⁴³⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 308; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 670; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴³¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 61; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 17.

⁴³² el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985.

⁴³³ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘âni*, 440.

⁴³⁴ Ebû Ali el-Fârisî, *el-İzâhu’l-Adudî*, 286; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellü’s-Sadâ*, 302; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴³⁵ İbn Hişâm, Kûfe yerine Bağdat yazarak örnek vermiş ve en az iki şehir arasındaki mesafenin 3 gün olduğunu belirtmiştir. *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellü’s-Sadâ*, 302.

⁴³⁶ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [16.01.2019].

⁴³⁷ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [13.01.2019], Şerhu Ahmed bin Faris eş-Şed’yak, ö. 1305 h.); Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴³⁸ Hud, 45.

Bazı âlimlere göre ف “Fâ” edatı, “Vâv” edatı gibi mutlak olarak kelâmı birbirine bağlayan bir edattır.⁴³⁹

Kûfe âlimlerine göre ف “Fâ” edatı, cümlede tertip anlamı vermez. Buna şu âyeti delil gösterirler: “Nice memleketleri helâk ettik. Onlara azabımız gece uykusuna dalmışken, yahut gündüz istirahat hâlinde iken gelmişti”.⁴⁴⁰ Bu âyette, helaktan önce azabın geldiği muhakkak. Bu nedenle tertibin olması şart değildir. Bu görüşe karşı olan Basralı âlimlere göre bu durum (helakın, azaptan önce gelmesi), takdiri muevvelidir. Anlam olarak “Nice memleketleri helak etmek istedik, azabımız geldikten sonra helak oldular”. Bu aynı zamanda Allah’ın (c.c.) şu âyetteki gibidir; يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا “Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yıkayın” namaz kılmak istediğiniz zaman anlamındadır. Manen bir tertiptir.⁴⁴¹ Yani namazın kılınabilmesi için öncelikle yıkama (abdest) şartı vardır. Ancak bu şart âyette sonradan zikrediliyor.

3. Takib (fâsılasız) anlamında olması⁴⁴²

Mâ’tûf ile mâ’tûfun aleyhin arasında fâsılasız anlamı katar.⁴⁴³ Yani zamanlama açısından art arda olduğu anlamı verir.⁴⁴⁴ Cumhûr, bu görüştedir.⁴⁴⁵ Cümlede ثم “Sonra” manasında kullanılır.⁴⁴⁶

⁴³⁹ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985.

⁴⁴⁰ A’raf, 4.

⁴⁴¹ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 441; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁴² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 3, 155; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 308; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 670; el-Endelüsî, *İrtişâfü’-d-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁴³ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁴⁴ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 440; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 61.

تزوج فلان فولد له “Falanca kimse evlendi ve bir çocuğu oldu”. Çocuğun doğumundan önce bir hamilelik dönemi var.⁴⁴⁷

4. Sebebe işaret etmesi anlamında olması⁴⁴⁸

Cümle ve sıfatı atfeder. Her ikisini beraber de atfedebilir.⁴⁴⁹ Önceki ile sonraki kelimeyi birbirine bağladığı gibi kendisinden önceki kelimenin sebebi ile sonrakinin sonucunu bağlar. ضربت زيدا فبكي “Zeyd’e vurdum ve ağladı”, cümlesindeki ağlamayı, vurma sebebine bağlamıştır.⁴⁵⁰ Sıfatı atfettiğinde hükmü tertip manasında olur.⁴⁵¹ Zemahşeri (ö.538/1144), Keşşaf’ta bu manaya geldiğini söylemiştir.⁴⁵²

Kur’ân-ı Kerîm’de, cümle, sıfat veya her ikisinin beraber atfedildiğine dair örnekler:

1. Cümle ile atfedilmesi:⁴⁵³

فَوَكَرَهُ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ “Musa da ötekine bir yumruk indirip onun ölümüne sebep oldu”.⁴⁵⁴

---

⁴⁴⁵ el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985.

⁴⁴⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁴⁷ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [13.01.2019].

⁴⁴⁸ Çelik, “Kur’ân-ı Kerîm’de Edatlar” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 81; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 442; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1985; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 64; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁴⁹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 442.

⁴⁵⁰ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 440; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁵¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 65; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁵² “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁵³ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

فَتَلَقَّى آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ
“Âdem, Rabbinden birtakım kelimeler aldı,
(onlarla amel edip Rabb’ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul
etti”.⁴⁵⁵

2. Sıfat ile atfedilmesi: ⁴⁵⁶

لَاكُلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِّنْ زُقُومٍ فَمَالُؤُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ فَسَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ فَسَارِبُونَ شَرِبَ الْأَهِيمِ
“Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan
dolduracaksınız. Üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz. Kanmak bilmez
susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz”.⁴⁵⁷

3. Hem cümle, hem de sıfat bir arada atfedilmesi: ⁴⁵⁸

فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ فَرَاعَ إِلَى أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ
“(İbrahim) ailesinin yanına
gidip, (pişirilmiş) semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine koydu. ‘Yemez
misiniz?’ dedi”.⁴⁵⁹

---

⁴⁵⁴ Kasas, 15.

⁴⁵⁵ Bakara, 37.

⁴⁵⁶ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 670.

⁴⁵⁷ Vakıa, 52-55.

⁴⁵⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁴⁵⁹ Zariyat, 26, 27.

b) “Fâ” Edatın Çeşitleri

“Fâ” edatının çeşitleri ve açıklamalarıyla beraber aşağıda maddeler halinde işlenmiştir.

1. İsti'nâf ف “Fâ”sı⁴⁶⁰

Aynı zamanda ibtidâiyye ف “Fâ”sı olarak da isimlendirilmiş.⁴⁶¹ Sözün başında bulunur.⁴⁶² Cevap konumunda olmaz.⁴⁶³ Kendisinden önceki cümlenin tertip, takip ve hükmü yönüyle her hangi bir alakası yoktur.⁴⁶⁴ Fetha üzerine mebnidir. İ'rabta mahalli yoktur.⁴⁶⁵ İsti'nâf ف “Fâ”sından sonra gelen cümlenin de i'rabta mahalli yoktur.⁴⁶⁶

فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ “Fakat Allah onlara iyi ve sağlıklı bir çocuk verince de, Allah’ın (c.c.) kendilerine verdiği çocuk konusunda O’na ortaklar koşarlar. Allah, onların ortak koştukları şirkten münezzehdir”.⁴⁶⁷ فَتَعَالَى اللَّهُ cümlesi isti'nâfiyye cümlesidir. İ'rabta mahalli yoktur”.⁴⁶⁸

Bazı nahiv âlimleri, isti'nâf ف “Fâ”sının olmadığını, bu “Fâ” çeşidinin aslen âtif “Fâ”sı olduğu görüşündedirler.⁴⁶⁹

⁴⁶⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 441; “Fâ Harfi”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 241; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 17.

⁴⁶¹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴⁶² el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 441; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴⁶³ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴⁶⁴ A.g.e., C. 2, 680.

⁴⁶⁵ A.g.e., C. 2, 680.

⁴⁶⁶ A.g.e., C. 2, 680.

⁴⁶⁷ A'raf, 190.

⁴⁶⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴⁶⁹ A.g.e., C. 2, 680.

2. Sebep ف “Fâ”sı⁴⁷⁰

Kendisinden önceki cümlelerin tertip ve takibinin sebebi olarak cevabı olur.⁴⁷¹ Yani evveli sonrasına sebep olur.⁴⁷² ف “Fâ” edatı, şartın cevabı olarak da gelebilir. *إن دخلتِ الدارَ فأنتِ طالقٌ* “Eve girdiğin an boşsun (seninle boşanmış olacağım)”.⁴⁷³ Bu cümlede ف “Fâ” edatı, şartın cevabına gelmiştir.

Sebep ف “Fâ”sının, muzâri fiilinin başına gelmesi durumunda nasb veya raf şeklinde fiilin harekesinin⁴⁷⁴ olacağı ile ilgili iki görüş vardır. İlk olarak ف “Fâ” edatının, muzâri fiilinin başına geldiği zaman raf şeklinde okunacağı⁴⁷⁵ (yani fiilin harekesini etkilemeyeceği) söylenmiştir. Buna, Kur’ân-ı Kerîm’deki *وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ* “Bir şeye ‘ol!’ dedi mi o da hemen oluverir”,⁴⁷⁶ âyetinde muzâri fiilin harekesinin merfû oluşu, delil olarak gösterilmiştir.⁴⁷⁷ Ancak muzâri fiilinin başına geldiği halde harekesi merfû ise, fiile gelen “Fâ”nın; isti’nâf (ibtidâiyye) ف “Fâ”sı olduğu, sebep ف “Fâ”sı olmadığı söylenmiştir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019]; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292.

⁴⁷¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442.

⁴⁷² Şerhu alâ Adudîn b. Ali b. Bedrettin el-İrbili (ö. H. 8), “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [16.01.2019.]

⁴⁷³ Ebû Ali el-Fârisî, *el-İzâhu’l-Adudî*, 286; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 670.

⁴⁷⁴ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 621, 622; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1668.

⁴⁷⁵ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 621, 622; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1668.

⁴⁷⁶ Bakara, 117.

⁴⁷⁷ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 621, 622.

⁴⁷⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681.

ف “Fâ” edatından sonra gelen muzâri fiilinin mansûb olması gerektiğini söyleyenlerin gerekçeleri şunlardır:

1. ف “Fâ” edatı, kendiliğinden nasb eden bir edattır. Bu Ahmed b. Yahya'nın (ö.291/904) görüşüdür. ⁴⁷⁹ Kûfi âlimler de ف “Fâ” harfinin kendiliğinden nasb ettiğini iddia ederler. ⁴⁸⁰
2. ف “Fâ” edatı, şarta delalet eder. هل تزورني أحذتكَ örneğinde olduğu gibi burada sanki bir كي “Key” edatı varmış gibi görevini yapar. ⁴⁸¹
3. ف “Fâ” edatından sonraki fiilin nasblı olarak okunmasına sebep olan gizli bir نُ vardır. Kur'ân-ı Kerîm'deki: فَتَنْبَرًا “Onlardan uzaklaşabilseydik!”⁴⁸² âyetini buna misal olarak verirler. ⁴⁸³ Bu, Basralı âlimlerin görüşüdür. Basralı âlimler, ف “Fâ” edatının kendiliğinden nasb ettiğini savunan Kûfi âlimlerine karşı “Şayet ف “Fâ”, kendiliğinden nasb etmiş olsaydı o durumda her kullanıldığı kelimeyi nasb etmesi gerekirdi” şeklinde reddiye verirler. ⁴⁸⁴ Aynı zamanda ف “Fâ”nın tek başına nasb ettiği görüşünün zayıf olduğu söylenmiştir. ⁴⁸⁵

Sebep ف “Fâ”nın olabilmesi için aşağıda yazılı dokuz maddeden birinin olması gerekir. ⁴⁸⁶ Bu maddelerden bazen âtîf olur, bazen kendisinden öncekine zıt olur. Bazen de isti'nâf harfi; ibtida harfi olur.

⁴⁷⁹ el-Endelüsî, *İrtişâfü 'd-Darab min Lisâni 'l-Arab*, C. 4, 1668.

⁴⁸⁰ el-Mâlikî, *Rasfu 'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi 'l-Me'ânî*, 443.

⁴⁸¹ el-Endelüsî, *İrtişâfü 'd-Darab min Lisâni 'l-Arab*, C. 4, 1668.

⁴⁸² Bakara, 167.

⁴⁸³ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu 'l-Maânî fi 'l-Kur'ân-i 'l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu 'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi 'l-Me'ânî*, 442; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292.

⁴⁸⁴ el-Mâlikî, *Rasfu 'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi 'l-Me'ânî*, 443.

⁴⁸⁵ el-Hilalî, *el-Hurûfu 'l-Âmile fi 'l-Kur'ân-i 'l-Kerim*, 621, 622.

⁴⁸⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu 'l-Maânî fi 'l-Kur'ân-i 'l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu 'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi 'l-Me'ânî*, 442.

1. Emir fiiliyle kullanılması⁴⁸⁷

قم فنقوم “Kalk ki biz de kalkalım”.⁴⁸⁸

أكرم بكرًا فيكرمك “Bekir’e ikram et ki (o da) sana ikramda bulunsun”.⁴⁸⁹

2. Dua cümlesiyle kullanılması⁴⁹⁰

يا ارحان، رزقك الله علما فينفع به الناس “Ey Erhan! Allah sana öyle bir ilim versin ki insanlar da ondan faydalansın”.

3. Nehy cümlesiyle kullanılması⁴⁹¹

لا تضرب زيدًا فتندم “Zeyd’e vurma (yoksa) pişman olursun”.⁴⁹²

4. Soru cümlesiyle kullanılması⁴⁹³

هل زيدٌ خارجٌ فأخرج معه “Zeyd çıkıyor mu? Ben de onunla çıkayım”.

فَهَلْ لَنَا مِنْ شُعَاءٍ فَيَشْفَعُوا لَنَا “Şimdi bizim şefaathçilerimiz var mı ki bize şefaath etsinler”.⁴⁹⁴

---

⁴⁸⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 241; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 17.

⁴⁸⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680.

⁴⁸⁹ Ebûbekir Ahmet b. Hasan b. Şakir en-Nahavi’l-Bağdadi (ö. h. 317), “Fâ Harfi”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>, [13.01.2019].

⁴⁹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442.

⁴⁹¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 680; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 241; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 17.

⁴⁹² Ebûbekir Ahmet el-Bağdadi, (ö. h. 317), “Fâ Harfi”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [13.01.2019].

⁴⁹³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442; Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292.

⁴⁹⁴ A‘raf, 53.

5. Arz ifade eden cümleyle kullanılması ⁴⁹⁵

ألا تدنو فأصاحبك “Sana arkadaş olmamı istemez misin?”.⁴⁹⁶

6. Tahdid ifade eden cümlede kullanılması ⁴⁹⁷

“Der ki; Rabbim beni yakın bir süreye kadar erteleydin de sadaka verip iyilerden olsaydım”.⁴⁹⁸

7. Temennî cümlesinde kullanılması ⁴⁹⁹

ليت زيذا حاضر فاستفيد منه “Keşke Zeyd burada olsaydı da ondan istifade etseydik”.⁵⁰⁰

يا ليتني كنت معهم فأفوز فوزا عظيما “Ah ne olurdu, onlarla beraber olaydım da büyük murada ereydim”.⁵⁰¹

8. Ümit ifade eden cümleyle kullanılması ⁵⁰²

أو يدكر فتنفعه الذكر يوما يذكرك لعله يزكي “Ne bilirsin, belki o temzlenecek? Veya öğüt belleyecek de öğüt ona fayda verecek”.⁵⁰³

⁴⁹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 442; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 17.

⁴⁹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681.

⁴⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 442.

⁴⁹⁸ Münafikun, 10.

⁴⁹⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 442; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 17.

⁵⁰⁰ Ebûbekir Ahmet el-Bağdadi, (ö. h. 317), “Fâ Harfi”,
<http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [13.01.2019].

⁵⁰¹ Nisa, 73.

⁵⁰² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 442; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 17.

⁵⁰³ Abese, 3, 4.

9. Olumsuz cümlede kullanılması⁵⁰⁴

“Hüküm verilmez ki ölsünler”.⁵⁰⁵ لَا يُفْضَى عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا

“Dostluk bağlarını güçlendirmede ki, (kendine) güvensin (güvene nail olsun)”.⁵⁰⁶ لَمْ يَؤَاطِدْ أَوْاصِرَ الصَّدَاقَةِ فَيَنَالَ الثِّقَةَ

“Mahmud festivale gitmedi ki, Türk folklorunu görsün”.⁵⁰⁷ مَحْمُودٌ غَيْرُ ذَاهِبٍ إِلَى الْمَهْرَجَانِ. فَيَشَاهِدُ التَّقَالِيدَ الشَّعْبِيَّةَ التَّرْكِيَّةَ

3. Ta‘lîl (İllet) ف “Fâ”sı⁵⁰⁸

“İçin” veya ل (Lâmı sebebiyye) anlamında kullanılır.⁵⁰⁹ لِأَجْلِ

Allah (c.c.), şöyle buyurdu: “Öyleyse oradan çık! Sen artık kovulmuş birisin”.⁵¹⁰ قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ

4. Tekit ف “Fâ”sı⁵¹¹

Tekit ف “Fâ”sı, i‘râbı etkilemez. Sadece manayı tekit eder, pekiştirir.⁵¹²

“Sadece Rabbini yücelt! Elbiseni temizle”.⁵¹³ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ

⁵⁰⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 442.

⁵⁰⁵ Fatır, 36.

⁵⁰⁶ Çörtü, *Arapça Dilbilgisi*, 292.

⁵⁰⁷ A.g.e., 292.

⁵⁰⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>[30.05.2019].

⁵⁰⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681.

⁵¹⁰ Hicr, 34.

⁵¹¹ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>[30.05.2019]; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 246; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681.

⁵¹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 681.

⁵¹³ Müddessir, 3-5.

5. Ceza ف “Fâ”sı (Veya Şartın Cevabı Olan “Fâ”)

Şartın cevabı olur. Fetha üzerine mebnidir, i‘râbta mahalli yoktur”.⁵¹⁵

إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ “Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarıdır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin”.⁵¹⁶

6. Fasih ف “Fâ”sı

Fasih ف “Fâ”sı şeklinde isimlendiren Zemahşeri’dir (ö.538/1144). Takdir edilen bir şarta cevap olur. Fasih ف “Fâ”sı denmesinin sebebi ise, fasih bir söylemde yer alması veyahut takdir edilen şarttan fesahatla tezahür etmesidir”.⁵¹⁸

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ “Hem her nerede yola çıkarsan (namazda) hemen Mecid-i Haram’a doğru yüzünü çevir”.⁵¹⁹

7. İsm-i Mevsul’ün Cevap ف “Fâ”sı

İsm-i mevsulun cevabı olarak gelir.⁵²¹

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ “İnkâr edip âyetlerimizi yalan sayanlar ise, işte bunlar için hakir düşüren bir azab vardır”.⁵²²

⁵¹⁴ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>[30.05.2019]; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 66; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 241.

⁵¹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681.

⁵¹⁶ Mâide, 118.

⁵¹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 681, 682; “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [30.05.2019].

⁵¹⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 682.

⁵¹⁹ Bakara, 149.

⁵²⁰ “Fâ Harfî”, <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>[30.05.2019]; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 682; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 66.

⁵²¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 682.

⁵²² Hacc, 57.

3.10. “Vâv” Edatı

Fetha üzerine mebnidir. İrabta yeri yoktur.⁵²³ Tekil ve çoğul kelimelerle kullanılabilir.⁵²⁴ Cümleye ne anlam kattığı veya delalet ettiği manalar hakkında ihtilaf edilmiştir.⁵²⁵

İki çeşit و “Vâv” harfi vardır. Bunlar;

1. الواو المفردة “Müfred Vâv”ı
2. واو الجماعة “Cemi’/Çoğul Vâv”ı

a) الواو المفردة “Müfred Vâv”ı ve Çeşitleri

İle (beraber), hem...hem; halbuki, ki, boyunca, birlikte, ant olsun(yemin olsun), nice gibi manalar içerir.⁵²⁶

7 çeşit müfret vâvı vardır.

1. Âtîf و “Vâv”ı

و “Vâv”, âtîf edatıdır.⁵²⁷ Dokuz حتى ولكن، لا، بل، أو، أم، لا، بل، ولكن، حتى “Vâv”, (fâ, sümme, ev, em, la, bel, velâkin, hatta) çeşit âtîf harflerinden biridir.⁵²⁸ Yukarıda bahsi geçtiği üzere Sibeveyh (ö. 180/796), bunlara ek olarak إما “İmmâ”yı da sayarak toplam on çeşit âtîf

⁵²³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146.

⁵²⁴ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 440.

⁵²⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146.

⁵²⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 228.

⁵²⁷ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 3, 156; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 285; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellü’s-Sadâ*, 297; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1668, 1985; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1005; Fatih Tiyek, “Vâv Harfi ve Kur‘ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 277; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 304; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 158; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 231; Rummânî, *Me‘ânî’l-Hurûf*, 36.

⁵²⁸ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 3, 156; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 285; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellü’s-Sadâ*, 297.

harfin olduğunu belirtmiştir.⁵²⁹ و “Vâv”, âtîf harflerin aslı olup⁵³⁰ en çok kullanılanıdır.⁵³¹ Hüküm ve i‘râb bakımından⁵³² konuşmayı cem‘i eder.⁵³³ İki şeyin eş zamanlı veya ayrı zamanlı müşterek durumun belirtilmesinde kullanılır. Farklı iki zamanda kullanılması caizdir.⁵³⁴

Hem isim hem de fiile gelen edattır.⁵³⁵ İsmi isme, fiili fiile, müfredi müfrede veya cümleyi cümleye atfeder.⁵³⁶ Müfredi müfrede atfettiği zaman hem lafız hem de mana olarak atfeder.⁵³⁷ Cümlelerin cümleye atfi konusunda ihtilaf edilmiştir. Lafzen müşterek olarak atfetse de manen farklı anlam arz edebilir.⁵³⁸ Yani ister lafzen olsun ve ister manen olsun aynı anlamı vermesi şart değildir.⁵³⁹ Cümleyi cümleye atfeden

---

⁵²⁹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 307.

⁵³⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 473; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 158.

⁵³¹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 473; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 158.

⁵³² el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 158.

⁵³³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 285; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü'l-Vasît*, 1005; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur‘ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 277; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 158.

⁵³⁴ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 308.

⁵³⁵ Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 37.

⁵³⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me‘âni*, 440; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 473.

⁵³⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 473.

⁵³⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1147.

⁵³⁹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 478.

“Vâv”a, “Cümleyi atfeden “Vâv” denilmiştir. İ‘rabta mahalli yoktur.⁵⁴⁰ Aynı zamanda sıfatı da atfeder.⁵⁴¹

İsim veya fiilleri birbirine atfettiği zaman, birinci fiilin veya ismin i‘râbı nasb, cer, cezm, ref hallerinden hagisi ise ikincisinin de i‘râbı mansûb, mecrûr, meczûm ve merfû olur.⁵⁴² İster olumlu olsun ister olumsuz, her iki isim ve fiil arasında aracılık/bağlama görevi yapar.⁵⁴³

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ “Ancak sana kulluk eder ve ancak senden yardım dileriz”.⁵⁴⁴

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا “İnsan ona (yere) ne oluyor dediği zaman”.⁵⁴⁵

Cassas (ö. 370/981), “Vâv” âtif harfinin tertip ve cümleyi cem ettiği konuları hakkında ihtilaf edildiğini söyler.⁵⁴⁶ Nahivcilerin cumhûru, “Vâv” harfinin mutlak anlamda cem ettiği görüşündedir.⁵⁴⁷ Fakihler de bu görüştedir.⁵⁴⁸ el-Âmedi (ö. 631/1233)⁵⁴⁹ der ki; Edebiyatçıların geneli ve Ebu Hanife’nin (ö. 150/767) ashabı, “Vâv” harfinin mutlak anlamda cem ettiği görüşündedirler.⁵⁵⁰

⁵⁴⁰ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 163.

⁵⁴¹ İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellü’s-Sadâ*, 294.

⁵⁴² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 440; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 473; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 3, 153; Tiyek, “Vâv Harfi ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 277.

⁵⁴³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 473.

⁵⁴⁴ Fatıha, 5.

⁵⁴⁵ Zilzal, 3.

⁵⁴⁶ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 159; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 307.

⁵⁴⁷ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 158.

⁵⁴⁸ Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 306.

⁵⁴⁹ Ebü’l-Hasen (Ebü’l-Kâsım) Seyfüddîn Ali b. Muhammed b. Sâlim es-Sa‘lebî.

⁵⁵⁰ Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 308.

“Vâv” harfinin tertip manası verip vermediği hususunda üç görüş vardır. Bunlar;

1. Tertip manasını verir.⁵⁵¹ Kûfi âlimler, bu görüştedir.⁵⁵² Hüküm ve görev bakımından aralarında ortaklık bulunan kelime ve cümleleri birbirine bağlayan atıt و “Vâv”ı, cümlede iştirak,⁵⁵³ tertîb,⁵⁵⁴ tahyîr, taksîm ve pekiştirme işlevi görür.⁵⁵⁵ İbn Kisâî (ö. 189/805), Kuturub (ö. 206/821), Ferrâ (ö. 207/822), Ebu Cafer Ahmed b. Cafer ed-Deyneveri (ö. 289/901), Sa‘leb (ö. 291/904), Gulâmu Sa‘leb Ebu Amr ez-Zahid (ö. 345/957), Hişâm (ö. 761/1360), İbn Dürüsteveyh (ö. 347/958) ve er-Rub’î (ö. 420) bu görüştedirler.⁵⁵⁶ إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زُلْزَالَهَا وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا “Yeryüzü kendine has bir sarsıntıya uğratıldığı, içindekileri dışarıya çıkardığı zaman”⁵⁵⁷ âyetinde olduğu gibi yeryüzünün sarsılmasından sonra içindekilerinin dışarıya çıkarılması sırasıyla gerçekleşir. Ferrâ’ da (ö. 207/822), يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Ey iman edenler! Rükû edin; secdeye kapanın; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz”⁵⁵⁸

⁵⁵¹ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 160; Tayyib, “Hurûfu'l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 306.

⁵⁵² Tayyib, “Hurûfu'l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 306.

⁵⁵³ Tayyib, “Hurûfu'l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 306; Halil İbrahim Kaçar, “Arapça’da Me‘ânî (Semantik) Açısından Âtîf (Bağlama) Edatları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, 2, (2012): 169-173.

⁵⁵⁴ Tayyib, “Hurûfu'l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 306; Kaçar, “Arapça’da Me‘ânî (Semantik) Açısından Âtîf (Bağlama) Edatları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 16, 2, (2012): 169-173.

⁵⁵⁵ Kaçar, “Arapça’da Me‘ânî (Semantik) Açısından Âtîf (Bağlama) Edatları”, 169-173.

⁵⁵⁶ Tayyib, “Hurûfu'l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 305.

⁵⁵⁷ Zilzal, 1, 2.

⁵⁵⁸ Hacc, 77

âyetini delil olarak göstererek “Vâv”ın tertip anlamı verdiğini söyler.⁵⁵⁹

İmam Şafii'nin (ö. 204/820) mezhebinde de meşhur görüş budur.⁵⁶⁰

2. Maiyyet anlamına delalet eder.⁵⁶¹ İmâmul-Harameyn Ebu'l-Meâlî⁵⁶² (ö. 478/1085), Hanefilerden böyle nakleder.⁵⁶³
3. Ne tertip⁵⁶⁴ ne de maiyyet (beraberlik) anlamı verir.⁵⁶⁵ Bu görüşün delillerinden biri Allah'ın (c.c.); *يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ*; “Ey Meryem! Rabbinin huzurunda saygı ile dur. Secdeye kapan ve rükûya varanlarla birlikte sen de rükûya var”,⁵⁶⁶ âyetidir. İbadette bilindiği gibi rükû, secdeden önce gelir. Fakihler, şu iki âyetten dolayı mutlak anlamda tertip manası vermediğini açıklamışlardır. Zira bu iki âyette olduğu gibi eğer mutlak anlamda tertip anlamı olsaydı Kur'ân-ı Kerîm'de tenakuz olurdu ki böyle bir durum söz konusu dâhi olmaz.⁵⁶⁷ *وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً*⁵⁶⁸ “Kapısından eğilerek tevazu ile girin ve ‘hıtta!’ (Ya Rabbi, bizi affet) deyin ki”,⁵⁶⁸ âyetinde, öncelikle secde ve sonra bağışlanma emrediliyor. *وَادْخُلُوا حِطَّةً* “Hıtta (Ya Rabbi, bizi affet) deyin. Kentin kapısından

⁵⁵⁹ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 306, 307.

⁵⁶⁰ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 160; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, 308.

⁵⁶¹ Rummânî, *Me'ânî'l-Hurûf*, 37.

⁵⁶² İmâmü'l-Harameyn Ebü'l-Meâlî Rüknuddîn Abdümelik b. Abdillâh b. Yûsuf el-Cüveynî et-Tâî en-Nîsâbü'rî' dir.

⁵⁶³ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 309.

⁵⁶⁴ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 304; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 475.

⁵⁶⁵ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 309.

⁵⁶⁶ Ali İmran, 43; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadîh*, C. 3, 155.

⁵⁶⁷ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 160; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 310.

⁵⁶⁸ Bakara, 58.

eğilerek tevazu ile girin ki”,⁵⁶⁹ âyetinde ise öncelikle bağışlanma ve sonra secde emredilmektedir.⁵⁷⁰ el-Âmedi (ö. 631/1233) der ki; Edebiyatçıların geneline göre و “Vâv”, tertip ve maiyyet anlamını sağlamamaktadır.⁵⁷¹ Basralı âlimler de bu görüştedir.⁵⁷²

İmâmul-Harameyn Ebu'l-Meâlî (ö. 478/1085), her iki görüşün de Arap Dilinde kullanıldığını belirtmiştir.⁵⁷³

Bazı âlimler و “Vâv” âtîf harfinin bazen kendi anlamından çıkararak başka bir kelimenin anlamına gelebildiğini söylerler. Mesela cümleyi iki kısma ayıran أو harfinin yerine kullanılması gibi.⁵⁷⁴

و “Vâv” âtîf harfi, diğer âtîf harflerden ayrılarak kullanıldığı bazı durumlar⁵⁷⁵ şunlardır;

1. İmâ ile kullanımı:⁵⁷⁶

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا “Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör”.⁵⁷⁷

2. Lâ ile kullanımı:⁵⁷⁸

ما قام زيد و لا عمرو “Zeyd kalkmadı Ömer de”.

⁵⁶⁹ Araf, 161.

⁵⁷⁰ Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 310.

⁵⁷¹ A.g.e., 306

⁵⁷² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1147.

⁵⁷³ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 160; Tayyib, “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha”, *Şer'iyeti ve'l-Kanun Dergisi*, 310.

⁵⁷⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1147.

⁵⁷⁵ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146, 1147; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 476.

⁵⁷⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1147; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 1006.

⁵⁷⁷ İnsan, 3.

⁵⁷⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1146, 1147; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, 476; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 1006.

3. “Lâkin” ile kullanımı:⁵⁷⁹

“Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlüdür”.⁵⁸⁰

4. Ma‘tûf sayılarda kullanımı:⁵⁸¹

“Yirmi dört” أربعة و عشرون.

5. Genelden özele atfedilmesinde kullanımı:⁵⁸²

“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla”.⁵⁸³

6. Özelin genele atfedilmesinde kullanımı:⁵⁸⁴

“Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh’tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa’dan da”.⁵⁸⁵

---

⁵⁷⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006.

⁵⁸⁰ Ahzab, 40.

⁵⁸¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006; “Ma‘tûf Sayılar”, <https://fasiharapca.com/rapca-sayilar-arapca-rakamlar-arapca-rakamlarin-yazilisi-ve-okunusu/4045/15> [04.06.2019].

⁵⁸² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006.

⁵⁸³ Nuh, 28.

⁵⁸⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006.

⁵⁸⁵ Ahzab, 7.

2. Kasem و “Vâv”ı:⁵⁸⁶

Kasem harflerindedir.⁵⁸⁷ Nahivciler, و “Vâv” harfinin asıl kasem harfi olan ب “Be” harfine bedel olduğunu söylerler.⁵⁸⁸

Kasem و “Vâv”ı, zâhir ismi mecrûr kılar fakat zamiri mecrûr etmez.⁵⁸⁹ Cevabı da haberiyle cümlesi olur: و الله لأكافئنَّ المجتهد و Örneğinde olduğu gibi. Bir cümlede yemin و “Vâv”ından sonra tekrar و “Vâv”ın gelirse ikinci gelen و “Vâv”, âtîf vâv’ı olur.⁵⁹⁰ وَالزَّيْتُونَ وَالزَّيْتُونَ “İncir ve zeytine and olsun”.⁵⁹¹

قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا “(Onlar da): Evet, Rabbimiz hakkı için gerçek! diyecekler”.⁵⁹²

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ “Andolsun o dönüşlü göğe”.⁵⁹³

⁵⁸⁶ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 310; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 154; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 231; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 36.

⁵⁸⁷ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 264; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 310; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 154.

⁵⁸⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 482; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 310; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 154.

⁵⁸⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 154.

⁵⁹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1146.

⁵⁹¹ Tin, 1.

⁵⁹² En’am, 30.

⁵⁹³ Târık, 11.

3. İsti'nâfiyye⁵⁹⁴ / İbtidâiyye⁵⁹⁵ (başlangıç) و “Vâv”ı:

İbtidâiyye و “Vâv”ı, cümlelerin başında;⁵⁹⁶ kelamın başlangıcında olur.⁵⁹⁷ Kendisinden önceki cümleden ayrıdır ve başına geldiği cümleye de bir anlam katmaz.⁵⁹⁸ Yani kendisinden önceki cümle ile kendisinden sonraki cümleyi birbirine bağlamadığı gibi herhangi bir etkisi de olmaz.⁵⁹⁹ İ‘rabta yeri yoktur. Tabi İsti'nâfiyye و “Vâv”ın hiçbir manaya gelmediği anlamına gelmez. Zira hem kelama başladığını işaret eder ve hem de konuşmayı daha edebi kılarak güzelleştirir.⁶⁰⁰ İsim ve fiil cümlesinde kullanılır.⁶⁰¹ Bazı kaynaklarda ibtidâiyye ve isti'nâfiyye ayrı ayrı “Vâv” çeşidi olarak zikredilse de çoğu zaman ortak işlevi sebebiyle ikisi bir “Vâv” çeşidi olarak kabul edilir.⁶⁰² İ‘rabta iştirakı yoktur. Kendisinden sonra isim ve fiil cümlesi gelir.⁶⁰³

---

⁵⁹⁴ Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfî’l-Maânî*, 163; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 231.

⁵⁹⁵ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfî’l-Maânî*, 163; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006.

⁵⁹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfî’l-Maânî*, 163.

⁵⁹⁷ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 479.

⁵⁹⁸ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 479; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278.

⁵⁹⁹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 479; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfî’l-Maânî*, 163.

⁶⁰⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278.

⁶⁰¹ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 479.

⁶⁰² Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278.

⁶⁰³ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfî’l-Maânî*, 163.

“İsraf etmeyin. Allah israf edenleri sevmez!” âyetinin ardından وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا “Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O’dur”.⁶⁰⁴

4. Hal و “Vâv”ı:⁶⁰⁵

و “Vâv” harfî, إذ “İz” edatının yerini,⁶⁰⁶ bazen de حال في yerini alır.⁶⁰⁷ Hal cümlesi dışında başka hiçbir cümlede olmaz. “Zeyd, elini başının üzerine koymuş halde geldi”. و “Vâv”dan sonra Zeyd’in ne durumda olduğu vurgulanmıştır.⁶⁰⁸ Allah, âyette şöyle buyurmuştur: وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ “Kafir bir şekilde ölüp gittiler”.⁶⁰⁹ Yani ölmeden önce ne halde oldukları açıklanmıştır.⁶¹⁰ İsim veya fiil cümlesinde olur.⁶¹¹

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِإِمَامٍ مُّبِينٍ “Onlardan da intikam aldık. İkisi de (Lût kavminin yaşadığı Sodom ile Şuayb kavminin yaşadığı Eyke) apaçık önde (işlek bir yol üzerinde) bulunuyorlardı”.⁶¹²

---

⁶⁰⁴ En’am, 141, 142.

⁶⁰⁵ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 164; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1006; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 233.

⁶⁰⁶ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 480; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 164; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 233.

⁶⁰⁷ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 480; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 164; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 233.

⁶⁰⁸ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 480; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1147, 1148.

⁶⁰⁹ Tevbe, 125.

⁶¹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148.

⁶¹¹ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 670.

⁶¹² Hicr, 79.

5. Maiyyet (Beraberlik) و Vâv'ı:⁶¹³

Beraberlik و “Vâv”ı anlamına gelir. Kendisinden sonra gelen isim, mansûb olur. Yani mefûl meahu olur.⁶¹⁴ Bu durum âtif و “Vâv”ında asla görülmez⁶¹⁵ çünkü birbirinden farklıdır.⁶¹⁶ Cümlenin başında olur veya istifham edatı olan ما ve كيف ’nin başında yer alır.⁶¹⁷ Kimi âlime göre de kendisinden sonraki kelimeyi mansûb yapamaz.⁶¹⁸

جَنَاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ “Adn Cennetlerine, salih olanlarla beraber onlar da gireceklerdir”.⁶¹⁹

وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ “Allah’tan başka taptıkları şeyler”.⁶²⁰

6. İ’tirâziyye و Vâv'ı:

İki cümle arasına i’tirâziyye olarak gelir. Önceki cümle ile sonraki cümleyi bağlar ancak âtif و “Vâv”ı gibi ortak anlam vermez. Hal و “Vâv”ı konumunda olmadığı gibi bulunduğu yer itibarıyla da isti’nâf و “Vâv”ından ayırır.⁶²¹

⁶¹³ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 670; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; Tayyib, “Hurûfu’l-Me‘ânî ve Eseruha”, *Şer‘iyyeti ve’l-Kanun Dergisi*, 306; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 155; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 36.

⁶¹⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî İlmi’l-Arabiyye*, 483; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 155.

⁶¹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148; Zemahşerî, *el-Mufassalu fî İlmi’l-Arabiyye*, 483; Tiyek, “Vâv Harfî ve Kur’ân’ı Anlamaya Etkisi”, *Bilimname Dergisi*, (2016/1): 278.

⁶¹⁶ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 156.

⁶¹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148.

⁶¹⁸ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 155.

⁶¹⁹ Ra’d, 23.

⁶²⁰ Furkan, 17.

⁶²¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148.

وَمِنَ النَّخْلِ مِنَ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ “Hurma ağacının tomurcuğundan sarkan salkımlar”.⁶²²

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ “Sen ne kadar arzu etsen de (insanların birçoğu) mü’min değillerdir!”.⁶²³

7. Tekit و Vâv’ı:⁶²⁴

Kûfe âlimler ile Basra âlimlerinden Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830), tekit و “Vâv”ı olarak tanımlamışlardır. Buna, zâid و “Vâv” da denilmiştir. Cümlede anlaşılacağı üzere anlamı pekiştiren “Vâv”dır.⁶²⁵

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةً رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةً سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةً وَتَأْمِنُهُمْ كَلْبُهُمْ “(Kimileri) üçtür, dördüncüleri köpekleridir diyecekler. (Kimileri de), beştir, altıncıları köpekleridir. Her ikisi de gaybı taşlama yapmaktadır. (Bir kısım da) yedidir, sekizincileri köpekleridir diyecekler”.⁶²⁶ Bazı kimseler, tekit و “Vâv”ı, “Sekizinci و “Vâv” olarak isimlendirmiştir. Bu görüşe karşı çıkan diğer dilbilimciler, buradaki و “Vâv”ın, âtîf, hal veya bir başka “Vâv” çeşitlerinden olduğunu söylemişlerdir.⁶²⁷

⁶²² En’am, 99.

⁶²³ Yusuf, 103.

⁶²⁴ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 238; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148.

⁶²⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148.

⁶²⁶ Kehf, 22.

⁶²⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1148, 1149.

b) واو الجماعة “Vâv’ul-Cemâa/Cemi‘ Vâv”ı ve Çeşitleri

و “Vâv” harfinin, Arap keliminde kullanımı çok çeşitlilik arz eder. Muhtelif şekillerde kelimenin sonuna gelir.⁶²⁸

1. او جمع المذكر السالم “Cem’i Müzekker-i Salim Vâv’ı”⁶²⁹

Müzekker âkillere delalet eden و “Vâv”, ref halinden müzekker olan müfred bir ismin sonuna ون... “Vâv” ve “Nûn” harflerinin açıkça gelmesiyle cem’i müzekker-i salim yani düzenli eril çoğul meydana gelir.⁶³⁰ İzâfet durumunda ise kendisinden sonra gelen “Nûn” harfi düşer.⁶³¹ Anlamından dolayı hurûfu’l-meânî arasında tasnif edilmiştir.⁶³²

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ “İyi bilirsiniz ki, onlar bozguncuların ta kendileridir, fakat bunun farkında değildirler”.⁶³³

إِنَّ الْكَافِرُونَ إِلَّا فِي غُرُورٍ “Kafirler ancak bir aldanış içindedir”.⁶³⁴

2. او جمع التكسير “Kırık Çoğul Vâv’ı”

Müfred bir kelimenin şekli değişerek (kırılarak) meydana gelen çoğul kelimelere cem’i teksir denir. Anlamından dolayı hurûfu’l-meânî arasında tasnif edilmiştir.⁶³⁵

وَاللّٰهُ تُرْجَعُ الْأُمُورُ “Oysa bütün işler Allah’a götürülür”.⁶³⁶

وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ “Günahlarınızı bağışlasın”.⁶³⁷

⁶²⁸ Dr. Bessam Kaddüs, *Muhtasar fi’n-Nahvi ve’l-İmla’ ve’t-Tergim*, (İrbid: Müessesetü Hamade, 2000), 135.

⁶²⁹ Kaddüs, *Muhtasar fi’n-Nahvi ve’l-İmla’ ve’t-Tergim*, 135; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1323.

⁶³⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1323.

⁶³¹ Kaddüs, *Muhtasar fi’n-Nahvi ve’l-İmla’ ve’t-Tergim*, 135.

⁶³² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1323.

⁶³³ Bakara, 12.

⁶³⁴ Mülk, 20.

⁶³⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1323 ve 1337.

⁶³⁶ Bakara, 210.

3. واو الفعل “ Fiil Vâv’ı”

Fiil و “Vâv”ı, kelimenin yapısındanadır. Fiil و “Vâv”ından sonra elif harfinin olması şart değildir. Şu kelimeleri örnek olarak verebiliriz: يدعو، يعرف، يرنو، يسمو.⁶³⁸

3.11.ب “Be” Edatı

Lügatte; ile, (...le, ...la, sebebiyle, birlikte,) ...de, ...da, e, a sebebiyle, yüzünden, ...den, ...dan, için, -e ani, olsun, -e bedel, -e karşılık, yerine, hakkında, zâid (anlam katmaz, fiili geçişli yapar) gibi manalara gelir.⁶³⁹

Sadece isme gelen⁶⁴⁰ harf-i cerdir.⁶⁴¹ Mebnidir,⁶⁴² harekesi kesredir.⁶⁴³

Nahiv açısından asli görevi, zâhir ve muzmar ismi cerr eden bir harftir.⁶⁴⁴ Yani kendisinden sonra gelen ismi zâhiren, takdiren veya mahallen olarak cerr yapar. Hem asıl hem de zâid olarak kullanılır. Nahiv açısından en önemli etkisi, başına geldiği ismi mecrûr kılar. Ferî olarak ise lazım âmili, mef’ûlun bihe çevirir. Diğer harfi cerlerin yaptığı gibi “Be” edatı da geldiği ismi cer ederek manayı âmile taşıyarak (fiil veya şibih/benzeri) mecrûr isme çevirir. İlk olandan ikincisine manayı taşıyıp hükmen veya takdiren lazım olanı müteaddi yapar.⁶⁴⁵

---

⁶³⁷ Ali İmran, 31.

⁶³⁸ Kaddüs, *Muhtasar fi’n-Nahvi ve’l-İmla’ ve’t-Tergim*, 135.

⁶³⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 63.

⁶⁴⁰ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 36.

⁶⁴¹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 387; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 35; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 36; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 4.

⁶⁴² Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 4.

⁶⁴³ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 4.

⁶⁴⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 450; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 35.

⁶⁴⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 450.

ب “Be” harf-i cerr, kendisinden önceki fiili, isme bağlar. Mesela bir kişi حضرت بالقطار “Trenle geldim” dediği vakit, ne ile bir yere ulaştığını açıklamış olur.⁶⁴⁶

ب “Be” harf-i cerrin geldiği anlamlar şunlardır;

a) **İlsâk (Bağlamak)** ⁶⁴⁷

Nahiv âlimlerine göre ب “Be” harf-i cerrin asıl anlamı ilsâktır.⁶⁴⁸ Çoğu âlim⁶⁴⁹ gibi Sibeveyh (ö. 180/796) de bu görüştedir.⁶⁵⁰ Birçok muhakkiklere göre ب “Be” harf-i cerrin, ilsâk anlamı dışında başka anlamı yoktur. Diğer anlamları ise ilsâk anlamı içindedir.⁶⁵¹ الإلزاء el-İlzak olarak da isimlendirilmiştir. Diğer nahiv âlimleri de farklı isimler vermişlerdir.⁶⁵² Hem Hakiki⁶⁵³ hem de manen anlam olarak birbirine bağlar. Zemahşeri (ö. 538/1144), Zubeydi (ö. 379/989), Haydara (ö. 599/1202), İbn Yaîş (ö. 643/1245), İbn Cevzî (ö. 597/1201), İbn Faris (ö. 395/1004) gibi âlimler bu görüştedir.⁶⁵⁴

⁶⁴⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 450.

⁶⁴⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü‘l-Muhit*, 88; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 381; el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 391; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 35; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 36.

⁶⁴⁸ el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 387; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 36.

⁶⁴⁹ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 45.

⁶⁵⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 2, 451; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 36.

⁶⁵¹ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 45.

⁶⁵² el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 387.

⁶⁵³ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 36; el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 387.

⁶⁵⁴ el-Hilalî, *el-Hurûfu‘l-Âmile fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 387.

İbn Hişâm (ö. 761/1360)⁶⁵⁵ ve el-Murâdî (ö.749/1348)⁶⁵⁶ gibi âlimler, ilsâkın hakiki ve mecaz manaya geldiğini söylemişlerdir.⁶⁵⁷ İbn Hişâm (ö. 761/1360), ب “Be”nin asli anlamına şu örneği vermiştir: امسكت بزيد “Zeyd’i tuttum”. Burada ب “Be” harfi ile hakiki olarak tutmaktan söz edilmiştir. الذين يؤمنون بالغيب “Onlar ki gayba iman ederler”,⁶⁵⁸ âyetinde ise mecâzen gelmiştir.⁶⁵⁹

b) T‘alîl (Sebebiyet)⁶⁶⁰

Genelde ل “Lâm” harfi yerine kullanılır.⁶⁶¹ ب “Be” harf-i cerden sonraki durum, önceki şeyin sebebini ve illetini bildirir.⁶⁶²

وَأَذَقَ آلَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ “Musa kavmine: “Ey kavmim! Şüphesiz siz buzağıya tapınmakla kendinize zulmettiniz”.⁶⁶³

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ “Onlar, Rablerine ortak koşmazlar”.⁶⁶⁴

⁶⁵⁵ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 387; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁵⁶ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 36.

⁶⁵⁷ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 387; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁵⁸ Bakara, 3.

⁶⁵⁹ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 387.

⁶⁶⁰ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 391; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 35; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 39; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 6.

⁶⁶¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 39; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 6.

⁶⁶² el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 392; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁶³ Bakara, 54.

⁶⁶⁴ Mu’minun, 59.

c) *İstiâne*⁶⁶⁵

Müberred (ö. 285/898), Rummânî (ö. 384/994), İbn Cinnî (ö. 392/1002), Zemahşeri (ö. 538/1144), İbn Cevzî (ö. 597/1201), İbn Yaîş (ö. 643/1245), el-Mâlekî (ö. 702/1302) ve el-Murâdî (ö.749/1348) gibi âlimler bu anlama geldiği görüşündedirler.⁶⁶⁶ Fiilin akabinden sonra gelen âlet isminin başına gelir.⁶⁶⁷ İstiâne ب “Be”si vasıta ile kendisinden öncekine ulaştırır.⁶⁶⁸

سافرت بالقطار “Trenle yolculuk ettim”.⁶⁶⁹

كتبت بالقلم “Kalemle yazdım”.⁶⁷⁰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla”. Buradaki ب “Be”, el-Murâdî (ö.749/1348),⁶⁷¹ Zerkeşî (ö. 794/1391), Süyûtî (ö. 911/1505)⁶⁷² ve İbn Hişâm’a (ö. 761/1360) göre “İstiâne Be”sidir. Ancak İbn Mâlik (ö. 672/1274) bunun “Sebebiyye ب Be”si olduğunu belirtmiştir. Sibeveyh’e (ö. 180/796) göre ise ilsâktir.⁶⁷³

⁶⁶⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 88; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San’ati'l-İ’râb*, 381; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 391; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü'l-Vasît*, 35; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 38 Rummânî, *Me’âni'l-Hurûf*, 5, 6.

⁶⁶⁶ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 391.

⁶⁶⁷ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 391; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 38.

⁶⁶⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁶⁹ A.g.e., C. 2, 451.

⁶⁷⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü'l-Vasît*, 35; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 88; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 38; Rummânî, *Me’âni'l-Hurûf*, 5.

⁶⁷¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 38.

⁶⁷² Rummânî, *Me’âni'l-Hurûf*, 6.

⁶⁷³ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 392.

لَا يَسْتَقُونَهُ بِالْقَوْلِ “Onlar, Allah’ın sözünün önüne geçmezler”.⁶⁷⁴

قَالَ سَتَشِدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ “(Allah) Buyurdu: Seni kardeşinle destekleyeceğiz”.⁶⁷⁵

d) Zarf ⁶⁷⁶

Hakiki zaman ve hakiki mekân anlamını içeren في “Fi” harfinin manasında kullanılır.⁶⁷⁷ Mecazî zarf anlamına da gelebilir.⁶⁷⁸

سرت بالليل “Gece geçip gittim” cümlesi, hakiki zaman manasında kullanılmıştır.⁶⁷⁹

أقيم بالمدينة “Medine’de ikamet ediyorum” cümlesinde hakiki mekân anlamındadır.⁶⁸⁰

بِيَدِكَ الْخَيْرُ “Hayır sendendir”.⁶⁸¹

هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ “Gece gizleyen (sözü) kimseyle”.⁶⁸²

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرِ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ “Andolsun, siz son derece güçsüz iken Allah size Bedir’de yardım etmişti”.⁶⁸³

أَنْ تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا “(Musa ve Harun) kavminiz için Mısır’da bir takım evler hazırlayın”.⁶⁸⁴

---

⁶⁷⁴ Enbiya, 27.

⁶⁷⁵ Kasas, 35.

⁶⁷⁶ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 391; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 35; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 5.

⁶⁷⁷ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 395; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 286.

⁶⁷⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁷⁹ A.g.e., C. 2, 451.

⁶⁸⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁶⁸¹ Ali İmran, 26.

⁶⁸² Ra’d, 10.

⁶⁸³ Ali İmran, 123.

⁶⁸⁴ Yunus, 87.

e) *Ta'diye (Veya Nakil)* ⁶⁸⁵

Cumhûra⁶⁸⁶ göre ب “Be”, görevi açısından hemzetu ta'diyye/nakil gibidir.⁶⁸⁷ Yani lazım olan bir fiili, mef'ûlun bihe çevirerek⁶⁸⁸ faili mef'ûl yapar.⁶⁸⁹ Şu örnekteki gibi; فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ; “(Ateş) çevresini aydınlatır aydınlatmaz Allah, onların (gözlerinin) nurlarını giderdi”.⁶⁹⁰ ذهب “Gitti fiili, lazım fiilden muteaddi fiiline çevrilmiştir. Aynı zamanda rubai fiili اذهبه’ya çevirmiştir. Fail olan بنورهم’i ise mef'ûl olmuştur.⁶⁹¹ Nitekim Yemânî kırâatine göre âyet şöyle okunur.⁶⁹² أَذْهَبَ اللَّهُ نُورَهُمْ “Allah, onların (gözlerinin) nurlarını giderdi”.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا (Muhammed’i) bir gece götüren...”.⁶⁹³

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ “Allah dilemiş olsaydı işitmelerini de, görmelerini de alıverirdi”.⁶⁹⁴

⁶⁸⁵ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 390; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 35; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 6.

⁶⁸⁶ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 390; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁸⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 390; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁸⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁸⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 390; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁹⁰ Bakara, 17.

⁶⁹¹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 451; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁹² el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 37.

⁶⁹³ İsra, 1.

f) Bedel ⁶⁹⁵

ب “Be” harfi, cümlede anlamı değiştirmeden mahallinde bedel olur.⁶⁹⁶

بِهِ “Zulüm yapmış olan herkes, yeryüzündeki her şeyin sahibi olsa da, (azabı görünce) her şeyi feda ederdi”.⁶⁹⁷

بِهِ “Bunların başka eşlerle değiştirmek de olmaz”.⁶⁹⁸

g) Mukâbele ⁶⁹⁹

ب “Be” edatı karşılığında, ona mukabil manalar içerir.⁷⁰⁰

بِهِ “(Rableri de onlara:) ‘Öyleyse inkarınıza mukabil azabı tadın!’ der”.⁷⁰¹

بِهِ “Erhan Tulay’ın kitabını 10 dinara aldım”.⁷⁰¹

---

⁶⁹⁴ Bakara, 20.

⁶⁹⁵ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 397; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 40.

⁶⁹⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 40.

⁶⁹⁷ Yunus, 54.

⁶⁹⁸ Ahzab, 52.

⁶⁹⁹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 397; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 41.

⁷⁰⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 451.

⁷⁰¹ En’am, 30.

h) Musâhabe ⁷⁰²

“Be” harfî, musâhabe (beraberlik) anlamını bildirir. ⁷⁰³ خرجت بهم “Onlarla çıktım”. ⁷⁰⁴ Başka bir alameti ise arkadaşının (mashûbun) halini bildirir. فَجَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ “Resul, Rabbinizden size gerçeği getirdi”. ⁷⁰⁵ Yani hakikat ile geldi. ⁷⁰⁶

أَذْهَبُ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِآيَاتِي “Sen kardeşinle (Harun) beraber mucizelerimle git”. ⁷⁰⁷

i) Mulâbese ⁷⁰⁸ (veya **Hâliyye**) ⁷⁰⁹

“Be” harfî, ilgili şeyin ne halde olduğu ve ona temas edildiği anlamı verir. ⁷¹⁰

اهبط بسلام “Selametle in”. ⁷¹¹ Yani kazasız belasız in veya ineceğin yer tekin olduğu için in. ⁷¹²

إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَحْشَةٍ مُّبِينَةٍ “Ancak açıkça bir hayasızlık yapmamışlarsa”. ⁷¹³

⁷⁰² el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 88; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San'ati'l-Î'râb*, 381; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 394; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 40; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 6.

⁷⁰³ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 394; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 40.

⁷⁰⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷⁰⁵ Nisa, 170.

⁷⁰⁶ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 40.

⁷⁰⁷ Taha, 42.

⁷⁰⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷⁰⁹ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 394; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 5, 7.

⁷¹⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷¹¹ Hud, 48.

⁷¹² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷¹³ Nisa, 19.

قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ (Hud:) “Ey kavmim! Ben de çılgınlık (sefahat) yok”.⁷¹⁴

سَأْتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ “Size oradan bir haber getireceğim”.⁷¹⁵

j) *Teb‘îz*⁷¹⁶

من “Min” edatı manasında kullanılan ب “Be”,⁷¹⁷ Mecrûr olan ismin bir bütünden bir kısmını ifade eder.⁷¹⁸

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ “Bir kaynak ki ondan Allah’ın kulları içerler”.⁷¹⁹

يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ “Hepsi bir tek su ile sulanır”.⁷²⁰

وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ “Başlarınızı mesh edin (bir kısmını)”.⁷²¹ el-Mâlekî’nin (ö. 702/1302) bir görüşüne göre buradaki ب “Be” harfi, من “Min” harfi anlamındadır. Yani abdest alımında başın bir kısmının mesh edilmesi kastedilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla bunların hepsi ilsâk manasını içerdiği gibi teb‘îz manasını da kısmen içermektedir.⁷²² Bu âyette “Be” harfini kimi de ilsâk olarak görmüştür. Anlamı şu olur: “Ellerinize beraber başlarınızı mesh edin”.⁷²³

⁷¹⁴ A‘raf, 67.

⁷¹⁵ Naml, 7.

⁷¹⁶ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 403; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 43; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 11.

⁷¹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 43; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 283; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 11.

⁷¹⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷¹⁹ İnsan, 6.

⁷²⁰ Ra’d, 4.

⁷²¹ Mâide, 6.

⁷²² el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 403.

⁷²³ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 44.

k) Mucâveze⁷²⁴

ب “Be” harfi, عن “An” harf-i cerrin manasında kullanıldığında ortaya çıkar.⁷²⁵
Genelde sorudan sonra gelir.⁷²⁶

مَا عَرَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ “Keremi bol Rabbine karşı seni ne aldattı?”⁷²⁷

الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهٖ خَيْرًا “Haydi ne dileyeceksen o her şeyden haberdar olan Rahmân’dan dile.”⁷²⁸ Bu âyetin عن “An” anlamında olduğunu Ahfeş (?) söylemiştir.⁷²⁹

l) İsti’lâ⁷³⁰

ب “Be” harf-i cerrî, علي “Alâ” harf-i cerrî manasında kullanılır.⁷³¹ İbn Cevzî (ö. 597/1201), علي “Alâ” anlamında da kullanılacağı görüşündedir.⁷³²

وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَّهُ بِيَدِنَارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا (Ehl-i Kitap’tan) öyle kimseler de var ki, bir dinar emanet etsen, başına dikilmedikçe onu sana iade etmez”.⁷³³ Yani bir dinar üzerine bile olsa.⁷³⁴

⁷²⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 88; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 399; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 41; Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 9.

⁷²⁵ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 399; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 41; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 284; Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 9.

⁷²⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 41.

⁷²⁷ İnfîtâr, 6.

⁷²⁸ Furkan, 59.

⁷²⁹ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 400.

⁷³⁰ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 88; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 401; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 42; Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 10.

⁷³¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 401; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 42; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 285.

⁷³² el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur’ân-i'l-Kerim*, C. 1, 401.

لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ “Yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler”.⁷³⁵

فَقَدْ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا “Yerlerine (üzerine), bir toplum getiririz”.⁷³⁶

m) *Gâye*⁷³⁷

ب “Be”, إلی “Îlâ” edatı manasında kullanılır.⁷³⁸ İbn Hişâm (ö. 761/1360), İbn Cevzî (ö. 597/1201), Murâdî (ö.749/1348) ve Dimyatînî (ö. 705/1306), bu görüşteler. Örnek olarak şu âyeti göstermişlerdir.⁷³⁹

وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ “Rabbim beni hapishaneden çıkararak bana hakikaten ihsanda buyurdu”.⁷⁴⁰ Âyetteki بِي’nin anlamı إلی “Bana” anlamındadır.⁷⁴¹

n) *Tevkid*⁷⁴² (*Tekit*)

Manayı vurgulamak ve güçlendirmek için kullanılır.⁷⁴³

وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ “Rabbin yaptıklarınızdan habersiz değildir”.⁷⁴⁴

---

⁷³³ Ali İmran, 75.

⁷³⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 42.

⁷³⁵ Nisa, 42.

⁷³⁶ En’am, 89.

⁷³⁷ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 404; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 11.

⁷³⁸ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 404; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 11.

⁷³⁹ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 404.

⁷⁴⁰ Yusuf, 100.

⁷⁴¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45.

⁷⁴² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 425; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 5.

⁷⁴³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452.

وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ “Oradan çıkarılacak da değillerdir”.⁷⁴⁵

o) Taaccûb⁷⁴⁶

Şaşırtma anlamında kullanılır.⁷⁴⁷

“Bize geleceğiniz gün, neler işitecekler, neler görecekler!”⁷⁴⁸

“O (Allah) ne güzel görendir! O ne mükemmel işitendir.”⁷⁴⁹

p) Kasem⁷⁵⁰

ب “Be” harf-i cerri, yemin harflerindendir⁷⁵¹ ve yemin harflerin aslı olarak kabul edilir.⁷⁵² Sibeveyh’e (ö. 180/796) göre, Lafzatullah ile beraber kullanırken onu cer eder.⁷⁵³ أَلْفٌ بِاللَّهِ / أَلْفٌ بِاللَّهِ⁷⁵⁴ / أَلْفٌ بِاللَّهِ⁷⁵⁵ örneklerinde olduğu gibi benzer şekilde kullanılır.

---

⁷⁴⁴ Hud, 123.

⁷⁴⁵ Hicr, 48.

⁷⁴⁶ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 47.

⁷⁴⁷ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 452.

⁷⁴⁸ Meryem, 38.

⁷⁴⁹ Kehf, 26.

⁷⁵⁰ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 453; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 35; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 5, 12.

⁷⁵¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 453; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 263.

⁷⁵² el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 453; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45.

⁷⁵³ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 407.

⁷⁵⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 88; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 45.

و “Vâv” yemin harfinden sonra daha çok ب “Be” harfi kullanılır. İki harf de her yeminde kullanılır. Yemin harflerinden biri olan ت “Te” ise sadece Lafzatullahta⁷⁵⁶ kullanılır.

“Hemen sana geldiklerinde ‘Biz sadece iyilik etmek ve arayış bulmak istedik’ diye Allah’a yemin ediyorlar”.⁷⁵⁷

“İman edenler, ‘ sizinle beraber olduklarına dair, Allah’a bütün güçleriyle yemin edenler bunlar mı?’ derler”.⁷⁵⁸

3.12. حرف الياء “Yâ” Edatı (Harfi)

Üç çeşit “Yâ” harfi vardır.

a) ياء التثنية “Tesniye Yâ”sı⁷⁵⁹

Fethanın nâibidir. Bu “Yâ”ya, tesniye “Yâ”sı denir. Hurûfu’l-Me’ânî arasında mütâlâa edilmiştir.⁷⁶⁰ Sükûndur.⁷⁶¹ Müfret⁷⁶² ismin sonunda mecrûr veya mansûb halinde ي “Yâ” ile ن “Nûn” getirilerek tesniye yapılır.⁷⁶³ Tasğir “Yâ”sı, nisbet “Yâ”sı, muzâri “Yâ”sı, itlak “Yâ”sı ve işbâ “Yâ”sı, gibi “Yâ” çeşitleri, hurûfu’l-maani arasında değerlendirilmemiştir.⁷⁶⁴

⁷⁵⁵ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ’l-Adudî*, 263.

⁷⁵⁶ Bkz. Enbiya Sûresi, 57.

⁷⁵⁷ Nisa, 62.

⁷⁵⁸ Mâide, 53.

⁷⁵⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 4, 1347; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 1062; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 181; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 206.

⁷⁶⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 4, 1347; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 181.

⁷⁶¹ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 181.

⁷⁶² Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235.

⁷⁶³ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ’l-Adudî*, 21.

⁷⁶⁴ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 181.

رأيت رجلين “İki adam gördüm”.⁷⁶⁵ Buradaki “Nûn” harfi meksura, “Yâ” harfi de meftuhadır.⁷⁶⁶

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمِينَ لَكَ “Rabbimiz! Biz ikimizi sana teslim olmuş kullar yap”.⁷⁶⁷

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ “Allah da buyurmuştur ki: İki ilah edinmeyin”.⁷⁶⁸

b) *ياء جمع المنكر السالم Cem ‘î Muzekker Salim “Yâ”sı*⁷⁶⁹

Âkil müzekker olan müfred ismin sonuna mansûb ve mecrûr halinde ي “Yâ” ile ن “Nûn” getirilerek kelime çoğul yapılır.⁷⁷⁰ Bu ي “Yâ”ya, “Cem’î müzekker salim yâ”sı denir.⁷⁷¹

مررت بمعلمين “Öğretmenlere uğradım”.⁷⁷²

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزِنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ “Üzelmeyin, gevşemeyin. Eğer gerçekten inanıyorsanız, üstün olan sizlersiniz”.⁷⁷³

إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ “Bu ancak öncekilerin masalıdır (derler)”.⁷⁷⁴

⁷⁶⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ‘l-Adudî*, 21.

⁷⁶⁶ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ‘l-Adudî*, 21.

⁷⁶⁷ Bakara, 128.

⁷⁶⁸ Nahl, 51.

⁷⁶⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Şerif, *Mu ‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur ‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 4, 1354; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu ‘cemü ‘l-Vasît*, 1062; Rummânî, *Me ‘âni ‘l-Hurûf*, 206.

⁷⁷⁰ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Şerif, *Mu ‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur ‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 4, 1354; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ‘l-Adudî*, 21.

⁷⁷¹ Şerif, *Mu ‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur ‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 4, 1354.

⁷⁷² Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235.

⁷⁷³ Ali İmran, 139

⁷⁷⁴ Muminun, 83.

c) *بَاء النسبة* Nisbet “Yâ”sı⁷⁷⁵

Nisbet “Yâ”sı, ...li/lı, ...lu/lü, gibi manalar içerir.⁷⁷⁶ Şeddeli ve kendisinden önceki harf de meksur olur. Buna “Mansûb “Yâ”sı da denilmiştir. Bir şeyin başka bir şeye ait olduğunu gösterir. Cümledeki durumuna göre i‘râbı ref, nasb veya cer olabilir.⁷⁷⁷

”Kûfeli adam” رجل كوفي⁷⁷⁸

”Arap” عربي⁷⁷⁹

”Sonra der ki; Allah’a değil de bana kul olun. Hayır! Hayır, siz rabbanî olun”.⁷⁸⁰

3.13. “İn” Edatı

Lügatte; eğer, şayet, ...se/sa, değil, yoktur, -me, gerçek gibi manalara gelir.⁷⁸¹ İki şart edatından biridir. Bu iki şart edatı: *إِنْ* ve *لَوْ*’dur.⁷⁸²

”İn”şart edatı, birkaç anlamda kullanılmıştır.⁷⁸³ Her birinin anlamı diğerinden farklı olduğu açıkça anlaşılır. Bunların her birini ayrı bir şekilde ele alacağız.⁷⁸⁴

⁷⁷⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 21.

⁷⁷⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235.

⁷⁷⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 4, 1347.

⁷⁷⁸ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 1062; Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 235.

⁷⁷⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 4, 1347; “Örnekleriyle Nisbet Dersin Açıklanması”, <https://www.almrsal.com/post/541302> [12.05.2019].

⁷⁸⁰ Ali İmran, 79.

⁷⁸¹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 35.

⁷⁸² Sibeveyh bu iki edatın *إِنَّمَا* ve *إِنْ* olduğunu söylemiştir. *لَوْ*’i zikretmemiştir. Çünkü anlamı mâzidir. Şart ise gelecek ile ilgili olur. Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 326; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-Î‘râb*, 439.

⁷⁸³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 379.

⁷⁸⁴ A.g.e., C. 1, 379.

a) “İn” Cezm Eden Şart Edatı⁷⁸⁵

إن “İn”, cezm eden asıl şart edatıdır. İki muzâri fiili cezm eden edatlardan biridir.⁷⁸⁶ Başına geldiği fiillin birincisine şart, ikincisine ise şartın cevabı denir.⁷⁸⁷ إن تحتهد تنجح “Eğer çalışırsan kazanırsın”, cümlesi gibi. Bundan dolayı “Cezm eden in şart edatı” olarak isimlendirilmiştir. Ancak çoğu zaman muhtelif şekilde oluşturulan cümlelerde kullanılır. Mesela iki mâzi fiile gelmesi durumunda zâhiren herhangi bir etkisi olmaz.⁷⁸⁸

Başına geldiği cümle, “Şart cümlesi” olarak isimlendirilir. Bir cümlede biri mâzi ve diğeri muzâri olan fiillerin başına geldiği zaman sadece muzâri fiilini etkiler.⁷⁸⁹ إن “İn”, mâzi bir fiile geldiğinde ise mana olarak müstakbel/gelecek zaman yapar.⁷⁹⁰

Cümlede şartı, ihtimal içerikli bir mana ile de anlayabiliriz.⁷⁹¹

وإن تَعُودُوا نَعُذُ “Eğer dönerseniz biz de döneriz”.⁷⁹²

فإن لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ “Yok yapamazsınız, ki hiçbir zaman yapamayacaksınız, o halde ateşten sakının”.⁷⁹³

⁷⁸⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 35; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 28; el-Enbari, *Esraru‘l-Arabiyye*, 238; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 207 Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 49.

⁷⁸⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; el-Enbari, *Esraru‘l-Arabiyye*, 238; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 207, 208.

⁷⁸⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; Zemahşerî, *El-Mufassal fi İlmi‘l-Arabiyye*, 326; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 439.

⁷⁸⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379.

⁷⁸⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; Zemahşerî, *El-Mufassal fi İlmi‘l-Arabiyye*, 327; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 439.

⁷⁹⁰ Zemahşerî, *El-Mufassal fi İlmi‘l-Arabiyye*, 327.

⁷⁹¹ Zemahşerî, *El-Mufassal fi İlmi‘l-Arabiyye*, 328; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 439.

⁷⁹² Enfal, 19.

⁷⁹³ Bakara, 24.

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ⁷⁹⁴ “Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse”.

b) “İn” Nafiye (Olumsuzluk) Edati⁷⁹⁵

Amel eden ve amel etmeyen olmak üzere iki çeşit nafiye “İn”i vardır.⁷⁹⁶ Olumsuz olan ما “Mâ” harfi anlamında kullanıldığında,⁷⁹⁷ amel etmez yani kendisinden sonraki kelimenin i‘râbını etkilemez.⁷⁹⁸ Bazı Araçlara göre ليس “Leyse” gibi,⁷⁹⁹ amel ederek⁸⁰⁰ mübtedayı ref, haberini nasb eder.⁸⁰¹ Bu, iki şartla ancak mümkün olabilir.⁸⁰²

1. Haberi, isminden önce gelmemesi,⁸⁰³
2. Olumsuzluğu, الا “İlla” ile bozulmamış olması.⁸⁰⁴

Bu şartlardan birinin sağlanmaması durumunda “Harfu nefyi muhmele” olarak kabul edilir. Kur’ân-ı Kerîm’de genelde bu şekilde geçmiştir.⁸⁰⁵

إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ “Eğer doğru söyleyen kimseler iseniz”.⁸⁰⁶

---

⁷⁹⁴ En’am, 35.

⁷⁹⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 35; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 28; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 209.

⁷⁹⁶ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 209; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 51.

⁷⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379.

⁷⁹⁸ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 209.

⁷⁹⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379.

⁸⁰⁰ el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 209.

⁸⁰¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 209.

⁸⁰² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379.

⁸⁰³ A.g.e., C. 1, 379.

⁸⁰⁴ A.g.e., C. 1, 379.

⁸⁰⁵ A.g.e., C. 1, 379.

⁸⁰⁶ En’am, 40.

“Hemen sana geldiler de ‘Biz sadece iyilik etmek ve arayı bulmak istedik’ diye Allah’a yemin ediyorlar”.⁸⁰⁷

“O açık bir uyarıcıdan başka biri değildir”.⁸⁰⁸

c) **“İn” Muhaffefe Edati**⁸⁰⁹

Aslen müşebbehe bil fiil olan şeddeli **إِنَّ** “İnne”dir. Mübtedayı nasb eder ve **إِنَّ** “İnne”nin ismi olarak, haberini de ref eder. **إِنَّ** “İnne”nin haberi olarak i’râb edilir. **إِنَّ** “İnne”nin ikinci “Nûn” harfi hazfedildiği için **إِنْ** “In” olarak değişmiş ve i’râbta manayı güçlendirmesi dışında hiçbir fonksiyonu kalmaz. Muhaffef **إِنْ** “In” kullanıldığında, mutlaka haberine **ل** “Lâm” gelir. Bu şekilde kullanımından dolayı nafiye, **إِنْ** “In”den ayrılır.⁸¹⁰

“Oysa onlar, daha önce apaçık bir sapkınlık içindeydiler”.⁸¹¹

“Gerçek şu ki, daha önce senin bundan hiç haberin yoktu”.⁸¹²

3.14. **“Kâne”**⁸¹³

كان “Kâne”, kelime olarak ‘oldu’ anlamına gelir.⁸¹⁴ Arapçada kullanımı en çok yaygın olan fiillerdendir.

Mâzi sığasıyla geçmiş zamana delalet eder. Bununla beraber muzâri (gelecek zaman) ve emir sığasıyla da kullanılır.⁸¹⁵ Genel olarak, mâzi anlamında kullanılmasıyla

⁸⁰⁷ Nisa, 62.

⁸⁰⁸ A‘raf, 184.

⁸⁰⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 35; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 28; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 208; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 231.

⁸¹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 379.

⁸¹¹ Ali İmran, 164.

⁸¹² Yusuf, 3.

⁸¹³ Fiil olan harflerdendir. Âmil kelimeler arasında olduğu için tez konusu kapsamına alınmıştır.

⁸¹⁴ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 805.

beraber şimdiki/geniş/gelecek zaman, mutad ve yenilenen mâzi, süreklilik, sayruret (صار), gereklilik ve güç ifade eden anlamlarda da kullanılır.⁸¹⁶

كان “Kâne”nin kullanıldığı üç durum vardır. Bunlar;

a) Nakıs⁸¹⁷ Fiil Olarak Kullanımı⁸¹⁸

İsim ve habere ihtiyaç duyar.⁸¹⁹ Mübteda ve haberin başına gelerek mübtedayı ref, haberini nasb eder. Etkilediği kelimeye كان “Kâne”nin ismi ve كان “Kâne”nin haberi olarak söylenir.⁸²⁰ İsmi ile haberini geçmiş zamanda birbiriyle bağlar.⁸²¹ Bunun için كان “Kâne”, nakıs olarak isimlendirilmiştir. كان زيد قائما “Zeyd kalkmıştı”, cümlesi geçmiş zaman olan bir durumu bildirdiği gibi durumun devam ettiği veya yakında

---

⁸¹⁵ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 1, 64.

⁸¹⁶ M. Vecih Uzunolu, “Arap Dilinde Kâne Fiili ve Kur’ân’da Kullanımı”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41 (2015/1): 110.

⁸¹⁷ Nakıs: Mansûb bir habere ihtiyaç duyan kelime. Tam: Mansûb bir habere gereksinim duymayan kelime demek. Sa’d Muhammed İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, (Kahire: Mektebetü't-Tevfikiyye, ts), 113; *İbn Ye’iş el-Mevsûli, Şerhü'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001) C. 4, 335, 336; *el-Herevî, Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 183.

⁸¹⁸ *İbrahim Mustafa, et al., el-Mu‘cemü'l-Vasît*, 805; İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, 110.

⁸¹⁹ el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 183.

⁸²⁰ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 1, 64; *İbrahim Mustafa, et al., el-Mu‘cemü'l-Vasît*, 805; *İbn Manzûr, Lisânü'l-Arab*, C. 13, 364; Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, (Kahire: Dâru'l-Ma’ârif, ts), 543; *İbrahim Mustafa, et al., el-Mu‘cemü'l-Vasît*, 805; Ebû Ali el-Fârisî, *el-İzâhu'l-Adudî*, 95, 97; Abdurrahman b. Ahmed el-Makramî, “et-Tercihatu'n-Nahviyye li Celaledin Süyûtî fi Hem‘û'l-Hevam‘i Şerhu Cem‘i'l-Cevam‘i”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ummu Derman İslam Üniversitesi, Arap Dili Fakültesi, Sudan, 2009), 131.

⁸²¹ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 1, 64; İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, 110.

bittiğini de gösterir.⁸²² Haberi, mutekaddim olabilir. Ancak mübteda ve haberinin yer değiştirmesiyle i'râbı değişmez.⁸²³ Yani takdim ve tehir olsa bile yine de ismini ref, haberini nasb eder.

Nevâsıhın⁸²⁴ nekre bir mübtedanın başına gelmesi caizdir. Çünkü isminin, asıl itibariyle marife olması şart değildir. Bu yüzden isminin nekre olması caizdir (كان (إحسانٌ رعاية الضعيف) gibi. كان “Kâne'nin ismi”, hiçbir şekilde âmili olan “Kâne fiilinden” önce gelemez. Burada tertip zorunludur, yani önce Kâne nakıs fiili, daha sonrada Kâne'nin ismi gelmek zorundadır.⁸²⁵

كان “Kâne” fiili, nevâsıh içinde neredeyse tamamen mutasarrıf olan fiillerdendir. Kâne fiilin kullanımda olan sığalarına örnek olarak şunları verebiliriz.⁸²⁶

1. Mâzi Fiili: كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ “Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum”.⁸²⁷
2. Muzâri Fiili: وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا “Peygamber de size bir şahit olsun diye”.⁸²⁸
3. Emir Fiili: كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ “Allah'ın yardımcıları olun”.⁸²⁹
4. Masdar: كُونَكَ شَرِيفًا مَعَ الْفَقْرِ خَيْرٌ مِنْ كُونَكَ دَنِيئًا مَعَ الْغِنَى “Fakir olup şerefli olman, zengin olup alçak olmandan daha hayırlıdır”.⁸³⁰
5. İsm-i Fail: مَا كُلُّ مَنْ يَبْدِي الْبِشَاشَةَ كَانَنَا إِذَا لَمْ تَلْفَهُ لَكَ مِنْجِدًا

“(İhtiyaç anında) sana destek çıkmıyorsa, güler yüzü gösteren herkes kardeşin değildir”.

---

⁸²² İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 805; İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, 113.

⁸²³ İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, 116; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 100.

⁸²⁴ الأفعال الناقصة veya الأفعال الناقصة olarak da isimlendirilmiştir, Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, 545.

⁸²⁵ Hasan, 545.

⁸²⁶ Hasan, 547.

⁸²⁷ Enbiya, 87.

⁸²⁸ Bakara, 143.

⁸²⁹ Saff, 14.

⁸³⁰ Beyitin kime ait olduğu bilinmemektedir.

Kâne, birçok anlamda kullanılmıştır.

1. “Sare” Oldu Anlamı⁸³¹

Kur’ân-ı Kerîm’de bu anlamda şu şekilde geçer:

“Dağlar yürütülmüş, serap olmuştur”.⁸³²

“O gün yer ve dağlar sarsılacak, dağlar erimiş bir kum yığına dönecektir!”.⁸³³

2. Müstakbel Anlamı⁸³⁴

“Kötülüğü her yanı kuşatmış bir günden korkarlar”.⁸³⁵

3. Hal Anlamı⁸³⁶

“İnsanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz”.⁸³⁷

4. Süreklilik Anlamı⁸³⁸

“Allah Ğafurdur, Rahimdir”.⁸³⁹

---

⁸³¹ İyati, *Mulahhisu Kavaidu'l-Lügati'l-Arabiyye*, 111; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 13, 364; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 806.

⁸³² Nebe, 20.

⁸³³ Müzzemmil, 14.

⁸³⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 13, 364; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 806.

⁸³⁵ İnsan, 7.

⁸³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 13, 364; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 806.

⁸³⁷ Ali İmran, 110.

⁸³⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 13, 364; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 806.

⁸³⁹ Hucurat, 5.

b) Tam Fiil Olarak Kullanımı⁸⁴⁰

İsim ile kullanıldığı (bazı durumlarda) tam fiil⁸⁴¹ manası verir. Bu durumda “Gerçekleşti, sabit oldu,⁸⁴² yarattı” gibi anlamlarda kullanılır. Yani habere gereksinim duymayan kelime olur.⁸⁴³

هَيَّعَ “Hiçbir şey yok iken Allah var idi”⁸⁴⁴

يَكُنْ “Eğer Allah, kulu için bir şey dilemişse olur, dilemediği bir şey ise asla olmaz”⁸⁴⁵

c) Tekit İçin Zâid Olarak Kullanımı⁸⁴⁶

Kelimenin ortasında ve sonunda tekit (vurgulama) anlamına gelecek şekilde kullanılır.⁸⁴⁷ Herhangi bir şeyin olduğu veya bir zamanda gerçekleştiği manasını asla

---

⁸⁴⁰ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 805; İyati, *Mulahhisu Kavaidu’l-Lügati’l-Arabiyye*, 110; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 183.

⁸⁴¹ Her bir fiil için bir merfû, yani fail (özne) lâzımdır. Eğer fiil, o merfû ile, kelâm yönünden tamâm olup, başka bir şeye muhtâc olmazsa, o fiile tam fiil, merfûuna da fâil (özne) denir. Eğer lazım fiil ise nesne almaz, müteaddî olursa nesne alır. Bu nesne mansûbdur. Mansûb olan bu nesneye de, mef‘ûlu bih denir. علم الله (Allah Sübhanehu ve Teâlâ bilir) cümlesinde alime fiili ile, fail olan İsm-i Celal tam bir anlam ifade etmekte olup, alime fiili, tam fiildir, “Tam Fiil- Nâkıs Fiil”, http://www.halisiyye.com/kitaplar/izhar_dosyalar/d6.pdf [05.06.2019].

⁸⁴² İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 805.

⁸⁴³ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 183.

⁸⁴⁴ Buhârî, *Kitabu’l bid’i’l-Halk ve Kitabu’l’t-Tevhid*.

⁸⁴⁵ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 806. (Bkz: <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/160063/> [13.05.2019].

⁸⁴⁶ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 806; İyati, *Mulahhisu Kavaidu’l-Lügati’l-Arabiyye*, 110; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 13, 366, 367; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 187.

⁸⁴⁷ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 187; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 806; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 13, 364, 367.

taşımaz.⁸⁴⁸ Ne ismi ne de haberi olur. Halîl (ö. 175/791) bu görüştedir. Ancak Müberred (ö. 285/898) bu görüşe karşı çıkararak كان “Kâne”nin hem ismi hem de haberinin olduğunu savunmuştur.⁸⁴⁹

Mâzi sığasıyla kullanılır ancak nadir de olsa muzâri şeklinde de kullanılabilir. زيد كان “Zeyd çıkmıştı” ve زيد منطلق كان “(O vakit) Zeyd (çoktan) Çıkmıştı (bile)”. İki cümlelerin anlamı da زيد منطلق “Zeyd çıktı”⁸⁵⁰ olduğu halde ikinci cümlede Zeyd’in çıktığına dair bir vurgu vardır.

3.15. أو “Ev” Edatı

Lügatte; veya, yoksa, yahut, ya... ..ya, ister... ister..., ve, ise, ...ıncaya kadar, -se... de, gibi manalara gelir.⁸⁵¹

Âtîf harfidir.⁸⁵² Bir konuşmada iki şeyi açıklığa kavuşturur.⁸⁵³

Nahivcilerin geneli أو “Ev” edatın, öncesi ile sonrasındaki kelama manen değil de lafzen müşterek olarak her iki kısmı birbirine bağladığını,⁸⁵⁴ i’râbını da değiştirmeden atfettiği görüşündedirler.⁸⁵⁵ İbn Mâlik (ö.672/1274) ise أو “Ev” edatının, lafzen ve manen her iki kısmı bağladığı görüşündedir. Kullanıldığı

⁸⁴⁸ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 806; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 13, 364, 367.

⁸⁴⁹ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 188.

⁸⁵⁰ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 806; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 13, 366.

⁸⁵¹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 44.

⁸⁵² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 3, 156; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 210; Ebi Hayyân el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1680; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 227; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 52.

⁸⁵³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellu’s-Sadâ*, 305.

⁸⁵⁴ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1989; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 228.

⁸⁵⁵ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 227.

cümleye/konuma göre (kelama) birçok anlam katar.⁸⁵⁶ Mesela أو “Ev” edatı, bazen âtif özelliğinden çıkarak ‘bilakis’ anlamında da kullanılır.⁸⁵⁷

أو “Ev” edatı, üç ana başlıkta ele alınmıştır.

a) أو “Ev” Ğayri Nâsıba (*Nasb etmeyen أو “Ev” âtif edatı*)⁸⁵⁸

أو “Ev” edatı, müfredin müfrede veya cümlelerin cümleye atfetmesi⁸⁵⁹ durumunda “Nasb etmeyen أو “Ev âtif edatı” olarak isimlendirilmiştir.⁸⁶⁰

أو “Ev âtif edatı”, hurûfu’l-meânî arasında mütâlâa edilir.⁸⁶¹ Ahfeş (?) ve Cürmi (ö. 225/839), أو “Ev”in, و “Vâv” âtif edatı görevini yaptığını söylerler.⁸⁶²

Nahivciler, birçok anlama gelen أو “Ev” âtif edatının cümle içinde kullanımında aşağıda başlıklar halinde verilen anlamlarından birisine delalet ettiğini söylerler.⁸⁶³

---

⁸⁵⁶ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1989.

⁸⁵⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁵⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁵⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 210; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi’l-Arabiyye*, 307; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 210.

⁸⁶⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 210.

⁸⁶¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁶² el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1991.

⁸⁶³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

1. “Ev” Edatın Tahyîr (Tercih etme) ⁸⁶⁴ Anlamı

Bir şeyi talep eden kişiden, iki şeyden sadece birini tercih etmesi durumunda kullanılır.⁸⁶⁵ خذ هذا أو هذا “Ya bunu al ya da bunu” cümlesinde olduğu gibi⁸⁶⁶ her ikisi birlikte tercih edilemez. Bu ikisinden sadece biri tercih edilebilir.⁸⁶⁷ Her ikisinin de tercih edildiği ibâhe anlamının tam tersidir.⁸⁶⁸ خذ ديناراً أو ثوباً “Ya parayı al ya da elbiseyi?”⁸⁶⁹.

وَإِذَا حُيِّئْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا “Size bir selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin”.⁸⁷⁰

⁸⁶⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 1, 433; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu ‘l-Vadîh*, C. 3, 156; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 210; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San‘ati ‘l-İ‘râb*, 309; el-Endelüsî, *İrtişafu ‘d-Darbi min Lisani ‘l-Arab*, thk.1682; İbn Hişâm, *Şerhu Katru ‘n-Nedâ ve Bellu ‘s-Sadâ*, 305; el-Endelüsî, *İrtişafu ‘d-Darbi min Lisani ‘l-Arab*, 1990, 1992; el-Murâdî, *el-Cene ‘d-Dânî fi Hurûfi ‘l-Maânî*, 228; el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 111; Rummânî, *Me‘âni ‘l-Hurûf*, 52; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 210.

⁸⁶⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 210; el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 111.

⁸⁶⁶ el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 112; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁶⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 210; el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 111, 112.

⁸⁶⁸ el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 112; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 210.

⁸⁶⁹ el-Murâdî, *el-Cene ‘d-Dânî fi Hurûfi ‘l-Maânî*, 228.

⁸⁷⁰ Nisa, 86.

2. “Ev” Edatın İbâha (Mübah) Anlamı⁸⁷¹

Tercih durumunda iki şeyin de seçilebileceği manasında kullanılabilirdi için buna “İbâha (mübah)” denilmiştir.⁸⁷² Aşağıdaki âyette olduğu gibi birden çok seçenekten hangisinin/hangilerinin tercih edilmesi noktasında muhayyerlik vardır.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا “Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da arkadaşınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur”.⁸⁷³

3. “Ev” Edatın Tafsil ve Nev’î Gösterme Anlamı⁸⁷⁴

Herhangi bir şek şüpheye götürmeyen ve tercih etmeye de gerek bırakmayan açıkça beyan edilmiş manasında kullanılır.⁸⁷⁵ Kişinin içinde bulunduğu durumu bildirir.

⁸⁷¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 210; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 309; İbn Hişâm, *Şerhu Katru‘n-Nedâ ve Bellu‘s-Sadâ*, 305; el-Endelüsî, *İrtişafu‘d-Darbi min Lisani‘l-Arab*, 1990; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 228; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 112 Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 52; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 210.

⁸⁷² el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 111; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁷³ Nur, 61.

⁸⁷⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 211; el-Endelüsî, *İrtişafu‘d-Darbi min Lisani‘l-Arab*, 1990, 1992; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 228; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 112.

“Yahut (onların durumu) gökten boşanan, içinde karanlıklar, gök gürlemesi ve şimşek(ler) bulunan bir yağmur(a tutulmuş hali) gibidir”⁸⁷⁶.

“İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsızlanırsa”⁸⁷⁷.

4. “Ev” Edatın Şek (Veya Teşvik) Anlamı⁸⁷⁸

Konuşan bir kimsenin şüphe içinde olduğu, konuştuğu şeylerde tereddüt ettiği durumda kullanılır. Zira konuştuğu konunun detayına vakıf değildir.⁸⁷⁹ Mesela قام زيدٌ veya soruda; عمروٌ أو عمروٌ gibi hangisinin ayaklandığı konusunda şüphe/tereddütün olduğu gibi. Yani bu cümle kapalıdır, kimin ayaklandığı belli değildir.⁸⁸⁰

Bu durum Kur’ân-ı Kerîm için söz konusu olamaz elbette. Âyetlerde geçen yerlerde ise (âyetin anlatıldığı) kimsenin yaşadığı şek veya dinleyicinin tam olarak konuşanın ne demek istediği konusunda tereddüt etmesi durumları olarak tefsir edilir.⁸⁸¹ عَلَيْهَا

⁸⁷⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 211.

⁸⁷⁶ Bakara, 19.

⁸⁷⁷ Bakara, 196.

⁸⁷⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 210; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-Î‘râb*, 309; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellu’s-Sadâ*, 305; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1992; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 228; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 111; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 52; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 211.

⁸⁷⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁸⁰ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1989, 1990.

⁸⁸¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

“Geceleyin veya güpegündüz ona emrimiz geliverir”⁸⁸² âyetinde olduğu gibi azabın ne zaman geldiği belirsizdir.⁸⁸³

“Onlardan biri (Ashab-ı Kef’den) sözcü dedi: Ne kadar durup kaldınız? Kimi de şöyle dedi: Bir gün ya da bir günün bir parçası kadar kaldık”⁸⁸⁴.

“Kıyamet gününü gördüklerinde (dünyada) sadece bir akşam vakti ya da kuşluk zamanı kadar kaldıklarını sanırlar”⁸⁸⁵.

5. “Ev” Edatın İbhâm Anlamı⁸⁸⁶

Mütekellim birinin konuyu bilmesine rağmen kendi arzusu doğrultusunda konuyu bilmeyen muhatabına tereddütlü bir şekilde örtük biçimde bilmiyormuşçasına anlatması.⁸⁸⁷ زيد قائم أو عمرو “Zeyd kalktı veya Amr”, cümlesi gibi.

“De ki: ‘Size göklerden ve yerden kim rızık verir?’ De ki: ‘Allah’. O halde, ya biz hidayet veya apaçık bir sapkınlık üzereyiz, ya da siz!”⁸⁸⁸

“Rabbiniz sizi çok daha iyi bilir. Dilerse (tevbeniz sebebiyle) size merhamet eder, dilerse azab eder”⁸⁸⁹.

---

⁸⁸² Yunus, 24.

⁸⁸³ el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1989, 1990.

⁸⁸⁴ Kehf, 19.

⁸⁸⁵ Nâziât, 46.

⁸⁸⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 211; el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1989, 1992; el-Murâdî, *el-Cene’ d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 228; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 53.

⁸⁸⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 433.

⁸⁸⁸ Sebe, 24.

⁸⁸⁹ İsra, 54.

6. “Ev” Edatın Hükümde İştirak Bildirmesi Anlamı⁸⁹⁰ (و “Vâv” Gibi)

Burada “Ev”, cem‘/bağlama için kullanılır. “Vâv” harfinin delalet ettiği mutlak olarak bağlama anlamından dolayı ona benzer.⁸⁹¹ Anlam itibariyle ibahaya yakın olsa da bu şekilde kullanımı daha kapsayıcıdır.⁸⁹²

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ “Allah’a iftira ederek yalandan uyduranlardan veya âyetlerini yalanlayandan daha zalim kim olabilir?”⁸⁹³

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَى “Varın da ona (Firavun’a) yumuşak söz söyleyin, olur ki öğüt dinler veya korkar”,⁸⁹⁴ âyetinde olduğu gibi her insanın öğüt alabileceği; yaptıklarından ötürü geri adım atabileceği veya ne konumda olursa olsun kişinin korkabileceği bildirilmiştir.

b) “Ev” Nasb Âtîf Edatı (Nasb eden “Ev”) ⁸⁹⁵

و “Ev” edatı, kendisinden sonra gelen muzâri fiilini nasb eder.⁸⁹⁶ Aşağıdaki gerekçelerden bir veya birkaçından dolayı nasb ettiği söylenir.

1. “Ev” harfi, kendiliğinden nasb eden bir edattır.⁸⁹⁷

⁸⁹⁰ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfî’l-Maânî*, 228; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 434; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fî Ulûmi’l-Hurûf*, 113; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 52.

⁸⁹¹ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fî Ulûmi’l-Hurûf*, 113, 114; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 434.

⁸⁹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 434.

⁸⁹³ En’am, 21.

⁸⁹⁴ Taha, 4.

⁸⁹⁵ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadih*, C. 2, 55; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 434; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfî’l-Me‘âni*, 212; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 686, 687.

⁸⁹⁶ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 621, 622; el-Endelüsî, *İrtişâfü’l-Darab min Lisâni’l-Arab*, C. 4, 1668;

⁸⁹⁷ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 625.

2. “Ev” harfinden sonra gizli bir *أَنْ* vardır ve fiili bu şekilde nasb eder.⁸⁹⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de Allah (c.c.), şöyle buyurur: *وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا* “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderir”.⁸⁹⁹ *يُرْسِلَ* Kelimesi öncesinde *أَوْ* vardır. (İşte *أَوْ* ile beraber) burada gizli bir *أَنْ* ile nasb edilmiştir. Halil (ö. 175/791) ve Zeccâc (ö. 311/923), bu âyetin açıklamasında hemfikirler. Aynı şekilde “Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur. Allah, ya tevbelerini kabul edip onları affeder, ya da zalim olduklarından dolayı onlara azap eder”,⁹⁰⁰ âyetindeki *أَوْ* edatından sonra gizli bir *أَنْ* ile *يُعَذِّبُ* fiili mansûb olmuştur. Halil (ö. 175/791) bu şekilde olduğunu iddia etmiştir.⁹⁰¹
3. *أَوْ يَتُوبُ*⁹⁰² *أَوْ* harfinden sonra gizli bir *أَنْ* vardır ve fiili mansûb eder.⁹⁰² *أَوْ يَتُوبُ*⁹⁰³ Âyetinde olduğu gibi. (Bu âyetin tefsiri noktasında) Zeccâc (ö. 311/923) bu görüştedir.⁹⁰⁴ *أَوْ* “Ev”den sonra *إِنْ* anlamı verir.⁹⁰⁵

⁸⁹⁸ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 2, 55, 56; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 212; Hasan Ebû Ali el-Fârisî, *et-Ta'liku alâ Kitabi Sibeveyh*, thk. İved b. Hamdulkuzi, (yy: 1990), 164; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, thk.s.1680.

⁸⁹⁹ Şura, 51.

⁹⁰⁰ Ali İmran, 128.

⁹⁰¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625.

⁹⁰² el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 121; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 212; el-Fârisî, *et-Ta'liku alâ Kitabi Sibeveyh*, 164; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1680.

⁹⁰³ Ali İmran, 128.

⁹⁰⁴ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625.

⁹⁰⁵ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadih*, C. 2, 55, 56; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 212 el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*; el-Fârisî, *et-Ta'liku alâ Kitabi Sibeveyh*, 164; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1680.

4. “Ev” harfinden sonra muzâri fiilin başına gelerek gizli bir ان إلي ile mansûb eder. “Ev”den sonra ğaye varsa ان إلي anlamı verir.⁹⁰⁶

5. “Ev” harfinden sonra gizli bir حتى “Hatta” vardır⁹⁰⁷ ve bununla fiil mansûb olur. Dâni (ö. 444/1053) bu görüştedir.⁹⁰⁸

“Bize faydalı olabilir, ya da evlat ediniz”.⁹⁰⁹ Bu âyette نَتَّخِذُه kelimesi “Ev”den dolayı mansûbtur.

“Babam bana izin verinceye veya Allah hakkımda bir hüküm verinceye kadar ben artık buradan ayrılmam”.⁹¹⁰ Bu âyetteki يحكم kelimesi “Ev”den sonra gelmiş ve mansûbtur.

c) İdrabiyye “Ev”i⁹¹¹

Bel” yani bilakis harfi anlamında kullanılır.⁹¹²

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut (bilakis) daha az oldu”.⁹¹³

“Onlar ne zaman bir antlaşma yaptılarsa, içlerinden bir grup, o antlaşmayı bozmadı mı?”.⁹¹⁴ Ebu Semmâl (ö. 160/776) ve İbn Cinnî (ö.

⁹⁰⁶ Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu'l-Vadîh*, C. 2, 55, 56; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me'ânî*, 212; el-Fârisî, *et-Ta'liku alâ Kitabi Sibeveyh*, 164; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1680.

⁹⁰⁷ e'l-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 122.

⁹⁰⁸ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 625

⁹⁰⁹ Yusuf, 21.

⁹¹⁰ Yusuf, 80.

⁹¹¹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1990; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dâni fi Hurûfu'l-Maânî*, 229.

⁹¹² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 1, 434; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1990; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dâni fi Hurûfu'l-Maânî*, 229; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, 120.

⁹¹³ Necm, 9.

392/1002), bu âyetteki أو “Ev” edatının بل “Bel (bilakis)” anlamında olduğunu belirtmişlerdir.⁹¹⁵

3.16. “Alâ” Edatı

Lügatte; üzerinde, üzerine, ...e /...a, karşı, aleyh(in)de, ...de / ...da, ...e rağmen, ama (ancak), için, dolayı, ...den / ...dan, ...e düşen / ait, gerekir, ...e yönelik (doğru), huzur, üzeri (üst) gibi manalara gelir.⁹¹⁶

“Alâ”, üç kısma ayrılır: İsim, fiil ve harftir.⁹¹⁷ İsim olarak kullanıldığı zaman cer harfi alabilir. Fiil olarak علواً mastarından gelen kelimedir.⁹¹⁸ Cer harfi olan على “Alâ”⁹¹⁹ zamir ve zâhir ismin başına geldiğinde harekesini cer eder.⁹²⁰ Sibeveyh’e (ö. 180/796) göre على “Alâ” hem edat hem de zarftır. Öncesinde harf-i cerrin gelebiliyor olması, zarf olduğuna delildir.⁹²¹ نهض من عليه Cümlesinde olduğu gibi.⁹²² Sibeveyh’in (ö. 180/796) başka bir görüşünün de على “Alâ”nın isim olduğu, harf olmadığı iddia

---

⁹¹⁴ Bakara, 100.

⁹¹⁵ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1991.

⁹¹⁶ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 117, 118.

⁹¹⁷ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 433; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 259; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fî Ulûmi’l-Hurûf*, 193; Rummânî, *Me’ânî’l-Hurûf*, 111, 122.

⁹¹⁸ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 433.

⁹¹⁹ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1732; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 635; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 433; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 259; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 470; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fî Ulûmi’l-Hurûf*, 193.

⁹²⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 635; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 433; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 470.

⁹²¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 532, 535; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 470.

⁹²² el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 532, 535.

edilmiştir.⁹²³ İbn Tâhir (ö. 507/1113), İbn Haruf (ö. 609/1213), İbn Tarâve (ö. 528/1134), Zübeydi (ö. 379/989), İbn Ma‘zûz (ö. 625/1227) ve Şulûbînî'in (ö. 645/1247) bir görüşünde⁹²⁴ ve Ahfeş (?) de bu görüştedir.⁹²⁵ Müberred (ö. 285/898) ise bazen harf, bazen isim, bazen de fiil olduğu görüşündedir. El-Fârisi (ö. 395/1004) ve Rummânî (ö. 384/994) de isim, harf ve fiil olduğu görüşündedir. İbn Yaîş (ö. 643/1245) ise على “Alâ”nın hem harf hem de isim olduğunu ancak fiil ve isimlerle kullanılması durumunda mananın değiştiğini belirtmiştir. İbn Âşûr (ö. 1909-1970) da hem fiil hem de isim olduğunu söylemiştir. İbn Hişâm (ö. 761/1360) da harf ve zarf olduğunu söylemiştir.⁹²⁶

Asıl manasına bağlı olarak birçok anlama gelir. Nahivciler on küsur anlama geldiğini belirtmişlerdir.⁹²⁷ Geldiği bu manaları şöyle sıralayabiliriz.

a) على “Alâ”nın “İsti‘la” Manası⁹²⁸

Bir şeyin başka bir şey üzerine çıkması/yükselmesi demek.⁹²⁹ على “Alâ”nın asıl manası budur. Bunun dışında başka bir anlamı yoktur fakat olan manalar da isti‘la türevlerindedir. Onun için bazıları على “Alâ”nın sadece bu anlamından bahsetmişlerdir.⁹³⁰ İbn Manzûr (ö. 711/1311) da nahivcilere muhalefet etmeden isti‘la anlamında harf-i cer olduğunu belirtmiştir.⁹³¹

⁹²³ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1732.

⁹²⁴ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 532, 535.

⁹²⁵ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1733.

⁹²⁶ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 532, 535.

⁹²⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 635.

⁹²⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 635; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 537, 541; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San'ati'l-İ'râb*, 384; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1734; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 476, 470; Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 111, 113.

⁹²⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 635; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me‘âni*, 433.

⁹³⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 635.

⁹³¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 534.

على “Alâ”, hem hakiki hem de mecazî olabilir.⁹³² Hakiki ile mecazî arasında çok az bir nuans vardır.⁹³³ Her ikisi için örnek verecek olursak;

1. Hakiki anlamına örnekler

وقعت على الارض “Yere düştüm”.⁹³⁴ Hakiki anlamı, gerçek anlamda düştüğünü gösterir.⁹³⁵ عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّؤَصَّدَةٌ “Üzerlerinde etrafı sımsıkı kapatılmış bir ateş vardır”.⁹³⁶

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا “Onların üstüne bir azap yağmuru yağdırdık”.⁹³⁷

2. Mecazî anlamına örnekler

أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَيْلِ الْقُرْآنِ تَرْتِيلًا “Esselamu aleykum”.⁹³⁸ “Yahut buna biraz ekle. Kur’ân’ı ağır ağır, tane tane oku”.⁹³⁹

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرُكُهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا “Onun durumu köpeğin durumu gibidir: Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte bu, âyetlerimizi yalanlayan toplumun durumudur”.⁹⁴⁰

b) “Alâ”nın “Gaye” Manası⁹⁴¹

على “Alâ” harfi cerri, إلى “Îlâ” manasında kullanılır. Gayenin bittiğine delalet eder.⁹⁴²

⁹³² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 635; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 533, 541; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 433; Rummânî, *Me‘ânî’l-Hurûf*, 117.

⁹³³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 635.

⁹³⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

⁹³⁵ A.g.e., C. 2, 635.

⁹³⁶ Beled, 20.

⁹³⁷ A‘raf, 84.

⁹³⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

⁹³⁹ Müzzemmil, 4.

⁹⁴⁰ A‘raf, 176.

⁹⁴¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 540.

⁹⁴² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

وَجَوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ
geçirdik. Derken, kendilerine ait putlara tapan bir kavme rastladılar”.⁹⁴³

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ “Nihâyet (birgün konuşmayınca) mihrabdan kavmine karşı
çıktı”.⁹⁴⁴

c) “Alâ”nın “İlsak” Manası⁹⁴⁵

İlsak etme, yardım isteme, temas etme gibi manalarda kullanılır.⁹⁴⁶ İlsak anlamı olan
ب “Be” harf-i cerr gibi kullanılan “Alâ” harfi,⁹⁴⁷ hakiki ve mecazî yerlerde
kullanılabilir.⁹⁴⁸

بِمَا اسْتُخْفِطُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ “Allah’ın kitabını korumakla
görevlendirildiklerinden (o kitaba göre onunla hüküm verirler) ve onun (Allah’ın
kitabı olduğuna) şahitlik ederler”.⁹⁴⁹

حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ “Tâ kî yeryüzü onlara bütün genişliğine rağmen
onlara dar gelmeye başlamıştı”.⁹⁵⁰

d) “Alâ”nın “Arasında” Manası⁹⁵¹

Zarf-ı mekân anlamına gelir.⁹⁵²

⁹⁴³ A’raf, 138.

⁹⁴⁴ Meryem, 11.

⁹⁴⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

⁹⁴⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 546.

⁹⁴⁷ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 546; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 116.

⁹⁴⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 546.

⁹⁴⁹ Mâide, 44.

⁹⁵⁰ Tevbe, 118.

⁹⁵¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

⁹⁵² A.g.e., C. 2, 636.

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ “Pınardan doldurulmuş bir kadehle onların etrafında dolaştırılır”.⁹⁵³

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ “Onların etrafında altından tepsilerle dolaştırılır”.⁹⁵⁴

e) **“Alâ”nın “Mucâveze” Manası**⁹⁵⁵ على

على “Alâ” harfi, yakınlık manasına gelen عن “An” harfi anlamında kullanılır.⁹⁵⁶ Müberred (ö. 285/898) bu görüştedir.⁹⁵⁷

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ “Ve onlar, bile bile Allah’a karşı yalan söylerler”.⁹⁵⁸

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ “Allah sizin tevbenizi kabul etmek istiyor”.⁹⁵⁹

f) **“Alâ”nın عند “Yanında” Manası**⁹⁶⁰ على

عند “Yanında” olduğu manasında kullanılır.⁹⁶¹

---

⁹⁵³ Saffat, 45.

⁹⁵⁴ Zuhruf, 71.

⁹⁵⁵ Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 113; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 542; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1734; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 477.

⁹⁵⁶ Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 113; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 433; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 276.

⁹⁵⁷ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 542.

⁹⁵⁸ Ali İmran, 75.

⁹⁵⁹ Nisa, 27.

⁹⁶⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 546; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 275; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 116.

⁹⁶¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 546; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 275; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 116.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا “Hani (melekler), (İbrahim’in) yanına girdikleri zaman, ‘selam’ demişlerdi”.⁹⁶²

إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَرَّغَ مِنْهُمْ “Davud’un yanına giriverdiler de onlardan telaşa düştü”.⁹⁶³

g) “Alâ”nın Zarfiyye “İçinde” Manası⁹⁶⁴ على

Hakiki zaman, gerçek mekân ve mecaz manasında kullanılır.⁹⁶⁵

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَانَ “Tuttular da Süleyman mülküne dair şeytanların uydurup izledikleri şeylerin ardına düştüler”,⁹⁶⁶ âyetinde olduğu gibi gerçek mekân zarfi manasındadır.

وَمِنَ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَىٰ النَّفَاقِ “Medine halkından da münafıklıkta ısrar edenler var”,⁹⁶⁷ âyetinde olduğu gibi mecazî manadadır.

h) “Alâ”nın “Sebep” (veya Ta ‘lil) Manası⁹⁶⁸ على

Öncekinin sebebi, sonrakinin de illeti olan ل “Lâm” manasında kullanır.⁹⁶⁹ Kûfiler ve Kutbi (ö. 276/889) bu anlama geldiğini görüşündedirler.⁹⁷⁰

---

⁹⁶² Hicr, 52.

⁹⁶³ Sad, 22.

⁹⁶⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 544; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1734; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 477; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 275 Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 114.

⁹⁶⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636.

⁹⁶⁶ Bakara, 102.

⁹⁶⁷ Tevbe, 101.

⁹⁶⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 544; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1734; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 477; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 114.

⁹⁶⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 636; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 544; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 114.

⁹⁷⁰ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1735.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وَقَفُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ “Rablerinin huzurunda durdukları zaman onları bir görsen!”⁹⁷¹

i) “Alâ”nın “Musahâbe” Manası⁹⁷² على

Berberlik zarfı olan مع “Meâ”ya delalet etmesi manasında kullanılır.⁹⁷³ Zemahşerî (ö. 538/1144),⁹⁷⁴ Kûfeliler, Kutbi (ö. 276/889) ve İbn Mâlik (ö.672/1274) bu görüştedir.⁹⁷⁵

وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ “Mala karşı sevgileri olmasına rağmen akrabaya (mal) veren...”⁹⁷⁶

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَىٰ ظُلْمِهِمْ “Ve gerçekten Rabbin, zulmetmelerine rağmen insanlara mağfiret sahibidir”⁹⁷⁷

j) “Alâ”nın “Başlangıç” Manası⁹⁷⁸ على

“Min” harfi anlamında gaye veya söylemin başlangıcını işaret ettiğine delalet eder.⁹⁷⁹

---

⁹⁷¹ En’am, 30.

⁹⁷² Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 113; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 541; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1732; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 476.

⁹⁷³ Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 113; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁷⁴ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 541.

⁹⁷⁵ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1734.

⁹⁷⁶ Bakara, 177.

⁹⁷⁷ Ra’d, 6.

⁹⁷⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 545; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1734; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 478; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 275.

⁹⁷⁹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 545.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلَالُهَا”⁹⁸⁰ “Üzerlerine cennet gölgeleri sarkmış”.

الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ”⁹⁸¹ “Onlar, insanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler”.

k) “Alâ”nın “Hal” Manası⁹⁸²

Hal durumun bildirilmesinde kullanılır.

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي”⁹⁸³ “De ki: Ben Rabbinden apaçık bir delile dayanmaktayım”.

l) “Alâ”nın “Tafaddülü” (Övünmeyi) Tekit Manası⁹⁸⁴

Allah’ın (c.c.) yüceliğini teyit ve tekit etmek için kullanılır.⁹⁸⁵

فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ”⁹⁸⁶ “Kuşkusuz onun mükafatı Allah’a düşer”.

كَتَبَ عَلَىٰ نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ”⁹⁸⁷ “O (Allah), rahmet etmeyi kendi nefesine yazmıştır”.

m) “Alâ”nın “Tekit İzâfet ve Tevfîz” Manası⁹⁸⁸

Allah’ın (c.c.) yüceliğini; büyüklüğünü teyit için kullanılır.⁹⁸⁹

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ”⁹⁹⁰ “İnananlar, yalnız Allah’a dayanıp güvensinler”.

فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ”⁹⁹¹ “Sen onlara aldırma (onlardan yüz çevir) Allah’a güven”.

⁹⁸⁰ İnsan, 14.

⁹⁸¹ Mutaffifin, 2.

⁹⁸² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁸³ En’am, 57.

⁹⁸⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁸⁵ A.g.e., C. 2, 637.

⁹⁸⁶ Nisa, 100.

⁹⁸⁷ En’am, 12.

⁹⁸⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637; el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 549; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfu’l-Maânî*, 478.

⁹⁸⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁹⁰ Ali İmran, 122.

n) “Alâ”nın “Mecazî Tekit” Manası⁹⁹² على

Hesap ve cezanın anlatımında mecazî tekit manası verir. Sadece Allah’ın (c.c.) ismi veya onu bildiren bir kelimeyle bitişik kullanılır.⁹⁹³

وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا “Bu da (onu ateşe atmakta) Allah’a pek kolaydır”.⁹⁹⁴

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا “Sonra her bir topluluktan, Rahman’a karşı en isyankâr olanları mutlaka çekip çıkaracağız”.⁹⁹⁵

o) “Alâ”nın “Şart” Manası⁹⁹⁶ على

على “Alâ” harfi, kendisinden sonra gelen cümlelerin, kendisinden önce geçen cümlelerin şartı olur.⁹⁹⁷ İbn Cevzî (ö. 597/1201) bu görüştedir.⁹⁹⁸ Yani على “Alâ”, cümlelerin ortasında olur ve kendisinden önce geçen cümlelerin şart edatı görevinde bulunur. Şu örnekte olduğu gibi; قَالَ لَهُ مُوسَىٰ هَلْ أَتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَٰ رُشْدًا “Musa ona, “Sana öğretilen bilgilerden bana, doğruya iletici bir bilgi öğretmen için sana tabi olayım mı?” dedi”.⁹⁹⁹ Bu âyette ittibanın nedeni öğrenmeye bağlanmış şartı vardır. Yani Musa (as), bir şeyler öğrenmek için muhatap olduğu âlim zata bağlanmayı şart koşmuştur. Bu şartı da âyetin siyakında على “Alâ”nın verdiği anlaşılmaktadır.

---

⁹⁹¹ Nisa, 81.

⁹⁹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁹³ A.g.e., C. 2, 637.

⁹⁹⁴ Nisa, 30.

⁹⁹⁵ Meryem, 69.

⁹⁹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 549.

⁹⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 637.

⁹⁹⁸ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 549.

⁹⁹⁹ Kehf, 66.

p) *“Alâ”nın “Zâide” Manası*¹⁰⁰⁰ على

على “Alâ” harfi, zâid olarak gelir. Şu âyet buna örnektir.

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ “Eğer dileseydik, onların gözlerini büsbütün kör ederdik”.¹⁰⁰¹

q) *“Alâ”nın Emir Fiilin İsmi Üzerine Gelmesi*¹⁰⁰² على

على “Alâ” harfi, belirli durumlarda, ك “Kef” zamirine bitişik şekilde kullanılır. Örneğin عليك أو عليكم gibi. Bunların dışında da kullanılır. Bu durumda zamiriyle beraber tek bir lafız haline gelir ve tek lafız olarak i‘râbı yapılır.¹⁰⁰³

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ “Ey iman edenler! kendinize dikkat edin”.¹⁰⁰⁴

3.17. من “Min” Edatı

Lügatte; ...den/dan, ...de/da, ...den biri/ bir kısmı, yüzünden, ...den dolayı, ...le (ile), karşı (karşılık) yanında, zâid gibi manalara gelir.¹⁰⁰⁵

من “Min”, zâhir isim ve zamirleri cerr eden harf-i cerdir.¹⁰⁰⁶ Birçok anlama gelmektedir.¹⁰⁰⁷ ما “Mâ” mevsul ismi, mastar veya istifham edatıyla birleşebilir.¹⁰⁰⁸

Aslı منا olan edat, çok kullanılmasından dolayı zamanla elif harfi düşmüştür. Bazı

¹⁰⁰⁰ el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 547; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 116.

¹⁰⁰¹ Yasin, 66.

¹⁰⁰² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 637.

¹⁰⁰³ A.g.e., C. 2, 637.

¹⁰⁰⁴ Ma'ide, 105.

¹⁰⁰⁵ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 211.

¹⁰⁰⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1040; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 887; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1718; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 308.

¹⁰⁰⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1040; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 887; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1718; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1556.

¹⁰⁰⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1040.

kimseler من “Min”in bütün harf-i cerlere gelebileceğini söylemişlerdir. Hem marifeye hem de nekreye gelebilir.¹⁰⁰⁹ Sukûn üzerine mebnidir.¹⁰¹⁰

من “Min” edatın anlamları şunlardır:

a) *ابتداء الغاية “İbtidâu’l-ğaye (Başlangıç)”*¹⁰¹¹

من “Min” harf-i cerrin asıl kullanıldığı mana budur. Kur’ân-ı Kerîm’de en çok bu anlamda geçmiştir.¹⁰¹² Hakiki mekân için kullanılır.¹⁰¹³ Diğer harf-i cerler gibi من “Min” de kullanıldığı yerlerde farklı anlamlar verebilir. Ancak her hâlükârda bu anlamını içerir.¹⁰¹⁴ Örneğin;

خرجت من المدينة “Şehirden çıktım”, cümlesi bir yere varmada asıl gayedir. Sibeveyh’e (ö. 180/796) göre asıl kullanıldığı yer sadece mekân içindir.¹⁰¹⁵

İbtidau’l-ğaye, mecazî de olabilir.¹⁰¹⁶ *فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ* “Onları sakın azaptan kurtulur sanma”.¹⁰¹⁷

---

¹⁰⁰⁹ el-Endelüsî, *İrtişafu’l-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1718, 1723.

¹⁰¹⁰ Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ’râb*, 188.

¹⁰¹¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; el-Endelüsî, *İrtişafu’l-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1718; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ’râb*, 379; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 879; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1556; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 308; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 84, 233.

¹⁰¹² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040.

¹⁰¹³ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; el-Endelüsî, *İrtişafu’l-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1718; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 308.

¹⁰¹⁴ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040.

¹⁰¹⁵ A.g.e., C. 3, 1040.

¹⁰¹⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040.

¹⁰¹⁷ Ali İmran, 188.

Aynı şekilde “Zaman” için de kullanılır.¹⁰¹⁸ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا “Sudan bir insan yaratan O’dur”.¹⁰¹⁹ Kûfiler, bu görüştedirler.¹⁰²⁰ Basralılara göre zaman için ibtidau’l-ğaye olmaz.¹⁰²¹

b) التبعيض “Teb’îz”¹⁰²²

Bir şeyden birazının alınması manasına gelir. Yani bir şeyden kısmen alınmasıdır.¹⁰²³ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً “Onların mallarından bir sadaka al!”.¹⁰²⁴ Yani onların mallarından biraz al. Burada “İbtida” manası da açıkca görünmektedir.¹⁰²⁵

c) التبيين “Tebyin”¹⁰²⁶

Cinsin özelliğini veya من ”Min” edatından önceki anlamı kapalı ise onun manasını açıklığa kavuşturur.¹⁰²⁷ Genelde ما مهمما ’dan sonra kullanılır.¹⁰²⁸

¹⁰¹⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 887.

¹⁰¹⁹ Furkan, 54.

¹⁰²⁰ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 308.

¹⁰²¹ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1718.

¹⁰²² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1719; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 379; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1556; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 309; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 87, 233.

¹⁰²³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 309.

¹⁰²⁴ Tevbe, 103.

¹⁰²⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040.

¹⁰²⁶ Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 90; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1720; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1556; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 309.

¹⁰²⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1556.

الْقَوَاعِدَ¹⁰²⁹ وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ¹⁰³⁰ temelini yükselttiği şeyin temelini yükselttiği Ev (Kabe) olduğu açıklığa kavuşturulmuştur.

“(Ben), hem size, Tevrat’tan önümde bulunanı tasdik edici”¹⁰³¹.

d) البديلة “Bedel”¹⁰³²

Bedel olarak bir şeyin başka bir şey ile değiştirilmesi manasına gelir.¹⁰³³

“Yoksa ahiret hayatından vazgeçip dünya hayatını mı tercih ediyorsunuz?”¹⁰³⁴.

“Yoksa Allah’tan başka şefaatçiler mi edindiler?”¹⁰³⁵.

e) التفضيل “Tafdîl”¹⁰³⁶

Hayır yada şerde bir şeyin başka bir şeye kıyas edilerek üstünlük göstermesi manasına gelir. Tafdîl siyakından herhangi bir isim gelir.¹⁰³⁷ “Zeyd, Zeyd أفضل من عمرو¹⁰³⁷ Amr’dan daha iyidir”¹⁰³⁸.

¹⁰²⁸ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1556.

¹⁰²⁹ Bakara, 127.

¹⁰³⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1040.

¹⁰³¹ Ali İmran, 50.

¹⁰³² Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 94; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1720; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 310.

¹⁰³³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 308.

¹⁰³⁴ Tevbe, 38.

¹⁰³⁵ Zümer, 43.

¹⁰³⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1719.

¹⁰³⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041.

“Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir?”.¹⁰³⁹ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا

f) السببية والتعليل “Sebep ve Ta‘lil”¹⁰⁴⁰

من “Min”, ل “Lâm” anlamında, sonraki açıklamanın sebep veya illeti olduğu manaya delalet eder.¹⁰⁴¹

يَجْعَلُونَ أَصْبِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوْعِ حَذَرَ الْمَوْتِ “Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar”.¹⁰⁴²

مِمَّا حَطَبْتَهُمْ أَغْرُقُوا “Hatalarından (küfürlerinden) dolayı boğuldular”.¹⁰⁴³

وَأَبْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ “Ve üzüntüden gözlerine ak düştü, artık yutkunuyordu”.¹⁰⁴⁴

g) الحال “Hal”¹⁰⁴⁵

Yani durumunu ortaya koyar.¹⁰⁴⁶

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ “İnsan aceleci olarak yaratılmıştır”.¹⁰⁴⁷ Yani acele eden bir varlık olarak yaratılmıştır.¹⁰⁴⁸

---

¹⁰³⁸ el-Endelüsî, *İrtişafu 'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1719.

¹⁰³⁹ Nisa, 87.

¹⁰⁴⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu 'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1720; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü'l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1556; el-Murâdî, *el-Cene 'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 310; Rummânî, *Me‘âni'l-Hurûf*, 91.

¹⁰⁴¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1041.

¹⁰⁴² Bakara, 19.

¹⁰⁴³ Nuh, 25.

¹⁰⁴⁴ Yusuf, 84.

¹⁰⁴⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu 'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1721.

¹⁰⁴⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1041.

¹⁰⁴⁷ Enbiya, 37.

¹⁰⁴⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur‘ân-i'l-Kerim*, C. 3, 1041.

h) الظرفية “Zarfiyye”¹⁰⁴⁹

من “Min” harf-i cerri, في anlamında kullanılır.¹⁰⁵⁰

إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ
Allah’ın zikrine (anılmasına) koşun”.¹⁰⁵¹

i) الإستعلانية “İsti’lâiyye”¹⁰⁵²

من “Min” harf-i cerri, على “Alâ” anlamında kullanılır.¹⁰⁵³

وَنَصَرْنَا هَٰ مِنْ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
“Âyetlerimize yalan diyen kavimden öcünü aldı”.¹⁰⁵⁴

j) المجاوزة “Mucâveze”¹⁰⁵⁵

عن “An” manasında kullanılır.¹⁰⁵⁶

إِذْكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيُّ
“İşte o, senin kaçıp durduğun! diye”.¹⁰⁵⁷

¹⁰⁴⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1720; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557.

¹⁰⁵⁰ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 282; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 93.

¹⁰⁵¹ Cuma, 9

¹⁰⁵² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1720; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 313.

¹⁰⁵³ Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 92; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 313; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 282.

¹⁰⁵⁴ Enbiya, 77.

¹⁰⁵⁵ Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 92; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 311.

¹⁰⁵⁶ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 311; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 282; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 84.

¹⁰⁵⁷ Kaf, 19.

k) **“Yanında”** ¹⁰⁵⁸ عند

“O inkar edenlere muhakkak ki ne malları, ne çocukları Allah’a karşı zerre kadar fayda vermeyecektir”.¹⁰⁵⁹

l) **“Tekit”** ¹⁰⁶⁰ التوكيدية **“Zâid”** ¹⁰⁶¹ الزائدة

Nahivciler bunu, zâid olarak isimlendirirler. Kelimenin bina ve terkibi açısından herhangi bir fonksiyonu yoktur. Cümlede anlaşılacağı üzere tekit anlamı verir. Genelde olumsuzluk durumunda kullanılır.¹⁰⁶² ما قام من أحدٍ “Hiç kimse kalkmadı”.¹⁰⁶³ Nekre isimle kullanılır.¹⁰⁶⁴

“O’ndan (Allah’tan) başka ilahınız yoktur”.¹⁰⁶⁵ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ

m) **“Fasl ve Temyiz”** ¹⁰⁶⁶ الفصل و التمييز

İki zıt şeyin arasına girer, birbirinden ayırır.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁵⁸ Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 93; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1722; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557.

¹⁰⁵⁹ Ali İmran, 10.

¹⁰⁶⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 888; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 93.

¹⁰⁶¹ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1721; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 82, 233.

¹⁰⁶² Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 1041.

¹⁰⁶³ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1725.

¹⁰⁶⁴ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 888.

¹⁰⁶⁵ Mu’minun, 32.

¹⁰⁶⁶ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 313; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 93.

¹⁰⁶⁷ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 888; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1557; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 311.

“Allah, ifsatçıyı da bilir ıslah edeni de”.¹⁰⁶⁸ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

3.18. لم “Lem” Edatı¹⁰⁶⁹

لم “Lem” harfi sözlükte ...medi, ...memiş, ...mez/maz manalara gelir.¹⁰⁷⁰

لم “Lem”¹⁰⁷¹ cezm edatıdır. Muzâri fiilin başına gelerek fiili cezm eder. Manasını olumsuz, zaman açısından da mâziye çevir.¹⁰⁷² el-Lihyanî'nin (ö. 220/835) naklettiğine göre bazı Araplar, fiili nasb eden bir edat olarak kullanmışlardır. Seleften bazıları: أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ âyetini bu şekilde kırâat etmişlerdir.¹⁰⁷³

İbn Yaîş (ö. 643/1245), olumsuz mâziye çeviren bir harf olan لم “Lem” için şöyle bir örnek verir: قام زيد “Zeyd kalktı”, cümlesinin olumsuzu ise لم يعم “Kalkmadı”dır. Yani muzâri fiilin başına gelip olumsuz mâziye çevirdiği için ona “Gallib” yani “Döndüren harf” olarak tanımlandığını söylemiştir.¹⁰⁷⁴ Zeccâcî, (ö. 337/949) de فَاِنَّ لَمْ

¹⁰⁶⁸ Bakara, 220.

¹⁰⁶⁹ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fî Hurûfi'l-Maânî*, 266; Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 180; Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 931; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 350; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 319; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 837; el-Hilâlî, *el-Hurûfu'l-Âmile fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 630; el-Enbarî, *Esraru'l-Arabiyye*, 236; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1859.

¹⁰⁷⁰ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 180.

¹⁰⁷¹ Cezm edatları: لا في النهي، واللام في الأمر، İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 837.

¹⁰⁷² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 931; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 350; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 319; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 837; el-Hilâlî, *el-Hurûfu'l-Âmile fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 630; el-Enbarî, *Esraru'l-Arabiyye*, 236; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1859; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fî Hurûfi'l-Maânî*, 267; Rummânî, *Me'ânî'l-Hurûf*, 100.

¹⁰⁷³ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fî Hurûfi'l-Maânî*, 266.

¹⁰⁷⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 931.

تَفْعَلُوا “Yapamadınız...”¹⁰⁷⁵ âyetini bu anlamda delil olarak göstererek fiili cezmettiğini ve mana itibariyle de mâziye çevirdiğini belirtir. Müberred (ö. 286/900),¹⁰⁷⁶ Ahfeş (?), İbn Hâleveyh (ö. 370/980) ve Mekkî b. Ebu Tâlib (ö. 437/1045) de benzer muhtelif misaller vererek aynı açıklamalarda bulunurlar.¹⁰⁷⁷ Sanki bir sorunun cevabı olarak kullanılır. Mesela فعل “Yaptı” kelimesinin cevabı olarak لم يفعل “Yapmadı” diye söylendiğinde sanki sorulmuş bir soruya cevap mahiyetindedir.¹⁰⁷⁸

Başına istifham edatı gelebilir. Bu durumda takrir yani kararlılık anlamı katar.¹⁰⁷⁹ أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ “Biz senin için göğsünü açmadık mı?”¹⁰⁸⁰ Zemahşerî (ö. 538/1144), bu âyeti örnek vererek manayı güçlendirdiğini ve bir cevap mahiyetinde olduğunu söyler. Aynı zamanda Enbârî (ö. 577/1181) de Zemahşerî’nin (ö. 538/1144) vermiş olduğu misale katılarak bu âyetteki mananın cevap olduğunu vurgular.¹⁰⁸¹ Zerkeşî (ö. 794/1391), başına istifham edatının gelmesinin iki manaya delalet ettiğini söyler: 1.si tenbih/uyarı ve hatırlatma, 2.si ise çok büyük bir durum karşısında şaşırma,¹⁰⁸² anlamlarına geldiğini söyler. Tenbih, hatırlama, şaşırma manalarının dışında bir de tevbih¹⁰⁸³ ve ibta¹⁰⁸⁴ manalarında da kullanılmıştır.¹⁰⁸⁵

---

¹⁰⁷⁵ Bakara, 24.

¹⁰⁷⁶ el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1859.

¹⁰⁷⁷ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 631, 632.

¹⁰⁷⁸ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 350.

¹⁰⁷⁹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 350; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 837; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 633; el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1861.

¹⁰⁸⁰ İnşirah, 1.

¹⁰⁸¹ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 632.

¹⁰⁸² el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 633.

¹⁰⁸³ Azarlama. Bkz. <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%AA%D9%88%D8%A8%D9%8A%D8%AE/?c=t%C3%BCm> [03.02.2019].

Azarlama/tevbih manasında; ألم اقل لك؟ “Ben sana söylemedim mi?”,¹⁰⁸⁶ gibi kullanılır.

İstifham hemzesi ile arasına âtif harfî olan و “Vâv” ve ف “Fâ” da gelebilir.¹⁰⁸⁷ Sanki bir kelimeymiş gibi olurlar.¹⁰⁸⁸ Allah’ın (c.c.) أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ “Şimdi o yerleri gezip bakmadılar mı”,¹⁰⁸⁹ âyetinde geçtiği gibi.¹⁰⁹⁰

Şart edatı olan لو “Lev” ve إِنَّ “În” ile kullanılabilir; لَمْ ve لَوْ gibi.¹⁰⁹¹ Fiili cezmetmesi konusunda şart edatı olan إِنَّ “În”e benzer.¹⁰⁹² Başına إِنَّ “În” şart harfî geldiği zaman gerçek manasında kullanılır. Yani müstakbel anlamı verir. وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا “Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan”,¹⁰⁹³ âyetinde olduğu gibi lafzen müstakbel mana verir. Çünkü لَمْ “Lem” müstakbel fiil ile kullanılarak manasını mâziye çevirir. إِنَّ “În” şart edatı da mâzi anlamını müstakbel manaya çevirir.¹⁰⁹⁴ Aslen “Lem” edatın mâziye, “În” şart edatın da müstakbel fiille kullanılması gerektiği halde lafzi kullanım, bunun tam tersidir.¹⁰⁹⁵

---

¹⁰⁸⁴ Gecikmek, ihmal etmek,tehir etmek. Bkz. <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%A7%D8%A8%D8%B7%D8%A7%D8%A1/?c=t%C3%BCm> [03.02.2019].

¹⁰⁸⁵ el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1861.

¹⁰⁸⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 837; el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1861.

¹⁰⁸⁷ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 837; el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1862.

¹⁰⁸⁸ el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, 351.

¹⁰⁸⁹ Yusuf, 109.

¹⁰⁹⁰ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931.

¹⁰⁹¹ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 837; el-Endelüsî, *İrtişafu’ d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1863.

¹⁰⁹² el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 236.

¹⁰⁹³ A’raf, 23.

¹⁰⁹⁴ el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 633.

¹⁰⁹⁵ el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, 237.

Kendisinin hazfedilerek fiilin meczûm olarak kalması gibi bir durum söz konusu olamaz. Aynı zamanda fiilin hazfedilip kendisinin kalması gibi bir durum da mümkün değil. Fiil ile beraber bir kelimeymiş gibi ancak kullanılabilir.¹⁰⁹⁶

‘Lem’ edatı, Kur’ân-ı Kerîm’de birbirine yakın anlamda kullanılmıştır.¹⁰⁹⁷

“Gerçek şu ki, kâfir olanları (azap ile) korkutsan da korkutmasan da onlar için birdir; iman etmezler”.¹⁰⁹⁸

“(O Allah) doğmamış ve doğurulmamıştır”.¹⁰⁹⁹

“Cennettekilere selam olsun size diye seslenirler. (A’raftakiler) onlar henüz cennete girmemiş, fakat girmeyi arzu eden kimselerdir”.¹¹⁰⁰

“(Allah, şöyle dedi:) ‘Ey Zekeriyya! Haberin olsun ki biz sana Yahya adlı bir oğul müjdeliyoruz. Daha önce onun adını kimseye vermedik’”.¹¹⁰¹

3.19. ما “Mâ” Edatı

Lügatte; ...dığı (...eçeği), ...ki (...deki), şey (şeyler), ne?, her/ne ...se, ...en/an, yok, değil, ne... (olumsuzluk bildirir), ...me/ma, ...dığı sürece, her hangi, ne kadar..! ne..! (beğeni ifade eder) adeta (belirsizlik ifade eder) gibi manalara gelir.¹¹⁰²

Hurûfu’l-Maânî arasında bir edat olan ما “Mâ”,¹¹⁰³ bazen mebni bir isim olarak, bazen de bir harf olarak nahivciler tarafından değerlendirilmiştir.¹¹⁰⁴ Müşterek olarak

¹⁰⁹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 351.

¹⁰⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 931.

¹⁰⁹⁸ Bakara, 6.

¹⁰⁹⁹ İhlas, 3.

¹¹⁰⁰ A’raf, 46.

¹¹⁰¹ Meryem, 7

¹¹⁰² Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 199.

¹¹⁰³ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 109.

hem isim hem de harf olarak kullanıldığı zaman özgün anlamı dışında birçok manalara da işaret eder. Bazen de ismin veya harfin hangi çeşitleri arasına girdiği konusunda tartışılmıştır.¹¹⁰⁵

Cümle içindeki kullanımına göre âmil olup olmaması değişkenlik arz eder.¹¹⁰⁶

ما “Mâ” edatın çeşitleri¹¹⁰⁷ aşağıda maddeler halinde verilmiştir.

a) ما الشرطية “Şart Mâ”sı¹¹⁰⁸

Cezm eden şart isimdir. Şart ve cevap fiilleriyle kullanılır. Kullanıldığı yere göre i’râbı değişebilir.

İbn Hişâm’a (ö. 761/1360) göre iki çeşittir.¹¹⁰⁹

1. Zamana delalet etmeyen (Ğayri zamanî):¹¹¹⁰

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ اللَّهُ “Yaptığınız bütün hayır işlerinizi Allah bilir”.¹¹¹¹

---

¹¹⁰⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 377; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1501; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 109; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 59.

¹¹⁰⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; el-Mâlikî, *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me‘ânî*, 377; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 109.

¹¹⁰⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964.

¹¹⁰⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 851.

¹¹⁰⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 851; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1503; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 59.

¹¹⁰⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964.

¹¹¹⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1503; Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcüleri Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 66.

¹¹¹¹ Bakara, 197.

2. Zamana delalet eden (Zamanî):¹¹¹²

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً “Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin”.¹¹¹³

Müfessir ve dil âlimleri, bu âyetlerde geçen ما “Mâ”nın muhtelif anlamlara geldiği konusunda tartışmışlar. Ayrıca iki muzâri fiilini cezmetmesi konusunda da dil âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Zira bir ismin, fiili hazfetmesi gibi bir durum söz konusu olamaz. Bu nedenle burada gizli bir اِنْ “İn”in hazfedildiği görüşü dile getirilmiştir.¹¹¹⁴

Şart ما “Mâ”sının kullanıldığı yerler:¹¹¹⁵

1. Mâzi şart fiili ve cevabında,
2. Muzâri şart fiili ve cevabında,
3. Mâzi şart fiili ve muzâri cevabında,
4. Mâzi şart fiili ve emir cevabında,
5. Mâzi şart fiili ve isim cümlesi cevabında,
6. Muzâri şart fiili ve isim cümlesi cevabında.

---

¹¹¹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1503; Şirin, “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcileri Arasındaki Yeri”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi., Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013), 66.

¹¹¹³ Nisa, 24.

¹¹¹⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 3, 964.

¹¹¹⁵ A.g.e., C. 3, 964, 965.

b) ما الاستفهامية “Soru Mâ”sı¹¹¹⁶

Akılsız varlıklar için kullanılan,¹¹¹⁷ bir şeyin gerçek durumunu veya (akıllı varlıkların)¹¹¹⁸ sıfatını öğrenmek maksatıyla bu soru edatı kullanılır.¹¹¹⁹ Mesela; ما فعلت؟ “Ne yaptın?”, ما الأعراب؟ “İ‘rabı nedir?”, ما أقسام الكلمة؟ “Kelimenin kısımları nelerdir?”¹¹²⁰ أي شيء؟ “Hangi şey?”¹¹²¹ gibi örnekler verilebilir.

---

¹¹¹⁶ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb an Kitabi’l-E‘arîb*, C. 1, 328; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 965; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 851; Zemahşerî, *el-Mufasssalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 186; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1501; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 109; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 75; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 59, 211; Hamad, “el-Cumletül İstifhamiyyetu Fi Kur‘ân’il Kerim Diraseten Nahviyyeten Dilaliyyeten” (Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 44; M. Cevat Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 93; Aktaş, “Kur‘ân’da İstifham Uslûbu”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 31.

¹¹¹⁷ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 851; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 965; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 851; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 59; Dağdeviren, “Kur‘ân-ı Kerîm’de Sorular ve Cevaplar”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 70.

¹¹¹⁸ Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 59; Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 92; Dağdeviren, “Kur‘ân-ı Kerîm’de Sorular ve Cevaplar”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 70.

¹¹¹⁹ Aktaş, “Kur‘ân’da İstifham Uslûbu”, (Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 31.

¹¹²⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹²¹ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb an Kitabi’l-E‘arîb*, C. 1, 328; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1501; el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 75, 76; Dağdeviren, “Kur‘ân-ı Kerîm’de Sorular ve Cevaplar”, (Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 70.

İsme gelir.¹¹²² İsmın açıklanması istenir. İsim ister müfret olsun ister mürekkep olsun, delalet ettiği şeyin izah edilmesi talep edilir.¹¹²³

أَلْحَاقَةُ مَا أَلْحَاقَةُ “Nedir, o Kıyamet? Gerçekleşecek olan kıyametin ne olduğunu sen ne bileceksin?”.¹¹²⁴

Fiile gelir.¹¹²⁵

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ “Hesap ve ceza gününün ne olduğunu sen ne bileceksin?”.¹¹²⁶

Hakiki istifham edatı olur.¹¹²⁷

قَالَ مَا خَطْبُكُمْ “Derdiniz nedir? dedi”.¹¹²⁸

Bazen de mecazî olur.¹¹²⁹

مَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمْتَعُونَ “(Dünyada) yararlandırıldıkları şeyler onları kurtarabilir mi?”.¹¹³⁰

Bazı durumlarda şaşırma anlamında sorulur.¹¹³¹

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ “(İbrahim): ‘O halde neden gönderildiniz ey elçiler’ dedi”.¹¹³²

---

¹¹²² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 75.

¹¹²³ Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 94.

¹¹²⁴ Hakka, 1, 2.

¹¹²⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 75.

¹¹²⁶ İnfitar, 17.

¹¹²⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹²⁸ Kasas, 23.

¹¹²⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹³⁰ Şuara, 207.

¹¹³¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹³² Zariyat, 31.

Bazen ta‘zim olur.¹¹³³

فَأَصْحَبُ الْمُيْمَنَةَ مَا أَصْحَبُ الْمُيْمَنَةَ “Ahiret mutluluğuna erenler var ya; ne mutlu kimselerdir!”¹¹³⁴

Bazen tahkir görme anlamda olur.¹¹³⁵

وَأَصْحَبُ الْمُشْتَمَةِ مَا أَصْحَبُ الْمُشْتَمَةِ “Solun adamlari ise ne ugursuzdurlar onlar!”¹¹³⁶

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ “Emrettiğim halde secde etmene mani olan nedir, dedi”¹¹³⁷

c) *İsm-i Mevsul Mâ*”sı¹¹³⁸ ما الموصولة

الذي “Ellezi” manasında mevsul bir isimdir.¹¹³⁹ Akılsız varlıklarda¹¹⁴⁰ ve akılı varlıkların da sıfatını öğrenmek için kullanılır. Bazı âlimler, akıllılar için مَنْ “Men” anlamında kullanıldığını söylemişlerdir.¹¹⁴¹ Delil olarak فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ “Size helal olan kadınlardan nikah kıyın”,¹¹⁴² göstermiş olsalar da çoğu âlim bu

¹¹³³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹³⁴ Vakıa, 8.

¹¹³⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹³⁶ Vakıa, 9.

¹¹³⁷ A‘raf, 12.

¹¹³⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 851; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü ‘l-Muhit*, 1501; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ‘l-Adudî*, 109; el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 76; Rummânî, *Me‘âni ‘l-Hurûf*, 60, 211; İbn Hişâm, *Muğni ‘l-Lebîb an Kitabi ‘l-E‘ârîb*, C. 1, 326.

¹¹³⁹ el-Herevî, *Kitabu ‘l-Ezhiyye fi Ulûmi ‘l-Hurûf*, 76; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 851; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹⁴⁰ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 851; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹⁴¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 965; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 851.

¹¹⁴² Nisa, 3.

âyette kadınlardan değil de “Onlardan temiz olanlar”, diyerek kadınların sıfatından bahsedildiğini söylemişlerdir.¹¹⁴³

d) ما النكرة “Nekrelik Mâ”sı¹¹⁴⁴

Sıfata ihtiyaç duyup duymama noktasında kaç kısma ayrıldığı aşağıda belirtilmiştir.¹¹⁴⁵

1. Tam nekre ifade eden ما “Mâ”¹¹⁴⁶

Sıfata ihtiyaç duymayan, kendi varlığıyla bilinen tam ما “Mâ” nekresidir.¹¹⁴⁷

إن تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعْمًا هِيَ “Sadakaları açıkça verirsiniz o, ne iyi olur”.¹¹⁴⁸

Burada “Ne güzel şey” yani “Sadakaların açık verilmesi ne güzeldir” manasını içerir.¹¹⁴⁹

¹¹⁴³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 965.

¹¹⁴⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 82; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 60; İbn Hişâm, *Muğni‘l-Lebîb an Kitabi‘l-E‘ârîb*, C. 1, 326; M. Edip Çağmar, “Mâ Ef‘alehu” Taaccüp Kalıbının İ‘rabıyla İlgili Farklı Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, (2006): 191.

¹¹⁴⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁴⁶ İbn Hişâm, *Muğni‘l-Lebîb an Kitabi‘l-E‘ârîb*, C. 1, 326; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966; M. Edip Çağmar, “Mâ Ef‘alehu” Taaccüp Kalıbının İ‘rabıyla İlgili Farklı Bir Değerlendirme, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24, (2006): 191.

¹¹⁴⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁴⁸ Bakara, 271.

¹¹⁴⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

2. Tam Taaccûbî Nekre ما “Mâ”sı¹¹⁵⁰

Sıfata ihtiyaç duymayan “Büyük bir şey”, anlamına gelir.¹¹⁵¹

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ “Onlar ateşe karşı ne kadar dayanıklıdılar?”¹¹⁵²

3. Sıfat Olan Nekre ما “Mâ”sı¹¹⁵³

Sıfata ihtiyaç duyan nekre bir şey anlamına gelir.¹¹⁵⁴

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً
çekinmez”¹¹⁵⁵

e) Amel Etmeyen Nefy Edici (Olumsuz) ما “Mâ”¹¹⁵⁶

İ‘rab açısından amel etmeyen bir harftir. Hem mâzi hem muzâri hem de isim cümlesini olumsuzlaştırır.¹¹⁵⁷ Cumhûra göre amel etmeyen nefy mâ’sı, muzâri fiile geldiğinde sadece hal yapar. İ‘rab açısından amel etmeyen bu edatın asıl işlevsel görevi budur. Yani muzâriye geldiği vakit olumsuz hal yapar. Mâziye geldiği zaman

¹¹⁵⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 851; Zemaşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati‘l-İ‘râb*, 186; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü‘l-Muhit*, 1501; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu‘l-Adudî*, 109; Rummânî, *Me‘âni‘l-Hurûf*, 60; İbn Hişâm, *Muğni‘l-Lebîb an Kitabi‘l-E‘ârîb*, C. 1.

¹¹⁵¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁵² Bakara, 175.

¹¹⁵³ İbn Hişâm, *Muğni‘l-Lebîb an Kitabi‘l-E‘ârîb*, C. 1, 326; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁵⁴ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 82.

¹¹⁵⁵ Bakara, 26.

¹¹⁵⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu‘l-Adudî*, 109; el-Murâdî, *el-Cene‘d-Dânî fi Hurûfi‘l-Maânî*, 322; Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 92.

¹¹⁵⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 966.

da henüz olmamış bir durumu belirtir.¹¹⁵⁸ Hurûfu'l-Me'ânî arasında mütâlâa edilir.¹¹⁵⁹

Mâzi fiilini nefy etmesine örnek;¹¹⁶⁰

فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ “Allah yolunda başlarına gelenlerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermediler”.¹¹⁶¹

Muzâri fiilini nefy etmesine örnek;¹¹⁶²

وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ “Halbuki (onlar) sadece kendilerini kandırırlar”.¹¹⁶³

Benî Temîm'e göre isim cümlesini nefy eder;¹¹⁶⁴

وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ “Bir kısmı da diğer kısmın kiblesine tabi olmaz”.¹¹⁶⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de ب “Be” harfi, çok geçmiştir.¹¹⁶⁶

f) *Ma'âni Ma'âni (ليس) Hicaziye Mâ'sı (Leyse Gibi Amel Eden ما “Mâ”)*¹¹⁶⁷

Hicazlılar, ليس “Leyse harfî gibi mübtedayı ref, haberi nasb eden bir harf olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁶⁸ Fakat bunun için nahivciler, bir takım şartlar sıralamışlardır;¹¹⁶⁹

¹¹⁵⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁵⁹ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109.

¹¹⁶⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁶¹ Ali İmran, 146.

¹¹⁶² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁶³ Bakara, 9.

¹¹⁶⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁶⁵ Bakara, 145.

¹¹⁶⁶ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1197.

¹¹⁶⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me'ânî*, 378; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 322; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 61.

¹¹⁶⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me'ânî*, 378; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; el-

1. Haberinin, isminin önüne geçmemesi,
2. Haberinin ma'mülü, isminin önüne geçmemesi,
3. Olumsuzluk manasına gelen اِنْ “İn”in, kendisinden önce gelmemesi,
4. Olumsuzluğun اِلَّا “İlla” ile bozulmamış olması. Çünkü اِلَّا “İlla” edatı, olumsuz istisna edatın cevabıdır.
5. Tekrarlanmaması.

Kur’ân-ı Kerîm’in iki yerinde haberini açıkca nasb etmiştir.¹¹⁷⁰

مَا هَذَا بَشَرًا “Bu bir beşer değildir”.¹¹⁷¹

وَمَا هُنَّ اُمَّهَاتُهُنَّ “O kadınlar onların anaları değildir”.¹¹⁷²

Ma “Mâ” harfî, ليس “Leyse” harfî gibi hal durumunu nefyettiği için ona benzetilmiştir.¹¹⁷³ Hicazlı âlimler: Ma “Mâ” edatı, ليس “Leyse” gibi mubtedayı ref, haberi de nasb eder diye söylemişlerdir. Onun için buna “Hicaziye Mâ”sı denmiştir. Aynı zamanda Temîmiyye Ma “Mâ”sı olarak da mütâlâa edilmiştir.¹¹⁷⁴ ليس “Leyse” ile Ma “Mâ”nın benzer durumlarından biri de mubteda ve habere gelmeleri, aynı âmilde bulunmalarıdır. Ayrıca her ikisinin de haberine ب “Be” harf-i cerrin gelebiliyor olmasıdır. Ancak Kûfîler, haberinin mansûb olmasının sebebini hazfedilmiş bir

---

Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1197; ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 61.

¹¹⁶⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfu'l-Me'âni*, 378; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1197; ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109-111; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 323-328.

¹¹⁷⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966.

¹¹⁷¹ Yusuf, 31.

¹¹⁷² Mücadele, 2.

¹¹⁷³ el-Enbarî, *Esraru'l-Arabiyye*, 119.

¹¹⁷⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 966; el-Enbarî, *Esraru'l-Arabiyye*, 119, 120.

harf-i cerrin olduğunu savunmuşlardır. Lâkin bu görüş fasit/kabul edilemez bir görüştür. Çünkü harf-i cerrin hazfedilmiş olması illa nasb olmasını gerektirmez.¹¹⁷⁵

Benî Temîmi ve Hicazlılar haricindeki âlimler de hem mubtedayı hem de haberi ref ettiğini söylerler.¹¹⁷⁶ Ancak Benî Temîmi'nin iddia ettiği gibi kullanılmadığını söylemişlerdir. Çünkü ما “Mâ” edatı, sadece isimlerde kullanılan harf-i cerler gibi değildir. Aynı zamanda sadece fiile gelen cizm edatları gibi de fiiller de değildir. Bilakis hem isim hem de fiillere gelen bir edattır. Âtîf hafleri gibi de görev yapmaz. Mesela; ما زيد قائم ve ما يقوم زيد cümlelerinde olduğu gibi isim ve fiilde aynı anlam vermek suretiyle kullanılmıştır.¹¹⁷⁷

g) ما المصدرية “Mastar Mâ”sı¹¹⁷⁸

Mastar bir harf olan ما “Mâ”, kendisinden sonrakini de mastara çevirir. Genelde fiil cümlesinin başına gelir.¹¹⁷⁹ Nadiren de olsa isim cümlesinin başına da gelir. Basralılara göre harf, Kûfeli âlimler ve Ahfeş'e (?) göre ise mastar isimdir.¹¹⁸⁰

“Ama onlar ancak kendilerine bilgi geldikten sonra, aralarındaki hasetten dolayı ayrılığa düştüler”.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁵ el-Enbari, *Esraru'l-Arabiyye*, 119; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109-111.

¹¹⁷⁶ el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 379.

¹¹⁷⁷ el-Enbari, *Esraru'l-Arabiyye*, 120.

¹¹⁷⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 851; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 380; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu'l-Adudî*, 109; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fî Ulûmi'l-Hurûf*, 83; Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 92.

¹¹⁷⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 380; el-Herevî, *Kitabu'l-Ezhiyye fî Ulûmi'l-Hurûf*, 85.

¹¹⁸⁰ el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fî Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 380, 381.

¹¹⁸¹ Casiye, 17.

Bu da iki kısma ayrılır:¹¹⁸²

1. Zaman zarfı olarak gelip mastar manasına te'vil etmesi¹¹⁸³

وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا “Ve hayatta olduğum müddetçe bana namaz ve zekat vermemi buyurdu”.¹¹⁸⁴ Yani مدة حياتي “Hayatım boyunca” demek.¹¹⁸⁵

2. Zarflıktan mücerret olmuş master manasına te'vil etmesi¹¹⁸⁶

وَأَمَّا قِيلَ لَهُمْ ءَامِنُوا كَمَا ءَامَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا ءَامَنَ السُّفَهَاءُ “Onlara, ‘İnsanların inandıkları gibi siz de inanın’ denildiğinde ise, ‘Biz de akılsızlar gibi iman mı edelim?’ derler”.¹¹⁸⁷ Yani كإيمان الناس “İnsanların imanı gibi” manası verir.¹¹⁸⁸

Başına كل “Küllî” izâfe olması durumunda zarf gibi i'râbı yapılır.¹¹⁸⁹

كُلَّمَا أُوقِدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ “Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa), Allah onu söndürmüştür”.¹¹⁹⁰ Yani كل وقت أوقدوها “Onu yaktıkları bütün zamanda” manası çıkar.¹¹⁹¹

¹¹⁸² Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503.

¹¹⁸³ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 851; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 381; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 92.

¹¹⁸⁴ Meryem, 31.

¹¹⁸⁵ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 851.

¹¹⁸⁶ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503; Ergin, “Arap Dilinde İstifham Edatları”, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998), 92.

¹¹⁸⁷ Bakara, 13.

¹¹⁸⁸ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967.

¹¹⁸⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 967; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 381.

¹¹⁹⁰ Mâide, 64.

Birleştiği harf ile bir bütün haline gelerek, ayrılmaz. Çünkü tek bir kelimeye dönüşmüş olur.¹¹⁹²

h) ما المؤكدة “Tekit Mâ”sı¹¹⁹³ (Zâid Mâ)¹¹⁹⁴

İ’rab etmeyen bir harftir. Asıl vazifesi ya mahzup bir fiilden bedel veya kendisiyle beraber oluşan söylemi vurgulamak için gelir. Bundan dolayı birkaç şarttan sonra tekit ما “Mâ”sı kullanılır.¹¹⁹⁵ Zâid ما “Mâ”sı olarak da isimlendirilmiştir.¹¹⁹⁶

1. إذا “İzâ”dan sonra:¹¹⁹⁷

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفُرُونَ “Onlar, büyük günahlardan ve hayasızlıktan kaçınırlar; kızdıkları zaman da kusurları bağışlarlar”.¹¹⁹⁸

2. متى “Metâ”dan sonra:¹¹⁹⁹

متي ما تأت أهلك “Ne zaman gelersen sana öğretirim!”.¹²⁰⁰

3. Harf-i cerden sonra:¹²⁰¹

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَدِيمِينَ “Allah şöyle buyurdu: Pek yakında onlar, mutlaka pişman olacaklar!”.¹²⁰²

---

¹¹⁹¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967.

¹¹⁹² el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 381.

¹¹⁹³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967.

¹¹⁹⁴ el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 382; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü ‘l-Muhit*, 1501, 1503; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu ‘l-Adudî*, 109.

¹¹⁹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967.

¹¹⁹⁶ el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 383.

¹¹⁹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 382.

¹¹⁹⁸ Şura, 37.

¹¹⁹⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967.

¹²⁰⁰ A.g.e., C. 3, 967.

¹²⁰¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 3, 967; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 851; el-Mâlikî, *Rasfu ‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi ‘l-Me‘ânî*, 383.

4. Lafizlardan (أحيانا , قليلا , كثيرا) sonra:¹²⁰³

قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ “Siz pek az şükrediyorsunuz”.¹²⁰⁴

5. أي “Ey”den sonra:¹²⁰⁵

أَيُّمَا الْأَجَلَيْنِ فَصَيْتُ فَلَا عُدُونَ عَلَيَّ “İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husûmet yok”.¹²⁰⁶

6. أين “Eyne”den sonra:¹²⁰⁷

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ “Her nerede olursanız ölüm size yetişir”.¹²⁰⁸

7. Şart edatı إن “În”den sonra:¹²⁰⁹

إِنَّمَا يَبْتَغِ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَتٍ إِذَا نَادَاكَ فِي بَابِ الْمَدِينَةِ الْوَيْلُ لَكُم مِمَّا تَتْلُونَ “Biri veya her ikisi de yanında ihtiyarlandığında onlara sakın ‘üff’ bile deme”.¹²¹⁰

---

¹²⁰² Mu'minun, 40.

¹²⁰³ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 968; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 851; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503.

¹²⁰⁴ Mu'minun, 78.

¹²⁰⁵ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 968; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 382.

¹²⁰⁶ Kasas, 28.

¹²⁰⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 968; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu'cemü'l-Vasît*, 851.

¹²⁰⁸ Nisa, 78.

¹²⁰⁹ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 3, 968; el-Mâlikî, *Rasfu'l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi'l-Me'ânî*, 382; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhit*, 1503.

¹²¹⁰ İsra, 23.

i) **ما الكافة “Amelden Düşüren Mâ”**¹²¹¹

Amel etmediği gibi bir de kendisinden önce gelen kelimenin de amel etmesine mani olur. Aşağıdaki şekilde kullanılır.¹²¹²

1. إن “İnne ve kardeşlerinde amel etmesi”¹²¹³

إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ “Allah ancak bir tek ilahtır!”¹²¹⁴

2. كَثْرَ , قَلَّ , قَصَرَ , شَدَّ Gibi fiillerin fail gereksinimi ortadan kaldırması¹²¹⁵

كَثْرَ مَا أَزُورُكَ “Seni çok ziyaret ediyorum”¹²¹⁶

3. فِي Ve رُبَّ Harf-i cerlerini amelde düşürmesi¹²¹⁷

رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ “İnkâr edenler zaman zaman, keşke biz de müslüman olsaydık, diye arzu ederler”¹²¹⁸

¹²¹¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 384; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü‘l-Muhit*, 1503; Ebû Ali el-Fârisî, *el-İzâhu‘l-Adudî*, 109; Rummânî, *Me‘ânî‘l-Hurûf*, 61.

¹²¹² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968; el-Mâlikî, *Rasfu‘l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi‘l-Me‘ânî*, 384.

¹²¹³ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 87.

¹²¹⁴ Nisa, 171.

¹²¹⁵ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 851.

¹²¹⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968.

¹²¹⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu‘l-Maânî fi‘l-Kur‘ân-i‘l-Kerim*, C. 3, 968; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü‘l-Vasît*, 851; el-Herevî, *Kitabu‘l-Ezhiyye fi Ulûmi‘l-Hurûf*, 93.

¹²¹⁸ Hicr, 2.

3.20. لام التعليل (ل) “Lâmu’t-Ta’lil”

Lügatte; için, ...den dolayı, ...diye gibi manalara gelir.¹²¹⁹

اللام الزائدة “Lâmu’z-Zâide”,¹²²⁰ لام الجحود “Lâmu’l-Cuhud”¹²²¹ ve “İçin” anlamı verdiği için dolayı لام كي “Lâmu Key”¹²²² olarak da isimlendirilmiştir. Muzâri fiilin başına gelir. Gizli bir أن ile başına geldiği fiili nasb eder.¹²²³ Basralılar bu şekilde olduğunu söylerler. Kûfeliler ل “Lâm”ın kendiliğinde nasb ettiği görüşündeler. Sa’leb (ö. 291/904) ise أن “En”in yerine kullanıldığını söyler.¹²²⁴ ل “Lâm” harfin harekesi kesredir. جلسْتُ لِأَكْتُبَ “Yazmak için oturdum”, örneğinde olduğu gibi muzâri fiilini nasb eder.¹²²⁵ İbn Kisan (ö. 299/912) ve Sîrâfî (ö. 368/979) hem “En” hem de “Key” ile nasb ettiği görüşlerinin caiz olduğu söylerler.¹²²⁶

Nahivcilerin çoğuna göre ل “Lâmu’t-Ta’lil”in aslı, harf-i cerlerden bir harftir. Ancak bu fiille kullanılan bir harftir. Harf-i cerler ise fiille kullanılamaz. Burada kendinden

¹²¹⁹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 163.

¹²²⁰ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 809; el-Murâdî, bunu ayrı bir lâm çeşidi olarak ele almıştır, el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 105; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 26, 201.

¹²²¹ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1656; el-Murâdî, bunu ayrı bir lâm çeşidi olarak ele almıştır el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 105; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 202.

¹²²² el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1659; Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 814; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 115; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 202; Abdullah Hacıbekiroğlu, “Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ank., 2015), 26, 117.

¹²²³ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 814; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu’cemü’l-Vasît*, 809; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1656; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 27.

¹²²⁴ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1656; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 115.

¹²²⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 814.

¹²²⁶ el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfi’l-Maânî*, 115.

sonra gizli bir اُن ”En” vardır ve başına geldiği kelimeyi mastar manası verir. Sanki ل “Lâm”, mastar ismin başına gelmiş gibi olur. Yani جلست للكتابة لاجست cümlesi gibi olur. İşte buradaki harf-i cer olan ل “lâm” harfi gibi “Lâmu’t-Ta‘lil” de aynı görevi yapar. Zira muzâri fiil varsayılan gizli bir اُن “En” ile mastara çevrilmiştir. Hem “Lâmu’t-Ta‘lil”den sonra “Lâmu’n-Nâfiye”nin gelmesi durumunda iki “Lâm”ın bir arada kullanılmış olmasının hoş olmaması nedeniyle اُن “En”in izhar olarak yazılması vacib olurdu.¹²²⁷ Bunun için Basralıların dediği gibi kendisinden önce lafzen mâzi bir fiilin geçmiş olması, olumsuz durumda ise nefy edici ما “Mâ”nın geçmiş olması veya ما كَانَ اللهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَمِيزَ “Lem” edatının geçmiş olması gerekir. اللهُ لِيَطَّلِعَ عَلَى الْغَيْبِ “Allah, müminleri (şu) bulduğunuz durumda bırakacak değildir; sonunda murdarı temizden ayıracaktır. Bununla beraber Allah, size gaybı da bildirecek değildir”.¹²²⁸ Aksi takdirde (يكن) ولا (بلمأ)، لا (بلا)، لا (بلا) harflerle olumsuz yapılamaz. Ancak bazı âlimler “Kâne ve Kardeşlerini” örnek olarak göstererek caiz olduğunu söylerler. ما أصبح زيد ليضرب عمرا Cümlesinde olduğu gibi.¹²²⁹

Tek başına kullanılmadığı için kendisinden önce ister isim cümlesi olsun , ister muzâri veya mâzi fiil cümlesi olsun bir kelamın mutlaka geçmiş olması gerekir. Örnek verecek olursak;¹²³⁰

İsim cümlesinde:

زيد قائم ليحسن إليك “Zeyd, sana iyilik yapmak için kalktı”.

Mâzi fiil cümlesinde:

زيد قام ليحسن إليك “Zeyd sana iyilik yapmak için kalktı”.

Muzâri fiil cümlesinde:

زيد يقوم ليحسن إليك “Zeyd sana iyilik yapmak için kalktı”.

¹²²⁷ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 2, 814.

¹²²⁸ Ali İmran, 179.

¹²²⁹ el-Endelüsî, *İrtişafu ‘d-Darbi min Lisani ‘l-Arab*, 1656.

¹²³⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 2, 814.

أن “En” anlamı katması durumunda ل “Lâmu’t- Ta’lil” harfinin كي “Key” harfinin üzerine gelmesi caiz olur.¹²³¹

إِنَّمَا نُكَلِّمِي لَهُمْ لِيَزِدُوا إِثْمًا “Biz onlara bu mühleti ancak günahlarını artırsınlar diye veriyoruz”.¹²³²

مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ “Allah size, herhangi bir güçlük çıkarmak istemez”.¹²³³

3.21. “Lâkin” Edatı

Fakat, ancak (ama, lâkin, ne var ki), şu kadar var ki gibi manalara gelir.¹²³⁴

ن “Nûn” harfi sakin¹²³⁵ olan لكن “Lâkin” edatın, nafiye لا “Lâm”ı, hitaba ك “Kaf”ı ve أن “En”den meydana gelmiştir.¹²³⁶ Başka bir görüşe göre ise aslı لا “La” ve ك “Kin”den oluşmuştur. Elif harfi lafzen hafz edilmişse de okuyuşunda uzatılır.¹²³⁷

لكن “Lâkin” edatı, Arapça’da iki anlama gelir.¹²³⁸

1. İstidrak manasında âtîf harfi olması,
2. Başlangıç (ibtidâî) harfi olarak amel etmeyen istidrak harfi olması.

Mana olarak değil de lafzi olarak âtîf ile matûf arasında bağlama görevini yapar. İster isim olsun ister fiil olsun her ikisi için uygunluk arz eder.¹²³⁹ Kelime ref, nasb, cer veya cezm her ne ise i’râbı da aynı olur. Yani kendisinden önceki kelimenin anlamı

¹²³¹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 2, 814.

¹²³² Ali İmran, 178.

¹²³³ Mâide, 6.

¹²³⁴ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 163.

¹²³⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü ‘l-Muhit*, 1485.

¹²³⁶ el-Endelüsî, *İrtişafu ‘d-Darbi min Lisani ‘l-Arab*, 1998.

¹²³⁷ İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 837.

¹²³⁸ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 2, 922; el-Endelüsî, *İrtişafu ‘d-Darbi min Lisani ‘l-Arab*, 1998; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 837; el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü ‘l-Muhit*, 1485; el-Murâdî, *el-Cene ‘d-Dânî fi Hurûfu ‘l-Maânî*, 587.

¹²³⁹ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu ‘l-Maânî fi ‘l-Kur‘ân-i ‘l-Kerim*, C. 2, 922; İbrahim Mustafa, et al., *el-Mu‘cemü ‘l-Vasît*, 837.

ile kendisinden sonraki kelimenin anlamı her ne kadar farklı olsa da i'râbları aynıdır, hareketleri değişmez. Mesela;¹²⁴⁰

“İçtim ama yemek yemedim”. ما اكلت لكن شربت

“Halid kalktı ama Zeyd (kalkmadı)”. ما قام خالد لكن زيد

Yunus'un (ö. 182/798) görüşüne göre لكن “Lâkin”, âtîf harfi değildir. Bilakis istidrak manasında bir âtîf harfidir. Âtîf harfi, “Vâv”dır. Nahivcilerin geneline göre “Vâv” harfi ile beraber kullanılma zorunluğu yoktur.¹²⁴¹

لكن “Lâkin” âtîf edatıdır¹²⁴² ve âtîf edatı olabilmesi için aşağıdaki şartları taşıması gerekir.¹²⁴³

1. Kendisi ile atfedilenlerin müfret olması gerekir. Cümle veya şibih cümle olmamalı.
2. “Vâv”a bitişik olmamalıdır. Çünkü “Vâv” da âtîf harfidir ve iki âtîf harf, bir arada kullanılmaz.
3. Kendisinden önce nefyetme (olumsuz bir durum) veya yasaklama (nehiy) olması gerekir.

Yukarıda zikredilen şartlardan biri olmadığı takdirde âtîf edatı değil de başlangıç (ibtidaî) edatı olur.¹²⁴⁴ Ancak cümlelerin cümleye atfı da mümkündür.¹²⁴⁵

Kur'ân-ı Kerîm'de geçen لكن “Lâkin” edatı, yukarıda zikredilen şartlara göre hiç geçmediği için âtîf edatı olarak değil de amel etmeyen başlangıç (ibtidaî) tekit edatı olarak tanımlanmıştır. Başlangıç (ibtidaî) edatıdır çünkü kendisinden sonra kelam başlar ve i'râbını da değiştirmez. Kelamı vurgulayan “Tekit” edatı olarak tanımlanır

¹²⁴⁰ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 922.

¹²⁴¹ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1975, 1976; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfu'l-Maânî*, 588.

¹²⁴² Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 191.

¹²⁴³ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 922; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1998.

¹²⁴⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 922.

¹²⁴⁵ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1976, 1998.

çünkü kendisinden öncekinin vurgusu gibi kendisinden sonrakini de aynı şekilde vurgular. İstidrak olmasının sebebi nefyedilen bir şeyin ispatlanması yani açıklığa kavuşturulmasındandır. نَجَحَ مُحَمَّدٌ لَكِنْ زَيْدٌ لَمْ يَنْجَحْ “Muhammed kazandı ancak Zeyd kazanamadı”. “Lâkin” edatı, Zeyd’in kazanıp kazanmadığı durumunu açıklığa kavuşturur.¹²⁴⁶ Bazılarına göre لَكِنْ “Lâkin” edatı müfret bir isimle sadece “Vâv” harfi ile beraber kullanılır.¹²⁴⁷

Nahivciler, لَكِنْ “Lâkin”in ibtidaî (başlangıç) edatı olabilmesi için aşağıdaki şartları koşmuşlardır:¹²⁴⁸

1. Bir cümle ile kendisi bağlandığında,
2. Önüne و “Vâv” harfi geldiğinde,
3. Kendisinden önce müsbet yani olumlu bir kelam geçtiğinde ibtidaî olur.

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ “İbrahim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah’ı bir tanıyan, Hakka yönelen) bir müslümandı. Allah’a ortak koşanlardan da değildi”.¹²⁴⁹

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın (c.c.) Resulü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir”.¹²⁵⁰

3.22. لَعَلَّ “Lealle” Edatı

Lügatte; belki, belki de, olur ki, ümit edilir ki,âdetâ,¹²⁵¹ teracci,¹²⁵² temenni,¹²⁵³ şüphle, korku,¹²⁵⁴ ve istifham gibi birçok manaya gelir.¹²⁵⁵

¹²⁴⁶ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 922.

¹²⁴⁷ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1485.

¹²⁴⁸ Mecdüddin el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhit*, 1485; Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 922; İbrahim Mustafa, *et al.*, *el-Mu‘cemü’l-Vasît*, 837.

¹²⁴⁹ Ali İmran, 67.

¹²⁵⁰ Ahzab, 40.

¹²⁵¹ Bakırcı, et al., *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 175.

¹²⁵² Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San‘ati’l-İ‘râb*, 400; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*,

Muşebbehe bil fiildir.¹²⁵⁶ لعل “Lealle” edatı, إِنَّ “İnne ve kardeşleri”ndendir.¹²⁵⁷ Mübtedayı nasb, haberi de ref eder.¹²⁵⁸ لعل “Lealle”, كان “Kâne” gibi haberinin takdimi yapılamaz, caiz değildir. Ancak zarf olması durumunda caiz olur.¹²⁵⁹ Bu görüş, Basralı âlimlerindir. Kûfeliler ise haberi her zaman ref ettiği إِنَّ “İnne ve kardeşleri”nin sadece kelimeyi anlam itibariyle vurguladığı görüşündedirler.¹²⁶⁰

لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Umulur ki felaha ulaşırsınız”,¹²⁶¹ âyetlerini, Mu’tezile “İrade” olarak tefsir etmiştir. Çünkü onların itikadına göre Allah, sadece hayrı îrâd eder, şer’î îrâd

---

1240; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 1, 70; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 85, 89; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 180.

¹²⁵³ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ’râb*, 400; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 1, 70; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 85.

¹²⁵⁴ el-Herevî, *Kitabu’l-Ezhiyye fi Ulûmi’l-Hurûf*, 217; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 180.

¹²⁵⁵ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 86, 91, 92, 93.

¹²⁵⁶ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115.

¹²⁵⁷ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115; el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1240; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 1, 70; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 579; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 177.

¹²⁵⁸ Şerif, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115; Ali el-Cârim et al., *en-Nahvu’l-Vadîh*, C. 1, 70, 71; el-Hilalî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, 86; Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fi Hurûfi’l-Maânî*, 579; Rummânî, *Me’âni’l-Hurûf*, 177.

¹²⁵⁹ Ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 116.

¹²⁶⁰ el-Endelüsî, *İrtişafu’d-Darbi min Lisani’l-Arab*, 1237; ebû Ali el-Fârisî, *el-Îzâhu’l-Adudî*, 115.

¹²⁶¹ Ali İmran, 200.

etmez. Zerkeşî (ö. 794/1391) de âyetlerin tefsirini yaparak “iflah olun”, manasında talep olduğunu belirtmiştir. Bu görüş daha doğrudur.¹²⁶²

لَعَلَّ، لَعْنٌ، عَلٌّ، رَعْنٌ، أَنْ Harfler gibi, dilde farklı şekilde kullanılmıştır. Bunlar arasında en fasih olanlar: عَلٌّ، لَعَلَّ، أَنْ'dir.¹²⁶³

Edatın başındaki ل “Lâm” harfi, hafzedilerek yine aynı anlamı veren عَلٌّ şeklinde de kullanılabilir. Nahiv âlimler arasında kelimenin başında olan ل “Lâm” harfinin kelimenin aslından mı yoksa zâid mi olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. Kûfeli nahivcilere göre ل “Lâm” harfi, asıldır. Basralılara göre ise zâiddir.¹²⁶⁴ Kur’ân-ı Kerîm’de عَلٌّ siğasında hiç geçmediği gibi hep ل “Lâm” harfi ile kullanılmıştır.¹²⁶⁵

Olabilecek durumlar için sadece kullanılır. Mesela; لَعَلَّ الشَّبَابَ يَعُودُ “Keşke genç olabilseydim” gibi denmez.¹²⁶⁶

Manasının delaleti hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bazıları, ta‘lil için kullanıldığını söylerken bazıları da sevilen şeyler için ümit etme, sakındırılan şeyler için de beklenti anlamında kullanıldığını savunmuşlardır. Bu anlamların yanı sıra Kur’ân-ı Kerîm’de ta‘lil ve istifham gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Dil âlimlerin çoğuna göre ümit ve işfâk anlamındadır.¹²⁶⁷

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ “Sen nereden bileceksin belki de o saat (kıyamet) yakındır”,¹²⁶⁸ âyetin anlamında Allah için teracci¹²⁶⁹ ve tevekki (çekinme) olamaz.

¹²⁶² el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 90.

¹²⁶³ Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 177.

¹²⁶⁴ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 928; el-Murâdî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, 579.

¹²⁶⁵ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 928.

¹²⁶⁶ el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1240, 1241.

¹²⁶⁷ Şerif, *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 928; el-Endelüsî, *İrtişafu'd-Darbi min Lisani'l-Arab*, 1240; el-Hilalî, *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, 85-93; Rummânî, *Me'âni'l-Hurûf*, 180-184.

¹²⁶⁸ Şura, 17.

¹²⁶⁹ “Rica etme, yalvarma, umud etme, umma”. Bkz. <https://osmanlica.ihya.org/terecci-nedir-ne-demek.html> [06.06.2019].

Sadece muhatap için olur. Buna benzer bütün âyetler bu şekilde tefsir edilir.¹²⁷⁰ Alaya alınarak kıyametin ne zaman vuku bulacağı ile ilgili Allah, bu âyetle cevap vererek¹²⁷¹ yakın zamanda olacağını söylemiştir.¹²⁷²

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَى وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ “Böylece Allah, ölüleri diriltir ve düşünesiniz diye size âyetlerini (Peygamberine verdiği mucizelerini) gösterir”.¹²⁷³

لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ “Allah’tan mağfiret dilereniz olmaz mı? Belki size merhamet edilir”.¹²⁷⁴

---

¹²⁷⁰ Şerif, *Mu‘cemü Hurûfu’l-Maânî fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, C. 2, 928; Zemahşerî, *el-Mufassalu fi San’ati’l-İ‘râb*, 400.

¹²⁷¹ el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 85.

¹²⁷² el-Hilâlî, *el-Hurûfu’l-Âmile fi’l-Kur‘ân-i’l-Kerim*, 85; Rummânî, *Me‘âni’l-Hurûf*, 178.

¹²⁷³ Bakara, 73.

¹²⁷⁴ Neml, 46.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ABDEST ÂYETİNDE GEÇEN EDATLARIN FIKHÎ AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde abdest, gusül ve teyemmüm ile ilgili meseleleri doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen edatların fikhî boyuta yansımaları işlendi. Ayrıca âyetin nüzûl sebebi ve muhtevası ile ilgili ön bilgiler verildi.

4.1 Abdest Âyetinin Nüzûl Sebebi

Bazı müfessirler, yaralı olan Abdurrahman hakkında indiğini söylerken,¹²⁷⁵ diğer âlimler ise bu âyetin, Müreysî Gazvesi¹²⁷⁶ yolculuğu sırasında gerdanlığını düşüren Mü'minlerin annesi Hz. Âişe'nin (ö. 58/678) gerdanlığını bulmak için susuz bir yerde mola vermelerinden dolayı nazil olduğunu söylerler.¹²⁷⁷ el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) ile İbn Atiyye (ö. 541/1147) de böyle nakleder.¹²⁷⁸ Böylece teyemmüm

---

¹²⁷⁵ Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, thk. Muhammed Basil Uyunussuud, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1058; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 2006), C. 6, 354; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû'l-Kebir*, thk. Abdullah Mahmud Şemmat, (Beyrut: Mevsuatü Tarihi'l-Arabi, 2002), C. 1, 456.

¹²⁷⁶ Beni Mustalık Gazvesi. el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, thk. Âdil Ahmed ve Ali Murad, (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1993), C. 3, 449; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 354; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, (Beyrut: Dâru'l-İlmiyye, 1995), C. 1, 227; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (İstanbul: Zehraveyn Yayınevi, 2011), C. 3, 170; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹²⁷⁷ Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, (İstanbul: Buruc Yayınları, 2012), C. 6, 83; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû'l-Kebir*, C. 1, 456; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹²⁷⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

ruhsatı nazil olur.¹²⁷⁹ İnen bu âyet, “Teyemmüm âyeti”¹²⁸⁰ veya “Abdest âyeti” olarak isimlendirilir.¹²⁸¹

Bazı rivâyetlerde, âyetin lafzı verilmeden direkt “Teyemmüm âyeti” denildiği için, bir kesim âlimler tarafından, Nisa Sûresinin 43. âyetinin kastedildiğini zannetmişlerdir. Bunun için teyemmüm hükmünün inmesine sebep olan Hz. Âişe’nin (ö. 58/678) gerdanlığını kaybetmesi hadisesi birçok eserde ve tefsirde, Nisa Sûresinin 43. âyetinde zikredilmiştir.¹²⁸² Ancak, Hz. Âişe’nin (ö. 58/678) gerdanlığının kaybolma hadisesinin iki kere meydana geldiği; bunlardan birincisinin İfk (İftira) ehlinin iddiaları ile namuslu kadınlara zina iftirasında bulunanlara had uygulamasını getiren âyetlerin inmesine, ikincisinin de teyemmüm ruhsatını getiren Mâide Sûresinin 6. âyetinin inmesine sebep olduğu¹²⁸³ gelen rivayetlerde açıkça anlaşılmaktadır.

Hz. Âişe’den (ö. 58/678) rivâyet edildiğine göre İfk hadisesinden sonra, Hz. Peygamber (s.a.v.) ile beraber başka bir sefer sırasında tekrar gerdanlığını kaybetmiş, orada bulunan insanlar tarafından aranmaya başlanmış ve bu sebepten dolayı kimse ilerleyememişti. Hz. Aişe’nin babası Ebû Bekir (r.anhuma), kızının yanına gelerek: “Kızcağızım, her seferde insanlara yük ve belâ oluyorsun”, diyerek sitemde bulunmuştu. O gün, teyemmümle ilgili ruhsatı veren âyet nazil olur. Teyemmüm

---

¹²⁷⁹ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-’Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹²⁸⁰ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-’Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227; el-Endelüsî, *Bahrü’l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, (Şam: Dâru’l-Hayr, 2007), C. 1, 113; Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzûl*, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010), C. 1, 297 ; İmam Celeleddin es- Süyûtî, *Lübâbü’n-Nükûl Fi Esbâbi’n-Nüzûl*, (Beyrut: Muessesetu’l-Kutubi’s-Segafiyye, 2002), 99; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 357; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 170; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-’Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹²⁸¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 83; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü’l-Vecîz fi Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, C. 1, 113; Çetiner, *Esbab-ı Nüzûl*, C. 1, 297; es- Süyûtî, *Lübâbü’n-Nükûl Fi Esbâbi’n-Nüzûl*, 99; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 170.

¹²⁸² Çetiner, *Esbab-ı Nüzûl*, C. 1, 297.

¹²⁸³ A.g.e., C. 1, 297.

ruhsatının verilmesinden sonra Hz. Ebû Bekir, kızına: “Hiç kuşkusuz sen çok mübareksin”, diyerek kızını övmüştü”.¹²⁸⁴

Aynı şekilde Buhârî (ö. 256/870), Müslim (ö. 261/875) ve Tirmizî’nin (ö. 279/892) Hz. Âişe’den (ö. 58/678) rivayet ettikleri bir hadisin detayında ise devesinden inen Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onun dizine başını yaslayarak uyuduğunu, biraz sonra babası Hz. Ebu Bekir’in gelerek şiddetlice kendisini dürttüğünü, “Bir gerdanlık için mi insanları yolundan alıkoydun?” dediği nakledilmiştir. İnsanların su bulamaması nedeniyle Hz. Âişe’nin çok üzüldüğü, neyse ki Hz. Peygamberin uyanmasıyla, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman” âyetinin nazil olmasıyla ferahladıkları bildirilmiştir.¹²⁸⁵ Bunun üzerine Useyd b. Hudayr de; “Sizin vesilenizle, Allah insanlara bereket indirdi. Ey Ebu Bekir ailesi! Siz insanlara hayırdan başkası değilsiniz”, diye hayır duada bulunmuştur”.¹²⁸⁶

Yine Buhari, Hz. Âişe’den (ö. 58/678) rivayet ettiği başka bir hadiste ise Hz. Âişe’nin Esmâ’ya ait olan bir gerdanlığı kaybettiği, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) de onu bulmak için birkaç adam gönderdiği nakledilir. Gerdanlığı aramaya çıkanlar, namaz vakti girdiğinde suları olmadığı ve aradıkları halde bulamadıkları için de abdestsiz namaz kılmaları üzerine Allah, teyemmüm âyetini indirmiştir.¹²⁸⁷

Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan (ö. 55/675) rivayet edilen bir hadiste de Sa’d: “(Allah’ın Resulü) tuvalette iken, bizimle konuşmazdı. Selam verdiğimizde almazdı. Tâ kî, evine giderek namaz için abdest aldığı gibi abdest alırdı (sonra bizimle konuşurdu). Biz derdir ki: “Ey Allah’ın Rasulü, seninle konuştuk, sen konuşmadın; selam verdik, almadın. Bu durum, abdestsiz konuşmaya ruhsat veren “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman” âyeti ininceye kadar böyle devam etti.”¹²⁸⁸

---

¹²⁸⁴ es- Süyûtî, *Lübâbü’n-Nükûl Fi Esbâbi’n-Nüzûl*, 99.

¹²⁸⁵ İzzet Derveze, *Tefsîrû’l-Hadîs*, (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014), 582; et-Tâc, C. 4, 90.

¹²⁸⁶ İzzet Derveze, *Tefsîrû’l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4, 90; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-’Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹²⁸⁷ İzzet Derveze, *Tefsîrû’l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4, 83; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 354.

¹²⁸⁸ İzzet Derveze, *Tefsîrû’l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4, 83.

Bu ve buna benzer birçok hadis rivayet edilmiştir.

İbn Atiyye'ye (ö. 541/1147) göre ¹²⁸⁹ daha önce abdest, herkesçe bilinen, ¹²⁹⁰ sünnette de sabit olduğu gibi meşru ¹²⁹¹ uygulanan bir şeydi. Başka bir şey için değil de sanki abdeste dair emrin tilavet edilmesi için sadece inmiştir. ¹²⁹² Hatta Ebû Hayyân'ın (ö. 745/1344) naklettiği üzere Resulullah (s.a.v.), ¹²⁹³ bu âyetten önce abdestsiz bir iş yapmak şöyle dursun, söz bile söylemezdi. Şu halde bunun inişi, abdestin her iş için değil de, namaz için farz olduğunu açıklamakla Resulullah'a bir ruhsat ifade etmiştir. ¹²⁹⁴ Teyemmüm ruhsatıyla ¹²⁹⁵ beraber bu kolaylığı da onlara vermiştir. ¹²⁹⁶

Âyetin Medeni olduğu hakkında âlimler arasında görüş birliği vardır. Âyetin nüzûlünden önce de abdestin alındığı malumdu. Bu sebeple âlimler, abdestin Mekke'de icra edilen bir sünnet olduğunu belirtmişlerdir. Ta ki إِذَا قُمْتُمْ yani “Namaz kılmak istediğiniz zaman” (âyeti inene kadar). ¹²⁹⁷ Kimi âlime göre de bu âyetin inişinden önce abdest, menduptu. Ancak namazın Mekke döneminde farz kılınmasıyla beraber abdestin de Mekke'de farz kılındığı görüşü, bütün âlimler

---

¹²⁸⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

¹²⁹⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, (Beyrut: Dâru İhya, 1997), C. 2, 347; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170; Heyet, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1988), C. 1, 69.

¹²⁹¹ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 347; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; DİA, C. 1, 69.

¹²⁹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; DİA, C. 1, 69.

¹²⁹³ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170.

¹²⁹⁴ A.g.e., C. 3, 170; DİA, C. 1, 69.

¹²⁹⁵ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

¹²⁹⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

¹²⁹⁷ Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 347.

tarafından kabul edilen bir görüştür. Bu âyetin inişi ise, unutulabilir ihtimaline karşı kesin ve müstakil bir nasa dayandırılmış olması ve böylece söz konusu her türlü ihtilaflardan arındırılmış olmasıdır. Böylelikle inen âyetler, abdestin farzietini kayıt altına almıştır. Bu nedenle inen âyet, tilaveten teyit ve takrir mahiyetindedir.¹²⁹⁸ En önemli taat olan namaza temiz bir şekilde başlamanın farziet hükmünü koymuştur¹²⁹⁹.

Peygamber (s.a.v.) ve müslümanlar, Mekke’de namaz için abdest aldıkları ve Medine’de buna devam ettikleri konusunda görüş birliği sağlanan bir durum olunca,¹³⁰⁰ bize görünen o ki Müslümanlardan bir grup, abdest ve temizlik konusunda gevşek davranmış, aynı zamanda bunların şekilleri ve erkânında da gevşeklik göstermişlerdir. Uygulamasını ve temel esaslarını, asli bir konu olan bu husustaki gerçeği, cenabetten temizlenmenin zarureti ve konunun bütünlüğünü tamamlayıcı olarak da teyemmüm ruhsatını pekiştirmek ve açıklamak üzere vahyin hikmeti bu iki âyetin inmesini gerekli kıldı.¹³⁰¹

4.2 Âyetin Muhtevası

Abdest âyetinin muhtevası, sûrenin baş tarafında emredilen akitlerin ve şer‘î hükümlerin tamamına bağlı kalınması ile sözü edilen nimetlerin tamamlanması kapsamı içinde yer alır. Zira verilen bu rahsat da nimetlerin tamama ermesi arasında yer almaktadır.¹³⁰²

Dünya menfaatleri, iki kısımdan oluşur. Bunlardan 1.si yemek, 2.si ise nikâhtır.¹³⁰³ Temiz yiyeceklerden ve pak kadınlardan bahseden (Mâide Sûresinin ilk) âyetlerin hemen ardından namaz ve temizlikten bahseden âyetlerin inmesi; av, ihram ve

---

¹²⁹⁸ DİA, C. 1, 69.

¹²⁹⁹ el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; DİA, C. 1, 69.

¹³⁰⁰ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4,83.

¹³⁰¹ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4,83.

¹³⁰² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

¹³⁰³ Fahrettin Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981). C. 11, 153.

Mescid-i Haram'da müslümanların yaptığı işlerin hükümlerinin ardından tekrar temizliğin hükmünden bahseden âyetin gelmesi, elbette tesadüf değildir. Aynı zamanda söz akışının genel havasından uzak da değildir. Bu ancak, konu bütünlüğünün ve Kur'ân düzeninin hikmeti gereği olarak gelmiştir.¹³⁰⁴

Namaz, Allah (c.c.) ile buluşma, huzurunda durma, gizlice ve fısıltı ile O'na dua etmektir. Şüphesiz bu duruş için de hazırlık yapmak gerekir.¹³⁰⁵ Ruhun hazırlanmasının yanısıra vücudun da temiz olması gerekir.¹³⁰⁶ Bunun için abdestsiz namaz mümkün değildir.¹³⁰⁷ Sanırım bu yüzden abdest alınır.¹³⁰⁸

Bu âyet-i kerimede müminlerin namaza kalktıkları zaman abdest almaları emredilmektedir.¹³⁰⁹ Namazın eda edilme şartı temizliğe bağlanmış ve nasıl temizlenmesi gerektiği de bu âyette açıklanmıştır.¹³¹⁰ İman etmenin ardından en büyük itaat/ibadet namazdır. Namazın eda edilebilmesi için de temizliğin olması zaruridir. Bu nedenle Allah (c.c.), bu temizliğin yerine gelebilmesi için abdestin şartlarını zikrederek başlamış,¹³¹¹ “Ey iman edenler! Yani ey ameli imanla

---

¹³⁰⁴ Seyyid Kutup, *Fizilâli'l-Kur'ân*, (Kahire: Dâru ş'-Şuruk, ts.), C. 2, 849.

¹³⁰⁵ Kutup, *Fizilâli'l-Kur'ân*, C. 2, 849.

¹³⁰⁶ A.g.e., C. 2, 849.

¹³⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153.

¹³⁰⁸ Kutup, *Fizilâli'l-Kur'ân*, C. 2, 849.

¹³⁰⁹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; Ebüssuûd, *İrşadu Akli's-Selim ilâ Mezeya'l-Kur'ân-il-Kerim*, C. 2, 14; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 429; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, 361; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, (Cize: Mektebetü Evlâdi's-Şeyhi Li'l-Turâs, 2000), C. 5, 85; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 298; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1877; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, thk. Ebu Muhammed Aşur, (Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabi, 2002), C. 4, 24; Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, C. 6, 219; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), C. 2, 18; İbn Cüzey, *et-Teshil li-'Ulûmi't-Tenzil*, C. 1, 227.

¹³¹⁰ Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1877; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

¹³¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8, 485; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

inananlar,¹³¹² namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın”, şeklinde buyurmuştur.¹³¹³ Bunun içindir ki; abdest âzâlarında, eğer iğne ucu kadar kuru bir yer kalırsa, hatta tırnağının altına kuru yahut yaş çamur girip yapışmış olsa (abdest) caiz olmaz.¹³¹⁴

4.3.Abdest (Vudû')

Abdest, namaza bir ön hazırlık ibadetidir.

a) *Abdestin Tanımı*

Abdest, Arapçada güzellik ve temizlik anlamına gelen وضوء “Vudû” kelimesiyle ifade edilir. Konu ile ilgili birçok hadiste zikredilen vudû, Kur’ân-ı Kerîm’de geçmez. Kur’ân’da temizlenme ve arınmayı genel olarak ifade eden kelimeler زكى “Zeka” ve طهر “Tuhr” köklerinden türemiştir.¹³¹⁵

Abdest kelimesi ise Farsçadır. Âb, (su) ve dest (el) kelimelerinden oluşan “el suyu” manasına gelen birleşik bir kelimdedir.¹³¹⁶ Fıkıhta abdeste taharet-i suğra, abdest bozmaya da hades-i asgar denilmiştir.¹³¹⁷

b) *Abdestin Farzları*

Âyet ile sabit olduğu üzere namazdan önce abdestin alınması Allah’ın (c.c.) kat’î bir emridir. Âyette geçen emirler, abdestin farzlarıdır. Ancak nassa bağlı bazı âlimler, bu dört şarta ilavede bulunmuş, aksi takdirde abdestin kabul olunmayacağını belirtmişlerdir.

---

¹³¹² Muhyiddin İbn Arabi, *Tefsiru'l-Kebir Te'vilat*, (İstanbul: Kısın Yayınları, ts), C. 1, 300.

¹³¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8,485.

¹³¹⁴ Kurul (Başkanı: Mevle'l-Hümmam Şeyh Nizam), *Fetevâyî Hindiyeye*, (İstanbul: Huzur Yayınevi, ts), C. 1, 18.

¹³¹⁵ DİA, C. 1, 68; *Şamil İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000), C.1, s. 36.

¹³¹⁶ DİA, C. 1, 68.

¹³¹⁷ DİA, C. 1, 68.

Tablo 4.3.1: Mezheplere Göre Abdestin Farzları

	Abdestin Farzları	Hanefî	Şafî	Mâlikî	Hanbelî	Şîa
1	Dirseklere kadar ellerin yıkanması	Farz	Farz	Farz	Farz	Farz
2	Yüzün yıkanması	Farz	Farz	Farz	Farz	Farz
3	Başın mesh edilmesi	Farz	Farz	Farz	Farz	Farz
4	Ayakların yıkanması - mesh edilmesi	Farz	Farz	Farz	Farz	Farz
5	Besmele				Farz	
5	Niyet		Farz	Farz	Farz	
6	Tertip		Farz		Farz	Farz
7	Muvâlât (Ara vermeden uzuvları yıkanmak)			Farz	Farz	Farz
8	Tedlik (Uzuvların ovularak yıkanması)			Farz		Farz
9	Ağzı yıkamak				Farz	
10	Burnu yıkamak				Farz	

Bu tabloda¹³¹⁸ görüldüğü üzere ilk dört farz, İslam âlimleri tarafından ihtilafsız kabul edilmiştir. Ancak âzâların ve kavramların tanımından dolayı yıkanacak yerin sınırı hakkında ihtilaf edilmiştir. Herkes tarafından kabul edilen dört farz dışındaki diğer maddelerin farz olup olmaması hakkında farklı görüşler beyan edilmiştir. Yukarıda zikredilen mevzuların edatlara bağlı olan konuları detaylı olarak işlenmiştir.

Muhtelif görüşlerin nedeni, konuya dair âyet ve hadislerin farklı yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Sünnî dört mezheple beraber Hariciler ve Şîa mezheplerinden olan Zeydiyye'ye göre ayakların yıkanmasının farz olduğu görüşü savunulurken,

¹³¹⁸ Alınan tablo bilgileri: DİA, C. 1, 68; "Abdest",

http://tr.wikishia.net/view/Abdest#cite_note-9 [04.05.2019]; "Abdestin Farzları",

<http://www.namazsitesi.com/abdest/abdestin-farzları.html> [04.05.2019].

İmamiyye Şîası ise, çıplak ayak üzerine mesh edilmesi gerektiği görüşündedir.¹³¹⁹ Bu nedenle tabloya farzlar arasına ayakların mesh edilmesi de eklendi. Farklı kırâat okuyuşlarıyla beraber ihtilaf edilen meselelerin genelinde edatların fonksiyonlarından ötürü kaynaklandığı, ilgili bölümlerde detaylı bir şekilde işlenmiştir.

4.3.2. Abdest Âyetin Anlaşılmasında إِذَا “İza” Edatın Yeri

إِذَا “İza” edatı, bir şey yapma; irâde etme anlamındadır.¹³²⁰ Yani namaz kılmak istediğiniz zaman manasındadır.¹³²¹ Örneğin; إِذَا ضَرَبْتَ غَلَامَكَ فَيَهْوِي عَلَيْهِ “Çocuğuna vurduğun zaman ona dikkat et”,¹³²² cümlesindeki gibi mecazımürsel vardır.¹³²³ Aynı şekilde Allah’ın (c.c.) الرَّجِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ “Kur’ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın”,¹³²⁴ âyeti de böyledir.¹³²⁵ Yani mana

---

¹³¹⁹ DİA, C. 1, 69.

¹³²⁰ Ebu Hasan Ali b. Ahmed el-Vahîdî en-Nisâbûrî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Safvan Adnan Davudî, (Dâru'l-Kalem ve Dâru 'ş-Şamiyye, Beyrut ve Şam, 1995), C. 1, 310; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, (Beyrut: Dâru 'r-Reşit, 2000), C. 1, 421; Zemahşerî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2009), C. 1, 280; Vahîdî, *el-Vasît fî Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), C. 2, 159; İbn Âdil ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, (Beyrut: Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1998), C. 7, 217; Muhammed Reşit Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, (Mısır: Dâru'l-Menâr, 1367), C. 6, 219; M. Tahir b. Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru Sahnûn, 1997), C. 8,20; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, thk. Dr. Abdulcelil Abduhu Şilbi, (Beyrut: Âlemü'l-Kutub, 1988), C. 2 152.

¹³²¹ Vahîdî, *el-Vasît fî Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İzzet Derveze, *Tefsîrü'l-Hadîs*, 583; et-Tâc, C. 4, 90; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. 8, 20; Vahîdî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹³²² Zemahşerî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*, C. 1, 280.

¹³²³ Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. 8, 20.

¹³²⁴ Nahl Sûresi, 98

¹³²⁵ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, thk. Sâbûnî, (Mekke: Mekke Üniversitesi, 1988), C. 2, 268; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim*, thk. Abdulkadir Ahmed Ata, (Riyad: Mektebetü'r-Riyad

itibariyle Kur'ân okumayı irâd etmek isteğın an, kovulmuş şeytandan Allah'a sığın".¹³²⁶ Kim bir şeye yönelir ve onun için harekete geçerse yapmak istediğini irâd etmiş olur. Burada kastedilen de "Kıyam/kalkmak"dır.¹³²⁷ Bu ifadede takdim/tehir vardır. Zira yüzlerin yıkanması (abdest), namazdan önce yapılır fakat âyette ise önce namaz zikredilmiştir.¹³²⁸

Fahreddin Razi, إِذَا قُمْتُمْ "Kalkacağınız zaman" sözüylü bizzat kıyâmın kastedilmediğini savunmuştur Aşağıdaki zikredilen iki şeyi de buna delil olarak göstermiştir:¹³²⁹

1. Eğer "Kalkacağınız zaman" ifadesindeki maksat, kıyam olmuş olsaydı, namazdan sonra abdestin alınması gerekecekti ki böyle bir durumun bâtil olduğuna icmâ edilmiştir.
2. Âlimler, bir kimsenin namaza kalkmadan önce yıkaması gereken uzuvlarını yan üstü yatarak veya oturarak abdest alması durumunda, abdest vazifesini

---

el-Hâdise, ts.), C. 2, 14; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedivi, (Beyrut: Dâru'l-Kelîmu't-Tayyib, 1998), C. 1, 429; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002), 361; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 583; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421; Zemahşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, (Beyrut & Şam: Dâru İbn Kesîr & Dâru'l-Kelîmu't-Tayyib, 1414), C. 2, 20 ; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, C. 6, 219; ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. 8, 20.

¹³²⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 14; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 429; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, 361; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 583; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421; Zemahşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, C. 6, 219; Aşur, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, C. 8, 20.

¹³²⁷ ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217.

¹³²⁸ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, (Beyrut: Mektebetü'l-İslami, 2011), C. 2, 298.

¹³²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8, 485, 486.

yerine getirdiği hususunda ittifak etmişlerdir. Şu halde إِذَا فَمَنْتُمْ “Kalkacağınız zaman” sözünün kastı; “Namaza kalkmak için kollarınızı sıvayıp, namaz kılmayı murâd ettiğinizde” manasındadır. Yani bu ilahi söz, mecazdır. Bu tür mecaz da herkes tarafından bilinir. Şu iki şey bunun mecazî olduğuna delildir:

1. Bir fiilin meydana gelmesinin sebebi, tam bir irâdedir. Neticeye (müsebbebe, sonuca) sebep olan bir şeye isminin verilmesi, meşhur bir mecaz çeşididir. (Kıyamın zikredilerek namazdan bahsedilmesi gibi)
2. Allah'ın (c.c.) الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ “Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler”,¹³³⁰ âyetindeki “Kıyâm/kalkmak”tan maksat, “Ayakta dikilmek” değildir. Başka bir âyette ise Allah (c.c.), “Adaleti ayakta tutarak”,¹³³¹ diye buyurmuştur. Bu âyette de kastedilen ayakta dikilip durmak anlamında değil, aksine Allah'ın (c.c.) murâd ettiği o fiili i'râd ederek amel edilmesine hazır bir hale getirmesi anlamındadır. İşte Allah'ın (c.c.) emri budur. Yani buna göre lafzın ifade ettiği: “Namazı edâ etmek ve onu ifa etmekle meşgul olmak istediğinizde”, manasındadır.¹³³²

إِذَا “İza” edatın birçok anlamı vardır. Bu âyette, delalet ettiği anlamlarını, âlimler ve dil bilimciler çok geniş bir şekilde ele almışlardır.

Âlimler, Allah'ın (c.c.): “Namaza kalkacağınız zaman” emri ile maksadının ne olduğu konusunda muhtelif görüşlerde bulunmuşlardır.¹³³³ إِذَا “İza” edatın delalet ettiği anlamları hakkında değindikleri konular şunlardır;

1. إِذَا “İza” edatın, farz abdeste delaleti,
2. إِذَا “İza” edatın, her vakit namazında abdest alınması hususuna delaleti,
3. إِذَا “İza” edatın, mendup ve müstehap abdeste delaleti,
4. إِذَا “İza” edatın, sadece namaz için abdest alınması gerektiğine delaleti,

---

¹³³⁰ Nisa Sûresi, 34.

¹³³¹ Âli İmr'ân, 18.

¹³³² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8, 485, 486.

¹³³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, (Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1994), C. 3, 30; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 85; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, C. 2,18.

5. إِذَا "İza" edatın, uykudan uyanıldığı vakitte abdest alınmasına delaleti,
6. إِذَا "İza" edatın, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hasredilmiş olmasına delaleti,
7. إِذَا "İza" edatın, namaza delaleti,
8. إِذَا "İza" edatın, niyete delaleti,
9. إِذَا "İza" edatın, necasetin izale edilmesi gerektiğine delaleti,
10. إِذَا "İza" edatın, manevi boyutu,
11. إِذَا "İza" edatın, kelimî boyutu,
12. إِذَا "İza" edatında edebi sanat.

إِذَا "İza" edatının delalet ettiği bu farklı görüşler detaylı olarak aşağıda işlenmiştir.

a) إِذَا "İza" Edatın Farz Abdeste Delaleti

إِذَا فُتِمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ "Namaza kalktığınız zaman" ifadesi, abdestsiz iken namaza kalkıldığı zaman, abdest alınması gerektiği manasındadır. Süddî'nin (ö. 127/745) bir görüşüne göre, Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Ebû Mûsâ Eş'âri (ö. 42/662-63), Ebû'l-Âliye (ö. 90/709), Said b. Müseyyeb (ö. 94/713), İbrahim Nehâî (ö. 96/714), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Câbir b. Abdullah (ö. 78/697), Dehhâk (ö. 105/723) ve Esved (ö. 75/694) bu görüştedir.¹³³⁴ Âyette hitap, abdestsiz olan kimselerin durumu içindir.¹³³⁵ Selef-i sâlihînden çoğu âlim, إِذَا فُتِمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ "Namaza kalktığınız zaman"

¹³³⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 31; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Zemahşerî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 348; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, C. 6, 219.

¹³³⁵ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Ebüssuûd, *İrşadu Akli's-Selim ilâ Mezeya'l-Kur'ân-il-Kerim*, C. 2, 15; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18; Kurul, *et-Tefsîrü'l-Müyesser*, (Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd, 2012), 108; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993), C. 1, 418; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kur'ân-i'l-Kerim, 1981), C. 1, 329; Süddî, *Tefsîru's-Suddi'l-Kebîr*, thk. Dr. Muhammed Ata Yusuf, (Kahire: Dâru'l-Vefa, 1993), 224; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1,

ifadesinin, namaza kalkan birinin abdestsiz olma durumu anlamına geldiği şeklinde tefsir etmişlerdir.¹³³⁶ Yani abdestsiz kişi hakkında vücûb ifade eder.¹³³⁷ Şayet kişi namaza kalkmadan önce abdestli ise yeniden abdest almasına gerek yoktur.¹³³⁸ Sa‘d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675),¹³³⁹ İbn Abbas gibi fakihler¹³⁴⁰ bu görüşü ki genel görüş (cumhûrun görüşü)¹³⁴¹ de budur.¹³⁴²

227; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Vecîz*, (Şam: Dâru'l-Fikr, ts.), 109.

¹³³⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

¹³³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Zemahşerî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18.

¹³³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 30; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 348; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, C. 6, 219; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹³³⁹ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁴⁰ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁴¹ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹³⁴² Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; Ebüssuûd, *İrşadu Akli's-Selim ilâ Mezeya'l-Kur'ân-il-Kerim*, C. 2, 15; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 348; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-*

Âyette “Abdestsiz iseniz” mahzuftur. Takdiri “Abdestsiz olduğunuz zaman”dır. Çünkü abdest, ancak abdestsiz olanlar içindir. Bu tıpkı Allah’ın (c.c.) “Eğer cünüp iseniz temizlenin” demesi gibidir. Eğer abdestsiz iseniz abdestinizi alın, eğer cünüp iseniz temizlenin anlamlarındadır.¹³⁴³

“Abdest almayı ifade eden emir, namaz ile ilgili emre tâbidir. Abdest almak, kendi başına müstakil bir mükellefiyet değildir”, diyen bazı âlimler şu şekilde görüşlerini savunmuşlardır: Allah’ın (c.c.), “Namaza kalkacağınız zaman... yıkayınız”, sözü hem şart hem de ceza/karşılık cümlesidir. Burada şart إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkmak” ibaresi, ceza/karşılığında ise فَأَغْسِلُوا “Yıkama” emrini yerine getirmektir. Bir hususun, şart edatıyla bağlanmasına karşın o şartın mâ’dumu olması durumunda o hususun vücut bulması mümkün değildir. İşte bu durum tıpkı namazın edâsı için verilen emrin abdest ile ilgili verilen emre bağlı olması gibidir.¹³⁴⁴

Âyette takdim ve tehir vardır. Yani “Yüzünüzü yıkadığınız ve tertemiz olduğunuz zaman namaza durun”,¹³⁴⁵ manasındadır. Yıkamanın mutlak surette yapılması gerekir ki bu zaten abdestin şartları arasındadır. Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/675) ve Ebû Mûsâ el-Eş’arî (ö. 42/662-63) ile beraber başka birçok fukaha bu görüştedir.¹³⁴⁶

Başka bir kesim âlimler de şunları ifade etmişlerdir: Abdest almanın asıl gayesi, temizlenmektir. Hem Kur’ân’ın hem de Sünnetin (hadislerin) bizatihi işaret ettiği de budur. Bunun delili ise bu âyetin (Mâide Sûresi, 6. âyet) sonun da ki “Fakat sizi iyice temizlemeyi diler”, ifadesindeki buyruktur. Kur’ân’daki delil budur. Sünnetteki deliline gelince, Hz. Muhammed (s.a.v.), “Din, temizlik üzerine kurulmuştur”,¹³⁴⁷ diye buyurmuştur. Başka bir hadiste ise: “Kıyamet gününde ümmetimin abdest

---

Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab, C. 7, 218; Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, C. 6, 219; Nesefî, *Medârikü’l-Tenzîl ve Hakâiku’t-Te’vil*, C. 1, 429.

¹³⁴³ el-Endelüsî, *Bahrü’l-Muhit*, C. 3, 449; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 217.

¹³⁴⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 8,486; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 217, 218.

¹³⁴⁵ İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁴⁶ Mâverdî, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, C. 2, 18.

¹³⁴⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-Hafâ*, (Şam: Mektebetü’l-İlmi’l-Hadis, 1421), C. 1, 122.

âzâları (elleri, alınları ve ayakları), almış oldukları abdestten dolayı pırl pırıldır”,¹³⁴⁸ diye haber vermiştir. Abdest almanın, günahların bağışlanmasına vesile olduğuna dair pek çok hadis de vârit olmuştur.¹³⁴⁹

Gelen bütün bu naslar ışığında “Abdest, namaz ile bereber Mekke’de farz kılınmıştır”,¹³⁵⁰ denebilir. Yani başka bir cihetten namaz kılmak isteyen her kişinin abdest alması bu âyetle sabit olunarak farz kılınmıştır. Bunun için Müslümana farz olan, her namazı kılariken abdestli olmasıdır.¹³⁵¹

b) إِذَا “İza” Edatın Her Vakit Namazında Abdest Alınması Hususuna Delaleti

إِذَا “Zaman” her vakit namaz için ayrı ayrı abdest mi alınması gerektiği yoksa bir abdest ile birçok farz namazın kılınabileceği hususundaki delaleti ile ilgili ihtilaf edilmiştir.

1. إِذَا “İza” Edatın Her Namaz İçin Abdest Alınması Gerektiğine Delaleti

إِذَا “Zaman” her vakit namaz için ayrı ayrı abdest mi alınması gerektiği yoksa bir abdest ile birçok farz namazın kılınabileceği hususundaki delaleti ile ilgili ihtilaf edilmiştir.

¹³⁴⁸ Buhârî, Vudû’, 3; Müslim, Taharet, 34-35.

¹³⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 8, 486; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 218.

¹³⁵⁰ es- Süyûtî, *Lübâbü’n-Nükûl Fi Esbâbi’n-Nüzûl*, 100.

¹³⁵¹ İzzet Derveze, *Tefsîrû’l-Hadîs*, 585, 586.

¹³⁵² Mâverdî, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, C. 2, 18.

¹³⁵³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 83; Nehhâs, *Me’âni’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 268; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, C. 2, 20; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü’t-Te’vil*, 1058; Ebüssuûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 14; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 218; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227; İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁵⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 83; Nehhâs, *Me’âni’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 268; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, C. 2, 20; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü’t-Te’vil*, 1058; Ebüssuûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâya’l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 14; ed-

seferinde namaz kılmak isteyen kimsenin abdest alması vaciptir şeklindedir. İki farz namazın bir abdest ile kılınması caiz değildir.¹³⁵⁶ Hz. Ali'nin (ö. 40/661) ve Hz. Ömer'in (ö. 23/644) böyle yaptığı da rivâyet edilir.¹³⁵⁷ Şu'be b. Mesud b. Ali'nin, Hz. Ali'nin (ö. 40/661) böyle yaptığı (her namaz için ayrı abdest aldığı) zaman يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ “Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayın” âyetini okuduğunu rivayet eder.¹³⁵⁸ Hz. Ali (ö. 40/661), İkrime (ö. 105/723) ve İbn Sîrîn (ö. 110/729), bu hükmün mensuh olmadığını söylerler.

Davûd ez-Zahirî (ö. 884/1480) her namaz için abdest almanın vacip olduğu görüşünü benimsemiştir.¹³⁵⁹ O, her vakit namazında abdest alınması gerektiği ile ilgili şu iki cihetten delil edinmiştir:¹³⁶⁰

1. Lafzi olarak âyetin zahirinin delalet ettiği anlam budur. Allah'ın (c.c.) إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkacağınız zaman”, sözü bir kıyamı ve dolayısıyla tek namazı murâd etmiştir. Bu durum ya hususi, ya da umumi olur. Aşağıda belirtilen sebeplerden ötürü hususi olması batıldır:
  - a) Hususi olarak değerlendirilmesi halinde âyetin mücmel/sınırlandırılmış olmasına sebep olacaktır. Hem namaza kalkılacağı vaktin tam olarak ne zaman olduğu konusunda âyette belirtilmemiştir. Binaenaleyh âyete böyle bir

---

Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298; DİA, C. 1, 69.

¹³⁵⁵ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹³⁵⁶ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18.

¹³⁵⁷ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁵⁸ Bunu, Ebu Muhammed ed-Dârimi, Müsned'inde zikretmiştir. İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 268; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹³⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155; Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, C. 6, 219, 220.

¹³⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155.

mana vermek, sanki gerçek anlamından koparılarak manasız bir duruma sokmaktır.

- b) Bu ifadeden istisnanın yapılması durumu, içinde olan bir şeyin dışta bırakılmasıdır ki burada istisna da yapılmamıştır. İşte bunun için âyet umumdur.
- c) Abdest ile ilgili emrin, ne tek bir şahsa ve ne de tek bir defaya hasredilmediği hususunda Ümmeti Muhammed hemfikirdir. Bu durumda mücmel değil de umumi anlama geldiği ve her namazda abdestin yeniden alınmasını vacib kılar. Şayet âyet, bu manayı taşımamış olsaydı Allah'ın (c.c.) bu âyette ne kastettiği konusunda başka delillerin getirilmesine gerek kalırdı. Bu durumda âyet, mücmel olmuş olurdu. Bunun ise asıl olana ters olduğu beyan edilmiştir. Binaenaleyh yaptığımız bütün bu açıklamalarda açıkça anlaşıldığı gibi âyet, zahiren namaza her kalkışta abdest alınmasının farz olduğunu göstermektedir.

2. Namaz, mabuda hizmetle meşguliyettir. Kişi, hizmetle iştiğal olarak güç yetirebileceği en yüksek mertebeye ulaşır ki tertemiz olmanın ancak bu halde mabuda tazim ile mümkün olur. Her vakit namazında abdestin alınması/yenilenmesi kişiyi tertemiz yaptığı muhakkak. Bu temizleyici özelliğinden sonra hükmi olarak da kendisine uygun bir özelliğe bağlı olduğuna delalet edilmiş olması malumdur. Bu da bir vasfin umumi olması nedeniyle o şeyin hükmünün de umumi olmasını gerektirir. Bu açıklamalardan sonra anlaşılacağı üzere her namazda abdest alınmasının farz olduğu hükmü çıkmaktadır.¹³⁶¹

Davûd ez-Zahirî (ö. 884/1480), âyetin tefsirine devam ederek “Abdestsiz iken namaza kalktığınızda” şeklinde okunan bir şaz kırâatin kabulünün caiz olmadığını, keza aynı şekilde âyetin zahirine ters olan haber-i vahidin de kabul edilmesinin caiz olmadığını belirtir. Zira şaz kırâatin kabulü kesinlikle mümkün olamaz. Aksi takdirde tevatürle rivâyet olunmayan bir kırâatin kabul edilmesi durumunda, Kur'ân'ın tamamının tan edilmiş olur. Şu halde “Kur'ân, elimizdekinden daha fazlaydı. Ancak ne var ki, bu fazlalıklar nakledilmemiştir!” denilmesine sebep olur. Ayrıca abdestin hallerini bilmenin, umûmü'l-belvânın en büyüklerinden ve kendisini,

¹³⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155.

herkesin bilmeye muhtaç olduğu şeylerin en önemlilerindendir. Binâenaleyh, eğer bu şaz kırâat Kur’ân olmuş olsaydı, onun şazlar içinde kalması imkânsız olurdu”. Haberi vahidin delil olarak kabul edilmesi durumunda ise Kur’ân’ın haberle nesh edilmesi anlamına geleceğini, ki bunun asla caiz olamayacağını söylemiştir.¹³⁶² Hem haber-i vahid kabul edilse dahi, Fetih gününde Nebi’nin (s.a.v.) bütün namazlar için tekrar abdest aldığı açıkça göstermektedir. O halde Allah Teâlâ’nın “Resule uyun”¹³⁶³ âyeti gereğince ona ittiba etmemizi vacip kılar.¹³⁶⁴

Davûd ez-Zahirî (ö. 884/1480), başka bir açıklamasında Kur’ân’da vârit olan bütün teklîflerin (ibadetlerin/emirlerin) esas, tekrara dayandığını söyler.¹³⁶⁵

2. **إِذَا** “İza” Edatın Bir Abdest İle Birden Çok Vakit Namazın Kılınabileceğine Delaleti

Her vakit için ayrı ayrı abdest alınmasına gerek yoktur.¹³⁶⁶

Davud-u Zahiri’ye karşı fukaha da şunları delil olarak göstermiştir; إِذَا “İza” lafzı, şu delilden ötürü umum ifade etmez: Bir kimse, hanımına “Eğer eve girersen, boşsun” şeklinde bir şart koşar ve hanımı da eve girerse boşanma meydana gelir. Hanımının ikince defasında tekrar eve girmesi halinde ise ikinci kez boşanma gerçekleşmez. Bu örnekte olduğu gibi إِذَا “İza” kelimesi, umûmi ifadeye delâlet etmediği anlaşılır. Başka bir örnek verecek olursak; bir efendinin kölesine “Çarşıya girdiğinde, falancanın yanına git ve ona şöyle şöyle de!” dediği zaman, verdiği bu emrin tek bir kez yapılmasını gerektirir.¹³⁶⁷ Yoksa çarşıya her girdiğinde o kimsenin yanına giderek aynı şeyleri söylemesi gerekmez.

¹³⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155.

¹³⁶³ Araf, 158.

¹³⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218.

¹³⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218.

¹³⁶⁶ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155.

¹³⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218.

Meşhur görüşün ıspatı için söylenebilecek en sağlam delil; şayet her vakit için abdest almanın vacip olduğu sabit olsaydı, abdesti farz kılan namaza sadece her kıyam edilmesi (namaza kalkılması) durumunda abdest alınır. Bu durum dışında hiçbir şekilde abdest alınmasına gerek kalmazdı. Oysaki bu da yanlış olur. Zira yüce Allah, aynı âyetin devamında “Yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamamış ise, tertemiz toprakla teyemmüm edin”, diye buyurmuştur. Ayakyoluna giden ile cima eden kişilerin su bulamaması halinde teyemmüm ederek abdest alabilecekleri vacip kılınmıştır. Yani bu her iki durumda da suyun mevcudiyeti halinde abdesti su ile alınmasının vacip oluşuna delalet etmektedir. İşte bu da namaza kıyam etme sebebinin dışında bazen başka nedenlerden dolayı abdest alınabileceğini gösterir”.¹³⁶⁸ Genel görüş de budur.¹³⁶⁹

Amr İbn Âmir, Enes İbn Mâlik’e “Siz nasıl yapardınız?” diye sorduğunda “Biz, abdestimiz bozulmadıkça bir abdestle birçok namaz kılardık”, diye söylediği rivayet edilmiştir. Bu rivayeti başka yollarla İmâm Buhârî ve Sünen ehli de rivâyet etmiştir.¹³⁷⁰

İmâm Kurtubî (ö. 671/1273), Abdest âyetinin nûzülü öncesinde her vakitte abdest almanın vacip olmadığını, müstehâb olduğunu söyler. Zira emir geldiği andan itibaren vücubiyet başlar. Sahâbenin uygulaması bu şekildeydi. Nitekim biz de onların yaşayış ve bildiklerinden öğreniyoruz.¹³⁷¹ İmâm Kurtubi’yi destekler mahiyette gelen bir rivâyete göre: Nebi (s.a.v.), her namazda abdest alınmasını emrettiği fakat bunun uygulanmasında çok zorlanıldığı, bunun üzerine (abdesti olan kişi için tekrar) abdest almasına gerek olmadığını, misvak kullanmayı emrettiği şeklinde rivayet olunmuştur.¹³⁷²

---

¹³⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155.

¹³⁶⁹ Ebüssuûd, *İrşadu Akli's-Selim ilâ Mezeya'l-Kur'ân-il-Kerim*, C. 2, 14; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421.

¹³⁷⁰ Buhârî, Ebû Dâvût, Nesâî ve Tirmizî bu hadis için yakın ifadeler kullanmışlardır; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 86.

¹³⁷¹ İmâm Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 361.

¹³⁷² Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'Uyûn*, C. 2, 18; Taberani'de buna ek olarak şöyledir: Bu hususta Muhammed b. Yahya diyor ki: “Ben, Abdullah'ın oğlu Ubeydullah'a dedim ki: “Sen,

İkrime'nin (ö. 105/723) naklettiğine göre, Abdullah b. Abbas'ın (ö. 68/687-88): “Abdestsiz olmadıkça abdest almak gerekmez”,¹³⁷³ dediği; Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın (ö. 55/675) da bir kaç namazı, bir abdestle kıldıklarını rivayet etmiştir. Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) de, Abîde es-Selmânî'ye (ö. 72/691): “Abdest almayı hangi hal gerektirir?” diye sorduğunda “Abdestsiz olma hali”, şeklinde cevap verdiğini nakletmiştir.¹³⁷⁴

Tarif b. Yezid'den (ö. ?) gelen bir rivayette kendisi, Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-663) ile beraber bir grup müslümanla, Dicle nehrinin kenarında buldukları bir vakitte abdest alarak öğle namazlarını kılarlar. Daha sonra ikindi ezanı okunduğunda orada bulunanlar tekrar nehirden abdest almaya başlayınca Ebu Musa: “Abdest almak ancak abdestsizlik halinde gerekir” dediğini nakleder.¹³⁷⁵

A'meş (ö. 148/765), İbrahim Nehâî'nin (ö. 96/714), tek bir abdest ile öğle, ikindi ve akşam namazlarını kıldığını görür. Fadl b. Mübeşşir de Cabir b. Abdullah'ı, birkaç vakit namazı tek bir abdestle kıldığını, idrarını yaptığında veya başka bir şeyle abdestini bozduğunda abdest aldığını nakleder.¹³⁷⁶ Hulefâ-yi Râşidîn'nin de her

---

Abdullah b. Ömer'in, abdestli olsun veya olmasın her namaz için abdest almasının sebebi nedir biliyor musun?” O da dedi ki: “Bana Zeyd b. Hattab'ın kızı dedi ki: “Abdullah b. Zeyd b. Hanzala anlatmış ki, Resulullah her namaz kılarken abdest almayı emretmiş bu da ona ağır gelmiş. Bunun üzerine Resulullah, her namaz için misvak kullanmasını emretmiş, abdest almasını kaldırmış, ancak abdestinin bozulma halini müstesna kılmıştır. Fakat Abdullah her namaz vakti için abdest almaya gücü ve kuvvetinin yettiğini hissetmiş ve bundan dolayı her namaza kalktığında abdest almıştır; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 361.

¹³⁷³ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹³⁷⁴ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 586; et-Tâc, C. 4, 90.

¹³⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 31.

¹³⁷⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,25.

namaz için abdest aldığı rivâyet edilmemiştir. Onlar, gerektiği zamanlarda abdest alırlardı.¹³⁷⁷

Namaz kılmak isteyen her kişinin abdest alması bu âyetle sabit olmuştur. Bunun için Müslümana farz olan, her namazı kılariken abdestli olması gerekir.¹³⁷⁸ Bir abdest ile birden fazla namazı eda edebilir. Abdest bozulmadan abdesti yenilemek farz değildir.¹³⁷⁹ Yani denilebilir ki namaz kılmak isteyen her kişinin abdest alması bu âyetle farz kılınmış, ancak Resulullah'ın (s.a.v.) Sünneti bunu nesh ederek,¹³⁸⁰ bir abdest ile birçok namaz kılınabileceğini sabit kılmıştır.

Abdullah b. Hanzala'dan gelen bir rivâyete göre de Resulullah (s.a.v.), her namaz için abdest almakla emrolunduğunu fakat bunun ona ağır gelmesi üzerine abdestsizlik durumu dışında abdest alma yükümlülüğünün kendisinden kaldırıldığını bildirmiştir. Buna benzer başka bir rivayet de Resulullah'ın (s.a.v.) Fetih Senesine kadar her namaz için abdest aldığı, ancak o gün bir abdest ile birçok namaz kıldığı görülmüş ve bunun üzerine Hz. Ömer, ona: “Muhakkak ki sen şimdiye kadar yapmadığın bir şeyi yaptın”, diye söylediği vakit, Nebi (s.a.v.): “Bunu bile bile yaptım”,¹³⁸¹ diye cevap verdiği rivayet edilmiştir.¹³⁸² İşte böylece Resulullah'ın

---

¹³⁷⁷ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 15

¹³⁷⁸ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 585, 586.

¹³⁷⁹ A.g.e., 585, 586.

¹³⁸⁰ Nehhâs, *Me'âni'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, C. 2, 270; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227, 228; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299.

¹³⁸¹ Bu hadis, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvût ve Nesâî'nin rivâyetlerindedir. Müslim ve öteki Sünen sahipleri de bu hadîsi Süfyân es-Sevrî kanalıyla Alkame'den rivâyet ederler. İbn Mâce'nin Sünen'inde Alkame yerine Süfyân bulunmakta ve her ikisi de Büreyde'den bu hadîsi nakletmektedirler. Tirmizî, bunun hasen ve sahih olduğunu söyler; Tâc, C. 1, 193.

¹³⁸² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân-i'l-Azim*, C. 5,85; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299; Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, C. 6, 219.

(s.a.v.), bir abdest ile beş vakit namaz kıldığı sabit olunmuştur.¹³⁸³ Bu rivâyet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir abdest ile birçok namazı kıldığına dair en büyük delildir.¹³⁸⁴ İbn Abbas (ö. 68/687-88), İkrime (ö. 105/723), Ebu Musa (ö. 170/786) ve Ebü'l-Âliye'den (ö. 90/709) gelen pek çok rivâyete göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) ve ashabının sünnetinde bir abdestin bozulması dışında abdest almayı zorunlu kılmadığı görüşündedirler. Onların bir abdestle birden çok namazı kıldıkları bildirilmiştir.¹³⁸⁵ Değindiğimiz bu rivayetlerde anlaşıldığı üzere sahâbenin birçoğunun uygulamasında aynı abdest ile birkaç vakit namazlarını kıldığı sahih hadislerle rivâyet edilmiştir. Gerek bu deliller olsun gerek ise teyemmümden bahsedilirken hadesin tasrih edilmesi gibi delillere dayanan dört Sünni mezhep âlimleri, âyette geçen إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalktığınızda” ifadesinin –abdestsiz olduğunuz halde namaza kalktığınızda- şeklinde yorumlayarak her namaz için ayrı abdest almanın farz değil, (abdesti olan kimse için) sünnet olduğunu kabul etmişlerdir.¹³⁸⁶

c) إِذَا “İza” Edatın Mendup ve Müstahap Abdeste Delaleti

Abdestli olan kişinin tekrar abdest alması mendûp ve müstehaptır.¹³⁸⁷ Âyetin zahirinde açıkça anlaşıldığı gibi hitap edilen kişiler, umumen abdesti olmayanlardır.

¹³⁸³ İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Ahmet, *Müsned*, 5/358; Müslim, 1/160; Diğer sünenlerde de geçmiştir, Tirmizî bu hadis için ‘sahih hasen’ demiştir; Zemahşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299.

¹³⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 153-155; ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218.

¹³⁸⁵ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 585, 586.

¹³⁸⁶ DİA, C. 1, 69.

¹³⁸⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; Zemahşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218, 219; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

Hususen ise abdesti olanlar için, tekrar abdest almaları hususunda mendupluk¹³⁸⁸ ifade eder.

Abdestli iken abdest almanın müstehap ve meşrû olduğuna dâir sünnette pek çok delil vardır. Nitekim Enes İbn Mâlik, Rasûlullah'ın (s.a.v.), her namaz vakti abdest aldığı rivayet eder.¹³⁸⁹

Rasulullah (s.a.v.): “Kim bir temizlik üzerine yeniden abdest alırsa ona on sevap yazılır” dediğini işiten İbn Ömer'in öğle, ikindi ve akşam namazlarının her vaktinde abdestli olmasına rağmen tekrar abdest aldığı bildirilmiştir.¹³⁹⁰ Bu rivayet, abdestli birinin tekrar abdest almasının mendub olduğunu gösterir.¹³⁹¹ İbn Cerîr Taberî'nin (ö. 310/923) naklettiği buna benzer bir hadiste ise “Kim abdestliyken abdest alırsa, Allah ona, on hasenat yazar”,¹³⁹² diye geçmektedir.

إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalktığınız zaman”, yani namaza kalkmak istediğiniz zaman yüzlerinizi yıkayınız emri ile ilgili bir önceki maddede her namaz için abdest almanın farz olduğu ancak bu hükmün neshedilerek daha sonra abdestsiz durumda olanlar için abdest almanın farz kılındığı¹³⁹³ şeklinde tefsir edilmiştir. Bu nedenle âyette bahsedilen fazileti elde etmek için her namaz vaktinde abdest alınmalıdır. Bu durumda hamledilen mana mendupluktur. Bunun içindir ki aralarında İbn Ömer'in (ö. 73/692) de bulunduğu birçok sahâbe, bahsedilen fazilete ulaşma arzusu içinde her namaz vaktinde abdest alırlardı. Mekke'nin fethedildiği güne kadar da her vakit namazında abdest aldılar. Zaten o gün Resulullah'ın (s.a.v.), bir abdestle birden çok

---

¹³⁸⁸ Zemaşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 218, 219.

¹³⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21.

¹³⁹⁰ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadis*, 585, 586.

¹³⁹¹ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 15

¹³⁹² Taberî aynı hadîsi İsâ İbnYûnus kanalıyla Abdullah İbn Ömer'den nakleder. Ebu Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce de aynı hadîsi İfrîkî'nin hadisinden rivâyet ederler. Tirmizî, bu isnadın zayıf olduğunu söyler. İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5,85.

¹³⁹³ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, C. 2, 18.

farz namazın kılınabileceğini göstermek için de beş vakit namazını tek bir abdestle kıldığı¹³⁹⁴ sabit olunmuştur.

d) *لَا* “İza” Edatın Sadece Namaz İçin Abdest Alınması Gerektiğine Delalati

Abdest âyetinin nüzûlu, Resulullah (s.a.v.) için bir ilandır. Abdestin sadece namaz için alınacağı, bunun dışında başka işler için abdest almanın farz olmadığı bildirilmiştir.¹³⁹⁵

Yukarıda da gerekçeleriyle beraber geçtiği üzere “Abdest almayı ifade eden emir, namaz ile ilgili emre tâbidir. Abdest almak, kendi başına müstakil bir mükellefiyet değildir”,¹³⁹⁶ şeklinde bazı âlimler açıklamada bulunmuşlardır.

İbn Cerîr Taberî (ö. 310/923), bu konuda: Âyet, her yapılan iş öncesinde abdest alınmasının vâcib olmadığını beyan etmek için indirilmiştir. Çünkü Resulullah (s.a.v.), abdestsiz herhangi bir iş yapmaktan imtina ederdi. Alkame’den gelen bir rivâyete göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) abdesti bozulduğu zaman kendisiyle konuşulmasına rağmen onun konuşmaktan kaçındığı, hatta kendisine selâm verilmesine rağmen onun selâm vermediği ve bu halin ona ruhsatın verildiği يَا أَيُّهَا

¹³⁹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, 361; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 21; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; Vahidî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzil*, C. 1, 228; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,24; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 299; Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, C. 6, 219; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 429; Ebüssuûd, *İrşadu Akli's-Selim ilâ Mezeya'l-Kur'ân-il-Kerim*, C. 2, 15; Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, C. 1, 421; Zemahşerî, *Tefsîrü'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Cemâleddin el-Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217.

¹³⁹⁵ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4, 24; İbn Adil ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217; DîA, C. 1, 69.

¹³⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8, 486; ed-Dimeşki, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 217, 218.

الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Ey îmân edenler! Namaza kalktığımız zaman” âyetin nazil olduğu zamana kadar devam ettiği nakledilmiştir.¹³⁹⁷

Ebû Dâvûd’tan (ö. 275/889) gelen bir rivayette: Rasûlullah’ın (s.a.v.) hacete gittikten sonra geri döndüğünde kendisine yemek takdim edilmiş ve “Abdest almak için bir şey getirelim mi? diye sorulması üzerine Nebi (s.a.v.) “Ben, yalnızca namaza durduğum zaman abdest almakla emrolundum”, diye buyurmuştur.¹³⁹⁸

e) إِذَا “İza” Edatın Uykudan Uyanıldığı Vakitte Abdest Alınmasına Delaleti

إِذَا “İza” edatı için kimi âlim, “Uykudan uyanıp namaza kalktığınız zaman”, şeklinde mana vermiştir.¹³⁹⁹ Kimileri de “Uykunuzdan uyandıktan sonra veya ihtiyaca gitmiş veya eşinizle beraber olmuşsanız ‘yüzünüzü ve ellerinizi yıkayınız’ diye takdim ve tehir olduğunu söylemişlerdir”.¹⁴⁰⁰

¹³⁹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 85; (Bu hadîsi İbn Ebu Hatim. Ebu Küreyb'den nakleder. Ancak bu, cidden garîb bir hadîstir. Râvîler arasında yer alan Câbir, Zeyd'in oğlu olup, zayıf bir râvî sayılmıştır.); İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzîl*, 361; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20.

¹³⁹⁸ Bu hadîsi Müslim, Ebu Bekr İbn Ebu Şeybe kanalıyla rivâyet etmiştir. Tirmizî de aynı hadîsi Ahmed kanalıyla rivâyet eder. Nesâî ise, Ziyâd İbn Eyyûb kanalıyla İsmâil İbn Aliyye'den nakleder. Tirmizî, bu hadîsin hasen olduğunu söyler. İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 85.

¹³⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azim*, C. 5, 85; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; Zemahşerî, *Tefsîrû'l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; Cemâleddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 1058; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, thk. Adil Ahmed ve Ali Murad, C. 3, 449; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁴⁰⁰ İbn Cevzi, *Tefsîrû'l-Kebîr*, C. 2, 298.

Zeyd b. Eslem (ö. 136/754) ve Süddî'ye (ö. 127/745)¹⁴⁰¹ göre bu âyette zikredilen namaza kalkma halinden maksat, uykudan sonra namaza kalkma halidir. Uyuyan kimsenin abdesti bozulmuş olacağından, uyandıktan sonra namaz kılmak istediğinde abdest alması emredilmiştir.¹⁴⁰²

f) *إِذَا* “İza” Edatın Hz. Peygamber'in Abdestine Delaleti

Bir kısım insanların görüşüne göre âyete muhatap Hz. Muhammed'tir (s.a.v.).¹⁴⁰³ Nitekim Enes'ten gelen bir rivâyete göre Resulullah (s.a.v.), her bir namaz için abdest aldığı şeklindedir. Ancak bu durum ümmeti için geçerli değildi.¹⁴⁰⁴ Yukarıda da değinildiği gibi Resulullah'a has olmasının nedeni, yaptığı her işten önce mutlaka abdest alması ve abdestsiz konuşmamış olmasıdır. Bu nedenle *إِذَا فَمُتُّمْ* “Kalktığımız zaman” ifadesiyle sadece namaz için abdest alması gerektiği beyan edilmiştir.

Bu görüşün yanlış olduğu, âyetin muhatabının müminler olduğunu söyleyebiliriz.¹⁴⁰⁵ Dolayısıyla abdest emri bütün mü'minlere de emredilmiştir. Zira *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا فَمُتُّمْ* “Ey iman edenler! Namaza kalktığınız zaman” ifadesi açıkca müminlere bir sesleniştir.

g) *إِذَا* “İza” Edatın Namaza Delaleti

Abdestin, namazın şartlarından biri olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir. Şu iki yönden dolayı namazın şartı olduğu anlaşılır;

¹⁴⁰¹ Süddî, *Tefsiru's-Suddi'l-Kebir*, 224; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 347; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, 582; et-Tâc, C. 4, 90.

¹⁴⁰² Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 30; Beğavî, *Me'âlimü't-Tenzil*, 361; İbn Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 113; Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzil*, C. 1, 228; Sa'lebî, *Bi'l-Cevâhiru'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*, C. 2, 348; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4, 24.

¹⁴⁰³ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

¹⁴⁰⁴ Ebu Dâvûd, *Tâhire* 65; Tirmîzî, *Tâhire*, 44; Nesâî, *Tahâre* 101; İbn Mâce, *Tâhire* 72.

¹⁴⁰⁵ Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, C. 2, 20; el-Endelüsî, *Bahrü'l-Muhit*, C. 3, 449.

1. Allah (c.c.), namaz ibadetini; temiz suyla temizlenmesi gerektiğine bağlayarak, إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا “Namaza kalktığınız zaman yıkayın” diye buyurmuştur. Fakat su bulunmadığı durumda ise فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا “Eğer su bulamazsanız, teyemmüm edin” namazın ancak teyemmüm ile sahih olabileceğini beyan etmiştir. Eğer bu bir şart olmasaydı, böyle bir şey doğru olmazdı.
2. Allah (c.c.), namazı ancak abdest ile beraber emretmiştir. Binâenaleyh, abdestsiz olarak namaza gelen kimse, emrolunduğu şeyi terk etmiş olur. Emrolunduğu şeyi terk eden de, ikâba müstehak olur. Mükellefiyet içinde bulunmanın manası da ancak budur. Bu sabit olunca, bu âyetin muktezasınca, abdestin, namazın sıhhatinin bir şartı olduğu ortaya çıkar”.¹⁴⁰⁶

h) إِذَا “İza” Edatın Niyete Delaleti

إِذَا “İza” edatından dolayı âlimler bu konuda ihtilaf etmişleridir. İhtilaf ettikleri görüşler şunlardır;

1. إِذَا “İza” Edatın Abdeste Niyet Edilmesinin Farziyetine Delaleti

Abdest alımında niyet edilmesi farzdır.¹⁴⁰⁷ Âlimlerin geneli bu görüştedir.¹⁴⁰⁸ İmam Şafî (ö. 204/820), abdest ve guslün sıhhatli olmasının bir şartının da niyet olduğunu söyler.¹⁴⁰⁹ Devamla der ki: “Abdestin alınması bir buyruktur ve her ilahi buyruğun eda edilmesinde mutlaka niyet edilmelidir. Bu, abdest için de böyledir. Niyetin sabit oluşu, abdestin şartları arasında niyetin de olması pekâla gerektirir. Zira niyet ile ibadetin farklı olduğu görüşünde olan hiç kimse yoktur. إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınıza mesh edip her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın”, âyetinde “Yıkayın ve mesh edin” birer emirdir. Allah Teâlâ'nın “Hâlbuki onlar, dini sadece Allah'a tahsis ederek, Allah'ı birleyerek, ancak Allah'a ibadet etmekle, namazı kılmakla ve zekatı vermekle emrolunmuşlardır”,¹⁴¹⁰

¹⁴⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 155, 156.

¹⁴⁰⁷ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁰⁸ A.g.e., C. 7, 230.

¹⁴⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 156, 157.

¹⁴¹⁰ Beyyine, 5.

âyetinden dolayı, emrolunan bir şeyi yaparken niyet etmek gerekir. Bu âyetteki (Beyyine, 5) ifadenin başındaki “Lâm”, açık bir biçimde talil ve sebep göstermektedir. Fakat Allah’ın hükümlerini bir illete bağlamak imkânsızdır. Bundan dolayı bu “Lâm”ı, “Be” harfi anlamına hamletmek gerekir. Çünkü harfi çerlerin birbirleri yerine kullanıldığı bilinmektedir. Buna göre bu âyetin takdiri “Onlar ancak, dini has kılarak sadece Ona tahsis ederek, Allah’a ibadet etmekle emrolundular” şeklindedir. İhlas ise, halis ve katıksız niyetten ibarettir. Hâlis niyet muteber olunca, niyetin gayesi de muteber olur. Binâenaleyh, zikrettiğimiz gibi her abdest alımında niyet edilmesi vaciptir. Yani “Kur’ân’ın delâleti ile abdest alımı vaciptir.”¹⁴¹¹

Yüce Allah’ın (c.c.): إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi yıkayın” emrine binaen yıkamanın vacip olması gibi niyetin de vacip olması, abdestin şartları arasında bulunmasını gerektirir. Zira Allah’ın (c.c.) farz olarak emrettiği bir amelin yapılması icap eder. İşte tam da buna karşı niyetin vacip olmadığını söylememiz durumunda Allah’ın (c.c.) emrinin icrasındaki maksadında niyetin hasıl olmayacağını söylemiş oluruz. Kişinin ister serinlemek ve ister abdest alma niyeti dışında başka ne maksatla olursa olsun gusleden birinin vücûbiyeti eda ettiği söylenemez. Ayrıca gelen sahih bir hadiste küçük günahların bağışlanmasına vesile olduğu bildirilmiştir. Abdestin, niyetsiz alınması durumunda günahlara nasıl kefarete olması beklenebilir ki?¹⁴¹²

Cumhûr da aynı şekilde niyetin vacip olduğu görüşündedir.¹⁴¹³ Zira Nebi (s.a.v.): “Ameller, ancak niyetlere göredir” şeklinde buyurmuş,¹⁴¹⁴ başka bir hadiste ise; “Fetihten sonra hicret yoktur. Fakat cihat ve niyet vardır”,¹⁴¹⁵ diye bildirmiştir. *İmam*

---

¹⁴¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 156, 157.

¹⁴¹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 83.

¹⁴¹³ A.g.e., C. 6, 83.

¹⁴¹⁴ Buhârî, *Bed’ü'l-Vahy*, 1; Müslim, *İmare*, 155; Ebû Dâvût, *Talak*, 11.

¹⁴¹⁵ Buhârî, *İman* 41, *Sayd* 10, *Cihâd* 1, 27, 194, *Cizye* 22, *Menâkıbü'l-Ensâr* 45 *Meğâzi* 53.

*Buhârî der ki: Böylelikle iman, abdest, namaz, zekât, hac, oruç ve diğer ahkâm da bunun (hadisin) kapsamına girer.*¹⁴¹⁶

2. اِذًا “İza” Edatın Abdeste Niyet Edilmesinin Farz Olmadığına Dair Delaleti

Abdest alırken niyet edilmesi farz değildir.¹⁴¹⁷ Nevevi¹⁴¹⁸ (ö. 676/1277) ve Şafiilerden pek çok kişi¹⁴¹⁹ ile Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir.¹⁴²⁰ Her iki görüş sahipleri de bu âyetin zahirî manasıyla istidlal etmişlerdir.¹⁴²¹

Ebû Hanîfe (ö. 150/767), niyetin; abdestin sıhhat şartları arasında niyetin olmadığı görüşündedir. Delil olarak da bu âyette geçen dört farzın olduğu, bunların dışında başka da şartın âyette geçmediği, bu şartlara ilave yapmak ise nassa ilave etmek anlamına geldiğini söyleyerek bir nasha ekleme yapmanın ise neshedildiğini belirtir. Âyetin, haber-i vâhid veya kıyas yoluyla neshedilmesi elbette ki caiz değildir.¹⁴²²

i) اِذًا “İza” Edatın Necasetin İzale Edilmesi Gerektiğine Delaleti

Kimi âlim, bu âyeti delil olarak göstererek necasetin giderilmesinin vacip olmadığı kanaatinde. Allah (c.c.): إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkacağınız zaman” emri ile abdest alınması gerektiği söylenmiş, istincadan bahsedilmemiştir.¹⁴²³ Fahrettin Râzî (ö. 606/1210), bu konuda; bir kişinin bedeninde veya yüzünde herhangi bir pisliğin olması durumunda, o pisliğin temizlenmesi için abdestsizlikten de kurtulmaya niyet

¹⁴¹⁶ Buhârî, İman 41, Sayd 10, Cihâd 1, 27, 194, Cizye 22, Menâkıbü'l-Ensâr 45 Meğâzi 53; Müslim, İmâre 85, 86; Ebu Dâvûd, Cihâd 2; Tirmizî, Siyer 32; Nesâî, Bey'at 15; Dârimi, Siyer 69; Müsned, I.

¹⁴¹⁷ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴¹⁸ A.g.e., C. 7, 230.

¹⁴¹⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

¹⁴²⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 156, 157; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

¹⁴²¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 156, 157; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 83.

¹⁴²² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 156, 157.

¹⁴²³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 11, 112.

edilirse alınan abdest sahih olur.¹⁴²⁴ Şayet necasetin mutlak anlamda giderilmesi vacip olsaydı, necasetin giderilmesi gerektiği hususunda âyette ondan da söz edilirdi.¹⁴²⁵ Çünkü Allah (c.c.), âyetteki *فاغسلوا* “Yıkayınız” emriyle yıkamayı murad etmiştir. Pisliği gidermek için yıkayan kimse de emri tatbik etmiştir. Bu abdest için kâfidir. Aynı zamanda hem serinlemek hem de temizlenmek için abdeste de niyet ederek yıkanması durumunda abdesti kabul olur. Yine Nebi (s.a.v.): “Herkes, niyet ettiği şey vardır”,¹⁴²⁶ demiştir. Yani kişinin mükafatlandırılması niyetine göredir. Yıkama veya serinleme maksadıyla abdeste niyet eden bu kişinin niyet ettiği ibadetin karşılığı verilir.¹⁴²⁷ Başta Ebû Hanîfe (ö. 150/767) olmak üzere onun mezhebinde olan âlimler ile Eşheb’in (ö. 204/820) aktardığı bir rivâyete göre İmam Mâlik de bu şekilde abdestin sahih olacağını söylemiştir.¹⁴²⁸

Gelen bir rivâyete göre İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İmam Şafî’nin (ö. 204/820), bir kimsenin unutması veya hatırında olması gibi her iki durumda da necasetin temizlenmesi gerektiği görüşündeler. İbnü’l-Kâsım’ın (ö. 191/806) görüşüne göre kişinin necaseti temizlemeyi unutması halinde bu hükmün onun üzerinde sâkit olacağı, ancak aklına gelmesi durumunda ise necaseti gidermesinin vacip olduğunu belirtmiştir.¹⁴²⁹

Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) göre necasetin boyutu şayet dirhemden daha büyük ise, necasetin giderilmesi gerekir. Bu kıyası da necasetin çıkış yerinine göre yapmıştır. Necaset ile ilgili Nebi’nin (s.a.v.) bir hadisi şerifinde kabirde olan iki kişi hakkında şunları söylemiştir: “Şüphe yok ki bu iki kişiye azap edilmektedir. Oysaki büyük bir şeyden dolayı da onlara azap edilmiyor. İkisinden biri, laf alıp götürdü. Diğeri ise

---

¹⁴²⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 159.

¹⁴²⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 11, 112.

¹⁴²⁶ Buhârî, *Bedü’l-Vahy*, 1; Müslim, *İmare*, 155; Ebû Dâvût, *Talak*, 11.

¹⁴²⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 159.

¹⁴²⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 11, 112.

¹⁴²⁹ A.g.e., C. 6, 11, 112.

bevlerinden gereği gibi korunmazdı”.¹⁴³⁰ Bu nassa göre vacip olan bir ibadetin terk edilmesi sebebiyle azap olunduğu denilebilir. Bu âyetin zâhirinde abdestin yıkanması gereken uzuvları tebyin edilmiş ancak necaset ile ilgili bir husus bulunmamaktadır.¹⁴³¹

j) *إِذَا* “İza” Edatın Manevi Boyutu

إِذَا فَمُتُّمْ “Ey iman edenler! yani ”Ey ameli imanla inananlar”, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “Kalktığınız zaman” yani “Gaflet uykusundan uyanıp huzur namazına, hakiki münacata ve Hakk’a yönelmeye niyet ettiğiniz zaman”, فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi... yıkayın” yani kalplerinizin yüzlerini faydalı, temiz ve temizleyici ilim suyuyla, şeriat ve ahlak ilimleriyle, nefsin sıfatlarının kirinden oluşan engelleri bertaraf eden muamelelerle yıkayın,¹⁴³² demektir.

Yukarıda da zikredildiği gibi bazı âlimler, abdest almaktan maksatın, temizlik olduğunu söylerler. Allah’ın (c.c.) emri olan abdest, hem maddi hem de manevi kirleri giderir. Nitekim abdest âyetinin sonunda “Fakat sizi iyice temizlemeyi diler”, buyruğu ile belirtilmiştir. Gelen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: “Din, temizlik üzerine kurulmuştur”.¹⁴³³ Başka bir hadiste ise: “Kıyamet gününde ümmetimin abdest âzâları (elleri, alınları ve ayakları), almış oldukları abdestten dolayı pırl pırlıdır”,¹⁴³⁴ şeklinde rivâyet olunmuştur. Günahlardan arındıran bir amel¹⁴³⁵ olduğu hakkında vârit olan naslar ışığında da anlaşılacağı üzere insanın içini ve dışını temizleyen büyük bir ibadettir.

Ebû Hüreyre’den (ö. 58/678) rivâyet edilen bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.v.), şöyle buyurmuştur: “Ne dersiniz? Birinizin kapısının önünde bir nehir olsa da, o kimse her gün bu nehirde beş defa yıkansa, kirinden bir şey kalır mı?” diye sorduğunda,

¹⁴³⁰ Nesâî, Cenâiz 116; İbn Mâce, Tâhire 26; Müslim, Tâhire 111; Ebû Dâvûd, Tâhire 11; Tirmizî, Tâhire 53; Nesâî, Tahure 27, Cenâiz 116.

¹⁴³¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 11, 112.

¹⁴³² Muhyiddin İbn Arabî, Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû'l-Kebir*, C. 1, 300.

¹⁴³³ Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. 1, 288.

¹⁴³⁴ Müslim, Taharet, 34-35.

¹⁴³⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8,486.

Sahâbeler; “O kimsenin kirinden hiçbir şey kalmaz”, diye cevap verirler. Bunun üzerine Nebi (s.a.v.) de: “Beş vakit namaz işte bunun gibidir. Allah beş vakit namazla günahları silip yok eder”, diye buyurmuştur.¹⁴³⁶ Bu hadiste de görüldüğü gibi bu âyet ile “Temizlenmek istediğiniz zaman” maksadı gönülden, gûnahtan/manevi kirlerden temizlenmek istediğiniz zaman madden temizlenin yani abdestinizi alın. Aynı zamanda kâfir bir kişinin Müslüman olmasından sonra gusül alması gibi, âyette belirtildiği gibi maddi temizlik ile manevi temizlik arasında sıkı bir bağ olduğu anlaşılmaktadır. Manevi temizliğin maddi temizliğe bağlanmış olması, İslam dininin ne kadar da pak olduğunu göstermektedir. Buna göre bazen bir eylem maddi ve manevi bir temizliği gerektirebilir. Kur’ân’a abdestsiz dokunulmaması hükmü gibi. “Kur’ân okumak istediğin zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın”,¹⁴³⁷ âyetinde olduğu gibi Kur’ân okumak her ne kadar manevi bir duruma götürüyorsa da onu ellemek de (“Ona ancak tertemiz olanlar dokunur”.¹⁴³⁸) maddidir ve madden de temizlik gerektirir. Neticede abdest almak hem maddi hem de manevi temizliktir.

k) *إِذَا* “İza” Edatın Kelamî Boyutu

Konuşmak veya bir şey yapma, irâde anlamına gelir. Allah’ın (c.c.) şu sözü gibi.¹⁴³⁹ “Kur’ân okuduğun zaman kovulmuş şeytandan Allah’a sığın”.¹⁴⁴⁰ Yani mana itibariyle Kur’ân okumayı irâde etmek isteğin an, kovulmuş şeytandan Allah’a sığın”.¹⁴⁴¹ Bu aynı zamanda إِذَا فَمَنْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza

¹⁴³⁶ Buhârî, *Mevâkîf* 6; Müslim, *Mesâcid* 283. Ayrıca bk. Tirmizî, *Emsâl* 5; Nesâî, *Salât* 7, İbni Mâce, *İkâmet* 193.

¹⁴³⁷ Nahl, 98.

¹⁴³⁸ Vâkıa, 79.

¹⁴³⁹ Beyzâvî, *Envârü’l-Tenzîl ve Esrârü’l-Te’vil*, C. 1, 421; Zemahşerî, *Tefsîrü’l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, C. 2, 25; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁴⁴⁰ Nahl Sûresi, 98

¹⁴⁴¹ Zemahşerî, *Tefsîrü’l-Keşşâf*, C. 1, 280; Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr*, C. 2, 25; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152; Nehhâs, *Me’âni’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 2, 268; Ebüssuûd, *İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ*

kalkacağınız zaman” ifadesinin irâd edilmesi gereken namazın edası için فَأَغْسِلُوا “Yüzlerinizi... yıkayın” emrinin irâd edilmesi gerekir. Yani “İza” şart edatın altında irâde manası yer alır.¹⁴⁴²

Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim, C. 2, 14; Nesefî, Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil, C. 1, 429; Beğavî, Me'âlimü't-Tenzîl, 361.

¹⁴⁴² İrade sözlükte; istemek, dilemek, arzu etmek, meyletmek, hareket etmek, emretmek, tercih etmek, kast, iştiyak, hüküm, yaratma ve inşa gibi anlamlara gelmektedir, İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, C. 15,462; İslam kelamında hem Allah için hem de insan için kullanılan irâde kelimesi, Allah'ın (c.c.) ve insanın fiilleri bağlamında ele alınmıştır. Allah için kullanıldığında mutlaklık ve kesinlik, insan için kullanıldığında ise, sınırlılık ve şartlara bağlılık vurgulanmıştır. İnsan için geçerli olan irâde, insanın sorumluluğunu sağlayan en önemli parametrelerden biridir. İnsanın bir fiili işlemeye yönelik eğilim ve isteğini, tercih ve kararını ifade eden irâde, soyut bir kavram olarak ele alınmıştır. Bu durumda irâde, bir şeyin yararına inanma sonucunda o şeyi elde etmeye yönelik eğilim veya yerine getirilmesi imkân dâhilinde olan bir şeyin daha üstün geleni diğerine tercih etmek şeklinde tanımlanabilir. İradenin bu tanımı dikkate alınarak, varlıklar, eylemleri zorunlu ve eylemleri özgür varlıklar şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada insan, eğilimde bulunma, tercih etme ve karar verme yeteneğine sahip olduğundan, eylemleri özgür varlıklar kategorisine girmektedir. İmam Eş'ârî, irâdeyi mutlak anlamda Allah'a özgü kıldığı için, insanın irâdesinden söz etmez. Ona göre Allah, irâde edilmesi imkân dâhilinde olan ve var olacağını bildiği her şeyi irâde edendir. İlahi bilgi için geçerli olan mutlaklık ve ezellilik, ilahi irâde için de geçerlidir. İnsanın fiilleri de “Her şey” kapsamına dâhil olduğundan Allah'ın (c.c.) irâdesi, insanın tüm yapıp etmelerini de kuşatmaktadır. İyilik ve kötülük, fayda ve zarar gibi şeylerin tümünü dileyen Allah'tır. O, olup biten her şeyin Levh-i Mahfuz'a yazılmasını emretmiştir. Bu, O'nun değişmez, dönüşmez kaderi, kazası ve hükmüdür. Mutlak, ezeli ve her şeyi kapsayıcı nitelikte olan ilahi irâde, ilahi bilgide olduğu gibi yaratma ile ilişkilendirilmiştir. Ancak Allah'ın (c.c.) kötü şeyleri irâde etmesi, O'nun için olumsuz bir durum yaratmaz. Zira Allah'ın (c.c.) irâdesiyle emretmesi aynı şeyler değildir. Allah'ın (c.c.) bir şeyi dilemesi, aynı zamanda o şeyi emretmesi anlamına gelmemektedir. Örneğin Allah, inkârcının küfrünü dilediği halde, onu emretmemiştir. Bu durum aynı şekilde abdest için de geçerli. Allah namazın kabulü için abdesti ön şart olarak emretmiştir. Bunun yapılması yani meydana gelmesi/yaratılması Allah tarafındandır, aynı zamanda emredilmesi de O'nun tarafındandır. Ancak dileyen kişinin yapması o kulun tercihine bırakmıştır. Netice itibarıyla namazı irâde

1) *إِذَا* “İza” Edatında Edebi Sanat

إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkmak istediğiniz zaman”. Yüce Allah burada namaz kılmak istemeyi fiil ile ifade ederek aralarındaki ilgiden dolayı müsebbeb olan “Namaza kalkma” ya sebep olan “Namaz kılmayı istemek” yerine koydu. Bu âyetle aynı zamanda hazif yoluyla îçâz vardır. Takdiri: Abdestiniz yok iken namaz kılmak istediğinizde” şeklindedir.¹⁴⁴³

4.3.3. Abdest Âyetin Anlaşılmasında ف “Fâ” ile و “Vâv” Edatların Yeri

و “Vâv” edatı, âyette 8 kere geçmektedir. ف “Fâ” edatı ise, âyette 5 kere geçmektedir.

ف “Fâ” ile و “Vâv” edatlarından kaynaklı tartışılan bütün konular aşağıda işlenmiştir.

4.3.3.1. ف “Fâ” İle و “Vâv” Edatların Muvâlâta Delaletleri

Muvâlât: Abdest alan kişinin âzâları arasında hiç ara vermeden art arda yıkamasına ve abdest dışında başka bir fiilin, yıkanan âzâlar arasına sokuşturulmamasına denir.¹⁴⁴⁴ Âlimler, bu konu hakkında ihtilaf etmişlerdir.¹⁴⁴⁵ Genel olarak ihtilafın sebebi, âyette geçen “Fâ” ile “Vâv” takibiye edatlarından kaynaklıdır.

1. Görüş (Muvâlâtın Farzıyeti)

Âyetin lafızları, abdest âzâları arasında muvâlâtı gerektirmektedir. Abdestin farzları arasındadır. Kişi unutsun veya unutmasın bu şartı yerine getirmediği müddetçe abdesti olmaz. İbn Ebî Seleme (ö. 83/702) ile İbn Vehb (ö. 197/813)

---

ederek ikamet yapmak isteyen birinin zamanında abdest alması icab eder. “İrade”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslami Araştırmalar Dergisi, C. 17, S.2 (2004): 91-107.

¹⁴⁴³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 1, 331.

¹⁴⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108.

¹⁴⁴⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231;

bu görüştedir.¹⁴⁴⁶ İmam Mâlik (ö. 179/795)¹⁴⁴⁷ ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855),¹⁴⁴⁸ de muvâlâtın şart olduğunu söylemişlerdir.

Bu âzâların yıkanması tıpkı muhtelif rükünleri olan ibadetler gibidir. Mesela namaz rükünlerinin peş peşe eda edilmesi gibi abdestin de yıkanması gereken âzâların art arda yıkanması vaciptir.¹⁴⁴⁹

2. Görüş (Muvâlâtın Farz Olmaması)

İster unutmuş olsun veya isterse de kasti olarak terk etmiş olsun (muvâlâtsiz olarak) aldığı abdest kabul olur. Ebû Hanîfe (ö. 150/767),¹⁴⁵⁰ İmam Şafîî'nin (ö. 204/820) kavli cedidinde ve İbn Abdülhakem (ö. 214/829)¹⁴⁵¹ de bu görüştedirler.

Allah Sübhanehu ve Teâlâ, mutlak bir emir vermiştir. Bu durumda ister emirler peş peşe yapılsın, isterse de ayrı ayrı yapılsın, önemli değil. Zira asıl maksat, namazı ikame etmede bütün âzâların yıkanmış olmasıdır.¹⁴⁵²

Fahredden Râzî (ö. 606/1210) de bu konuda şunları söylemiştir: Allah (c.c.), abdestte yıkanması gereken âzâları farz kılmıştır. Esas olan bu âzâların temizliğidir. Bu ister peş peşe yıkanmış olsun veya ister aralıklarla yıkanmış olsun fark etmez. Zira söz konusu âyetin sonunda “Lâkin (Allah), sizi iyice temizlemeyi ister” kavlimden murâd olunan taharettir/temizliktir. Bundan dolayı âzâların temizlenmiş olduğu abdest, caizdir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.), “Namazın anahtarı, taharettir”, diye buyurmuştur.¹⁴⁵³

---

¹⁴⁴⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108.

¹⁴⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,158.

¹⁴⁴⁸ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231.

¹⁴⁴⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108.

¹⁴⁵⁰ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,158.

¹⁴⁵¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,158.

¹⁴⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 6, 108.

¹⁴⁵³ A.g.e., C. 11,158.

3. Görüş

Kasıtlı olarak muvâlât yapılmadığı takdirde abdest alınmış olmaz. Ancak kişinin unutmaması durumunda bir beis yoktur. Bunu bir görüşünde İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806) savunur.¹⁴⁵⁴

4. Görüş

Yıkanması gereken abdest âzâlarında muvâlât yapılmayabilir ancak mesh edilen âzâlarda muvâlât terk edilemez.¹⁴⁵⁵

4.3.3.2. ف “Fâ” ve و “Vâv” Edatların Abdestin Tertip Şartına Delaletleri

Tertip (yıkarken sırayı takip etme) konusunda ihtilaf edilmiştir.¹⁴⁵⁶ Kimi âlim, tertibi vacib olarak kabul ederken kimisi de vacib olmadığı,¹⁴⁵⁷ sünnet veya müstehap olduğu görüşündedir.

1. Görüş (Tertibin Vücûbiyeti)

Tertibin farz olduğunu kabul edenler; âyette geçen yıkama sıralamasına uyulması gerektiği ve Peygamber'in (s.a.v.) abdesti nasıl aldığıyla ilgili gelen hadisleri delil olarak kabul etmişlerdir.¹⁴⁵⁸ Kur'ân'ın beyanı Sünnet ile olur. Resulullah'ın (s.a.v.), rükûdan önce secde ettiği hiç görülmemiştir.¹⁴⁵⁹ İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şâfiî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İbn İshâk (ö. 151/768),¹⁴⁶⁰ Kadı Ebubekir (ö. 543/1148),¹⁴⁶¹ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838), Ebû Sevrî (ö. 240/854), İmam Mâlik'in (ö. 179/795) arkadaşı Ebû Mus'âb (ö. 242/857),

¹⁴⁵⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108.

¹⁴⁵⁵ A.g.e., C. 6, 108.

¹⁴⁵⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,64; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁵⁷ Kutup, *Fi Zilali'l-Kur'ân*, C. 2, 550, Dâru 'ş-Şuruk, Beyrut, 2003; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 108; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,64.

¹⁴⁵⁸ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,64; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁵⁹ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231.

¹⁴⁶⁰ A.g.e., C. 7, 230;

¹⁴⁶¹ İbnü'l-Arabî Mâlikî.

tertipsiz bir şekilde abdest almanın yeterli/uygun olmadığı görüşündeler. Çünkü böyle bir kişi, abes bir iş yapmış olur. Medine âlimlerin bildirdiğine göre İmam Mâlik, abdest aldığı zaman yüzünü yıkamadan önce dirseklere kadar ellerini yıkar, Medineli âlimlerin dediği gibi o da tertibe riâyet edilmesi gerektiğini, aksi takdirde bunu yapmayan kişinin o abdest ile kıldığı namazlarını iade etmesi gerektiğini söyler.¹⁴⁶²

Tertibe riâyet edilmesi gerekliliğinin dayanağı, âyette geçen âtîf harfi olan و ”Vâv” edatıdır.¹⁴⁶³ Buradaki “Vâv”ın tertip manasına delâlet etmediğini savunmanın kabul edilir bir yanı yoktur. Bazı nahiv âlimlerin; dil bilimcilerin ve fukahânın söylediği gibi âyetteki “Vâv” edatın, lügat açısından tertibe delâlet etmediğini farz etsek dahi, şer’î açıdan âyetteki ifade, tertibe delâlet eder. Resûlullah (s.a.v.), Kabe’yi tavaf ettiğinde Safâ’dan çıkarak “Doğrusu Safâ ve Merve Allah’ın nişanelerindedir”¹⁴⁶⁴ âyetini okuduktan sonra, “Allah’ın başladığı yerden ben de başlarım”, diye buyurmuştur. Müslim’in (ö. 261/875) rivâyeti lafzen böyledir. Nesâî’den (ö. 303/915) gelen hadisin lafzı da: “Allah’ın başladığı ile siz de başlayın”, şeklindedir. İsnadı sahih olan bu hadisin ifadesi, emrîdir. Bu da şunu gösteriyor ki, Allah’ın (c.c.) yıkanması gereken yerleri zikretmesine başladığı yerden abdeste başlanması vaciptir. Şer’en âtîf harfinin tertibe delâleti bu anlamdadır.¹⁴⁶⁵

Abdest âzâları ile ilgili tertip, şu hususlardan anlaşılmaktadır:

1. Biraz önce değinildiği gibi Hz. Peygamber’in (s.a.v.), hac esnasında: “Allah’ın kendisinden başladığından biz de başlarız”,¹⁴⁶⁶ dediği şekilde, Allah’ın (c.c.) başladığı ile başlaması tertiptendir.

---

¹⁴⁶² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 110.

¹⁴⁶³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 110; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁶⁴ Bakara, 158.

¹⁴⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, (Kahire: Dâru’l-Fecri li’t-Turas, 2002), C. 2, 38.

¹⁴⁶⁶ Müslim, Hacc 147; Ebû Dâvâd, Menâsik 56; Tirmizl, Hacc 38, Tefsir 2. Sûre 14; Nesâî, Hacc 168,172; İbn Mâce, Menâsik 84; Dârimi, Menâsik,34; Muvatta, Hacc 126.

İmam Şafiî (ö. 204/820) de abdestin sahih olabilmesi için, tertibin şart olduğunu söylemiş ve kendi görüşüne bu âyetle, şu birkaç bakımdan istidlal etmiştir:

- a) Âyetteki, إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Namaza kalkacağınız zaman, yüzlerinizi yıkayınız” emrin, abdeste yüzün yıkanmasıyla başlamanın vacipliğine delalettir. Çünkü ف “Fâ” edatı, takibiye edatıdır. Yüzden başlamak suretiyle abdest almaya başlamanın vacib oluşu gibi diğer uzuvların da tertip ile yıkanması vaciptir. Zira bu âzâlar arasında bir farkın olduğunu dile getiren yoktur.¹⁴⁶⁷

Bu görüşün aksini düşünenler; takibiye ف “Fâ” edatının bütün bu amellerin geçtiği cümlelerin başında olduğu, yani bu kelamın: “Namaza kalktığımızda, bu işlerin tamamını yapın!” anlamına geldiği şeklinde savunulmasına karşın denilebilir ki; takibiye ف “Fâ” sı yalnızca yüze yani yüzü yıkama fiilin hemen başında bulunur. ف “Fâ” edatın yüzü yıkama ifadesinin başına gelmesinden dolayı, diğer fiillerin de başına gelmiş sayılır. Bütün amellerin en başına gelmesi ise, yüzün yıkanması ifadesinin başına gelmesine tâbi ve bağlıdır. Yüzün öncelikle yıkanmasının vacib oluşu ile bütün amellerin vacib oluşu arasında bir farklılık bulunmaz. Bundan dolayı buradaki ف “Fâ” edatının, hem asıldaki, hem de ona tâbi olandaki manasını nazarı itibare alınmalı. Bu görüşün aksini savunanlar ise bu manayı, asılda ilga edip, asla tâbi olanda nazarı itibare aldıklarından dolayı bu görüş daha evlâdır.¹⁴⁶⁸

- b) Âyette, önce yüz zikredilmiştir. Binâenaleyh, “Dosdoğru hareket et”¹⁴⁶⁹ âyetinden ve Hz. Peygamber’in (s.a.v.), “Allah’ın başladığından biz de başlarız” hadisinden dolayı, abdeste yüzü yıkamakla başlamak gerekir. Bu hadis, her ne kadar Safâ ile Merve arasında sa’y etmek vecibesi hakkında vârit olmuş ise de itibar, lafzın umumiliğinedir, sebebin hususiliğine değildir.¹⁴⁷⁰ Bu konuda söylenecek en son söz şudur: “Bu, her ne kadar bazı durumlara tahsis

¹⁴⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,157; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur’ân’i'l-Azim*, C. 2, 38; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230.

¹⁴⁶⁹ Hûd, 112.

¹⁴⁷⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

edilmiş ise de, malumdur ki, umumî olan delil, tahsis edilen hususun dışında hüccettir”.¹⁴⁷¹

- c) Allah (c.c.), bu uzuvları, ne his ve duyu itibariyle muteber olan bir tertibe göre, ne de şeriatta muteber olan bir tertibe göre zikretmiştir. Bu da, âyetteki tertibin vacip olduğunu gösterir. Zira kişinin başından ayağına tertipli bir şekilde yıkaması hissidir veya bunun tam aksi olarak ayaktan başa yıkamak da böyledir. Ancak âyette yıkanacak uzuvların belirtilmesiyle beraber onların arasına bir de mesh zikredilmiştir. Bu da yukarıda belirttiğimiz gibi tertibin vacib olduğunu gösterir.¹⁴⁷²
- d) Mana itibariyle abdestin vacib kılınışı bilinemez ancak abdest almanın âyette geldiği şekilde vacip olduğunu gösterir.

Birinci hususun izahı burada birkaç yönden kaynaklanır. Bunlar;

1. *Hades (abdesti bozan şey) bedenin bir yerinden çıkar, ama abdestte bedenin başka yerlerini yıkamak gerekir. Bu, makul bir şey değildir.*¹⁴⁷³
2. *Allah'ın (c.c.), “Müşrikler ancak necistir”¹⁴⁷⁴ âyetinden dolayı, abdest bozan kimsenin uzuvları temizdir. Çünkü geçen edat, hasr ifade eder. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) de şöyle buyurmuştur: “Mü'minin ölüsü de dirisi de pis olmaz”. Zaten temiz olanı temizlemek imkânsızdır.*¹⁴⁷⁵
3. *Şeriat, teyemmümü abdestin yerine koymuştur. Şüphe yok ki teyemmüm, (suyula) temizlenme ve abdest almanın zıddıdır.*¹⁴⁷⁶
4. *Şeriat, yıkama yerine mestler üzerine mesh etmeyi koymuştur. Malumdur ki mesh kesinlikle, o uzvu temizleme manasını ifade etmez.*¹⁴⁷⁷

---

¹⁴⁷¹ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157.

¹⁴⁷² Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁷³ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁷⁴ Tevbe, 28.

¹⁴⁷⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁷⁶ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁷⁷ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

5. Bulanık ve kokuşmuş su da temizler. Ancak gül suyu ise, temizliği ifade etmez. İşte bu açıklamalarda görüldüğü gibi abdestin manasının aklen anlaşılmayacağı sabit olur. Bu sabit olunca da, bu hususta nassa itimat etmek vacib olur. Çünkü zikredilen bu tertibin ya sırf teabbudi sebebiyle, ya da bizim bilmediğimiz gizli hikmetten dolayı muteber olması muhtemeldir. İşte bu sebepten dolayı, biz namazın rükünleri ile ilgili olarak zikredilen muteber tertibe riâyeti vâcib kabul ettik. Öyle ise tertibe riâyet, abdestte daha evlâdır. Çünkü Cenâbı Hak, kitabı Kur'ân'da, namazın rükünlerini tertipli (sıralı) bir şekilde zikredip, bu âyette de abdest uzuvlarını bir sıra ile zikredince ve namazın rükünlerinde tertip (sıraya riâyet) vacib olunca, abdestte tertibe riâyet daha evla olur".¹⁴⁷⁸

Yani abdest, (tertiple kılınan) namaza benzetilmiştir.¹⁴⁷⁹ Binâenaleyh tertibin icmâ ile vâcib olduğu anlaşılır.¹⁴⁸⁰ Selef, bu konuda icmâ etmiş ve abdest alırken tertibe riâyet etmiştir.¹⁴⁸¹

2. Resulullah'ın (s.a.v.) tertipli bir şekilde abdest almaya devam etmesi.¹⁴⁸²

Abdestte tertiple ifade etmek için başı mesh etme emri, diğer âzâları yıkama emirleri arasında gelmiştir.¹⁴⁸³ Seleften bir kısım âlimin dediği gibi nasıl ki kırâete göre ayağın yıkanması farz ise aynı şekilde tertibin farz olduğunu söylemişlerdir. Cumhûr da bu görüştedir.¹⁴⁸⁴

Fukahâdan bir kısmı da; Allah Teâlâ, bu âyette bu nitelikleri sıraya göre zikrettiğine göre, benzeri benzerden ayırmış ve mesh edilenlerle yıkananları birbirine girdirmiştir. Bu da tertibin murat edildiğine delâlet eder.¹⁴⁸⁵

¹⁴⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,157; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁷⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 110.

¹⁴⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 2, 38.

¹⁴⁸¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 110.

¹⁴⁸² A.g.e., C. 6, 110.

¹⁴⁸³ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329, .

¹⁴⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 2, 38.

¹⁴⁸⁵ A.g.e., C. 2, 38.

Bir kısmı da der ki: Bir rivayete göre, “Rasûlullah (s.a.v.) birer birer abdest almış, sonra ‘İşte abdest budur! Bu olmadan Allah, namazı kabul etmez’, buyurmuştur”. Bu fikrin taraftarları derler ki; Rasûlullah (s.a.v.) ya sırayla abdest almıştır ve dolayısıyla tertip vaciptir. Veya tertibe riâyet etmeksizin abdest almış ise de tertibe riâyet edilmemesi vâcibtir. Tertibe riâyet etmeden abdest aldığını söyleyen kimse olmadığına göre tertîbin vâcib olduğu anlaşılır.¹⁴⁸⁶

Kasten tertibe uymayan hakkında muhtelif görüşler söylenmiştir. Bu görüşlerden birine göre kasten tertibe uymayan kişinin aldığı abdest kabul olur ancak sonraki abdestlerini tertibe uygun şekilde almalı denilmiştir. Alî b. Ziyâd’ın (ö. 183/799) İmam Mâlik’ten (ö. 179/795) naklettiğine göre, abdest alan kişi, yüzünden önce kollarını yıkadıktan sonra tertipli abdest almadığını hatırlarsa kollarını tekrar yıkamalı. Namazdan sonra hatırlaması durumunda ise tekrar abdest alarak namazını iade etmesi gerektiğini söylemiştir. Ancak daha sonra İmam Mâlik, kişinin namazını iade etmesine gerek olmadığını, ancak sonraki namazlar için tekrar abdest alması gerektiğini söylemiştir.¹⁴⁸⁷

İmam Şâfiî (ö. 204/820), abdestte tertibi ve niyeti, abdestin şartlarına dâhil ederek altı; Ahmed b. Hanbel de buna ek olarak mazmaza ve istinşakı şartlara dâhil ederek sekiz şart saymıştır.¹⁴⁸⁸

2. Görüş (Tertibin Vacib olmadığı)

Abdest alımında tertib vacip değildir.¹⁴⁸⁹ İçlerinden Ebû Hanîfe (ö. 150/767)¹⁴⁹⁰ ve arkadaşlarından Sevrî (ö. 161/778), Evzâî (ö. 157/774), Leys b. Sa’d (ö. 175/791),

---

¹⁴⁸⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ân’i'l-Azim*, C. 2, 39.

¹⁴⁸⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 111.

¹⁴⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 172.

¹⁴⁸⁹ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur’ân’i'l-Azim*, C. 2, 38.

¹⁴⁹⁰ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231;

Müzenî (ö. 264/878), Dâvûd b. Alî'nin (ö. 133/750) de olduğu bir grup âlimler, bu görüşler.¹⁴⁹¹

Bu husustaki görüş ayrılığının sebebi, فاغسلوا “Yıkayın” kelimesinin başındaki ف “Fâ” edatının verdiği takip anlamıdır. Birinci bölümde de değindiğimiz gibi bu edat, kendisinden önce geçen bir şartın cevabı mahiyetinde geldiği için, şart koşulmuş şeye bağlar. Bu anlamından dolayı, bütün hepsinde tertibi gerektirir diyenlerin görüşüne cevap olarak; ف “Fâ” edatı, şartın cevabı olarak yüzden başlamayı gerektirir.¹⁴⁹² Zira öncelikle yüzün yıkanmasının vacip olduğunu söyler âyet.¹⁴⁹³ Bütün hepsinin tertibe uygun olabilmesi için, o şarta cevabın tek mana olması durumunda olabilir. Âyette ise hepsi birer ayrı cümle şeklinde olduğu için hangisi ile yıkanırsa yıkansın fark etmez. Burada önemli olan şartın cevabının yerine getirilmesidir.¹⁴⁹⁴

Tertibe riâyet, âyeti kerimedeki âtif için kullanılan و “Vâv”dan ötürü olduğu söylense de durum böyle değildir. Zira bir kimse, Zeyd ve Amr dövuştü. Bekir ve Halid davaladı diyecek olursa, buradaki “Vâv” harfinin “Fâale” kipi dolayısıyla kullanılması, و “Vâv”ın tertip (sıralama) için kullanılmasına imkân vermez. Mâlik (ö. 179/795), kendisinden nakledilen rivâyetlerin çoğunda ve en meşhurları şu kanaattedir: “Vav” âtif edatı, arka arkaya yapmayı gerektirmediği gibi, tertibi ve sıralamayı da ifade etmez.¹⁴⁹⁵

Ebû Hanîfe (ö. 150/767), (Cumhûra) muhalefet ederek, tertibin şart olmadığını şöyle açıklamıştır: “Hatta kişi, önce ayaklarını yıkasa, sonra başına mesh etse, sonra elini yıkasa, sonra yüzünü yıkasa, bu şekilde de abdesti geçerli olur”. Onun görüşüne göre, âyetin delaleti, belirtilen âzâların yıkanması emridir. Âyetteki âtif harfi و

---

¹⁴⁹¹ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 231; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁴⁹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁴⁹³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 2, 38.

¹⁴⁹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁴⁹⁵ A.g.e., C. 6, 111.

“Vâv”, tertip anlamında değildir.¹⁴⁹⁶ Âyet, tertibin vacib olduğunu göstermez. Şayet tertibin vacib olduğu söylenmesi durumunda âyete ekleme yapılmış anlamına gelir ki bu da nesh edilmiş olur ve dolayısıyla bu caiz olmaz.¹⁴⁹⁷

*Bunun (yani tertibe riâyet etmemenin) caiz olduğunu kabul edenler, cünüplük dolayısıyla organların yıkanması için tertibin gerekmediği hususunda icmânın bulunduğunu delil gösterirler. İşte abdest âzâlarını yıkamakta da durum böyledir. Çünkü abdestte nazarı itibara alınan husus yıkamaktır. Sıraya göre başlamak değildir.*¹⁴⁹⁸

*el-Kiya et-Taberî (ö. 504/1110) der ki: Allah'ın (c.c.): “Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın” buyruğu, İmam Şafî'nin (ö. 204/820) mezhebinde sahih kabul edilen görüşe göre, ister ayrı ayrı yıkasın, ister bir arada yıkasın, ister peş peşe yıkasın yeterli olmasını gerektirmektedir. Aynı zamanda bu, ilim adamlarının çoğunluğunun da görüşüdür.*¹⁴⁹⁹

Hz. Ali'nin (ö. 40/661) “Ben, abdestimi aldıktan sonra âzâlarımdan hangisiyle başladığıma aldırış etmem” dediği nakledilmiştir.¹⁵⁰⁰

Abdullah b. Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) da “Ellerinden önce ayaklarını yıkamaya başlamada bir mahzur yoktur”,¹⁵⁰¹ dediği, hatta kendisine; abdestte sol uzuvların sağ uzuvlardan önce yıkanması durumundaki abdestin hükmü sorulduğunda ise bir beisin olmadığını söylemiştir.¹⁵⁰²

---

¹⁴⁹⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 2, 38.

¹⁴⁹⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,158; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 230;

¹⁴⁹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁴⁹⁹ A.g.e., C. 6, 111.

¹⁵⁰⁰ Dârakutnî, 1, 89.

¹⁵⁰¹ Dârakutnî, 1, 89.(Dârakutnî der ki: Bu, mürsel bir rivâyettir, sabit olmaz); İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁵⁰² Dârakutnî'nin bu rivâyeti de “sahih” diye nitelendirilmiştir; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

3. Görüş (Tertibin Sünnet Olduğu)

Abdest alımında tertip, sünnettir. Ebherî (ö. 733/1333) bu konuda tertibin, bir sünnet olduğunu söylemiştir. Onun mezhebinin zâhir görüşüne göre tertibe riâyet etmeden alınan abdest geçerlidir.¹⁵⁰³

4. Görüş (Tertibin Müstehap Olduğu)

Tertip, müstehaptır.¹⁵⁰⁴

4.3.4. Abdest Âyetinin Anlaşılmasında إلى “İlâ” Edatın Yeri

Bu âyet, yüzün ve iki elin dirseklere kadar yıkanması, başın mesh edilmesi ve iki ayağın yıkanmasını veya kırâat farklılıklarına göre mesh edilmelerinden başka bir şey zikretmiyor”.¹⁵⁰⁵

Abdest alımında âyette belirtilen dört âzâdan ikisinin sınırı belirtilmiş ancak diğer ikisinin sınırı belirtilmemiştir. Sınırı belli olan iki âzâ el ve ayaktır. Sınırı belirtilmemiş âzâlar ise yüz ve baştır.¹⁵⁰⁶

إلى “İlâ” edatı, âyette 3 kere geçmektedir. Âyette geçtiği yerler;

1. إلى الصَّلَاةِ “Namaza”,
2. وَأَيِّدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Ellerinizi dirseklere kadar”,
3. إِلَى الْكَعْبَيْنِ “İki topuğa kadar”.

Şüphesiz önüne geldiği kelime ile ne anlam kastedildiği hakkında birçok farklı görüşler dile getirilmiş ve fıkhıta genişçe yer verilmiştir.

4.3.4.1. إلى “İlâ” Edatın Namaza Delaleti

Âyet, öncelikle يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِذَا قُمْتُمْ “Ey iman edenler! Kalktığınız zaman” diye başlamış ve ardından ne için kalkılması gerektiği إلى الصَّلَاةِ “Namaza” ifadesiyle beyan edilmiştir. Abdest, gusül ve teyemmüm ile ilgili bütün meseleler, إلى الصَّلَاةِ yani “Namaz’a” sahîh bir şekilde kalkmak, Rabbanî bir duruş sergilemek içindir.

¹⁵⁰³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 111.

¹⁵⁰⁴ A.g.e., C. 6, 111.

¹⁵⁰⁵ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,63.

¹⁵⁰⁶ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

Sanki âyette, “Temizlenin; tertemiz olun, hem maddi hem de manevi olarak temizlenin; arının! Zira إِلَى الصَّلَاةِ “Namaz’a” kalkacaksınız, secdeye, rükûya, münacata, boyun eğmeye, yere kapanmaya, selama durmaya, selam vermeye, tevhidi haykırmaya, ilahi bir emri yerine getirmeye... diye kastedilmiştir. Her türlü endişeyi; korkuyu, dünyalıkları arka tarafa bırakarak مِنْ den (dünyalıklardan) إِلَى ’ya (Allah’a); إِذَا vakti geldiğinde namaza; Beytullah’a yönelmek, elbette su ile en sahil bir şekilde temizlenmeyi gerektirecek kadar muazzam bir ibadettir.

4.3.4.2. إِلَى “İlâ” Edatın Ellerin ve Dirseklerin Yıkınmasına Delaleti

Âyetin buyruğu ile ilgili ellerin ve dirseklerin yıkınması ile bunlara bağılı meselelere bu bölümde değinilmiştir

a) إِلَى “İlâ” Edatın Ellerin Yıkınmasına Delaleti

Allah’ın (c.c.): وَأُيِّدِيكُمْ إِلَى الْمِرَافِقِ “Ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın”, buyruğu ile ilgili ellerin dirseklere kadar, yıkınmasının vacip olduğuna icmâ edilmiştir.¹⁵⁰⁷

Araplara göre “El”in sınırı, parmak uçlarından kola kadar olan kısımdır.¹⁵⁰⁸ Bunun için parmaklardan dirseklere kadar yıkamak farzdır.¹⁵⁰⁹

b) إِلَى “İlâ” Edatın Dirseklere Delaleti

Dirsek (مرفق): Kol ile ön kol arasındaki eklemin arka yanı,¹⁵¹⁰ kendisiyle yaslanılan elin bir bölümü olan yerdir.¹⁵¹¹ الْمِرَافِقِ ise çoğuludur.¹⁵¹²

¹⁵⁰⁷ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 35; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 228; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû’l-Veciz*, 109.

¹⁵⁰⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 334; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁵⁰⁹ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁵¹⁰ “Dirsek”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=D%C4%B0RSEK [30.04.2019]; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû’l-Veciz*, 109.

¹⁵¹¹ Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152;

¹⁵¹² Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159.

Abdest alırken eller ile birlikte dirseklerin de yıkanmasının gerekli olup olmadığı hususunda ihtilaf edilmiştir.¹⁵¹³

Taberî (ö. 310/923), Begavî (ö. 516/1122), Hâzin (ö. 741/1341) ve İbn Kesîr (ö. 774/1373) tefsirlerindeki rivayetlere göre İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) iki dirseğin bizzat yıkanmasının farz olduğunu anlatan görüşler olduğu gibi, bunun zaruri olmadığını, elleri dirseklere kadar yıkamanın yeterli olduğunu anlatan rivâyetler de vardır. Çünkü âyetin tarzı, bu manayı da diğer manayı da taşımaktadır. Burada sarih ve kesin bir nebevi hadis de yoktur. Bu durum da fıkıh mezhepleri arasında meseleyi ihtilaflı kılmıştır".¹⁵¹⁴ Bu her iki görüş, detaylı bir şekilde aşağıda işlenmiştir.

1. إلى "İla" Edatın Dirseklerin Yıkanmasının Farziyetine Delaleti

Ellerin yıkanmasına dirsekler de dâhildir.¹⁵¹⁵ İmam-ı Azam¹⁵¹⁶ (ö. 150/767), İmam Ebû Yûsuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805),¹⁵¹⁷ nahiv âlimleri,¹⁵¹⁸ İmam

---

¹⁵¹³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 332; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁵¹⁴ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,64.

¹⁵¹⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 332; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 18; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Kurul, *Tefsîrû'l-Muyesser*, (Medine: Mektebetü'l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2012), 108; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁵¹⁶ Ebû Hanîfe

¹⁵¹⁷ Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 18.

¹⁵¹⁸ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

Şâfiî (ö. 204/820)¹⁵¹⁹ ve İmam Mâlik (ö. 179/795)¹⁵²⁰ gibi ilim adamların çoğu bu görüştedirler.¹⁵²¹ Sahih olan görüş de budur.¹⁵²² Çünkü: إلى “...e, a kadar” harfi, kendisinden sonra geleni, kendisinden öncekinin türünden ise onun kapsamına girer.¹⁵²³ Sîbeveyhi (ö. 180/796) ve başkaları da bu şekilde açıklamıştır.¹⁵²⁴ Ayrıca إلى, bazen لإنتهاء الغاية yani nihâi noktayı ifade ettiği gibi bazen de bu anlama gelmez.¹⁵²⁵

Âlimler, إلى “İla”yı, “Birlikte; beraber” anlamında olduğunu söylerler.¹⁵²⁶ Küçük bir deve sürüsünün إلى “İla” edatını da cümlede kullanarak başka küçük deve sürüsüne katılması durumunda büyük bir deve sürüsü meydana geleceği şeklinde Araplar söylerler. Yani küçük sürünün diğer küçük sürüyle birleşmesi/beraber olması manasında kullanılır¹⁵²⁷

İbn Kesîr (ö. 774/1373) de وَأَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ “Onların mallarını sizin mallarınıza katarak yemeyin”,¹⁵²⁸ âyetini misal vererek dirseklerin, ele dâhil olduğunu söyler.¹⁵²⁹

---

¹⁵¹⁹ Bir görüşüne göre.

¹⁵²⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35,

¹⁵²¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁵²² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵²³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 332, 333; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵²⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 332, 333.

¹⁵²⁵ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 298.

¹⁵²⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 333; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329.

¹⁵²⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 333.

¹⁵²⁸ Nisa, 2.

Semerkindî (ö. 373/983) de إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar”, ifadesini yani dirseklerle beraber, anlamında olduğunu söylemiştir.¹⁵³⁰

Yukarıda da zikri geçtiği gibi, İmam Kurtubî (ö. 671/1273) “El”in sınırının parmak uçları ile kola kadar olduğunu belirtir. Bu durumda, dirsekler de “El” tanımı içerisinde yer alır. Şayet âyetteki ifadenin anlamı مَعَ الْمَرَافِقِ “Dirseklerle beraber”, şeklinde olmuş olsaydı, bir manaya gelmezdi (sınırı belirtilmemiş olurdu). Burada Allah (c.c.), إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar” diye buyurduğu için yıkanmanın sınırı dirsekler olarak tespit edilmiştir. İşte bundan da anlaşılacağı üzere dirseklerden tırnak uçlarına kadar yıkanması gerekir. Bu, gerek dil açısından ve gerek ise mana itibari ile usule uygun doğru ve yerinde bir açıklamadır.¹⁵³¹ Zeccâc (ö. 311/923) da bu görüştedir.¹⁵³²

İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148), bu konuda “Meseleyi Ebû Muhammed Abdülvehhâb (ö. 422/1031) haricinde başka hiç kimse anlamamıştır. O şöyle açıklamıştır: إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar” ifadesi, ellerin yıkanmayan kısmını belirlemek için ifade etmiştir. Yoksa ellerin yıkanan sınırı değildir. Dirsekler, bundan dolayı yıkanması gereken bölüm içerisinde”,¹⁵³³ diye konuyu tefsir etmiştir.

Cumhûrî'l-ulemâ, ellerin dirseklerle beraber yıkanmasının farz olduğu görüşündedir.¹⁵³⁴ Çünkü rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), abdestini aldığı vakit dirseklerinin üzerine su dökerdi.¹⁵³⁵

---

¹⁵²⁹ İbn Kesîr, Tefsîrû'l-Kur'ân-i'l-Azim, C. 5,100.

¹⁵³⁰ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418.

¹⁵³¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334.

¹⁵³² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334.

¹⁵³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334.

¹⁵³⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 8,499.

¹⁵³⁵ İbn Kesîr, Tefsîrû'l-Kur'ân-i'l-Azim, C. 5, 100. İbn Kesîr der ki; Bu rivâyetteki râvîlerden olan Kâsım'ın hadîsi metruk olduğu gibi, dedesi de zayıftır. En doğrusunu Allah bilir; Dârakutnî, 1, 83; Beyhaki, 1/56. Elbani de ‘hasen’ hadistir demiştir. Zehebi de ‘zayıf’ hadislerdin demiştir.

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) der ki; sözlükte 'el ve ayak' kelimeleri bizim dediğimiz yerleri de kapsadığından dolayı, Ebû Hüreyre (ö. 58/678), abdest aldığı zaman ellerini, koltuk altlarına kadar yıkadı. Ayaklarını da bacaklarına kadar yıkadı. Sonra şunu söylerdi:¹⁵³⁶ Ben dostumu (s.a.v.): "Mû'minin (kıyamette) süsü, abdestin ulaştığı yere kadardır" dediğini işittim,¹⁵³⁷ derdi.

Hiz. Osman (r.a.), bir gün abdest almak istedi. Her iki elini üç kere yıkadıktan sonra ağzını su ile çalkaladı. Sırasıyla sağ elini dirseklere kadar üç kere yıkadı, sol elini de bunun gibi yıkadı. Ardından başını mesh etti. Sağ ayağını iki aşık kemiklerine kadar üç kere yıkadı ve sonra sol ayağını bunun gibi yıkadıktan sonra dedi ki: "Rasulullah'ı bu abdestim gibi abdest alırken gördüm. Abdestini aldıktan sonra: "Kim benim abdest aldığım gibi abdest alır, kalkıp iki rekât namaz kılarsa, bu rekâtlarda nefsi ile konuşmazsa geçmiş günahları affedilir" diye buyurduğu¹⁵³⁸ bir hadis-i şerif nakletmiştir.

Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), dirseğin elden olduğunu söyleyerek şu şekilde açıklama yapmıştır:

1. Sınırlanan bir şey, hissedilir/görülür bir şekilde belirli bir şeyden ayrı olması gerekir. Mesela Allah'ın (c.c.) *لَيْلٍ إِلَى اللَّيْلِ* "Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin",¹⁵³⁹ âyetindeki gibi gündüzün, gecedan çıplak gözle ayrıldığı görülür. İşte aydınlık da karanlıktan ayrı olduğu hissedilir şekilde görülür. Bazen de senin tıpkı "Şu elbisenin (kumaşın), şu tarafından bu tarafına kadar sana sattım" demen gibi olmayabilir. Çünkü elbise (kumaşın) bir tarafı, diğer tarafından ayrılamaz. İşte bu nedenden dolayı denilebilir ki, dirsek ile bilek kısmını bir birinden ayıran açık bir çizgi (mafsal) yoktur. Bu durumda dirseklerin tamamını uzvundan ayrı bırakmaksızın yıkanması gerektiğinin vacip olduğunu belirtmek gerek.¹⁵⁴⁰

¹⁵³⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 334.

¹⁵³⁷ Müslim, 250, Ahmed, 8840.

¹⁵³⁸ et-Tâc, C. 1, sh.91-93

¹⁵³⁹ Bakara Sûresi, 187.

¹⁵⁴⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220, 221.

2. Dirseklerin yıkanmasının farz olmadığını varsaysak bile dirsek, koldaki kemiğin en ucunda bulunan kısmın ismidir. Bu bölüm, kendisine dayanılan yerdir. Zaten kemik ucundan (omuz tarafına doğru) öteye geçen kısmının yıkanmasına gerek olmadığı konusunda her hangi bir ihtilaf yoktur.¹⁵⁴¹

2. إلى “İla” Edatın Dirseklerin Yıkanmaması Gerektiğine Delaleti

Dirsekler, yıkanması gereken ellere dâhil değildir.¹⁵⁴² İmam Mâlik (ö. 179/795),¹⁵⁴³ Züfer b. el-Hüzeyl (ö. 158/775),¹⁵⁴⁴ Şa‘bî (ö. 104/722), Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923)¹⁵⁴⁵ ve Davûd ez-Zahirî (ö. 884/1480)¹⁵⁴⁶ bu görüştedir.¹⁵⁴⁷

İmam Züfer (ö. 158/775), görüşünü şu şekilde delillendirmiştir: Bu âyetteki إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar”, ifadesindeki إِلَى “İla” edatı إِلَى اللَّيْلِ “Sonra orucunuzu geceye kadar devam ettirin”,¹⁵⁴⁸ âyetindeki إِلَى “İla” ifadesi gibidir.¹⁵⁴⁹ إِلَى “İla” edatı، لِانْتِهَاءِ الْغَايَةِ yani nihâî noktayı ifade eder. Bir hüküm için gaye kılınan bir şey, o hükümün kapsamı dışında kalır.¹⁵⁵⁰ Burada mutlak anlam budur.¹⁵⁵¹ Nasıl ki gündüz tutulan oruç, gecenin başlangıcı olan akşama kadar devam eder ve akşam da biter,

¹⁵⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵⁴² Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 333; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁵⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162;

¹⁵⁴⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁵⁴⁵ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵⁴⁶ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁵⁴⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 333.

¹⁵⁴⁸ Bakara Sûresi, 187.

¹⁵⁴⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵⁵⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

¹⁵⁵¹ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

aynı şekilde abdest de kolların yıkanmasından dirseklere kadar devam eder ve orada biter. Yani nihâî noktayı ifade eden ve إلى “...e, a kadar” diye tercüme edilen harf, nihâî noktanın hükme dâhil olmadığını gösterir.¹⁵⁵² “Beraber” anlamında olması şart değildir.¹⁵⁵³

3. إلى “İla” Edatın Dirsekleri Yıkamanın Müstehap Olduğuna Delaleti

*Abdest alan kişinin, bileklerinden başlayarak dirsekleriyle beraber bütün kolunu yıkaması, müstehaptır.*¹⁵⁵⁴ Nitekim Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim’den (ö. 261/875) gelen bir hadiste; Rasûlullah’ın (s.a.v.) ‘Benim ümmetim kıyamet gününde abdestin etkisiyle abdest yerleri beyaz olarak davet edilirler. Sizden her kim beyaz yerini uzatmak isterse abdest alsın’,¹⁵⁵⁵ diye söylediği rivayet edilmiştir.

Ancak Kâdî İyâz (ö. 544/1149), bu görüşe karşı gelerek insanların, bunun aksi görüşü üzerinde icmâ ettiklerini, abdestin sınırlarının aşılmasını gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁵⁶ Zira Resulullah (s.a.v.): “Kim bundan fazlasını yaparsa, haddi aşmış ve zulmetmiş olur”¹⁵⁵⁷ diye buyurduğunu söyler.

c) إلى “İlâ” Edatın Kolların Kesik veya Olmaması Durumuna Delaleti

*Kişinin kollarının kesik olması durumunda, şayet kesilen kısım dirseklerden (bileklere doğru) aşağı olursa, dirseklerden kalan kısmının yıkanması farz olur. Çünkü Allah’ın (c.c.), فَاعْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın” emri, ellerin dirseklerle beraber yıkanmasının farz olmasını gerektirir.*¹⁵⁵⁸ Kesilmek suretiyle dirseklerin bir kısmı sakıt olunca, bu âyetin hükmüne göre, geriye kalan kısmı yıkamak farz olur. Ama dirseklerin üstünden

¹⁵⁵² Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 35; Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, C. 1, 430.

¹⁵⁵³ Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁵⁵⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân-i’l-Azim*, C. 5,100.

¹⁵⁵⁵ Buhârî, *Vudû’*, Temiz Olmadan Namaz Olmaz Babı, 136. Hadis; Müslim, *Taharet*, 35/246.

¹⁵⁵⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 334.

¹⁵⁵⁷ 173- Nesâî, *Tâhire* 105; İbn Mâce, *Taliâre* 48.

¹⁵⁵⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11,163; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 220.

kesilmişse, o kimseye bu uzvunun yıkaması farziyeti sakıt olur. Çünkü teklifin mahalli mevcut değildir.¹⁵⁵⁹ Şayet, kollar tam dirsekten kesilmiş olursa, İmam Şafî (ö. 204/820), “Kemiğin ucuna suyu dokundurmanın farz olduğunu” söylemiştir. Zira dirsekleri yıkamak farzdır. Dirsek de iki kemiğin karşı karşıya geldiği kısımdır. İki kemiğin birbirine birleştiği yere su dokundurmak farz olunca, suyu İkinci kemiğin ucuna değdirmek, (orayı yıkamak) da farz olur.¹⁵⁶⁰ Oranın da yıkanması gerektiğine delalet eden الْمَرَافِقِ إِلَى “Dirseklere kadar” buyruğudur.

d) إِلَى “İla” Edatın Ellerin Kollarla Beraber Nereden Yıkanmaya Başlanması Gerektiğine Delaleti

Avuç içinden dirseğe doğru suyun akıtılarak ellerin yıkanması sünnettir. Suyun dirseklerden avuçlara doğru dökülmesi durumda ise iki ayrı görüş vardır.

1. Bu şekilde abdest almak caiz değildir. Bu, bazı âlimlerin görüşüdür. Çünkü Allah (c.c.), وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Ve dirseklere kadar ellerinizi” ifadesindeki sınır, dirseklerin son nokta olduğu belirlenmiştir. Bundan dolayı evvela dirseklerin yıkanması, âyete muhalefet olacağından caiz olamaz.
2. Kolların dirsekten başlamak suretiyle avuçlara doğru su akıtılmasında bir mahzur yoktur. Cumhûrî’l-ulemâ bu görüştedir. Fakat bu durumda Sünnet olan yıkama terk edilmiş olur.¹⁵⁶¹

Şayet her dirsekten ele, iki kol ve iki el çıksa, Allah’ın (c.c.) وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Ve dirseklere kadar ellerinizi” umûmî emri gereği, iki elin ve iki kolunun yıkanması farz olurdu. Veya bir elde beşten fazla parmak olsaydı, o parmağın da yıkanması gerekli olurdu.¹⁵⁶²

Allah’ın (c.c.): إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar” âyeti, emredilen yeri değil de, yıkanması için belirtilen yerin sınırını bildirmiştir. Yani, Allah’ın (c.c.) “Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın” emri, dirseklerin yıkanmasını da kapsamaktadır.

¹⁵⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11,163; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 220; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 19.

¹⁵⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11,163; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 220.

¹⁵⁶¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11,163.

¹⁵⁶² A.g.e., C. 11,163.

Bu anlamda dirseklerin yıkanması farzdır ve farz olan da sadece budur. Ancak yıkama, tamamen bu sınır ile sınırlandırılmamıştır. Zira, uzuvların yıkanmasında farz olan yerlerden daha fazlasının yıkanması, müekked sünnet olduğu sabittir. Ayrıca kıyamette de abdest uzuvlarının çok daha parlak olacağı hadislerle bildirilmiştir.¹⁵⁶³

4.3.4.3. إلى “İlâ” Edatın Topukların Yıkanmasına Veya Mesh Edilmesine Delaleti

Bu bölüm iki başlıkta incelenmiştir.

a) *Topuk Tanımı*

Âlimler, topukların tanımı hakkında ihtilaf etmişlerdir.¹⁵⁶⁴ Öncelikle topukların tanımının doğru bir şekilde yapılması gerekiyor ki âyetin إلى الكعبين “Ayaklarınızı da iki topuğa kadar” ifadesi doğru anlaşılsın. Genel olarak ayakların yıkanması gerektiğini savunanlar ile ayakların mesh edilmesi gerektiğini savunanların topuk tanımı bir birinden farklıdır. Bu farklı tanımlar gerekçeleriyle beraber aşağıda açıklanmıştır.

1. Ayakların Mesh Etmenin Farzietini Savunanların Topuk Tanımı

İmamiyye Mezhebi ile ayakları mesh etmenin farz olduğunu savunanlar, karşıt görüşe sahip olanlara karşı topukları şu şekilde tanımlamışlardır:¹⁵⁶⁵

“Topuk”, ayak mafsalının altında kalan kemikten ibarettir.¹⁵⁶⁶

“Topuk”, sığır ve davarın topuğu (inciği) gibi, bacak ile ayağın mafsalı (ayrılma yeri) olacak şekilde, bacak kemiğinin alt ucuna yerleştirilmiş yuvarlak bir kemiktir. Bu, Muhammed İbn Hüseyin’inin (ö. 412/1021) ve Esmâi’nin (ö. 216/831) görüşüdür.¹⁵⁶⁷ İmâmiyye de şunu söyler: “Ka’b”, bütün hayvanların ayaklarında bulunan belli bir kemiğin adıdır. Aynı zamanda insanlar hakkında da, bunun aynı

¹⁵⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,163.

¹⁵⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 40.

¹⁵⁶⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

¹⁵⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 40; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁵⁶⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 160.

kemik olması gerekir. Yine ayak ile bacak arasındaki yere (mafsala) da, ka‘b denir. Mızrağın boğum yerlerine de, bu manada كعوب “Kuûb” denilir. Ayağın ortasında da mafsal vardır. Binâenaleyh buna da ka‘b denmesi gerekir.¹⁵⁶⁸

Araplar, ayağın iki tarafındaki bu iki çıkıntıya “Mincemeyn” derler.¹⁵⁶⁹ Bunu, Kaffal tefsirinde, bu şekilde rivâyet etmiştir.¹⁵⁷⁰ Buna göre, ayakların üst kısmına mesh vaciptir.¹⁵⁷¹

2. Ayakların Yıkanmasının Farzietini Savunanların Topuk Tanımı

الْكُعْبَيْن “Kâ‘beyn” (iki topuk), ayağın her iki tarafında bulunan çıkıntı (âşik) kemikleridir”, şeklinde tanımlanmıştır.¹⁵⁷² Cumhûrû‘l-ulemâya göre topukların tanımı budur.¹⁵⁷³

Akab (العقب), ayakların arka tarafında bulunan ökçe sinirinin altındaki kısımdır. العُرْقُوب “Urkûb/Ökçe Siniri”, bacak ile ayağın eklem mahallidir. Bir hadiste ويل للعراقيب من النار “Vay o urkubların (ayak ökçesi ile bacağın arka tarafının birleştikleri kalınca (kıkırdağımsı damar) haline ki ateşler”.¹⁵⁷⁴ Hz. Peygamber (s.a.v.): ويل للأقدام من النار “Vay o ayak topuklarının ve ayaklarının iç taraflarının haline ki ateşler”, uyarısında bulunmuştur.

¹⁵⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 166.

¹⁵⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 165; Taberî, *Câmiu‘l-Beyân an Te‘vîli Âyi‘l-Kur‘ân*, C. 3, 40.

¹⁵⁷⁰ Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 165.

¹⁵⁷¹ Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 165; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi‘l-Kitab*, C. 7, 229.

¹⁵⁷² Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 165; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi‘l-Kitab*, C. 7, 228; Kurul, *Tefsîrû‘l-Muyesser*, 108; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-‘Ulûmi‘t-Tenzîl*, C. 1, 228; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri‘l-Kitâbi‘l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri‘l-Kur‘ân-i‘l-Mecîd*, C. 2, 160; Zeccâc, *Me‘âni‘l-Kur‘ân ve İ‘râbüh*, C. 2 152; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû‘l-Vecîz*, 109.

¹⁵⁷³ Râzî, *Mefâtihu‘l-Ğayb*, C. 11, 165.

¹⁵⁷⁴ Ahmed, 10092; Muslim, 242.

Cumhûrun topuk tanımı ile ilgili birçok delili vardır. Bunlar;¹⁵⁷⁵

1. Ayakların yıkanmasındaki farziyet, topuklar ile sınırlandırılmıştır. Sınırlama ancak yıkama için söz konusu olur, mesh için değil.¹⁵⁷⁶
2. Eğer كعب “Topuk”, İmâmiyye mezhebinin tanımladığı manada olmuş olsaydı, o halde her ayakta bir topuğun olması gerekirdi. Bu durumda da و أرجلكم إلى الكعب “Ve topuklara kadar ayaklarınızı”, şeklinde gelmesi gerekirdi. Çünkü her elde yalnızca bir dirsek olduğu için, Allah (c.c.), وَأَيْدِيكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ “Dirseklere kadar ellerinizi yıkayın”, diye buyurmuştur.¹⁵⁷⁷
3. İmâmiyye’nin iddiası olan “Topuk, sığır ve davarın topuğu (inciği) gibi, bacak ile ayağın mafsalında (ayrılma yerinde) bulunan yuvarlak kemiğidir”, şeklindeki tanımını ancak cerrah doktorlar tespit edebilir. Ayrıca iç tarafta olduğu için de görünmez. Oysa ki ayağın iki tarafında bulunan iki (âşık) kemik çıkıntısı, herkes tarafında bilinen, çıplak gözle görünen bir şeydir. Bundan dolayı, herkes için mükellefiyet teşkil eden bir şeyin gizli değil, bilakis açık olması gerekir.¹⁵⁷⁸
4. “Ka‘b”, kelimesinin manası çıkıntı ve yükselme anlamına gelir. Bunun için çıkıntılı olan her şeye “Ka‘b” denilmiştir. Örneğin göğüsleri tomurcuklanmış kız çocuklarına denilmesi de bu nedendendir.¹⁵⁷⁹
5. Nebi’nin (s.a.v.) “(Ey cemaat, saf yaparken) topukları topuklara iyice yapıştırın”, diye söylediği rivâyet edilir. İşte bundaki anlam, tam da bizim söylediğimiz gibidir.¹⁵⁸⁰

---

¹⁵⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

¹⁵⁷⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 160; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 300, 302; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁵⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁵⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165, 166.

¹⁵⁷⁹ A.g.e., C. 11, 166.

¹⁵⁸⁰ A.g.e., C. 11, 166.

b) Topukların Yıkanması veya Mesh Edilmesi

Yüce Allah; إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Her iki topuğunuza kadar” diye buyurmaktadır. Ellerin dirseklere kadar yıkanması gerektiği gibi ayakların da topuklara kadar yıkanması konusunda âlimler icmâ etmişlerdir.¹⁵⁸¹ Fakat daha önce dirseklerin, abdest alma yerlerinden sayılıp sayılmayacağı hususunda ihtilaf edildiği gibi, topuklar hususunda da aynı şekilde ihtilaf edilmiştir.¹⁵⁸² Bu konuda iki görüş var.

1. إِلَى “İlâ” Edatın Topukların Yıkanmasının Farzıyetine Delaleti

وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın” anlamındadır.¹⁵⁸³

وَأَرْجُلِكُمْ Kelimesi, kurrallar tarafından iki şekilde okunmuş ve okunma şekillerine göre farklı manalar verilmiştir. Hicaz ve Irak kurrallarından bir topluluk, âyet-i kerimenin وَأَرْجُلِ kelimesinin son harfini üstün olarak okumuşlar ve bunu “Ellerinizi” kelimesine atfedildiğini söylemişlerdir. Âyet-i kerime, bu kırâate göre okunduğu takdirde manası “Ayaklarınızı da topuklarla beraber yıkayın”, mealinde olur. Görüldüğü gibi bu izaha göre abdest alan kimsenin ayaklarını mutlaka yıkaması gerekir.¹⁵⁸⁴

Zemahşerî (ö. 538/1144) şöyle der: إِلَى الْكَعْبَيْنِ “İki topuğa kadar” kaydı, ayaklarda yapılan işlemin nereye kadar olduğunu bildirmek için, ayakların mesh edileceğini

¹⁵⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁵⁸² Kurtubi, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 351; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 40, 41; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11,162.

¹⁵⁸³ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 1, 329; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 19; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Kurul, *Tefsîrû'l-Muyesser*,108; Vahidî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 160; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300, 303; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁵⁸⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38;

sananların zannını ortadan kaldırmak içindir. Çünkü şeriatta, meshin nereye kadar yapılacağı hususunda sınır belirtilmemiştir.¹⁵⁸⁵

ويل للاعقاب من النار “Vay o ayak topuklarının haline ki ateşter” hadisi, iki ayağın yıkanması değil de mesh edilmesi gerektiğini kabul eden İmamiyye’ye bir rettir. Âyet, (ayakların yıkanması gerektiği konusunda) apaçıktır çünkü وَأَرْجُلُكُمْ kelimesi esrelidir. Bu da mesh zikrinden sonra gelmesine rağmen (harekesi değişmediği için) yıkanması gereken uzuvlar arasında olur. Bu durum (abdestin) tertip açısından böyle gelmiştir.¹⁵⁸⁶

2. إلى “İla” Edatın Topukların Yıkanmaması Gerektiğine Delaleti

Dirseklerin yıkanmaya dâhil olmadığı gibi topukların da yıkanmaya dâhil değildir.¹⁵⁸⁷ Taberî (ö. 310/923) bu görüştedir. Gündüz tutulan orucun, gecenin başlangıcı olan akşama kadar devam etmesi ve akşam vaktinde de bitmesi gibidir. Abdestte de ayakların yıkanması topuklara kadar devam eder ve orada biter.¹⁵⁸⁸ Yani nihâi noktayı ifade eden ve إلى “...e, a kadar” diye tercüme edilen kelime, nihâi noktanın hükme dâhil olmadığını gösterir.¹⁵⁸⁹

Yukarıda da değindiğimiz gibi kurrallar tarafından hem üstün hem de esreli okunmuştur. Âyet-i kerimenin وَأَرْجُلُ “Ayaklar” kelimesinin son harfini esreli olarak okuyanların kırâatine göre mana: “Ayaklarınızı da topuklara kadar mesh edin”, şeklinde olur. Bu durumda topukların yıkanması söz konusu olmaz.¹⁵⁹⁰

¹⁵⁸⁵ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 228; Keşşaf, 1/474; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329.

¹⁵⁸⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-Tefasir*, C. 1, 329.

¹⁵⁸⁷ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35, 41;

¹⁵⁸⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35, 41;

¹⁵⁸⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 35, 41; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁵⁹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38;

4.3.5. Abdest Âyetinin Anlaşılmasında ب “Be” Edatın Yeri

ب “Be” edatını temel iki başlık halinde ele alacağız. Bunlar;

- a. ب “Be” Edatın Başın Mesh Edilmesine Delaleti
- b. ب “Be” Edatın Ayakların Yıkanmasına Veya Mesh Edilmesine Delaleti

4.3.5.1. ب “Be” Edatın Başın Mesh Edilmesine Delaleti

Bu bölümde, ب “Be” edatının âyette baş ile ilgili ne anlamlara geldiği ve başın mesh edilmesi gereken miktarın ne kadar olması gerektiği ile ilgili meseleler, başlıklar halinde işlenmiştir.

وَامْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ “Başlarınızı mesh edin” ifadesinde geçen “Baş”ın hangi kısmı olduğu hakkında ihtilaf edilmiştir. Yüz de başın bir kısmıdır. Yüzün, âyette geçen بِرُؤُوسِكُمْ “Başlarınızı” kelimesindeki kastın “Yüzlerinizi yıkayın” emri ile dışında kalan kısmın olduğu anlaşılmaktadır. Burada yüzün sınırının bilinmesi gerekir. Zira âyetin sarîh emriyle yüzün sınırına dâhil olan alanların yıkanması, bunun dışında kalan kısımların da ب “Be” edatın delaletiyle mesh edilmesi gerekir. Bu nedenle ب “Be” edatın delalet ettiği anlamlardan önce yüzün tanımı ve ilgili hükümlere değinilmesi, mesh edilmesi gereken kısımların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

a) Yüzün Tanımı ve Yıkanması

فَاعْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayın” ifadesinde Allah (c.c.), yıkanması gereken dört uzuvdan birinin de yüz olduğunu bildirmiştir. Yüzün yıkanması farzdır.¹⁵⁹¹

Sözlükte vech (yüz); muvacehe kelimesinden gelmektedir.¹⁵⁹² Vech, eni ve boyu olan, içinde başka âzâların da olduğu bir organdır.¹⁵⁹³

¹⁵⁹¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 15; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁵⁹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 160.

¹⁵⁹³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219.

1. Yüzün uzunlamasına sınırı, alnın üst tarafından başlayıp çenenin sonuna kadar olan, eni ise iki kulak arasında olan yerdir.¹⁵⁹⁴ Göz içi,¹⁵⁹⁵ ağız içi, burun içi ve kulak yüzden değildir. Bu nedenle bunların yıkanması vacip değildir.¹⁵⁹⁶ Kaş, kirpik, bıyık, sakal yüzden olduğu için buralara suyun ulaştırılması gerekir.¹⁵⁹⁷ Seyrek sakallı olan kişinin tenine suyun ulaştırılması kaçınılmaz olur.¹⁵⁹⁸ Sık sakallı olan kişinin sakalına suyu ulaştırması yeterlidir.¹⁵⁹⁹ Tıpkı saçın mesh edilmesi gibi.¹⁶⁰⁰ Gözlerin içine suyun ulaştırılması sünnet değildir.¹⁶⁰¹ Ebû Hanîfe (ö. 150/767), İmam Muhammed (ö. 189/805)¹⁶⁰² ve Taberî'ye (ö. 310/923)¹⁶⁰³ göre en sahih görüş budur.¹⁶⁰⁴
2. Ağız içi, burun içi, dışarıdan görüldüğü kadarıyla kulaklar, varsa sakal ve bıyığın görünen ve görünmeyen dipleri “Yüz” olarak tanımlanmıştır.¹⁶⁰⁵

---

¹⁵⁹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 15; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 160; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 32; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁵⁹⁵ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 16; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 32,

¹⁵⁹⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 32,

¹⁵⁹⁷ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219.

¹⁵⁹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 32,

¹⁵⁹⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 17.

¹⁶⁰⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327.

¹⁶⁰¹ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 16.

¹⁶⁰² A.g.e., C. 1, 17.

¹⁶⁰³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 33,

¹⁶⁰⁴ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 17.

¹⁶⁰⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 33,

Buna göre sakalın hilallenmesi (kıl diplerine kadar suyu ulaştırması) hakkında ihtilaf edilmiştir.¹⁶⁰⁶ Fıkıh ve tefsir kitaplarında genelde sakalın hilallenmesi konusu, gusül ile abdest ayırımı yapılmadan işlenmiştir.

Âlimler, bu konuda iki görüş beyan etmişlerdir.¹⁶⁰⁷ Bunlar;

1. Sakalın hilallenmesi gerekir.¹⁶⁰⁸ İmam Şâfiî (ö. 204/820) bir görüşünde,¹⁶⁰⁹ ve İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) bunu tercih etmiştir.¹⁶¹⁰ İbn Abdülhakem'e (ö. 214/829) göre hem abdestte hem de gusülde sakalın hilallenmesi vaciptir. Ebû Ömer'in (ö. 320/932) naklettiği çeşitli rivâyetlere göre Hz. Peygamber (s.a.v.),¹⁶¹¹ abdest aldığında sakalını hilallerdi. Yine Ebu Ömer, başka bir sözünde de şunları söylemiştir: Sakalın tamamını yıkanmasını vâcip kabul eden biri, yüz gibi (yüze bedel) olduğunu kabul etmiş olur. Çünkü vech (yüz) kelimesi, muvaceheden gelir. Allah, sakallı biri ile sakalsız biri arasında fark koymaksızın yüzün yıkanmasını emretmiştir. Bu durumda âyetin zahirine bakıldığında sakalın hilallenmesinin vâcip olduğu anlaşılır. Bu konuda Said b. Cübeyr (ö. 94/713): “Kişinin sakalı bitmeden önce o yeri yıkar da sakalı çıktıktan sonra neden yıkamasın? Tüysüz kişi çenesini yıkarken, sakallı biri neden yakamasın? şeklinde sakalın hilallenmesi gerektiğini söylemiştir. Tirmîzî, Osman b. Aftan'ın (r.a.) rivâyet ettiği bir hadise göre Resullullah (s.a.v.) sakalını hilallendirirdi.¹⁶¹² İşte Hz. Peygamber (s.a.v.), fiiliyatta bunun nasıl yapılması gerektiğini göstermiştir. Hatta nakledilen bir rivâyette kasıtlı

---

¹⁶⁰⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327 ve C. 6, 337, 346.

¹⁶⁰⁷ A.g.e., C. 3, 327 ve C. 6, 337, 346.

¹⁶⁰⁸ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327-331; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 34,

¹⁶⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161.

¹⁶¹⁰ Tirmîzî bu hadis için, “hasen, sahih” bir hadistir demiştir. Tirmîzî, Tahâre 31; İbn Mâce, 430.

¹⁶¹¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327-331.

¹⁶¹² Tirmîzî bu hadis için, “hasen, sahih” bir hadistir demiştir. Tirmîzî, Tahâre 31; İbn Mâce, 430.

olarak sakalını hilallemeyen kimsenin abdestini iade etmesi gerektiği belirtilmiştir. İmam Kurtubî (ö. 671/1273), Nebî'nin (s.a.v.), “Her kılın altında cünüplük vardır”, diye bir rivayet nakledildiğini söyler.¹⁶¹³

2. Sakalın hilallenmesi gerekmez.¹⁶¹⁴ Çeneden sarkan kılların da yıkanması vacib değildir.¹⁶¹⁵ Bununla ilgili İmam Mâlik'e (ö. 179/795): İlim erbabından hiç bir âlimin “Sakal yüzdendir ve üzerinden su geçilmesi gerekir”, şeklinde söyleyen birisini duydun mu? diye sorulduğunda; Evet, (böyle söyleyeni duydum). (Lâkin) abdest alırken sakalın hilallenmesi, yapılması gereken bir emir değildir. Bunu yapan da ayıplanır” diye cevap verdiği nakledilir. Başka bir sözünde de İmam Mâlik (ö. 179/795), abdest alan kişinin, içine suyu sokmadan sakalının dış tarafını hareket ettirmek suretiyle abdestini alır. Tıpkı ayak parmaklarında olduğu gibi demiştir. İbn Huveyzimendâd da fukahânın abdest alırken sakalın hilallenmesinin vacip olmadığı üzerinde ittifak ettiklerini söylemiştir. Tahâvî (ö. 321/933) der ki: Teyemmümde vâcip olan, tüysüz yüzün mesh edilmesidir. Ancak tüyün bitiminden sonra bu, onların (fukahânın) hepsine göre sakıt olur. Abdestte de durum böyledir.¹⁶¹⁶

Yüzün sınırları içinde olup olmadığı tartışılan başka bir mevzu da mazmaza ve istinşaktır (ağza ve burna su vermek). Bu konu da genelde gusül ile abdest ayrımı yapılmadan kitaplarda işlenmiştir.

Mazmaza ve istinşak konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.¹⁶¹⁷

1. Mazmaza ve istinşak vaciptir (farzdır).¹⁶¹⁸ İshak (ö. 151/768), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855),¹⁶¹⁹ Ebî Leylâ (ö. 83/702), Hammâd b. Ebî Süleymân (ö.

---

¹⁶¹³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327-331 ve C. 6, 337, 346.

¹⁶¹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327-331 ve C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 34,

¹⁶¹⁵ Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 17.

¹⁶¹⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 327-331 ve C. 6, 337, 346.

¹⁶¹⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 234.

120/738) ve Davûd ez-Zahirî'nin (ö. 884/1480) bazı arkadaşları bu görüştedir. Gelen bir rivâyete göre Zührî (ö. 124/742) ve Atâ (ö. 103/721) da benzer görüştedirler. Bu görüşe göre mazmaza ve istinşak yüzün kapsamındadır. Mazmaza ve istinşakın hükmü, yüzün dış bölümlerini oluşturan yanak ve alnın hükümleri gibidir. Bu durumda terk edilmesi halinde namazın iade edilmesini gerektirir. Yani bu durumda mazmaza ve istinşakı yapmayan bir kimsenin namaz kılması, tıpkı abdest veya gusûl aldığı halde yıkaması gereken bir âzâsını yıkamadan abdest aldığını sanan kimse gibidir. Bu kişinin namazını iade etmesi gerekir.¹⁶²⁰

Ebû Hanîfe'ye (ö. 150/767)¹⁶²¹ göre gusûlde değil de abdestte terk eden kimsenin iade etmesine gerek yoktur. Mazmaza ve istinşakı farz kabul edenler, Allah'ın (c.c.); فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayın” emrini delil olarak gösterirler. Buna müteâllik olarak, bunlardan birinin yıkanması vacip olması durumunda diğerlerinin de yıkanmasını vacip kılar.¹⁶²² Ebû Hanîfe (ö. 150/767), hem âyetten, hem de hadisten delil göstermiştir. Âyetten delili, Allah'ın (c.c.) فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin (gusledin)” emridir. Bu emir, cünüplünün guslederek temizlenmesi gerektiğine dairdir. Bu da hiçbir yerini bırakmadan tepeden tırnağa yıkanmaktır. Temizlenemeyen iç organlar için bu nass, delil teşkil etmez. Fakat ağız ve burun kolaylıkla temizlenebilir. Neticede yıkanması gereken kısmın içinde yer almalıdır. Sünnette delili ise; Nebî'den (s.a.v.) “Kıllarınızı iyice ıslatın ve cildinizi iyice temizleyiniz. Zira her kılın dibinde cünüplük vardır” diye rivâyet edilen hadistir. Hadisteki “Cildinizi iyice

---

¹⁶¹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 219; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161. 169; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 49; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'an*, C. 1, 459.

¹⁶¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161.

¹⁶²⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 337, 346.

¹⁶²¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 161; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 337, 346.

¹⁶²² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 337, 346.

temizleyiniz”, sözünün kapsamına ağız içindeki deri de girer.¹⁶²³ Resulullah’ın (s.a.v.) uygulaması ve talimatı budur.¹⁶²⁴

2. Mazmaza ve istinşak hem abdestte hem de gusülde farz değildir.¹⁶²⁵ İmam Mâlik (ö. 179/795),¹⁶²⁶ şöyle der: Çünkü bunlar, vücudun iç tarafındadırlar. Bedenin içi gibi, yıkanmaları gerekmez.¹⁶²⁷ İmam Şâfiî (ö. 204/820),¹⁶²⁸ İshak (ö. 151/768)¹⁶²⁹, Muhammed b. Cerir et-Taberî (ö. 310/923), el-Leys b. Sa’d (ö. 175/791), Evzâî (ö. 157/774) ve tâbiinde bir grup bu görüştedir. Farz olmadığı görüşünde olanların bir delili de Allah’ın (c.c.) âyette zikretmemiş olmasıdır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.) de bunları farz kılmadığı gibi bütün âlimler de bu konu hakkında ittifak (icmâ) etmemişlerdir.¹⁶³⁰ Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) de mazmaza ve istinşakın yüzün iç tarafında olduğu için yüzden sayılmayacağını söylemiştir.¹⁶³¹
3. Mazmaza sünnettir, istinşak da farzdır. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)¹⁶³² ve Davûd ez-Zahirî’nin (ö. 884/1480) bazı arkadaşları, bu görüştedir. Hükmi olarak mazmaza ve istinşakın muhtelif olduğunu söyleyenler, Resulullah’ın (s.a.v.) abdest alırken mazmaza yaptığı ancak emretmediği, buna karşın

---

¹⁶²³ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 169.

¹⁶²⁴ Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, C. 1, 459.

¹⁶²⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 219; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 161.

¹⁶²⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 337, 346.

¹⁶²⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 219.

¹⁶²⁸ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 219; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 161.

¹⁶²⁹ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 219.

¹⁶³⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 337, 346.

¹⁶³¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 161.

¹⁶³² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 337, 346; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 219.

istinşak yaptığı ve yapılmasını da emrettiğini delil olarak gösterirler. Zira onun emrettiği bir husus ebediyen vücûbiyyet kazanmış olur.¹⁶³³

4. Mazmaza ve istinşak menduptur.¹⁶³⁴

Yukarıda zikredilen görüşlere bakıldığında mazmaza ve istinşak konusunda Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) (Hanefî mezhebinin) görüşünün tenakuz içinde olduğu görülür. Zira abdest ve güslü birbirinden ayırt ederek ikisi hakkında birbirine zıt olan görüşleri savunmuştur. Yüzün bedenden olup olmaması gibi bir tartışma söz konusu değildir. Zira yüz, bedendendir ve beden ile temizlenmesi farz olan bir âzâdır. Buna göre gusülde yıkanması gereken ve hatta ileride de değineceğimiz gibi Hanefilere göre guslün farzının üç olduğu, bunlardan ilk iki farzın ağza ve burna su vermek olduğu görüşünü savunmuşlardır. Abdestte ise ağız ve burun içinin yüzden olmadığı ve dolayısıyla abdestin farzları arasında olmadığını söylemişlerdir. Ebû Hanîfe, Allah'ın (c.c.) فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin (gusledin)” emrine binaen ağzın içini ve burnun içini, beden dış bölümünden olduğunu, iç bölümlerin ise yıkanması imkansız olan kısımlar olduğunu izah etmesine rağmen yine Allah'ın (c.c.) فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayınız” emrine binaen ağız ve burun içinin yüzden olmadığını söylemiştir. Oysaki فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayınız” emri, bizatihi beden bir kısmı olan yüzü direkt belirtmişken (şayet ağız ve burnun içi yüzden ise muhakkak yıkanmasının farz olduğu bu emirle beyan edilmiş), فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin (gusledin)” emri ise genel bir emir olarak gelmiştir. Yani abdestte farz olmayan (yüzden olmayan) bir şeyin, gusülde de (bedende de) farz olmaması gerekir.

Bütün bu hükümlere bakıldığında yıkanması gereken yüzün uzunlamasına sınırı; alnın üst tarafından başlayıp çenenin sonuna kadar olan, eni ise iki kulak arasında olan yerdir. Bu kısım içinde yer alan göz içi, ağız içi, burun içi, kulak, kaş, kirpik, bıyık ve sakal yüzün kısımlarındandır. Yüzün tanımı içerisinde yer aldıkları için yıkanması gereken yerlerdir. Buna göre başın geri kalan diğer kısımları mesh edilmesi gereken yerlerdir.

---

¹⁶³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337, 346.

¹⁶³⁴ A.g.e., C. 6, 337, 346.

b) *Başın Meshi ve Miktarı*

Başın meshi ve miktarı hakkında ihtilaf edilmiştir.

1. ب “Be” Edatın Başta Mesh Edilmesi Gereken Miktara Delaleti

Allah (c.c.), *وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ* “Başlarınızı mesh edin”, diye emretmiştir.¹⁶³⁵ Ancak “Mesh” hakkında¹⁶³⁶ başın ne kadarının ve ne şekilde mesh edilmesi hususunda¹⁶³⁷ âlimler ihtilaf etmişlerdir.¹⁶³⁸ Muhtelif görüşlerin beyan edilmesinin sebebi, âyette geçen ب “Be” harf-i cerridir. Bunun için *وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ* “Başlarınızı mesh edin”, ifadesindeki ب “Be” edatı, ilsâk (tamamı) için mi, teb‘îz (kısmilik)¹⁶³⁹ için mi yoksa harf-i zâid mi olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir.¹⁶⁴⁰ Kur’ân-ı Kerîm’de başın ne kadarının mesh edilmesi gerektiği hususunda bir sınırlama yoktur.¹⁶⁴¹ Bu konunun açıklığa kavuşturulması için Sünnet’e¹⁶⁴² ve dilbilgisi kitaplarına müracaat edilmesi gerekmektedir.

Bu konuda genelde üç,¹⁶⁴³ İmam Kurtubî’ye (ö. 671/1273) göre ise toplamda on bir farklı görüş vardır. “Bu görüşlerin üçü, Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767), ikisi İmam

---

¹⁶³⁵ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 36; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,100; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 36.

¹⁶³⁷ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁶³⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 36; İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,100; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶³⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,100.

¹⁶⁴⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁴¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁶⁴² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,101.

¹⁶⁴³ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 221.

Şâfiî'nin (ö. 204/820) ve altısı da Mâlikilerindir.¹⁶⁴⁴ Genel başlıklar halinde bu görüşlere değinecek olursak;

a) ب “Be” Edatın Başın Tamamının Mesh Edilmesinin Vacibliğine Delaleti

Âyetteki ب “Be” edatı, ilsâk içindir.¹⁶⁴⁵ Bu nedenle kimi âlim, başın tamamının mesh edilmesinin vacib olduğunu söyler.¹⁶⁴⁶ Sahih olan da budur.¹⁶⁴⁷ Tıpkı yüzün tamamının yıkanması gibi.¹⁶⁴⁸ Yani başın tamamı, su ile mesh edilmemesi durumunda alınan abdest ile namaz caiz olmaz.¹⁶⁴⁹

İmam Kurtubî (ö. 671/1273), başın tamamının mesh edilmesinin vacip olduğu görüşündedir. Ona göre “Be” edatı zâiddir. Teb‘îzlik (kısmilik) anlamında değildir. Anlamı ise; “Başlarınızı mesh ediniz” şeklindedir. Ayrıca bu edatın burada geçmesi, فَاَمْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ “Yüzlerinizi mesh edin”, şeklinde teyemmüm için geçen emir gibidir. Şayet, “Be” edatın anlamı kısmilik olmuş olsaydı, aynı şekilde başın mesh edilmesinde de aynı anlamda olması gerekirdi. Burada ise kısmilik ifade eden bir anlamın olmadığı muhakkaktır.¹⁶⁵⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) başının üst tarafını mesh ettiği ile ilgili hadis için âlimlerimiz şunları söylemişlerdir: Nebi'nin (s.a.v.) bunu yapması bir mazaretinden dolayı olmuş olabilir. Haseten yolculukta bu uygulaması rivâyet edilmiştir. Bilindiği gibi seferin birtakım mazaretleri olur. Zorluğu ve tehlikeli durumlardan dolayı farzlar hafzedilmiş, ameller kısaltılmıştır. Başka bir cihette ise Nebi (s.a.v.), başının üst

¹⁶⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 5,100; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 220; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430. İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶⁴⁶ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁶⁴⁷ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶⁴⁸ A.g.e., C. 1, 228.

¹⁶⁴⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37.

¹⁶⁵⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

kısmına mesh ettiği zaman sarığının üstüne de mesh ettiği, Müslim'den gelen bir rivâyette geçmektedir.¹⁶⁵¹

İmam Mâlik (ö. 179/795)¹⁶⁵² ve Ahmed b. Hanbel'e (ö. 241/855) göre bu âyetle başın tümünün mesh edilmesi emredilmektedir.¹⁶⁵³ Yani onlara göre başın tamamının mesh edilmesi vaciptir.¹⁶⁵⁴

*İmam Mâlik'e (ö. 179/795) abdest alırken başının bir bölümünü mesh etmeyi terk eden kimse hakkında soru sorulunca o, şu cevabı vermiştir: Ne dersin, eğer yüzünün bir bölümünü yıkamayı terk etmiş olsaydı, bu o kimse için yeterli olur muydu? İşte, bizim zikretmiş olduğumuz bu husus ile kulakların baştan sayıldıkları ve onların da başın hükmünü aldıkları açıkça ortaya çıkmaktadır.*¹⁶⁵⁵

Zührî'nin (ö. 124/742) "Kulaklar yüzdendir ve yüzle beraber yıkanır", görüşüne muhalif olan Şa'bî'ye (ö. 104/722) göre kulakların karşıdan görünen bölümleri yüzden, arka alan ise baştandır. el-Hasen (ö. 110/728) ve İshâk'ın (ö. 151/768) görüşleri de böyledir. Dolayısıyla mesh edilmesi gerekir.¹⁶⁵⁶

Bir rivâyete göre, bir adam, Rasûlullah'ın ashâbından Abdullah İbn Zeyd'e: "Bana Rasûlullah'ın (s.a.v.) nasıl abdest aldığını gösterebilir misin?" diye sormuş. Abdullah İbn Zeyd de "Evet", diyerek bir ibrik istemiş. Eline suyu boşaltmış ve iki kere elini yıkamış. Sonra üçer kez mazmaza ve istinşâk yapmış. Sonra üç kez yüzünü yıkamış. Sonra iki kez ellerini dirsekleriyle beraber yıkamış. Sonra iki eliyle başının önünden

---

¹⁶⁵¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 342, 343.

¹⁶⁵² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 163; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 429; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'i'l-Azim*, C. 5, 101; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 173.

¹⁶⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 163; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 222; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 299; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'i'l-Azim*, C. 5, 101; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 173.

¹⁶⁵⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 342; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 221.

¹⁶⁵⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 343.

¹⁶⁵⁶ A.g.e., C. 3, 343.

başlayarak arkaya kadar mesh etmiş. Başının arkasından da tekrar başladığı yere kadar mesh etmiş. Sonra da iki ayağını yıkayarak abdestini tamamlamış. Abdestin bu şekilde alındığına dair birkaç rivayet vardır. Bu hadîsler, başın tamamının mesh edilmesinin vâcib olduğunu söyleyenlerin delilleridir.¹⁶⁵⁷

b) ﷻ “Be” Edatın Başın Bir Kısmının Mesh Edilmesine Delaleti

Sadece başın bir kısmını su ile mesh etmek vaciptir.¹⁶⁵⁸ Bunun ne kadar olması gerektiği ile ilgili sınır yoktur.¹⁶⁵⁹ Hatta saçtan birazı bile mesh edilirse olur.¹⁶⁶⁰ Hem de başından dilediği bir yerden mesh edebilir.¹⁶⁶¹ İmam Şâfiî (ö. 204/820)¹⁶⁶² ve Süfyan-ı Sevri (ö. 161/778),¹⁶⁶³ bir parmak kadar meshin yeterli olacağını söylerler.¹⁶⁶⁴ İbrahim en-Nehâî (ö. 96/714) de: “Başın hangi tarafını su ile mesh

¹⁶⁵⁷ Ahmed, 1/10, 113, 122; Ebu Davut, 111-113; Tirmizî, 49; Nesâî, 1/67 – 69; İbn Mace, 404; Darimi, 707; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 101.

¹⁶⁵⁸ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9, 65; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 163; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kıtab*, C. 7, 222; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶⁵⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 101, 102; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37.

¹⁶⁶⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 101, 102;

¹⁶⁶¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶⁶² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁶⁶³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁶⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

edecek olursan o, senin için yeterlidir” demiştir.¹⁶⁶⁵ Çoğu âlim bu görüşü benimsemiştir.¹⁶⁶⁶

İmam Şafî'nin (ö. 204/820) açıklaması ise şöyledir: “Başlarınıza mesh edin” emrinin başın bir kısmını veya başın tamamının mesh edilmesi gerektiği ile ilgili ihtimalli bir durum vardır.¹⁶⁶⁷ Başa mesh etme konusundaki farziyet miktarı, “Başına mesh etti” denilebilecek kadar asgari olması yeterlidir.¹⁶⁶⁸ Mesela bir kişinin “Mendille silindim” demesi, mendilin tamamıyla silindiği zaman ancak doğru olur. Şayet “Ellerimi mendille sildim” şeklinde söylenir ise bu da mendilin bir kısmıyla silindiğinin kâfi olduğunu gösterir. Bu örnekte de sabit olunduğu gibi Allah'ın (c.c.), “Ve başlarınıza mesh edin” buyruğunun yerine getirilmesi, başın bir kısmına mesh etmenin kâfi olduğunu gösterir. Ayrıca ne kadar mesh edilmesi gerektiği de âyette belirtilmemiştir. Bu nedenle miktarı belirtilmeyen bir durumda meshin sınırı çizilemez. Meshin miktarını ancak başka bir nas belirleyebilir. Sınırın muayyen yapılması, âyetin mücmel olduğu manasına gider ki bu da aslolana hilaf olmuş olur. Bu nedenle başın bir kısmına mesh edilmesinin yeterli olduğunu söylediğimiz takdirde âyet, mübeyyen ve müfid olur.¹⁶⁶⁹ İşte âyeti, mübeyyen olan bir anlama hamletmek, âyeti mücmel hale getirecek manaya hamletmekten daha evlâdır. İşte bu, en güzel istinbattır.¹⁶⁷⁰

Bütün bunlarla beraber Sünnet de başın bir kısmını mesh etmenin yeterli olduğuna delalet etmiştir.¹⁶⁷¹ Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.), başının üst tarafını mesh ettiğine dair gelen rivayetlerde anlaşılmaktadır.¹⁶⁷²

---

¹⁶⁶⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁶⁶ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁶⁶⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 101, 102; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 222; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁶⁶⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 222.

¹⁶⁷⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164.

¹⁶⁷¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342, 343; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

Âlimler, başın tamamının mesh edilmesinin güzel bir amel olduğunu ve böylece yapması gerekeni de icra etmiş olduğuna icmâ etmişlerdir.¹⁶⁷³ Bunun için genele göre başın tamamının mesh edilmesinin sünnet olduğu beyan edilmiştir.¹⁶⁷⁴

Taberî (ö. 310/923), bu konuda: “Abdest alan kimsenin, başından dilediği yeri mesh edebilir. Bunun bir sınırı yoktur. Bu, görüşler arasında tercihe şayan olanıdır”. Zira âyet, namaz kılmak için abdest alan kimseye genel bir şekilde başını mesh etmesini emretmiş, bunun için belli bir sınır tayin etmemiştir ki abdest alan kişi, söylenen sınıra bağlı kalarak ne o sınırı aşsın ne de ondan azını yapmasın diyedir. Bu itibarla abdest alan kimse başının ne kadarını mesh edecek olursa, mesh etme emrini yerine getirmiş olur.

Allah Teâlâ'nın kitabında genel olarak zikredilen hükümler belli şartlarla kayıtlanıp şartlanmadıkça umumi mana ifade etme durumlarını korurlar. Bu âyet de bu kabildendir.¹⁶⁷⁵

c) ﷻ “Be” Edatın Başın Dörtte Birinin Mesh edilmesine Delaleti

Vacib olan meshin mikdarı başın $\frac{1}{4}$ (dörtte biri) kadardır.¹⁶⁷⁶ Ebû Hanîfe (ö. 150/767),¹⁶⁷⁷ Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'e (ö. 189/805) göre, âyette başının¹⁶⁷⁸ dörtte birini¹⁶⁷⁹ yani en az üç parmak miktarını mesh etmesi

---

¹⁶⁷² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343.

¹⁶⁷³ A.g.e., C. 3, 342, 343.

¹⁶⁷⁴ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173.

¹⁶⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37.

¹⁶⁷⁶ İzzet Derveze, *Tefsîrû'l-Hadîs*, C. 9,65; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 163; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 222; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 21; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁶⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 222; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 298.

¹⁶⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37,

¹⁶⁷⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 5,101, 102.

emredilmiştir.¹⁶⁸⁰ Vacib olan budur.¹⁶⁸¹ Üç parmakdan az başının mesh edilmesi caiz değildir. Bu üç imamın da görüşüdür.¹⁶⁸²

“Nasiye” hadisinden dolayı Hanefi imamları, “Elinizi ölçü tutarak elinizle başınıza mesh ediniz” manası anlaşıldığını göstermişler. Meshin farzı, “Cüz’î bir harekette tam bir el mikdarı; yani nasiye miktarı; diğer deyişle de dörtte biri” olduğunu söylemişlerdir. Başın tamamının mesh edilmesi ise sünnettir.¹⁶⁸³

2. ب “Be” Edatın Harf-i Zâid Olması

“Be” edatı, harf-i zâiddir (fazla olan, ayrı bir mana katmayan edattır). Manası da “Başlarınızı mesh edin” şeklinde, teb‘îz (kısmilik bildirmek) için olmadığı kimi âlimlerce söylenmiştir.¹⁶⁸⁴

3. ب “Be” Edatın Güzel Bir Manaya Delaleti

Güzel bir mana ifade etmek için ب “Be” harfi gelmiştir.¹⁶⁸⁵ Şöyle ki; sözlükte yıkama, beraberinde yıkanılan bir şeyin olmasını gerektirir. Mesh ise, sözlükte beraberinde mesh olunan bir şeyin olmasını gerektirmez. Bu açıklamaya göre, şayet herhangi bir şeyle de ıslatmaksızın başa mesh edilmesi yeterli olurdu. İşte bu edatın gelmiş olması, onunla mesh edilecek şeyi ifade etmesindedir. Yani “Ve su ile başlarınıza mesh edin” buyurulmuş gibi anlama gelir. Bu fasih bir söylemdir. Bunun gibi Sîbeveyhi’den (ö. 180/796) gelen beyit örnekleri vardır.¹⁶⁸⁶

---

¹⁶⁸⁰ Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 37; İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 300.

¹⁶⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5, 101, 102.

¹⁶⁸² Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 37; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5, 101.

¹⁶⁸³ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 173.

¹⁶⁸⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342.

¹⁶⁸⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 221.

¹⁶⁸⁶ Bkz.: İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342.

4. ب “Be” Harfin Fiilde Ortaklık ve Nispetinde Eşitlik Anlamına Delaleti

Âyetin buyruğu, fiilde ortaklık ve nispetinde eşitlik olmak üzere ب “Be” edatıyla kullanılmıştır. Allah’ın (c.c.): *وَأْمَسُّوْا بِرُؤُوسِكُمْ* “Başlarınıza mesh edin” buyruğunda geçen mesh, müşterek bir lafızdır. “Baş”, insanlarca malun olan bir organdır. Yüz de başın bir kısmını oluşturur. Âyette yüzün yıkanması belirtildiğine göre geriye kalan kısımlar ise mesh içindir. Şayet yüzün yıkanacağı söz konusu olmamış olsaydı, başın tamamının mesh edilmesi gerekecekti. Zira başın üzerinde bulunan saçlı bölüm ile beraber gözün, burnun ve ağzın bulunduğu kısım da (başın tamamına dâhil olduğu için) mesh edilmesi gerekecekti.¹⁶⁸⁷

Yukarıda da değinildiği gibi dikkate şayandır ki, *وَأْمَسُّوْا رُؤُوسَكُمْ* “Başlarınızı mesh ediniz” değil de *بِرُؤُوسِكُمْ* “Be” harfiyle buyurulmuştur. Bu ise “Başınızla mesh ediniz” demek gibidir. Nasıl ki “Mendile sildim” demekle “mendil ile sildim” demek arasında fark vardır. Burada meshin başa yapılacağı ve başın mesh aleti olamayacağı açık olduğu halde, ب “Be”nin getirilmesi bir alet manasına işaretir.¹⁶⁸⁸

5. Başın Mesh Edilmesi Yerine Yıkanması

Başın mesh edilmesi gerekirken yıkanması konusunda ihtilaf edilmiştir.¹⁶⁸⁹

1. Abdest alan bir kimsenin, başını mesh yerine yıkaması caiz değildir.¹⁶⁹⁰ Bu, Zahiri mezhebinin görüşüdür.¹⁶⁹¹
2. *Abdest alan bir kimsenin, başını mesh edecek yerde yıkaması caizdir. İbnü'l-Arabi bu konuda: Bu şekilde yapılmasında yeterli olacağı konusunda görüş ayrılığı yoktur. Mesh edilmesi yerine yıkanması mahal dışındı olan bir şey olmadığı için fazlalık sayılamaz. Bu tıpkı önce başını mesh eden ve sonrasında saçını kesen kimsenin durumu gibidir. Bu kimsenin tekrar mesh*

¹⁶⁸⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342, 343.

¹⁶⁸⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173.

¹⁶⁸⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 339; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223.

¹⁶⁹⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 339; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 22.

¹⁶⁹¹ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223.

*etme mükellefiyeti yoktur.*¹⁶⁹² Hem zaten bu görüşe karşı çıkan Davûd ez-Zahiri'den (ö. 884/1480) başka kimse yoktur.¹⁶⁹³ Yoksa bu şekilde başını yıkayan bir kimse, emir olunduğu şeyi fazlasıyla yapmış olur.¹⁶⁹⁴

Yukarıda da değinildiği gibi “Be” edatın, âyete kattı anlamlardan biri de meshin su ile yapılmasına delalet ettiğiidir. Bu anlamda yıkamada da mesh edilerek yapılır. O vakit bir beis olmamalı.

4.3.5.2.ب “Be” Edatın Ayakların Yıkınmasına veya Mesh Edilmesine Delaleti

Araplara göre “Ayak”ın sınırı parmaklardan baldırın dibine kadar olan kısımdır.¹⁶⁹⁵

Âlimler, ayakların mesh edilmesi veya yıkınması gerektiği hususunda muhtelif görüşler dile getirmişlerdir.¹⁶⁹⁶

Bu konudaki görüşler şunlardır;

1. Ayakların mesh edilmesinin farziyeti,
2. Ayakların yıkınmasının farziyeti,
3. Ayakların hem yıkınmasının hem de mesh edilmesinin farziyeti,
4. Ayakların yıkınması veya mesh edilmesi arasında muhayyerliği.

Aşağıda bütün bu görüşlere ayrı ayrı detaylı bir şekilde değinilmiştir.

Kırâat âlimleri, bu âyetin okuyuşunda ihtilaf etmişlerdir.¹⁶⁹⁷ Sahâbe ve tâbiîn de bu kırâatteki farklılıklardan dolayı ihtilaf etmişlerdir.¹⁶⁹⁸ Konunun tam olarak anlaşılması için kırâat imamlarına ve râvilerine değinmek gerekir.

---

¹⁶⁹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 339; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223, 224.

¹⁶⁹³ Rûm, 7.

¹⁶⁹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 339.

¹⁶⁹⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 334; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve I'râbüh*, C. 2 152.

¹⁶⁹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164.

¹⁶⁹⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁶⁹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

Kırâat imamları, ondur. Her imamın ikişer tane de râvisi (rivâyet edeni) vardır. Râvileriyle beraber isimleri şunlardır:¹⁶⁹⁹

1. Nâfi‘ (ö. 169/785)

Râvisi: Kâlun, Verş.

2. İbn Kesîr (ö. 120/738)

Râvisi: Bezzi, Kundül.

3. Ebû Amr (ö. 154/771)

Râvisi: Durî, Susî.

4. İbn Âmir (ö. 118/736)

Râvisi: Hişam, İbnü Zekvan.

5. Âsım (ö. 127/745)

Râvisi: Ebû Bekîr Şu‘be, Hafs.

6. Hamza (ö. 156/773)

Râvisi: Halef, Hallad.

7. Kisâî (ö. 189/805)

Râvisi: Ebul Haris, Durî.

8. Ebû Ca‘fer (ö. 130/747-48)

Râvisi: İsa b. Verdân, Süleyman b. Cemmaz.

9. Halef (ö. 229/844)

Râvisi: İshak el-Verrak, İdris el-Haddad.

10. Yakûb (ö. 205/821)

Râvisi: Rûveys ve Ravih.

Bu on imam içerisinde İmam-ı Âsım (ö. 127/745), bizim okuduğumuz tarzın imamıdır. Biz, İmam-ı Asım’ın kırâatini, Hafs’ın (ö. 180/796) rivâyetini takip ederiz.

---

¹⁶⁹⁹ “Kırâat İmamları”, <https://ihvanlar.net/2011/05/13/kirâat-imamlari/> [05.05.2019].

4.3.5.3.ب “Be” Edatın Kırâatlarda أَرْجُلُكُمْ “Ercülekum - Ayaklar” Kelimesinin Farklı Okunuşuna Delaleti

أَرْجُلُكُمْ Kelimesini üstün olarak okuyanlar, bunda âmilin “Yıkayın” emrine müteallik olduğunu kabul ederek, ayak için farz olan şeyin mesh edilmesi değil, bilakis yıkanması gerektiğine inanmışlardır.¹⁷⁰⁰

Ayaklara mesh etmenin farz olduğunu söyleyenler de بِرُؤُوسِكُمْ أَرْجُلُكُمْ kelimesini بِرُؤُوسِكُمْ kelimesine atfederek mesh edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹⁷⁰¹ Buna delil olarak da cerli bir şekilde okunan meşhur kırâatlara dayandırmışlardır.¹⁷⁰²

أَرْجُلُكُمْ Kelimesinin Arapçada hem nasblı hem de cerli olarak okunması caizdir.¹⁷⁰³

أَرْجُلُكُمْ “Ayaklarınızı da” kelimesini nasblı olarak okuyan kırâat âlimleri;

1. Nâfi‘¹⁷⁰⁴
2. İbn Âmir¹⁷⁰⁵
3. Kîsâî¹⁷⁰⁶

¹⁷⁰⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷⁰¹ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁰² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷⁰³ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁰⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷⁰⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

4. Âsım'dan Hafs ¹⁷⁰⁷

5. Yakûb ¹⁷⁰⁸

وَأَرْجُلِكُمْ “Ayaklarınızı da” kelimesini esreli olarak okuyan kırâat âlimleri;

1. İbn Kesîr ¹⁷⁰⁹

2. Ebû Amr ¹⁷¹⁰

3. Hamza ¹⁷¹¹

4. Âsım'dan Ebû Bekîr Şu‘be ¹⁷¹²

5. Ebu Ca‘fer ¹⁷¹³

6. Halef ¹⁷¹⁴

---

¹⁷⁰⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷⁰⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷⁰⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷⁰⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷¹⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷¹¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷¹² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300.

¹⁷¹³ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171.

وَأَرْجُلَكُمْ “Ayaklarınızı da” kelimesini ötreli olarak okuyan kırâat âlimleri;¹⁷¹⁵

1. Nafi‘¹⁷¹⁶
2. Hasan¹⁷¹⁷
3. A‘meş Süleyman¹⁷¹⁸

4.3.5.4.ب “Be” Edatın Ayakların Mesh Edilmesine Delaleti

a) *Meshin Mahiyeti*

Mesh: Islak olan veya bulaşan bir şeyin el ile temas edilerek sürtülmesidir.¹⁷¹⁹ Esasen örfte bir şeye dokunmak, el sürmektir. Şu halde başa mesh etmek, taze; kullanılmamış bir yaşlığın istenen miktara isabet etmesi demektir.¹⁷²⁰ مسحك شيئاً “Bir şeye sürttün (elinle)” veya مسح عرق في جبينك “Alnındaki teri sildin” gibi cümlelerin kullanımı مسح رأسك في وضوئك “Abdestte başını mesh ettin” cümlesinde olduğu gibidir.¹⁷²¹

b) *Ayakların Mesh edilmesinin Farziyeti*

Kimi (Hicaz ve Irak ekollerinin kırâat) âlimleri, أَرْجُلَكُمْ “Ayaklarınızı da” kelimesini esreli olarak okumuşlardır.¹⁷²² Yukarıda da zikredildiği gibi esreli olarak okuyan bu

---

¹⁷¹⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 171.

¹⁷¹⁵ İbn Cennî der ki; “Lam”ın raf‘ı, ibtidadır. Haberi ise mahzuftur. Yani ayakların yıkanması vaciptir, İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342.

¹⁷¹⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342.

¹⁷¹⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 223.

¹⁷¹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342.

¹⁷¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, C. 2, 593; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-‘Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁷²⁰ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 173.

¹⁷²¹ Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁷²² İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’ân-i’l-Azim*, C. 5, 107; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 171; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 164; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 419; Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 38.

kırâat âlimleri şunlardır: İbn Kesîr, Ebû Amr, Hamza, Âsım'dan Ebû Bekîr Şu'be, Ebu Ca'fer ve Halef.

أَرْجُلِكُمْ Kelimesini esreli olarak okuyan bazı âlimlere göre iki ayağın mesh edilmesi gerekir.¹⁷²³ Yani vaciptir.¹⁷²⁴ Şîa'nın¹⁷²⁵ İmâmiyye mezhebi¹⁷²⁶ bu görüştedir. Kaffâl (ö. 365/976), abdest âyetinin tefsiri konusunda İbn Abbas (ö. 68/687-88), Enes b. Mâlik (ö. 93/711-12), İkrime (ö. 105/723), Şa'bi (ö. 104/722) ve Ebû Cafer Muhammed İbn Ali el-Bakir'den (ö. 114/733) nakledildiğine göre ayakların mesh edilmesi hükmünün farz olduğunu iletmiştir. İbn Abbas'ın (ö. 68/687-88), ayakların mesh edilmesinin caiz olduğu görüşünde de olduğu söylenir.¹⁷²⁷

وَأَرْجُلِكُمْ وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ Âyetteki “Ayaklarınızı da” kelimesi, “Başlarınıza” kelimesinin başındaki “Be” harfinin âmîlidir,¹⁷²⁸ kendisinden sonrakine ittiba etmiştir.¹⁷²⁹ Buna göre أَرْجُلِكُمْ kelimesini cerli şekilde okumak, بِرُؤُوسِكُمْ kelimesine matuf olması gerektiğindedir.¹⁷³⁰ Başın mesh edilmesinin farz oluşu gibi, ayakların da mesh edilmesi farzdır.¹⁷³¹

Ayakların yıkanması gerektiğini savunanlar, şairin;

كبير أناس في بجاد مزمل “Kelerin bozulmuş deliği” ve جرح ضرب خرب nakışlı elbiseler içindedir; (ona bürünmüştür)” ifadelerinde olduğu gibi

¹⁷²³ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷²⁴ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁷²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 107.

¹⁷²⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171.

¹⁷²⁷ el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁷²⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 107; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, 420; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁷²⁹ el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷³⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 300.

¹⁷³¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 39.

civardan/yakınlıktan ötürü meksûr kılınmıştır denilerek neden caiz olmasın?” diye örnek vermişlerdir. Onlara cevaben şu bakımlardan dolayı verilen örneklerin bâtil olduğu söylenebilir:¹⁷³²

1. Civara göre kelimenin meksûr kılınması, bazen şiirde zaruriyetten dolayı yapılan hatalardan biri olarak kabul edilmiştir. Allah’ın (c.c.) sözlerini kesinlikle bundan tenzih etmek gerekir.¹⁷³³ Bu konuda Nehhâs (ö. 338/950), bu şekilde bir kıyasın kabul edilmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Zira bunun büyük bir yanlış olduğunu söyler. Çünkü civarın, kelimada kıyasa temel olarak kabul edilmemesi gerekir. Zaten şiirde bu tür yapılan yanlışların benzerine “İkvâ”¹⁷³⁴ denir.¹⁷³⁵
2. Civardan dolayı kesreye, şairin tıpkı ifadesinde olduğu gibi, iltibastan (karşılıktan) emin olunulduğu zaman ancak başvurulur. Zira bu ifadedeki kelimenin sıfatı olduğu, zarurî olarak bilinen bir husustur. Hâlbuki bu âyette, iltibastan emin olmak söz konusu değildir.¹⁷³⁶
3. Âtîf harfinin olmadığı durumda ancak civardan dolayı kelime meksûr kılınabilir. Zira Araplar, âtîf harfi bulunduğu anda bunu demezler. Aynı zamanda “Ayaklar” kelimesini nasblı olarak okuyanlar da ayakların mesh edilmesi gerektiğini söylerler. Çünkü Allah’ın (c.c.) وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ “Ve başlarınıza mesh edin” sözündeki “Başlarınıza” kelimesi, mahallen mansubtur. Lâkin bu kelimenin başında ب “Be” edatı olduğundan dolayı kelime mecrûr olmuştur. İşte, “Ayaklar” kelimesi, “Başlar” kelimesine atfedildiğinde, “Ayaklar” kelimesi, “Başlar” kelimesinin mahalline atfedilmiş olarak nasb olur. Burada cer, zahirine atfedilmiştir. Bu şekilde olması caizdir. Hem bu, nahivciler tarafından bilinen meşhur bir yöntemdir.¹⁷³⁷

¹⁷³² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 224.

¹⁷³³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164.

¹⁷³⁴ İkva: Şiirin kusurlarından olup kâfiyeyi teşkil eden kelimelerin i'râbının birbirinden farklı olması demektir. (Mu'cemu'l-Vasit,768; İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, C. 15,207.

¹⁷³⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,348, 349.

¹⁷³⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223.

¹⁷³⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

Aynı zamanda bazı ayetleri delil olarak göstererek civardan dolayı meksur kılındığı söylenmiştir. Örneğin; بَلْ هُوَ فُرْءَانٌ مَّجِيدٌ فِي لُوحٍ مَّحْفُوظٍ “Lâkin o, çok şerefli bir Kur’ân’dır. Levh-i mahfuzdadır” âyetinde olduğu gibi. Buradaki son kelime olan مَّحْفُوظٍ , meksur okunmuştur. مَّحْفُوظٍ kelimesi kendisinden önce gelen لُوح kelimesinin sıfatıdır. Dolayısıyla sıfat konumundadır ve harekesi de aynı olmalıdır.

Böylece durumun bu şekilde sabitliği, Allah’ın (c.c.) اَرْجُلَكُمْ “Ayaklarınızı” kelimesinde “Mesh edin” veya “Yıkayın” emirleri arasında her iki buyruğun da âmilin aynı olduğu biraz önce zikredilmişti. Ancak bu ikisi arasından sadece biri amel eder. Bu durumda kendisine en yakın olanın amel etmesi evlâdır. Bundan dolayı Allah’ın (c.c.) sözündeki nasbin âmilinin, “Mesh edin” emri olması gerekir. Zira “Lam”ın nasblı bir şekilde okumanın da ayaklar üzerine mesh etmeyi gerektirdiği sabit olmuş olur. İşte bu, ayakları mesh etmenin farz olduğu hususunda âyetle yapılan istidlalin izah şeklidir.¹⁷³⁸

İbn Ebi Ziyad’tan gelen rivâyete göre Âmir Şa’bî’e (ö. 104/722): İnsanların, Cebrail’in indirdiği âyetin iki ayağının da yıkanması şeklinde olduğu söylendiğinde o, “Hayır, iki ayağın meshidir”, diye karşılık vermiştir.¹⁷³⁹ Ona göre Cebrail, meshi indirmiştir. Teyemmümde yıkanması emredilmiş âzâların mesh edilmesi istenmekte, mesh edilmesi emredilmiş olan uzuvlar da bağışlanmaktadır.¹⁷⁴⁰

İbn Abbas’tan (ö. 68/687-88) rivâyet edildiğine göre abdest, iki yıkama ve iki meshten ibaret olduğu,¹⁷⁴¹ Allah’ın (c.c.); وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Başlarınızı ve ayaklarınızı da topuklara kadar mesh edin” şeklinde olduğunu

---

¹⁷³⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ġayb*, C. 11, 165.

¹⁷³⁹ Bu rivâyetler ilginçtir (garibtir) İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5,109;

¹⁷⁴⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 343; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5,109; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 419; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 229.

¹⁷⁴¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 343; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5,107; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 419; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 229.

söylemiştir.¹⁷⁴² İkrime (ö. 105/723) ve Katâde (ö. 117/735) de iki yıkama ve iki meshin farz kılındığını söylemişlerdir.¹⁷⁴³ İkrime, ayaklarını mesh ettiği zaman: “Ayakların yıkanması söz konusu değil, bilakis onların mesh edilmesi hakkında hüküm inmiştir” diye söylediği nakledilir.¹⁷⁴⁴

Yine Haccâc’ın (ö. 95/714), Ehvâzda hutbe îrâd edip abdesti söz konusu ederken şöyle dediği rivâyet edilmektedir: Yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayınız. Başlarınıza mesh ediniz. Ayaklarınızı da (yıkayınız). Çünkü Âdemoğlunun ayaklarından daha çok kirlenme ihtimali yüksek herhangi bir uzvu yoktur. O bakımdan ayaklarınızın iç tarafını, üstlerini ve topuklarını yıkayınız. Enes b. Mâlik bunu işitince şöyle demiştir: “Allah doğru söylemiştir. Haccâc ise yalan söylemiştir. Yüce Allah; *وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ* “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (mesh edin)” diye buyurmuştur.¹⁷⁴⁵

İbn Asfûr (ö. 669/1270) da iki âtîf arasında (ayakların yıkanmasını) zikredilmesini söylemenin çok kötü bir yorum olduğunu, âyete bakarak bunun caiz olmayacağını söylemiştir.¹⁷⁴⁶

Hadislere dayandırılarak bu konunun savuşturulması caiz değildir. Zira gelen haberlerin tümü, âhad haberlerdir. Âhad haberlerin Kur’ân’ı nesh etmesi mümkün olamaz.¹⁷⁴⁷

---

¹⁷⁴² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,108; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷⁴³ Müslim, *Salatul-Müsafirin* 201; Ebu Dâvûd, *Salât* 119; Tirmizî, *Cumua* 55, *Deavüt* 33; Nesâî, *Tatbik* 67-70; İbn Mâce, *İkametu's-Salât* 70.

¹⁷⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 108.

¹⁷⁴⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,107.

¹⁷⁴⁶ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223.

¹⁷⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

4.3.5.5.ب “Be” Edatın Ayakların Yıkanmasına Delaleti

a) *Yıkamanın Mahiyeti*

Yıkamanın gerçekleşmesi için âzânın oğmasının yapıp yapılmayacağı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.

1. Yıkamak: Suyu âzânın üzerinden tamamen akıtmaktır. El ile oğmak şart değildir. ¹⁷⁴⁸ Şu halde su damlamadıkça yıkama denmez. ¹⁷⁴⁹ İmam Şâfiî (ö. 204/820) bu görüştedir. ¹⁷⁵⁰ Abdest, hadesten taharet yani itibarî ve görülmeyen bir kirlilikten temizlik olduğu için bununla necasetten (maddî pislikten) temizlenmek ile birbiriyle karıştırmamak gerekir. Necasetten temizlenmede, pislik iyice kayboluncaya kadar yıkamak ve gereğine göre oğmak veya silmek gerekli ise de abdestte bu gibi temizliğe engel olan kir ve pislikler daha önce kaldırılmış olacağından görünmeyen hadesi kaldırmak için bir defa yıkamak yeterli olur, farzı bu kadardır. ¹⁷⁵¹
2. Yıkama, su dökerek el ile oğmaktır. Oğmak farzdır. İmam Mâlik (ö. 179/795) bu görüştedir. ¹⁷⁵²

b) *Ayakların Yıkanması*

Fukahâ ve müfessirlerin cumhûru, ¹⁷⁵³ âlim sahâbeler ve tâbiînler, ¹⁷⁵⁴ ayakların yıkanmasının farz olduğunu söylemişlerdir. ¹⁷⁵⁵ أَرْجُلُكُمْ Lafzı (eller ve yüzler gibi), yıkamaya atfedilmiştir. Bu konuda icmâ edilmiştir. ¹⁷⁵⁶

¹⁷⁴⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁷⁴⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173;

¹⁷⁵⁰ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁷⁵¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173;

¹⁷⁵² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 173; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁷⁵³ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 39; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228.

¹⁷⁵⁴ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229.

Yukarıda da zikredildiği gibi nasblı olarak okuyan kırâat âlimleri şunlardır: Nâfî', İbn Âmir, Kîsâî, Âsım'dan Hafs, Yakûb. Bu kırâatlere göre ayağın yıkanması vaciptir.¹⁷⁵⁷ Yani *أَرْجُلُكُمْ* kelimesini üstün olarak okuyanlar, bunda âmilin "Yıkayın" buyruğu olduğunu kabul etmiş ve ayaklar hakkında farz olan şeyin mesh değil de yıkamak olduğuna inanmışlardır.¹⁷⁵⁸

Bir grup Hicaz ve Irak ekollerinin âlimlerinden¹⁷⁵⁹ Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53), Urve b. ez-Zübeyr (ö. 94/713), Atâ (ö. 103/721), İkrime (ö. 105/723),¹⁷⁶⁰ Hasan (ö. 110/728), Mücâhid (ö. 324/936), İbrahim (ö. 96/714), Dahhâk (ö. 105/723), Süddî (ö. 127/745), Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767), İbn Hayyân (ö. 469/1076), Zührî (ö. 124/742), İbrâhîm et-Teymî (ö. 92/710-11),¹⁷⁶¹ Ebu Abdurrahman (ö. 73/692), Hz. Ali (ö. 40/661),¹⁷⁶² Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Hişâm b. Urve (ö. 146/763)

---

¹⁷⁵⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11,164; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 171; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 419; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü'l-Kebir*, C. 1, 455; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'an-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁷⁵⁶ Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'an-i'l-Mecîd*, C. 2, 159.

¹⁷⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'i'l-Azim*, C. 5,105; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'an-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁷⁵⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 342; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, C. 3, 38; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 228; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁵⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, C. 3, 38.

¹⁷⁶⁰ Bazı eserlerde İkrime'nin ayakları mesh edilmesi gerektiği görüşünde olduğu geçmektedir.

¹⁷⁶¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'an'i'l-Azim*, C. 5,105.

¹⁷⁶² Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

ve Zirr b. Hubeyş'in (ö. 82/701),¹⁷⁶³ âyetteki وَأَرْجُلَكُمْ “Ayaklarınızı da” kelimesinde bulunan ل “Lâm” harfini üstün olarak okudukları rivâyet edilmiştir.¹⁷⁶⁴

Âyette takdim-tehir vardır.¹⁷⁶⁵ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ kelimesine matuftur.¹⁷⁶⁶ Tıpkı Allah'ın (c.c.): وَأَرْجُلَكُمْ lafzı, kendisinden önceki وَأَيْدِيَكُمْ kelimesine matuftur.¹⁷⁶⁶ Tıpkı Allah'ın (c.c.): يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ “Ey Meryem! Rabbine divan dur. Secde et ve (O'nun huzurunda) rükû edenlerle beraber rükû et”,¹⁷⁶⁷ âyetinde olduğu gibidir. Oysaki rükû secdeden önce geldiği halde âyette önce secde, sonra rükû zikri geçmiştir. Emirdeki amilin “Yıkayın” olduğuna dair benzer şekilde Araplar arasında kullanılan bir fiil ile birçok şey arasında sadece biri için söylenerek diğer şeyleri de kapsayacak şekilde atfedilerek kullanılır. Örneğin, “Ekmek ve süt yedim” denilir. Yani burada ekmeği yedim, sütü de içtim demek istenmiştir.¹⁷⁶⁸ Burada da “Namaza kalktığınız zaman yüzlerinizi, ellerinizi dirseklere kadar ve ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayınız. Başlarınızı da mesh

---

¹⁷⁶³ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Taberî Tefsiri

¹⁷⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,109; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418.

¹⁷⁶⁵ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418, 419; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü'l-Kebir*, C. 1, 455; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁶⁶ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷⁶⁷ Ali İmran, 43.

¹⁷⁶⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,349; Ahfeş, Meanil Kur'ân,277

ediniz”, şeklindedir.¹⁷⁶⁹ Nasblı olarak okunduğu zaman tefsiri de böyle olur.¹⁷⁷⁰ Dolayısıyla Allah, kullarına yıkamayı emretmiştir, meshi değil.¹⁷⁷¹

Nitekim şair, bir mısrasında şunu söylemiştir:

عَلَفْتُهَا تَبْنًا و مَاءً بَارِدًا “Ben ona yem olarak saman ve soğuk su verdim”. Bu ifadenin asıl anlamı şudur: Ben ona yem olarak saman verdim ve ona su içirdim...¹⁷⁷²

Ebû'l-Bekâ (ö. 684/1285) da وَأَرْجُلُكُمْ وَجُوهَكُمْ kelimesinin وَأَرْجُلُكُمْ kelimesine âtîf olduğunu söyleyerek Arapçada bunun tartışmasız caiz olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷³

İbn Mes'ûd (ö. 32/652-53) ile İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) rivâyet olduğuna göre: وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (yıkayın)” şeklinde, “Lâm” harfini nasblı olarak, ayakların da (yıkınması), olarak âyeti okumuşlardır.¹⁷⁷⁴

İbn Abbas'ın âyeti okuduktan sonra ayaklarını yıkamaya devam ettiği de rivayet edilmiştir.¹⁷⁷⁵

Diğer taraftan baş hakkında mesh, ayaklardan önce meful olmak üzere yıkanan şeyler (eller ve ayaklar) arasına girmek suretiyle sırasını beyan etmek için girmiştir. Buna göre ifadenin takdiri şöyle olur: Sizler yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi, topuklarınıza kadar ayaklarınızı yıkayınız, başlarınıza da mesh ediniz. Baş ayaklardan önce bir meful olduğuna göre, tilavette de onlardan öne gelmiştir.¹⁷⁷⁶

---

¹⁷⁶⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418, 419; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁷⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418, 419; el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁷⁷¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418, 419;

¹⁷⁷² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,349, 350.

¹⁷⁷³ ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223, 225.

¹⁷⁷⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 345.

¹⁷⁷⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,104;

¹⁷⁷⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 344, 345.

وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (yıkayın)” esreli bir şekilde okunan “Lâm” harfi burada yalnızca lafzen âtîf yapıldığı, anlama âtîf yapılmadığı da söylenmiştir. Yani böylece mana itibariyle ayağın yıkanması gerektiğine delalet etmiştir. Zira lafızdan çok mana önemlidir. Civardan dolayı esreli okunmuş olması gibi benzer birçok örnek Kur’ân’da vârit olduğu gibi başka yerlerde de vârit olmuştur.¹⁷⁷⁷ Nitekim Allah (c.c.), şöyle buyurur: يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شَوْاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٍ: “Üzerinize alevli ateş ve erimiş bakır bırakılır”¹⁷⁷⁸ şeklinde âyette geçen نُحَاسٍ kelimesi, ötreli olması gerekirken esreli olarak okunmuştur. “Nuhâs (Erimiş) bakır” lafzını, İbn Kesîr (ö. 774/1373), İbn Muhaysın (ö. 123/741), Mücâhid (ö. 324/936) ve Ebû Amr (ö. 154/771) esreli olarak okumuşlardır. Yine Allah (c.c.), başka bir âyetinde şöyle buyurur: بَلْ هُوَ فُرْعَانٌ مَّجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ “Lâkin o, çok şerefli bir Kur’ân’dır. Levh-i mahfuzdadır”,¹⁷⁷⁹ şeklinde âyetin son kelimesi olan مَّحْفُوظٍ esreli olarak okunmuştur.¹⁷⁸⁰ Veyahut يَلْبَسُونَ مِن سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَقَلِّبِينَ “İnce ipekten ve parlak atlastan elbiseler giyinerek karşılıklı otururlar”,¹⁷⁸¹ âyetinde de aynı şekilde okunmuştur.

Ebû Hâtim (ö. 255/869):¹⁷⁸² أَرْجُلِكُمْ Kelimesinin kesre şeklinde okunması mücâvere ve sözlün uyumu kabîlinden olduğunu söyler. Nitekim Araplar şöyle der: هَذَا حُجْرٌ ضَبِّبٍ “Bu harap olmuş bir kertenkele deliğidir”. “Harap oldu” manasına gelen حَرْبٍ kelimesinin okuyuşu normalde merfû olması gerekiyorken burada esreli olarak okunmuştur.¹⁷⁸³ Ahfeş (ö. ?) ile Ebû Ubeyde’nin (ö. 224/838) görüşü de böyledir.¹⁷⁸⁴ Bu şekilde bir ifade, Araplar içinde beğenilerek yaygın bir şekilde kullanılır.¹⁷⁸⁵

¹⁷⁷⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 9,347; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 419.

¹⁷⁷⁸ Rahman, 35.

¹⁷⁷⁹ Burûc, 21,22

¹⁷⁸⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 9,347.

¹⁷⁸¹ Duhan, 53; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5,109;

¹⁷⁸² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 9,348.

¹⁷⁸³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 9,348; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ân’i’l-Azim*, C. 5,109; İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 300.

¹⁷⁸⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 9,348, 349.

Şair İmruülkays (ö. 540) da der ki:¹⁷⁸⁶

كَبِيرُ أَنَسٍ فِي بَجَادٍ مُرَّمَلٍ
“İnsanlar arasında baştan aşağıya çizgili bir elbiseye bürünmüş
yaşlı bir kimseye benziyordu”.

Mısranın son kelimesi olan مُرَّمَلٍ “Müzemmeli”nin i'râbı merfû olması gerekirken,
civar (yakınlık) nedeniyle esreli olarak okunmuştur.

Şair Züheyr (ö. 24/645) de, bir şiirinde:¹⁷⁸⁷

لَعِبَ الزَّمَانُ بِهَا وَغَيْرِهَا
بَعْدِي سَوَافِي الْمُورِ وَالْقَطْرِ

“Zaman onu oyuncak etti ve değiştirdi onu,

Benden sonra önüne kattığı toprağı sürükleyip götüren rüzgârlar ve yağmurlar”.

Şiirde geçen وَالْقَطْرِ “Yağmur” kelimesi, merfû olması gerektiği halde kendisinden
önce geçen kelimeye civar (yakın) olması nedeniyle esreli okunmuştur.¹⁷⁸⁸

“Lâm” harfini, esreli olarak okuyan kimi âlim,¹⁷⁸⁹ bunun meshe âtif olduğunu ancak
meshten kasıt da yıkamak olduğunu söylemiştir.¹⁷⁹⁰ İbn Atiyye (ö. 541/1147), bu
görüştedir.¹⁷⁹¹ Herevî'nin (ö. 415/1024) dediğine göre Ebu Zeyd el-Ensârî'nin (ö.
215/830) şöyle dediği nakledilir: Mesh, hafif yıkamadır. Arapçada mesh, hem
yıkamak hem de mesh etmek anlamına gelir. İşte bundan dolayı, abdest alıp da
âzâlarını yıkayan kimse hakkında تمسحت للصلاة “Namaz için mesh ettim” yani namaz

---

¹⁷⁸⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,109.

¹⁷⁸⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,347, 348.

¹⁷⁸⁷ A.g.e., C. 9,348.

¹⁷⁸⁸ İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,348.

¹⁷⁸⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 344; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 419.

¹⁷⁹⁰ Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 301; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 344; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 419.

¹⁷⁹¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 344.

için abdest aldım anlamında kullanır. Âzâların mesh edilmesi ancak mesh ile gerçekleşir. Bu mesh de “Yıkama” olarak isimlendirilmiştir.¹⁷⁹² Yine Allah (c.c.), “Seni günahlarından arındırsın ve yıkayıp temizlesin” anlamında “Mesh” kelimesi kullanılır. İmam Kurtubî (ö. 671/1273) de bununla ilgili şunu söyler: “Mesh” kelimesi, hem “Mesh” manasında hem de “Yıkama” manasında kullanılan müşterek bir kelimedir. “Mesh”in doğru manası budur.¹⁷⁹³

Meshin sınırı İslam hukukunda belirtilmemiştir.¹⁷⁹⁴ Sadece civardan (yakınlıktan) dolayı اَرْجُلُكُمْ olarak mecrur okunmuştur.¹⁷⁹⁵ Çünkü takdim ve tehir olarak baştan kelimesinden sonra gelmiştir.¹⁷⁹⁶ Zira meshten sonra ancak yıkama tahkik olur. Bu nedenle Araplar, meshi yıkama olarak isimlendirmişler.¹⁷⁹⁷ اَرْجُلُكُمْ kelimesi cerli okunsa bile yakınlıktan dolayı mesh edilir ki mesh de yıkamak demektir.¹⁷⁹⁸

*Yıkama, meshe şamildir, ama mesh, yıkamaya şamil değildir. Bundan dolayı abdestte ayakları yıkamak daha ihtiyatlı bir davranış olur. Bu sebeple bunu yapmak gerekir. Bu izaha göre, abdestte ayakları yıkamanın, ayakları mesh etme yerini tuttuğunu kesin olarak söylemek gerekir.*¹⁷⁹⁹

Yine bilindiği gibi mesh etmek, uzvun tamamını kaplaması anlamına gelmez. Ayakların mesh edileceğini söyleyenler, ayakların iç taraflarının değil de, üst taraflarının mesh edileceği hususunda görüş ayrılığı yoktur. Bu, hadis-î şerif ile ayakların mesh edileceğini söyleyenlerin görüşlerinin batıl olduğu açıkça ortaya

---

¹⁷⁹² Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 301.

¹⁷⁹³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 344.

¹⁷⁹⁴ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430;

¹⁷⁹⁵ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 300; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁹⁶ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 301.

¹⁷⁹⁷ A.g.e., C. 2, 301.

¹⁷⁹⁸ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 301; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁷⁹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

çıkılmaktadır. Zira meshi kabul edenlere göre, ayakların iç taraflarının mesh ile bir ilgisi yoktur. Ayakların iç taraflarına mesh ile değil, ancak yıkamakla ulaşılır.¹⁸⁰⁰ Mestlere mesh edildiği gibi Şîa Mezhebindeki gibi ayaklara da mesh edilmesi gerektiğini söyleyenler; hem kendileri sapmışlar, hem de başkalarını saptırmışlardır. Keza ayakların hem mesh edilebileceğini, hem de yıkanabileceğini caiz görenler de hata etmişlerdir.¹⁸⁰¹ İcmâ cihetinden bir diğer delil ise şudur: Ayaklarını yıkayan bir kimsenin üzerinde vacip olanı yerine getirdiği ittifakla kabul edilmiş olmakla birlikte, ayaklarını mesh eden kimse hakkında bu açıdan ihtilaf etmişlerdir. O halde yakîn (kesin) olan, hakkında ihtilaf edilen değil, icmâ ile kabul olunandır.¹⁸⁰²

Allah (c.c.), ayakların sınırını da tıpkı ellerde: “Dirseklere kadar” ifadesinde buyurduğu gibi, aynı şekilde ayaklar hakkında da:¹⁸⁰³ إِلَى الْكَعْبَيْنِ “Her iki topuğunuza kadar” demiş ve sınırı tebyin etmiştir.¹⁸⁰⁴ Bunu Hasan Ahfeş (ö. ?) de söylemiştir.¹⁸⁰⁵ İşte bu, ayakların yıkanmasının vacip olduğuna bir delildir.¹⁸⁰⁶

Ebu İshâk, Hz. Ali'nin (r.anhuma) “Ayakları, topuklara kadar yıkayınız” şeklinde söylediğini nakletmiştir.¹⁸⁰⁷ Rivayet edildiğine göre Hz. Hasan (r.a.) ile Hz. Hüseyin (r.a.) bu âyeti: وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (mesh edin)” şeklinde okuduklarında Hz. Ali (r.a.) onlara: وَأَمْسَحُوا بِرُؤُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (yıkayın)” şeklinde okuyarak (âyetin

¹⁸⁰⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,349.

¹⁸⁰¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,109, 110;

¹⁸⁰² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,349.

¹⁸⁰³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342, 343; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 228.

¹⁸⁰⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342, 343; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 228; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 300.

¹⁸⁰⁵ İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 300.

¹⁸⁰⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342, 343; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 228.

¹⁸⁰⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 345.

okunuşunu) düzeltmiştir. Tam da bu, âmili açısından takdim olan, söz ve söylenişi itibariyle tehir olan cinstendir.¹⁸⁰⁸

İbn Cerir (ö. 310/923) der ki; Kur'ân, mesh edilmesi şeklinde indi ancak Sünnet ile yıkanmasını belirledi.¹⁸⁰⁹ Sünnette ayakların yıkandığına dair birçok rivâyet vardır.¹⁸¹⁰ *Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.), topuklarını yıkamadıkları belli olan abdest almış bir topluluğu görünce, yüksek bir sesle: "Ateşten çekeceklerinden dolayı topukların vay haline! Abdestinizi iyice alınız"*¹⁸¹¹ *diye seslenmiştir.*¹⁸¹²

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) de şunu söyler: Daha önce yaptığımız açıklamalar ile ayakların yıkanması noktasındaki hükmün kesin olması ile beraber Nebi'nin (s.a.v.), "Topukların ve ayakların iç taraflarının ateşten vay hallerine"¹⁸¹³ dediği emridir. Nebi (s.a.v.), Allah'ın (c.c.) âyetinde murâd ettiğine muhalif olunması nedeniyle bizlere nârî hatırlatmak suretiyle korkutmaktadır. Malundur ki ancak vacibin (farzın) terkinde azap müstehak olur.¹⁸¹⁴

Cumhûr, birçok yoldan (yani mütevâtir gibi), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) abdestini aldığı vakit ayaklarının tam olarak temizlenmesi için üç kere yıkadığı sabit olduğunu ve buna dair bize ulaşan birçok rivâyet olduğunu söyler.¹⁸¹⁵ Deliller ve ilgili açıklamara bakıldığında, bunun en güzel en doğru çözüm şekli, çıplak ayakların

---

¹⁸⁰⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 345.

¹⁸⁰⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, C. 5,107; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁸¹⁰ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 223.

¹⁸¹¹ Buhârî, *İlim*, 60, Abdest, 163; Müslim, *Tâhire*, 241; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418;

¹⁸¹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342.

¹⁸¹³ Tirmizî, *Tâhire* 31; Müsned. IV, 191.

¹⁸¹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,348, 349.

¹⁸¹⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 342; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, C. 5,109; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418, 419; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

yıkanması gerektiğidir.¹⁸¹⁶ Meşhur sünnet ile sabit olduğu üzere abdestle giyilmiş mest ve fotin üzerine de mesh edilmesidir.¹⁸¹⁷ Ehl-i sünnetin çoğunluğunun görüşü budur.¹⁸¹⁸

Atâ (ö. 103/721) der ki; Resulullah'ın arkadaşlarından tek bir kişi dahi ayaklarını mesh ettiğini bilmiyorum. Aksine yıkamayı emretmişlerdir.¹⁸¹⁹

Yukarıda da zikri geçtiği gibi Haccâc'ın (ö. 95/714), Ehvâzda hutbe îrâd ettiğinde ayakların yıkanmasının farz olduğu, ayakların yıkanması gerektiği ile ilgili görüşü Enes b. Mâlik'e (ö. 93/711-12) iletildikten sonra, bu görüşe karşı çıkararak; Yüce Allah, *وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَنْجُلُكُمْ* “Başlarınıza mesh edin, ayaklarınızı da (mesh edin)” şeklinde âyeti okumuştur. Ne var ki bu hadiseyi aktaran râvi der ki; her ne kadar (Enes b. Mâlik, böyle okumuş olsa da uygulamasında) ayağını mutlaka ıslatırdı. Aynı şekilde Enes'ten şunu da söylediği rivâyet olunmuştur: Kur'ân'ın nüzûlü meshtir, sünnette vârit olan emir ise yıkamaktır.¹⁸²⁰ Ayrıca yukarıda da zikri geçen İbn Abbas (ö. 68/687-88) ve İkrime (ö. 105/723) rivâyetleri (Cibril'in mesh olarak âyeti indirdiği ile ilgili) çok garip rivâyetlerdir. Hem zaten bu rivâyetlerdeki meshin anlamı hafif bir yıkamadır ki buna delâlet ettiğine dair en güzel misallerden biri de Beyhakî'den (ö. 458/1066) gelen rivâyettir. Buna göre Hz. Ali (ö. 40/661), öğle namazını kıldıktan sonra Küfe meydanında insanların ihtiyacını görmek üzere oturmuş. Nihâyet ikinci namazı vakti geldiğinde kendisine bir kırba su getirilmiş, o da ondan bir avuç alarak, onunla yüzünü, ellerini, başını ve iki ayağını mesh ederek abdestini almış. Sonra ayağa kalkarak ayakta su içti. Sonra da şöyle buyurarak: “İnsanlardan bir kısmı ayakta su içmeyi mekruh görürler. Hâlbuki ben, Rasûlullah'ın

---

¹⁸¹⁶ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzîl*, C. 1, 227.

¹⁸¹⁷ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171.

¹⁸¹⁸ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 171.

¹⁸¹⁹ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430.

¹⁸²⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343.

yaptığı gibi yaptım. İşte bu abdesti bozulmayan kişinin abdesti”, olduğunu söylemiştir.¹⁸²¹

Abdestin farzı, dört şeyden ibarettir: Üç yıkama ve bir mesh.¹⁸²² Ayaklar, üç yıkanan âzâdandır. Yıkanan âzâ ile mesh edilen âzâ arasında gelmesi suyun israf edilmesinden kaçınılması için dikkat çekme bağlamında olduğunu¹⁸²³ ancak asıl istenen ise ayakların yıkanması gerektiğidir.¹⁸²⁴

İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148): Ümmet, ayağın yıkanmasının vücbiyetini ittifakla kabul ettiğini söylemiş, ancak Müslüman âlimlerden olan Taberî (ö. 310/923) ile Rafıziler dışında başka hiç kimsenin bunu reddettiğini bilmiyorum. Taberî'nin de bu görüşte olmasının sebebi esreli olarak okunan kırâattır.¹⁸²⁵ Hem abdestte ayakların mesh edilmesi durumu insanların bilmediği bir şeydir,¹⁸²⁶ diye açıklamada bulunmuştur.

Burada ancak şu kadar söyleyelim ki, çıplak ayaklara mesh etmeyi caiz görmek, âyetin sonunda يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمُ “Sizi temizlemek istiyor” diye açıklanan temizlik hikmetine kesin olarak aykırı bulunduğu ve hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin, temizlik şöyle dursun, normal temizlik ile bile uyuşmasının mümkün olmadığı ortadadır. Nitekim ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında Resulullah (s.a.v.); وَيَلِ لِلْعَقَابِ مِنَ النَّارِ “Vay şu ökçelerin ateşten olanların haline”¹⁸²⁷ buyurmuş ve tekrar yıkanmasını emretmiştir. Bir de maksat mesh olsaydı بِرُؤُوسِكُمْ gibi sadece وَأَرْجُلِكُمْ demek yeterli olurdu. إِلَى

---

¹⁸²¹ Buhârî, Sahîh'inde bu anlamdaki hadisinin bir kısmını Âdem'den rivâyet eder. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5, 109.

¹⁸²² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 172.

¹⁸²³ Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 430; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 227.

¹⁸²⁴ ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 227.

¹⁸²⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 343.

¹⁸²⁶ el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277.

¹⁸²⁷ Buhârî, İlim, 3, 30, Vudû', 27, 29; Müslüm, Tahare, 25-28, 30; Ebu Davut, Tahare, 46; Tirmizî, Taharet, 31; Nesâî, Taharet, 88; İbn Mace, Taharet, 55; Darimi, Vudû', 35; Muvatta, Taharet, 5; Ahmed b. Hanbel, 2/193, 201, 205.

الْكُغْبِين “Topuklara kadar” kaydına hiç de gerek kalmazdı. Bu da farzın esasının yıkamak olduğuna ve meshin buna dayanması lazım geldiğine işaret eder. Kısaca ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve yüksek sünnet ile açıklanmıştır. Tıpkı Nisâ sûresindeki أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاء gibi de okunmuştur.¹⁸²⁸

Mesh edilmesinin farz olduğu görüşünde olanların bir savunması da haber-i vahidin Kur’ân’ın hükmünün nesh edemeyeceği görüşüdür. Oysaki haber-i vahit ile beraber Kur’ân, ayakların yıkanması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Zira meshi savunanlardan hiç kimse nasblı olarak okunan kırâatleri inkar edemediği gibi bunun açıklamasını da zâid ب “Be” diyerek geçiştirmişlerdir. Harf-i cerler kelimenin son harekesini etkilerler. Oysaki oradaki “Be” edatı zâid olsa da kelimin harekesini nasblı olarak okunan kırâatlere göre etkilememiştir. Bu durumda haber-i vahitten önce âyetin delalet ettiği anlamı açıkça açıklamaları gerekmektedir. Âyetin zahirinde de anlaşıldığı gibi nasblı okunan kırâatle anlam mesh değil yıkamadır. Kaldı ki hadisler ile anlatılan Resulullah (s.a.v.) ve sahâbelerin uygulamalarında herkesin yıkadığıdır. Mesh etmediği açıktır. Bunu ümmet kabul etmiştir. Şîa’nın Zeydiyye mezhebi de bunu kabul edenler arasındadır. Bu durumda haber-i vahidin Kur’ân’ı nesh etmediği gibi bilakis desteklediği açıkça anlaşılmaktadır.

Araplardan nakil yoluyla meshin “Yıkamak” anlamına da geldiği sabit olduğuna göre, buradaki أَرْجُلِكُمْ kelimesindeki “Lâm” harfinin esreli okunuşu ile kastedilen yıkamaktır, diyenlerin görüşleri tercihe değer olması, ağırlık kazanır. Bu tercih ise, mesh ve yıkama ihtimaline gelmeyen nasb kırâati sebebiyle ve yıkamayı tespit eden hadislerin çokluğu ile hadis imamlarının rivâyet ettiği sahih haberlerde, ayakları yıkamayı terk edenlere yapılan tehditlerle daha da ağırlık kazanır”.¹⁸²⁹

Bütün yapılan açıklamalara binaen ayakların yıkanması gerektiği ayan beyan ortaya çıkmıştır.¹⁸³⁰ İlim adamlarının büyük çoğunluğu bu görüştedir.¹⁸³¹ Yani âyet ve

¹⁸²⁸ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 171,172.

¹⁸²⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 344.

¹⁸³⁰ A.g.e., C. 9,349.

¹⁸³¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 342; İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’ân’i’l-Azîm*, C. 5,109; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 418, 419; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 229;

hadislere göre iki ayağın yıkanması mutlak manada farzdır.¹⁸³² Naslar ışığında anlaşılması gereken budur.

أَرْجُلِكُمْ “Ayaklar” kelimesinin “Lâm” harfinin esreli şeklinde okunması, ayakların yalnızca bir şart ile ancak mesh edilebileceğini belirtmesi içindir. O şartta da ayağın mestli olma halidir. Bunu da Resulullah’ın (s.a.v.) uygulamasından öğreniyoruz. Hem Nebi’nin (s.a.v.) ayağında mest olmadan ayağını mesh ettiği ile ilgili gelen sahih tek rivâyet yoktur. İşte Resulullah’ın yıkaması veya mesh etmesi, nasıl ve ne zaman yapılması gerektiği hususunu böylece açıklığa kavuşmuştur. Bu yapılan tefsir/açıklama da güzeldir.¹⁸³³ Bu konunun biraz daha açıklığa kavuşturulması için burada mestler konusuna değinilmesi, mestler hakkındaki muhtelif görüşlerin açıklanması yerinde olacaktır.

c) ب “Be” Edatın Mestler Üzerine Mesh Edilmesine Delaleti

Biraz önce de değinildiği gibi أَرْجُلِكُمْ “Ayaklar” kelimesinin ب “Be” edatından dolayı “Lâm” harfinin esreli olarak okunmasının delalet ettiği anlam, mestler üzerine mesh edilmesidir. Ancak mestler üzerine mesh etme hakkında ihtilaf edilmiştir. İbn Abbas’ın (ö. 68/687-88) görüşüne göre ب “Be” edatının, “Ayaklar” kelimesindeki “Lâm” harfini esreli şekilde değiştirmesi, mestler üzerine meshin neshedilmiş olduğuna delalettir. Ancak Ebû Hüreyre (ö. 58/678), Hz. Âişe (ö. 58/678) ve gelen bir rivâyete göre İmam Mâlik (ö. 179/795), mestler üzerine meshin neshedildiği görüşünü reddetmişlerdir. Kabul edilen bir şeyin başkası tarafından reddedilmesi demek, inkar eden kişinin delilinin olmadığı anlamına gelir. Mest üzerine mesh edilebileceği hususu sahâbe ve onların dışında pek çok kişi tarafından kabul edilmiştir. el-Hasen’nin (ö. 110/728) naklettiğine göre en az yetmiş sahâbe, mestleri üzerine mesh ettikleri rivayet edilmiştir.¹⁸³⁴

---

¹⁸³² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'i'l-Azim*, C. 5,109; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418,419; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 165.

¹⁸³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 345.

¹⁸³⁴ A.g.e., C. 3, 345, 346.

Ebû Abdullah Şâfiî (ö. 204/820), ayaklara, mestlerin giyilmesi halinde mesh edilmesinin emredildiği görüşündedir.¹⁸³⁵

Fadl b. Mübeşşir, Cabir b. Abdullah'ı, birkaç vakit namazı tek bir abdestle kıldığını, idrarını yaptığında veya başka bir şeyle abdestini bozduğunda abdest aldığı nakleder. Suyun artığı ile mestlerini mesh ederdi. “Ey Ebu Abdullah! Bu senin görüşüne dayanarak yaptığın bir şey mi?” diye sorduğumda: “Hayır. Ben, Resulullah'ın böyle yaptığını gördüm ve ben de onun yaptığını yapıyorum”,¹⁸³⁶ dediğini rivayet etmiştir.

Hemmâm'dan (ö. 132/750) gelen sahih bir rivâyete göre, İmam Cerir, küçük abdestini bozduktan sonra abdestini aldı. Abdest alırken de mestleri üzerine mesh etti. İbrahim en-Nehâî'nin (ö. 96/714) de aktardığına göre Nebi (s.a.v.) de küçük abdestini bozduktan sonra abdest alır ve mesti üzerine mesh ederdi. İbrahim Nehâî'nin (ö. 96/714) söylediğine göre bu hadis, âlimlerin hoşuna giderdi. Zira, İmam Cerir'in müslüman oluşu, Mâide Sûresinin inişinden sonradır.¹⁸³⁷ İmam Cerir'den nakledilen rivâyeti Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) de güzel bulduğunu söyledikten sonra İmam Cerir'in müslüman oluşunun Mâide Sûresinin nuzulünden sonra olduğu için, bu konuda Ebû Hüreyre (ö. 58/678) ve Hz. Âişe'nin (ö. 58/678) rivâyetlerinin sahih olduğunu belirtmiştir. Hatta Hz. Aişe'nin bu konu hakkında fazla bilgisi olmadığı için kendisine mestler ile ilgili sorulan soru için Hz. Ali'ye (ö. 40/661) yönlendirerek “Sen ona sor. Çünkü o, Resulullah (s.a.v.) ile birlikte yolculuğa çıkardı”¹⁸³⁸ diye söylemiştir.¹⁸³⁹

İmam Mâlik'ten (ö. 179/795) geldiği ve mest üzerine mesh edilmesini kabul etmediği ile ilgili rivâyetin münker olduğu, bunun sahih olmadığı söylenmiştir.¹⁸⁴⁰

---

¹⁸³⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 5,109;

¹⁸³⁶ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, C. 4,25.

¹⁸³⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,346.

¹⁸³⁸ Ahmed, 966; Muslim, 276.

¹⁸³⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 9,346.

¹⁸⁴⁰ A.g.e., C. 9,347.

4.3.5.6.ﺏ “Be” Edatın Her İki (Yıkama ve Mesh) Duruma Delaleti

Dâvûd el-İsfahani (ö. 270/884), ayakların aynı anda hem yıkanmasının hem de mesh edilmesinin farz olduğu görüşündedir. Zeydiyye mezhebinin imamlarından biri olan Nasır Lilhakk (ö. 304/917) da bu görüştedir.¹⁸⁴¹

4.3.5.7.ﺏ “Be” Edatın Her İki (Yıkama ve Mesh) Durumun Muhayyerliğine Delaleti

Bu husustaki iki kırâat, iki ayrı rivâyet gibi değerlendirilmiştir.¹⁸⁴² Hasan-ı Basrî¹⁸⁴³ (ö. 110/728) ile Muhammed İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923)¹⁸⁴⁴, mükellef kimsenin, yıkama ile mesh etme arasında muhayyer bırakıldığını söylemişlerdir.¹⁸⁴⁵

Semerkindî (ö. 373/983), bunu şöyle izah etmiştir: Allah (c.c.), her iki anlamdan hangisini kastetmiş diye sorulması halinde denilebilir ki; her ikisinin de farklı anlamlara gelmesi, farklı iki âyet anlamına gelir. Şayet iki kırâat de tek anlamda ise o halde her iki şekilde okunması caizdir. Âyette bahsedilen dört farz vardır. Bunların dışında olanlar ise abdestin adap ve sünnetleridir.¹⁸⁴⁶

Nehhâs’ın (ö. 338/950) söylemi de Cerir’in söylemine benzerdir. Der ki; mesh etmek de yıkamak da vaciptir. “Lâm” harfini mecrur olarak okuyan kırâate göre ayakların mesh edilmesi vaciptir. Aynı şekilde üstün olarak okuyan kırâate göre de ayakların yıkanması vaciptir. Bu, söylenebilecek en güzel şeydir. Her iki kırâat, iki farklı âyet gibidir.¹⁸⁴⁷

---

¹⁸⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 171.

¹⁸⁴² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 344.

¹⁸⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 171.

¹⁸⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 344; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 171; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 229.

¹⁸⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 164; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 344; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 171.

¹⁸⁴⁶ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420.

¹⁸⁴⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 344.

Taberî'ye (ö. 310/923) göre doğru olan görüş: Allah Teâlâ'nın emri, abdest alındığı zaman iki ayağın da su ile mesh edilmesi gerektiği görüşüdür. Teyemmümdeki toprakla yüzün mesh edilmesi gibi genel bir emirdir. Abdest alan kimse, ayaklarını su ile mesh ettiği takdirde abdestli olmuş olur. Bunu yapan kimseye "Ayaklarını mesh eden" de denebilir, "Yıkayan" da. Zira iki ayağı yıkamak, onların üzerine su akıtmakla veya onları suya sokmakla olur. Onları mesh etmek ise elleri veya ellerin yerini tutacak herhangi bir şeyi onların üzerine sürmekle gerçekleşir. Bu iki durumdan herhangi birini yapan kişiye "Mesh eden, yıkayan" denir. İki anlama gelebileceğinden dolayı meshi genel ve özel olarak açıkladım. Bunlardan biri uzvun kısmen mesh edilmesi, diğeri ise uzvun tamamının mesh edilmesidir.¹⁸⁴⁸

Mesh etmenin anlamı, organın bir bölümünü veya tümünü mesh etme olarak iki manası olduğuna göre her iki manasından da sahih olanı iki ayağın tamamının mesh edilmesidir. Hem meshe hem de yıkamaya işaret eden her iki kırâat da sahihtir. Yani hem esreli hem de nasblı okunan kırâat. Taberî'nin daha çok hoşuna giden esreli şekilde okunan kırâattir. Zira bu şekildeki kırâat, ayakların tamamının su ile mesh edilmesi manasındandır. Bu ifadeyi, daha önce zikredilen "Elleri yıkama" ya atfedip bağlamaktansa hemen öncesinde bulunan, başı mesh etmeye atfedip bağlamak daha evladır.¹⁸⁴⁹

Taberî'nin (ö. 310/923) asıl maksadı, ayakların tümünün su ile mesh edilmesidir. Bu itibarla ayakların ellerle veya ellerin yerini tutacak herhangi bir şeyle mesh etmek gerekir. Yoksa bir kısmını su ile yıkamak değildir. Şayet ayakların sadece bir bölümünün mesh edilmesi yeterli olsaydı Resulullah'ın, ayaklarının bir bölümünü su ile mesh etmeyenleri bu şekilde uyarması söz konusu olmazdı. Bilakis kişi, o ameliyle çok sevap kazanmış olur. Ayrıca mesh olmaksızın ayakların suya sokularak abdest alınması bazı kimselerce kerih görülmüştür.¹⁸⁵⁰

İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ebu Ca'fer et-Taberî'nin (ö. 310/923) ayakların ovalanması gerektiğini; üzerindeki kirlerin giderilmesinin gerekliliğini mesh kelimesiyle ifade etmiştir. Ancak Taberî'nin söylediklerini tam düşünemeyenler onu anlamayanlardır.

---

¹⁸⁴⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 38, 39.

¹⁸⁴⁹ A.g.e., C. 3, 39.

¹⁸⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 39, 40.

O, hem meshi hem de yıkamayı kastetmemiştir. Zîrâ bu ikisi, yıkamanın içinde zaten var. Aslında her iki kırâati cem'etmeye çalıştığı, **أَرْجُلَكُمْ** kelimesindeki “Lâm”ın nasbli olarak okunması, yıkamaya; mecrûr okunması da meshe âtif olduğu için her iki kırâati uygulamaya çalışmıştır.¹⁸⁵¹

4.3.6. Abdest Âyetin Anlaşılmasında مِنْ “Min” Edatın Yeri

مِنْ “Min” edatının delalet ettiği konular aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

4.3.6.1. مِنْ “Min” Edatın Kazaî Hacete Delaleti

Allah'ın (c.c.): **وَإِنْ كُنْتُمْ مَرَضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ** “Şayet hasta veya yolculukta iseniz yahut içinizden biri ayakyolundan gelirse” âyetindeki buyruk, umumidir. Âyette geçen **الْغَائِطِ** “el-Gâit (ayakyolu)” her iki necasetin çıktığı yerlerden çıkan hâdeslerden kinayedir.¹⁸⁵² Hadislerin delâletinden dolayı âlimlerin çoğu devamlı olsun veya olmasın¹⁸⁵³ iki yoldan (makat ve ön uzuvdan) çıkan her şey, bu ifadenin kapsamına girdiğini söylemişlerdir.¹⁸⁵⁴ Ancak küçük çakıl taşları, kurt gibi alışılmışın dışında bir şeylerin çıkması veya hades konusunda kendini tutamama durumların hiç birinde abdest bozulmaz.¹⁸⁵⁵

Âyette geçen **الْغَائِطِ** “el-Gâit” kelimesinin asıl manası “Yeryüzünün alçak tarafları”dır.¹⁸⁵⁶ “Gâit” lafzın çoğulu **الغيطان** veya **الأغواط** tır. Araplar, bu tür yerlere insanlardan saklanarak def-î hacetleri için giderlerdi. Zamanla insandan çıkan necasete de **الْغَائِطِ** “el-Gâit” olan bu müşterek isim adı verilmiştir. Bu kelimenin fiili,

¹⁸⁵¹ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân 'i'l-Azim*, C. 5, 109, 110.

¹⁸⁵² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363 ve C. 6, 365; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 431; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 172; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329.

¹⁸⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 172; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 38.

¹⁸⁵⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 172; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 38; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁸⁵⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363 ve C. 6, 365.

¹⁸⁵⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 364; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

bir toprakta kaybolup görünmeyecek hale gelmeyi ifade etmek için kullanılır.¹⁸⁵⁷ Zührî (ö. 124/742): *الغَيْطِ مِنَ الْغَيْطِ* şeklinde okumuştur. Bu kelimenin aslı *الغَيْطِ* 'tır. İhtimal ki şeddesiz de söylenmiş olabilir. *هَيْنَ* “Kolay” ile *مَيْتَ* “Ölü” gibi kelimeler ve bunlara benzer kelimelerdeki gibidir.¹⁸⁵⁸

Kisâî'nin (ö. 189/805) ve Halef'in (ö. 229/844) kırâatlerinde elifsiz olarak okunmuştur.¹⁸⁵⁹

Âyetteki *أو* “Veya” emri, *و* “Ve” manasındadır. Anlamı: “Sizler hasta veya yolculuktayken ayakyolundan gelirse herhangi biriniz, teyemmüm edin”, olur. O halde teyemmüm edilmesini gerektiren hal, hadestir. Hastalanma veya seferde olma değildir. Ayrıca bu, mukim olan kimsenin de teyemmüm etmesinin caiz olduğunun delilidir.¹⁸⁶⁰

Doğrusu buradaki *أو* “Ev” edatı, ilim erbabına göre olması gereken asıl manasındadır. Çünkü *أو* “Ev”in kendisine göre bir anlamı vardır, *و* “Ve”nin de kendisine göre bir anlamı vardır. Onlara göre bu ifadenin hazf olunduğu ortaya çıkmaktadır. Emrin manası da: “Şayet suya el değdirmeye güç yetiremeyecek kadar hastalanır veya yolculuk esnasında su bulamadığınız halde suya da ihtiyacınız olursa” anlamındadır.¹⁸⁶¹

Abdesti bozan şeyler hakkında ise âlimler ihtilaf etmişlerdir. İhtilaf ettikleri konular;

1. Aklın zail olması,¹⁸⁶²
2. Mutad olan şeylerin çıkması,¹⁸⁶³
3. Dokunmak.¹⁸⁶⁴

¹⁸⁵⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 364.

¹⁸⁵⁸ A.g.e., C. 6, 364.

¹⁸⁵⁹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 170.

¹⁸⁶⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 364, 365.

¹⁸⁶¹ A.g.e., C. 6, 365.

¹⁸⁶² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 46; DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁶³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; DİA, C. 1, 70.

Aşağıda detaylı bir şekilde incelenmiştir.

a) Aklın Zail Olması

Kişinin baygınlık, delilik veya sarhoşluk gibi sebeplerden ötürü aklının zail olması durumlarında abdesti bozulduğu, bundan dolayı abdestini tekrar alması gerektiği hakkında icmâ edilmiştir.¹⁸⁶⁵

لَا “İzâ” edatın anlamlarından biri de uykudan uyanıldıktan sonra namaz kılmadan önce abdest alınması gerektiğidir. Bu anlamda لَا “İzâ” edatı, aklın zail olduğu uyku gibi baygınlık, delilik ve sarhoşluk durumlarına da delalet etmektedir.

Âlimler, uykunun abdesti bozup bozmayacağı hakkında ihtilaf etmişlerdir. Diğer hadesler gibi uykunun da bir hades mi olduğu hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir.¹⁸⁶⁶

1. Uyku da diğer hadeslerdendir (abdesti bozan hallerdendir).¹⁸⁶⁷ İmam Mâlik'in (ö. 179/795), el-Muze Ebu İbrahim İsmail (ö. ?), bu görüştedir. İster az, ister çok uyulsun fark etmez, abdesti bozar ve tekrar abdestin alınmasına gerektirir.¹⁸⁶⁸ İmam Mâlik, Muvatta kitabında: Ön ve arkadan bir şeyin çıkması hades olduğu gibi uyku da hades sebebidir. Bunlar dışında abdestin alınmasına gerek olmadığını söylemiştir. Tirmizî'den (ö. 279/892) rivâyet edilen bir hadis de bu anlamdadır.¹⁸⁶⁹

Resulullah'ın (s.a.v.), küçük ve büyük hacetin giderilmesi ile uykudan dolayı abdestin yenilenmesi gerektiği nakledilmiştir. Yani kıyasa göre fazla uyku ve akli örten bölümü hades kabul edildiğine göre, uykunun azı da böyle olması icabeder. Ali b. Ebi Talib'den de şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Rasûlullah

---

¹⁸⁶⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁶⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 46.

¹⁸⁶⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365.

¹⁸⁶⁷ Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 44; DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁶⁸ Muvatta, 1/22.

¹⁸⁶⁹ Nesâî, 1/98; Darakutni, 761; Tirmizî, 96; Ahmed, 18095.

(s.a.v.) buyurdu ki: “Dübürün bağı, iki gözdür (uyanık olmaktır). O bakımdan kim uyursa abdest alsın. Bu, umumi bir buyruktur.”¹⁸⁷⁰

2. Uykunun hangi durumu olursa olsun, hades olmaz. Bununla ilgili olarak Ebû Mûsâ el-Eşârî’den (ö. 42/662-63) bu görüşe delâlet eden bir rivâyet gelmiştir. Kendisinden hades çıkmadığı müddetçe kişi uyandığı gibi namaz kılabilir.¹⁸⁷¹ Buna göre lü “İzâ” edatı, uykudan uyanılmasından sonra abdest alınması gerektiği manasına gelmez.
3. Uykusu ağır, kişi uzun bir uykuya dalması durumunda hades olur.¹⁸⁷² Cumhûr diğer iki görüşü benimsememiştir. İmam Mâlik (ö. 179/795), ez- Zühri (ö. 124/742), Rebîa (ö. 136/753) ve el-Velîd b. Müslim’in (ö. 195/810) rivayetine göre Evzâî (ö. 157/774) de bu görüştedir. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ise der ki:¹⁸⁷³ Şayet hafif bir uyku olup, kalbi örtmeyecek ve onu daldırmayacak türdence abdestini bozmaz.¹⁸⁷⁴ Hanîfe (ö. 150/767) ve arkadaşları der ki: Yatarak ya da teverriük ederek (sağ kalçasını sağ ayağına dayayıp, sol ayağını da sağ ayağının altından çıkarması şeklindeki oturursa) uyuyan dışında herhangi bir kimsenin abdest alması gerekmez.¹⁸⁷⁵ İmam Şafîî (ö. 204/820) de oturarak uyuyanın abdest alması gerekmez demiştir. Bu görüşlerden sahih olanı İmam Malik’in görüşüdür. Delil olarak İbn Ömer’in (ö. 73/692) rivâyet ettiği bir hadiste, Resulullah (s.a.v.) bir gün bir meşkuliyet sebebiyle yatsı namazını erteleme durumunda kaldı. Biz de beklerken mescitte uyuyakaldık. Sonra uyandık, tekrar uyuduk. Daha sonra tekrar uyandık ki Resulullah (s.a.v.)

¹⁸⁷⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 365, 366.

¹⁸⁷¹ A.g.e., C. 6, 366.

¹⁸⁷² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 365-369;Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 46.

¹⁸⁷³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 365-369;Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 44.

¹⁸⁷⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 365-369;Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 46.

¹⁸⁷⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 365-369; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 46.

yanımıza çıkageldi. Sonra şöyle buyurdu: “Şu anda yeryüzündeki insanlar arasında sizden başka namazı bekleyen kimse yoktur”,¹⁸⁷⁶ diye buyurdu.¹⁸⁷⁷

b) Mutad Olan Şeylerin Çıkması

أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ “Veya içinizden biri ayakyolundan gelirse” ifadesi her iki necasetin çıktığı yerlerden çıkan hâdeslerden kinaye olduğu yukarıda değinilmiştir.

Bu konuda âlimler farklı görüşler beyan etmişlerdir.¹⁸⁷⁸ Bunlar;

1. Ne olursa olsun vücutta çıkan her şey abdesti bozar.¹⁸⁷⁹ Ebu Hanife (ö. 150/767), bu konuda ön ve arka bedenden çıkan ile diğer vücutta çıkanlar hususunda ayırım yapmamıştır.¹⁸⁸⁰ Buna ağız dolusu kusmak da dâhildir.¹⁸⁸¹
2. İki yoldan çıkan küçük abdest dışında vücutta çıkan hiçbir şey abdesti bozmaz. İmam Şâfî (ö. 204/820) ve İmam Muhammed (ö. 189/805) bu görüştedir.¹⁸⁸² Velhasıl vücutta çıkan her şey pis değildir.¹⁸⁸³

c) Erkeğin Kadına Dokunması ile Abdestin Hükümü

Erkeğin kadına dokunması ile abdestin bozulup bozulmayacağı hakkında ihtilaf edilmiştir.

1. Erkeğin kadına dokunması durumunda abdest bozulur.¹⁸⁸⁴ İmam Şâfî (ö. 204/820) ve İmam Muhammed (ö. 189/805), bu görüştedir. Allah'ın (c.c.), أَوْ

¹⁸⁷⁶ Buhârî, Mevakit, 24; Müslim, Mesacit, 220; Nesâî, Mevakit, 21; Müsned, 2/88-126; Darimi, Salat, 19.

¹⁸⁷⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365-369.

¹⁸⁷⁸ A.g.e., C. 6, 365.

¹⁸⁷⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365;Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 38; DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁸⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁸¹ DİA, C. 1, 70.

¹⁸⁸² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365.

¹⁸⁸³ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 44, Huzur Yayınevi, İstanbul, ts

¹⁸⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 172; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565; DİA, C. 1, 70.

لَا مَسْئَمَةَ الْبَسَاءِ “Yahut da kadınlara dokunmuşsanız” ifadesi zahiren, erkeğin kadına dokunması ile abdestin bozulacağına delâlet eder.¹⁸⁸⁵ İmam Şafiî: Erkek bedeni ile kadın bedeninin dokunması/temas etmesi durumunda her ikisinin de abdestinin bozulacağını söylemiştir. Yani elin ele veya vücudun âzâlarından herhangi bir âzânın vücuda değmesi ile abdest bozulur. İbn Mes‘ûd (ö. 32/652-53), İbn Ömer (ö. 73/692), Zührî (ö. 124/742) ve Rebîa (ö. 136/753) da bu görüştedir.¹⁸⁸⁶ Her ikisinin de abdesti bozulur.¹⁸⁸⁷

2. Erkeğin kadına dokunması durumunda abdest bozulmaz.¹⁸⁸⁸ Ebu Hanife bu görüştedir.¹⁸⁸⁹ Ya hadisten ya da kıyas-ı celîden hüküm çıkarılarak bu görüşe varılmıştır.¹⁸⁹⁰
3. Dokunan kişinin abdesti bozulur, dokunulan kişinin abdesti bozulmaz. Bu görüş Zahirilerin, âyetin zahirine bakarak beyan ettikleri bir görüştür.¹⁸⁹¹

4.4.Gusül Abdesti

Bu bölümde gusül abdestin edatlara doğrudan veya dolaylı olarak bağlı olan konular ele alınmıştır.

a) **جَنب** “Cünüp” Kelimesinin Anlamı

Arapçada cenabet kelimesi, sözlükte “Uzak ve yabancı olmak” anlamına gelir. Ecnebi kelimesiyle aynı köktendir.¹⁸⁹² **جَنب** “Cünüp” kelimesi **تَجَنَّبْتُمْ** و **أَجَنَّبْتُمْ**

¹⁸⁸⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 172; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565.

¹⁸⁸⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 371.

¹⁸⁸⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565.

¹⁸⁸⁸ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 172; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 48.

¹⁸⁸⁹ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 172; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565.

¹⁸⁹⁰ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 172; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 365.

¹⁸⁹¹ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565.

¹⁸⁹² Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), C. 1, 362.

oldunuz” şeklinde kullanımı aynı anlamdadır.¹⁸⁹³ Cünüp kelimesinin müennesi yoktur.¹⁸⁹⁴ Kelimede değişim olmadan رجل جنب و امرأة جنب “Cünüp adam, cünüp kadın”¹⁸⁹⁵ ve قوم جنب “Cünüp insanlar”¹⁸⁹⁶ denilir. Mastar gibi hem tekile hem çoğula¹⁸⁹⁷ hem de tesniyeye¹⁸⁹⁸ kullanılır. Çünkü bu kelime, البعد و القرب “Bu’d (uzaklık) ve “Kurb” (yakınlık) gibi kelimelerle aynı mastar veznedir. Bu kelime muhtemelen (zamanla) hafif hale getirilerek جنب “Cünüp” olarak okunmuştur. Ferrâ (ö. 207/822) der ki: (جُنَّبٌ وَ تَجَنَّبٌ) “Kişi cünüp oldu”, ifadesi cenabetten gelir.¹⁸⁹⁹ Keza “Cenabet”, erkeğin kadınla içli dışlı (karışmış) olması manasındadır.¹⁹⁰⁰ رجل جُنَّبٌ “Cünüp adam”, yabancı adam anlamında da kullanılır.¹⁹⁰¹

Mastar olan جنب “Cünüp” kelimesi, ismi fail yerine kullanılması durumunda çoğulu الرجال جنبون “Cünüp adamlar”, النساء جنبات “Cünüp kadınlar” ve إثنين “İki cünüp” şeklinde olur.¹⁹⁰²

Şer’î ıstılahta ise, cinsel birleşmeden sonra veya rüya görme sonucunda meninin akmasıyla temizlikten uzaklaşma hali anlamına gelir.¹⁹⁰³

---

¹⁸⁹³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 337.

¹⁸⁹⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 337; İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû'l-Kur’ân-i'l-Azîz*, 1 bs. thk. Hüseyin b. Akkaşe, (Kahire: Dâru'l-Faruku'l-Hadisiyye, 2002), C. 2, 12; Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁸⁹⁵ İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû'l-Kur’ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12; Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁸⁹⁶ Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁸⁹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 174; İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû'l-Kur’ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12; Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁸⁹⁸ İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû'l-Kur’ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12; Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁸⁹⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 337.

¹⁹⁰⁰ A.g.e., C. 6, 337.

¹⁹⁰¹ A.g.e., C. 6, 337.

¹⁹⁰² Zeccâc, *Me’âni'l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152.

¹⁹⁰³ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur’ân*, C. 1, 362.

b) Farz Olan Gusüller

Farz olan gusüller üçtür. Bunlar,¹⁹⁰⁴

1. Cünüplükten dolayı gusül,
2. Hayızdan dolayı gusül,
3. Nifazdan dolayı gusül.

4.4.1. İn ve ف “Fa” Edatların Gusül Abdestine Delaletleri

İN “İN” ve ف “Fa” edatların gusül abdestine delalet ettikleri konular aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

a) İn ve ف “Fa” Edatların Cünüplük Haline Delaletleri

Allah’ın (c.c.) وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا “Eğer cünüp olduysanız, temizlenin” buyruğundaki فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin” kelimesi “Gusledin” manasındadır.¹⁹⁰⁵ Yani temizliğin yapılmasına sebep olan şey, gusüldür ve bu da İِنْ “İN” edatı ile mutlak anlamda şart koşan durumundadır. Şartın cevabı ise (ف “Fa” ile) hemen yerine getirerek “Temizlenmektir”. Mana olarak eğer (İِنْ) cünüpseniz, derhal/hemen (ف) فَاطَّهَّرُوا “Gusledin” (وا “Sizler”) (temizlenin).

Burada üç edatın zikri geçmiştir;

İِنْ “İN” edatın, birkaç manaya geldiğini birinci bölümde detaylı bir şekilde değinmiştik. İِنْ “İN”, asıl şart edatıdır.¹⁹⁰⁶ İِنْ تَجْتَهِدْ تَجْتَهِدْ “Eğer çalışırsan kazanırsın”, cümlesi, “Eğer cünüp iseniz, temizlenin”, cümlesi gibidir. Dolayısıyla وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا “Eğer cünüp olduysanız” şart ifadesinden sonra yapılması gereken ne olduğu bildirilmiştir. O da; فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin (gusledin)”. Bu durumda “Eğer cünüp iseniz” durum şartından sonra “Temizliğe” başlamadan niyetlenmeli mi? Bu

¹⁹⁰⁴ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 56.

¹⁹⁰⁵ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 167, 168; Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 419; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü’l-Kebîr*, C. 1, 455; Kurul, *Tefsîrü’l-Muyesser*, 108; Vahîdî, *el-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasût fî Tefsîri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2, 152.

¹⁹⁰⁶ Şerîf, *Mu’cemü Hurûfu’l-Maânî fî’l-Kur’ân-i’l-Kerim*, C. 1, 379; el-Enbarî, *Esraru’l-Arabiyye*, 238; el-Murâdî, *el-Cene’d-Dânî fî Hurûfu’l-Maânî*, 207, 208.

temizlik, nerelerin yıkanmasını kapsar? Saç dipleri dâhil mi? Âzâların sırayla yıkanması gerekir mi? Kadına dokunmakla cenabetlik isabet eder mi? Henüz cünüplükten dolayı temizlenmeyen biri Kur'ân-ı Kerim'e dokunabilir mi? Peki temizlenmeden camiye girilebilir mi? Bu ve buna benzer mevzular şart edatı ile mütealliktir.

ف “Fa” edatın, birkaç manaya geldiğini birinci bölümde de detaylı bir şekilde değinmiştik. Buna göre burada ف “Fa” edatı, âtıftır; tertip manasını vermiştir; öncesinde geçen bir şartın takibi durumundadır; sebebiyet anlamına gelerek temizlenmeyi cünüplüğün sebebi olarak kılmıştır.

فَاطَهُرُوا Kelimesindeki ط “Tâ” harfi, ت “Te” harf ile aynı mahreçten çıktığı için, “Tâ” harfi, “Te”ye idgam edilmiştir.¹⁹⁰⁷ Bu idgamdan sonra kelimenin başı sakın kaldığı ve okunabilmesi için hemze-i vasıl gelmiştir. Ayrıca اطهروا şeklinde de okunmuştur.¹⁹⁰⁸

Cünüp iken namazın kılınmaması,¹⁹⁰⁹ şayet namazdan önce bir cünüplük durumu meydana gelmiş ise فَاطَهُرُوا “Temizlenin, gusledin” diye buyurmuş, namaz öncesinde gusül abdestin alınması gerektiği belirtilmiştir.¹⁹¹⁰

Allah (c.c.), küçük abdestin nasıl alınması gerektiğini bildirdiği gibi büyük abdestin de nasıl alınması gerektiğini bildirmiştir. Bu büyük temizlik de, cünüplükten dolayı gusletmektir.¹⁹¹¹ Yani bedeninin tamamını yıkamaktır.¹⁹¹²

---

¹⁹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 167, 168; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 163; Nesefî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 431; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

¹⁹⁰⁸ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 167, 168; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 418.

¹⁹⁰⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337, 346.

¹⁹¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41.

¹⁹¹¹ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 168.

¹⁹¹² Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329, Dâru'l-Kur'ân-i'l-Kerim, Beyrut, 1981

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا “Eğer cünüp olduysanız” ifadesine binaen cünüplüğün iki durumdan dolayı hâsıl olduğu belirtilmiştir. Bunlar;

1. Menînin akması ile cünüplük hâsıl olur.¹⁹¹³ Resulullah (s.a.v.), “Su (gusül), ancak sudan (menin akmasından) dolayı gerekir”¹⁹¹⁴ diye söylemiştir.¹⁹¹⁵ Bazı sahâbelerden rivâyet edildiğine göre, “İnzaldan (akmadan) dolayı ancak gusül alınır”, demişlerdir.¹⁹¹⁶ Bu ister rüyada olsun isterse de uyanık iken olsun,¹⁹¹⁷ böyle durumda da su ile gusül abdesti alınır.¹⁹¹⁸
2. Hıtaneynin (sünnet mahallerinin) değmesi,¹⁹¹⁹ birbirine girmesi.¹⁹²⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.v.), “(Erkek ile kadının) sünnet mahalleri birleştiği zaman, gusül gerekir”,¹⁹²¹ diye rivayet edilmiştir. Bu nassı delil alan Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), guslün farz olduğunu söyler.¹⁹²²

---

¹⁹¹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 233; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 54; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 459; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁹¹⁴ Muslim, 343; Ahmed, 11434.

¹⁹¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 233.

¹⁹¹⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337.

¹⁹¹⁷ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 54.

¹⁹¹⁸ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁹¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 233; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 459; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁹²⁰ Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 56.

¹⁹²¹ Muslim, 349; Ahmed, 24206.

¹⁹²² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337.

İki hitaneynin birbiriyle buluşmasına rağmen inzal olmadığı müddetçe gusül abdestinin alınmasına gerek olmadığı görüşünde olanlar da vardır.¹⁹²³ Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665), Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94)¹⁹²⁴ bu görüşteler. Yani onlara göre, sadece meni aktığı zaman gusül farz olur.¹⁹²⁵

Bu konu ile ilgili Übey b. Kâ'b'dan (ö. 33/654) şöyle dediği rivâyet edilir: Ey Allah'ın (c.c.) Rasulü, erkek, kadın ile cima ettiği zaman inzal (meni akması) olmazsa (durumu ne olur?) diye sorduğunda Resulullah (s.a.v.): "Kendisinden kadına temas eden tarafını yıkar, sonra da abdest alır, namaz kılar",¹⁹²⁶ diye buyurmuştur. Ebu Abdullah (Bûhârî) (ö. 256/870), bu konu hakkında kişinin gusletmesinin daha ihtiyatlı olduğunu söyler.¹⁹²⁷

İmam Kurtubî (ö. 671/1273) der ki; Sahâbe, Tâbiîn ve âlimlerin büyük bir kısmı, iki sünnet mahallinin buluşması ile gusül gerektiği görüşündedirler. Bu hususta ilk olarak Sahâbeler arasında ihtilaf olmuş fakat daha sonra Ümmü'l-Mü'minin Hz. Âişe'nin (ö. 58/678), Nebi'den (s.a.v.) aktardığı bir rivâyetin hükmünü kabul etmişlerdir. Bu rivâyette Nebi (s.a.v.), şunları söylemiştir: "Erkek, hanımının dört dalı arasına oturup, sünnet mahalli, sünnet mahalline değerse gusül vacib olur".¹⁹²⁸ Başka bir hadiste ise; "Erkek kadının dört dalı (şuâb)¹⁹²⁹ arasına oturur, sonra da (kadın üzerinde hareket ederek) gücünü

¹⁹²³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337.

¹⁹²⁴ Ebû Sa'îd el-Hudrî.

¹⁹²⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 233.

¹⁹²⁶ Buhârî, 193; Ahmed, 21081; Muslim (aynı manada), 344 (Nevevi der ki bu hadis mensuktur.)

¹⁹²⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 337.

¹⁹²⁸ Muslim, 349; Ahmed, 24206.

¹⁹²⁹ Şuâb: Şi'be'nin çoğuludur. Sözlükte bir şeyden bir bölüm, bir dal, iki boynuz arasındaki kısım, su yolu, dağdaki yarık gibi manalara gelir. Hadiste ise, ya kadının iki eli ve iki ayağı arası veya iki ayağıyla iki uyluğu arası veya iki bacağı ve iki uyluğu arası manası kastedilmiştir. <http://www.ilimdunyasi.com/ahkam-hadisleri/iki-sunnet-yerinin-kavusmasindan-dolayi-gusul-gerekir/> [16.04.2019].

kullanırsa, erkeğe (de kadına da) gusül vacib olur”.¹⁹³⁰ Buna ek olarak Müslim’de (ö. 261/875) “İnzalde bulunmasa dahi” lafzı eklidir.¹⁹³¹

İbnü’l-Kassâr (ö. 397/1007): Tâbiîn ve onlardan sonra gelenler, kendilerinden öncekilerin ihtilafından sonra: “İki sünnet yeri birbirine kavuştuğu takdirde”¹⁹³² şeklinde gelen rivâyet nedeniyle bu şekilde amel edilmesini gerektiğini hususunda icmâ edilmiştir. Bunun dışında beyan edilen farklı görüşleri icmâ edildiği için kabul edilemez.¹⁹³³

b) Gusül Abdestinde İِنْ “İn” ve ف “Fa” Edatların Niyete Delaletleri

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا “Eğer cünüp olduysanız, temizlenin” âyetteki “Cünüplük” şartı ifadesinin bir gereği olarak gusül abdesti almak isteyen kişinin, niyet edip etmeyeceği hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda iki görüş belirtilmiştir.¹⁹³⁴ Bu görüşler:

1. Gusül abdestinin alınmasında niyet, mutlaka gereklidir. Çünkü Allah (c.c.), Nisa Sûresinin 43. Âyetinde: حَتَّى تَغْتَسِلُوا “Gusledinceye kadar” şeklinde buyurmuştur. Bunun olması, niyeti icab eder. İmam Mâlik (ö. 179/795), İmam Şafî (ö. 204/820), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İshak (ö. 151/768) ve Ebû Sevrî (ö. 161/778) bu görüştedir. Abdest ve teyemmümde de hüküm gusül gibidir. Bu görüşlerini Allah’ın (c.c.): “Onlar, Allah’a ancak dinlerini O’na halis kılanlar olarak ibadet etmekle emrolundular”¹⁹³⁵ âyetine dayandırır. İhlas, Allah’a (c.c.) yaklaşmak için niyet etmektir. Mü’min kullar, farz ibadetlerini eda etmekle O’na yönelir. Nebi (s.a.v.): “Ameller ancak niyetlere göredir” dediği rivayet olunmuştur. Neticede bu da (niyette) bir iştir.¹⁹³⁶ İِنْ “İn” edatı, birinci bölümde de açıklandığı gibi şart edatıdır. Bu şart edatından sonra

¹⁹³⁰ Buhârî, 291; Muslim, 348; Ahmed, 7198.

¹⁹³¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 338.

¹⁹³² Ahmed, 24914; İbn Mace, 608.

¹⁹³³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 339.

¹⁹³⁴ A.g.e., C. 6, 352.

¹⁹³⁵ Beyyine, 5.

¹⁹³⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 352.

bir eylem yapılması beklenir. Dolayısıyla yapılacak bir şeyde niyetin edilmesi gerekir.

2. Niyetsiz gusül abdestinin alınması caizdir. Evzâî (ö. 157/774) ve el-Hasen (ö. 110/728), bu görüştedir. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve arkadaşları ise suyla yapılmış bütün temizliklerin niyetsiz bir şekilde yapılmasının caiz olduğunu, teyemmümün ise niyet edilerek alındığını söylemişlerdir. Beden ve elbiselerden necaseti temizlemek için illa niyet edilmesinin gerekli olmadığına kıyas edilerek niyetin de gerekmediğine icmâ edilmiştir.¹⁹³⁷

c) *Gusülde Bedenin Tamamının Yıkınmasında* **إِنْ** “İn” ve **ف** “Fa” Edatların *Delaletleri*

“Eğer cünüp olduysanız” âyetteki “Cünüplük” halinin hasıl olması durumunda **فَاطَّهَّرُوا** “Temizlenin (gusledin)” emrinin yerine getirilmesi gerekir.

İşte buradaki **فَاطَّهَّرُوا** “Temizlenin”, buyruğu, su ile yıkanma emridir.¹⁹³⁸

Âyetteki **فَاطَّهَّرُوا** “Temizlenin (gusledin)” emri, mutlak olarak herhangi bir uzva has olmaksızın,¹⁹³⁹ baştan tırnağa¹⁹⁴⁰ bedenin tamamının temizlenmesidir.¹⁹⁴¹ Yani bütün bedenin temizlenmesi kati bir emirdir. Cenâbı Hakk, âyetinde abdesti (küçük abdesti), sadece bazı uzuvlar ile sınırlı tutarak bu uzuvları belirlemiştir. Oysaki taharet hususunda herhangi bir uzuv belirlenmemiş olmasının bedenin tamamının yıkanması gerektiğindedir. İşte bu temizlenme, gusüldür. Nitekim Cenâbı Allah, bir başka âyetinde, **وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا** “Cünüp iken de, yolcu olmanız müstesna, gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın”¹⁹⁴² buyurmuştur.¹⁹⁴³

¹⁹³⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 352.

¹⁹³⁸ A.g.e., C. 3, 363.

¹⁹³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168.

¹⁹⁴⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174.

¹⁹⁴¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 49.

¹⁹⁴² Nisa, 43.

¹⁹⁴³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 168.

İğtisal (gusletmek), Araplarda malum olan bilenen bir temizliktir. Bu kelimeden maksat, elin su ile yıkanan bir şeyin üzerinden geçirilmesidir. Bu nedenle Araplar, “Elbiseyi yıkadım (ğaslettim)” tabiri ile “Su döktüm üzerine”, “Elbiseyi suya daldırdım” tabirleri farklı bir biçimde kullanırlar. Durum böyle olunca, âlimler, kişinin bedenini ovalamadan suya daldırdıktan sonra gusül abdestini alıp almayacağı hususunda farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Buna göre İmam Malik’in (ö. 179/795) mezhebinin meşhur görüşüne göre, vücudu ovalamadan yalnızca suya daldırılması caiz değildir.¹⁹⁴⁴

Âlim ve fakihlerden bir grup: Cünüp olan kimsenin bedenini ovmaksızın suyun içine dalması veya bedeninin her yerine su dökmesi durumunda gusül abdestinin caiz olduğunu söylemişlerdir. Bu da Hz. Meymûne ve Hz. Âişe’den (r.anhuma) gelen hadis rivâyetine binaen Nebi’nin (s.a.v.) guslüne dair suyu vücuduna bol bol dökmesinden dolayı caizdir. Bu rivâyet, Rasûlullah’ın (s.a.v.) ne şekilde guslettiğini naklettiği halde vücudunu ovaladığına dair mevzu bahis yoktur.¹⁹⁴⁵

d) Gusülde Saç Diblerinin Yıkanmasına *إِنْ* “İn” ve *فَا* “Fa” Edatların Delaletleri

“Eğer cünüp olduysanız” ifadesinde belirtildiği üzere cünüplük bir durumun hasıl olması, bedeninin *فَاطَّهَّرُوا* “Temizlenin” emri gereğince örülmüş saçın da bu kapsama girip girmeyeceği hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu görüşler şunlardır;

1. İnsanın başındaki saçlar, eğer örülmüş; birbirine bağlanmış ve bundan dolayı suyun deriye ulaşmasına engel oluyorsa örgülerin açılması gerekir. Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) ve İmam Mâlik (ö. 179/795), bu görüştedir. Delilleri ise; Allah’ın (c.c.), *فَاطَّهَّرُوا* “Temizlenin (gusledin)” sözü, suyu bedeninin her bir tarafına ulaştırmaktan ibaret olduğunu söylerler. Zira maksat hasıl olmuş olur.¹⁹⁴⁶
2. Saç örgüleri açmak farz değildir. Nehât (ö. ?), bu görüştedir.¹⁹⁴⁷

¹⁹⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur’ân*, C. 6, 346, 347.

¹⁹⁴⁵ A.g.e., C. 6, 349.

¹⁹⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 169; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 49.

¹⁹⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 169.

e) *Gusülde Âzâların Sırasıyla Yıkanmasına* **إِنْ** “*İn*” ve **فَ** “*Fa*” *Edatların Delaletleri*

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا “Eğer cünüp olduysanız” ifadesinde belirtildiği gibi cünüplük bir durumun hasıl olması durumunda bedeninin فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin” emri ile yıkanmasında tertibin (âzâların sırasıyla yıkanması) olup olmadığı konusunda iki görüş vardır. Bunlar;

1. Gusülde bir tertib (sıralama) yoktur. Âlimlerin ekserisi bu görüştedir. Delil ise فَاطَّهَّرُوا “Temizlenin (gusledin)” buyruğunun tam bir temizliğin yapılmasına delaletidir. Bu da bedeninin tamamının yıkanmasıyla ancak olur. Temizliğin yapılmasıyla insanın üzerindeki sorumluluğu da kalkar.¹⁹⁴⁸
2. Gusül alımında bedeninin en üstünden başlamak farzdır. İbn İshâk (ö. 151/768), bu görüştedir.¹⁹⁴⁹
3. Önce eller yıkanır. Mevdudi bu görüştedir.¹⁹⁵⁰

4.4.2. **إِنْ** “*İn*” ve **أَوْ** “*Ev*” *Edatların Kadına Dokunma Hükümüne Delaletleri*

Allah’ın (c.c.): أَوْ لَأَمْسُتُمُ النِّسَاءَ “Yahut da kadınlara dokunmuşsanız” âyetinde geçen لَأَمْسُتُمُ “Dokunmuşsanız”, kelimesinin okunması hususunda kırâat âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Nâfi‘ (ö. 169/785), İbn Kesîr (ö. 774/1373), Ebû Amr (ö. 154/771), Âsım (ö. 127/745) ve İbn Âmir (ö. 118/736), لَأَمْسُتُمُ şeklinde okumuşlardır. Hamza (ö. 156/773) ve Kisâî (ö. 189/805) de لَمْسُتُمُ şeklinde okumuşlardır. Çoğu âlime göre her iki okuyuşun anlamı da aynıdır.¹⁹⁵¹

Yüce Allah’ın (c.c.): أَوْ لَأَمْسُتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamazsanız” ifadesinde geçen “Yaklaşma (lems)” hakkında âlimler, farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Bunlar,¹⁹⁵²

1. لَمْسٌ “Lems”, tenin tene değmesi,¹⁹⁵³ el ile dokunmaktır.¹⁹⁵⁴ Abdullah b. Mes‘ûd (ö. 32/652-53), Abdullah İbn Ömer (ö. 73/692), bazı kaynaklara göre Hz. Ömer

¹⁹⁴⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 169.

¹⁹⁴⁹ A.g.e., C. 11, 169.

¹⁹⁵⁰ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 459.

¹⁹⁵¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 364.

¹⁹⁵² A.g.e., C. 3, 364.

(ö. 23/644)¹⁹⁵⁵ ve İmam Şâfiî (ö. 204/820)¹⁹⁵⁶ de bu görüşü benimsemiştir. Ebû Ubeyd (ö. 224/838), Abdullah b. Mes'ûd'dan (ö. 32/652-53) naklettiğine göre: Öpme, dokunmadır/lemstir. Cima haricindeki tüm dokunuş, lemstir,¹⁹⁵⁷ demiştir. Muhammed b. Yezid'in (ö. 334/945-46) de bu görüşü tercih ettiği ve şu şekilde bir açıklama yaptığı kaydedilir: Âyetin başında, cimaya giren birinin ne yapması gerektiği hususunda Allah (c.c.): *وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا* "Eğer cünüp iseniz yıkayıp temizlenin" şart emriyle zaten belirtmiştir.¹⁹⁵⁸

2. *لَمَسٌ* "Lems" (مس "Mes" ve غشي "Gışyân), cima demektir.¹⁹⁵⁹ Hz. Ali (ö. 40/661), Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63), Übey b. Kâ'b (ö. 33/654), Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve Süfyan-ı Sevrî (ö. 161/778) gibi âlimler bu görüşteler.¹⁹⁶⁰ Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88) bu şekilde tarif edererek, Allah'ın (c.c.) kinayeli olarak hitap ettiğini söyler. Mücâhid (ö. 324/936) de Allah'ın (c.c.): *وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا* "Boş söz ile karşılaştıklarında vakar ve hoşgörü ile geçerler",¹⁹⁶¹ buyruğunu misal olarak vererek şöyle demiştir: Yani, nikâh, mevzu bahis olduğunda, onun hakkında kinayeli bir şekilde konuşurlar. Ebu

¹⁹⁵³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 364 ve C. 6, 369, 370; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁹⁵⁴ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109.

¹⁹⁵⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

¹⁹⁵⁶ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

¹⁹⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 3, 364 ve C. 6, 369, 370.

¹⁹⁵⁸ A.g.e., C. 3, 364 ve C. 6, 369, 370.

¹⁹⁵⁹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 3, 364 ve C. 6, 369; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*, C. 1, 329; Kurul, *Tefsîrû'l-Muyesser*, 108; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû'l-Kebir*, C. 1, 455; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Veciz*, 109; Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 431.

¹⁹⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

¹⁹⁶¹ Furkan, 72.

Hanife de buradaki mülâmeseden kasıt, cima olduğunu söyler.¹⁹⁶² Yukarıdaki görüşe karşı olanlara göre burada eliyle dokunan kimselerden söz edilmiş değildir. Çünkü bu, ne hades ne de abdesti bozan şeyler arasında değildir. Hatta lezzet almak için bile hanımını öpse, abdesti bozulmaz. Bununla ilgili Dârakutnî'den gelen bir rivâyette: “Rasûlullah (s.a.v.), hanımlarından birisini öptü, sonra da abdest almaksızın namaza çıktı. Urve der ki: Ona (Hz. Aişe'ye): Sözüünü ettiğin bu kadın senden başkası olabilir mi diye sordum. O da güldü”,¹⁹⁶³ şeklindedir.¹⁹⁶⁴

3. Bazı fakihler bu iki görüşün ortasında bir yol benimsemişlerdir. İmam Mâlik (ö. 179/795) gibi bazı âlimler, şayet dokunmakla cinsel haz duyulursa, abdest alınır. Şayet cinsel haz alınmazsa abdest alınmasına gerek kalmaz.¹⁹⁶⁵
4. Taberi, *أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ* “Kadınlara dokunmuşsanız”, buyruğunda şayet yolculuk esnasında kadınlarla cima etmişseniz anlamında olduğunu söylemiştir.¹⁹⁶⁶

4.5.Teyemmüm

Suyun bulunmadığı durumlarda abdest ve gusül yerine teyemmüm ediler.

a) *Teyemmümün Anlamı*

Sözlük anlamı itibariyle teyemmüm, kastetmektir.¹⁹⁶⁷ Örneğin; *تيممت الشيء* “Filan şeye teyemmüm ettim” yani “Onu kastettim”, demektir. *تيممت الصعيد* “Toprağa teyemmüm ettim” cümlesinin manası da “Kasıtlı bir şekilde toprağa yöneldim”, demek.¹⁹⁶⁸

---

¹⁹⁶² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 364 ve C. 6, 369; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 459.

¹⁹⁶³ Darakutni, 1/136; Ahmed, 25766; Ebu Davut, 179; Tirmizî, 86; İbn Mace, 502.

¹⁹⁶⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 371.

¹⁹⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

¹⁹⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41.

¹⁹⁶⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 382; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

¹⁹⁶⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 382.

Şair İmruülkays (ö. 540) da der ki:

تَيَمَّمْتُهَا مِنْ أذْرَعَاتٍ وَأَهْلِهَا

بِئْتَرَبِ أَدْنَى دَارِهَا نَظْرٌ عَالٍ

Ta Ezriat'tan onu kastederek geldim. Ailesi ise, Yesrib'te bulunuyor.

*Evine en yakın olan kişinin (uzaklığı dolayısıyla) oldukça yükseği ve uzağı görmeye ihtiyacı vardır.*¹⁹⁶⁹

Allah'ın (c.c.): “Temiz bir toprağa teyemmüm edin” emrinin manası, temiz bir toprağa kastedilmesidir. Araplar, “Teyemmüm” kelimesini bu anlamda çok kullanmaya başlayınca, lafza yüklenen anlam da ellerin ve yüzün toprağa mesh edilmesi manasını ifade eder oldu. İbnü'l-Enbârî (ö. 328/940), Arapların, “Adam teyemmüm etti”, şeklinde söyledikleri cümle “Ellerini ve yüzünü toprağa mesh etti”, anlamında kullandıklarını söyler. Tıpkı sözlük anlamında olduğu gibi Allah'a (c.c.) yaklaşmak maksadıyla yapılan şer'î teyemmüm de budur. Namaz kılsın diye hastaya teyemmüm yaptırдым. Müyemmem ise, dilediği her şeyi elde eden kişi demektir.¹⁹⁷⁰

Ellerin temiz toprağa sürülerek, bununla yüze ve kollara sürmekle nasıl temizlik olabilir düşüncesiyle teyemmümü kabul etmeyen bazı kimselerin bu duruma psikolojik yönden bakmaları tavsiye edilebilir. Teyemmüm, uzun bir süre su bulamasa da kişide kendisini temizleme ve namazın kutsal olduğu duygusunu canlı tutmaya yarar. Müslüman, İslam hükümleri tarafından belirlenen temizlik ve paklığı her an gündeminde bulundurur ve namaz için temiz ve pak olmayı gerektiğinin idrakı içinde olur.¹⁹⁷¹

Alahu Teâlâ'nın, فَتَيَمَّمُوا “Teyemmüm edin” emrindeki buyruk, bu ümmete has kılınmış ve ümmete kolaylık olsun diye nimetlendirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.):

---

¹⁹⁶⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 382.

¹⁹⁷⁰ A.g.e., C. 6, 382, 383.

¹⁹⁷¹ Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 363.

“Bizler, diğer insanlardan şu üç noktada üstün kılındık: Bütün yeryüzü bize mescid kılındı, yeryüzünün toprağı da bize temizleyici kılındı...”,¹⁹⁷² diye buyurmuştur.¹⁹⁷³

b) Teyemmümü Bozan Hallar

Abdesti bozan ve gusül almayı gerektiren her hal teyemmümü de bozar.¹⁹⁷⁴ Bunlar وَإِنْ كُنْتُمْ مَرَضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا âyette ifade edildiğı gibi kazaî hacetin giderilmesi, kadınlara dokunulması gibi hallerde teyemmüm bozulur. Bu durumlar, abdest ve gusül bölümlerinde detaylı bir şekilde işlenmişti.

4.5.1.Âyetinin Anlaşılmasında لَمْ “Lem” Edatın Yeri

Allah’ın (c.c.), فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Ve bu durumda su da bulamamışsanız” ifadesinde, su ile abdest ve guslün alınması gerektiğı buyurulmuştur. Ancak nasıl bir su ile abdest alınması gerektiğı hususu tebyin edilmemiştir. Bundan dolayı, deniz suyu, kaynar su, musta‘mel su, hurma (meyve) suyu ve kokmuş su gibi sularla abdest ve gusül alınması hakkında ihtilaf edilmiştir. Bu suların “Var”lığı, لَمْ “Lem” edatının şart olarak koştuğı suyun “Ademi/Yok” hükmüne dâhil olup olmaması hakkında farklı görüşler beyan edilmiştir. Şayet لَمْ “Lem” olumsuz (yok) anlamı veren edatın zikri geçmemiş olsaydı teyemmüm de abdest ve gusül gibi suyla alınan bir ibadet olurdu. Ancak لَمْ “Lem” edatının suya müteallik olarak gelmesi, teyemmümü farklı bir durumda abdest ve gusülün yerine alınabilir bir ibadet haline getirmiştir. Aşağıda bu mevzular hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Ve bu durumda su da bulamamışsanız, o zaman tertemiz bir toprak ile teyemmüm edin” ifadesi, genel olarak şu iki ana başlıkta incelenmiştir:¹⁹⁷⁵

- a) Temizleyen su,
- b) Teyemmümün keyfiyeti.

¹⁹⁷² Muslim, 522; Ahmed, 23251.

¹⁹⁷³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 382.

¹⁹⁷⁴ Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 105.

¹⁹⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 172.

a) “Lem” Edatın Su Ve Toprağın Ademi Durumuna Delaleti

Allah’ın (c.c.): فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Su bulamazsanız” ifadesi, su ya da toprak bulamayan ve namaz vaktinin de çıkacağından korkan kimse hakkındadır.¹⁹⁷⁶ Yani abdest ve gusülün alınması için suyun ademi halinde ancak teyemmüm alınabilir.¹⁹⁷⁷

Suyu olmayan bir kişinin hükmü konusunda fukahânın dört muhtelif görüşü vardır.¹⁹⁷⁸ Bunlar;

1. Bu durumda olan (yani su ve toprağı bulamayan) birinin namaz kılması gerekmediğı gibi herhangi bir yükümlülüğü de olmaz. İbn Huveyzimendâd’ın aktardığına göre, İmam Mâlik’in (ö. 179/795) mezhebine göre sahih olan budur.¹⁹⁷⁹ “Temizlenin” buyruğı, su ile yıkanma olduğı emri gereğı, Hz.Ömer (ö. 23/644) ile İbn Mes‘ûd (ö. 32/652-53), cünüp birinin suyu bulacağı vakte kadar hiçbir şekilde teyemmüm ederek namaz kılamayacağı görüşündedirler¹⁹⁸⁰
2. Su ve toprak bulamayan kimse namaz kılar, ancak sonra iade etmesi gerekir. Bu İbnü’l-Kâsım (ö. 191/806), İmam Şafî (ö. 204/820), İmam Yûsuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805), Sevrî (ö. 161/778) ve Taberî (ö. 310/923) bu görüştedir. Hanefî mezhebinde kabul edilen görüş, böyle bir kimsenin niyetsiz ve kırâatsız olarak icmâ ile namaz kılıcağı, su ya da toprak kullanma imkânını bulduğı takdirde de namazını iade edeceği şeklindedir.¹⁹⁸¹
3. Su ve toprak bulamayan kimse, namaz kılar, sonradan da iade etmesine gerek olmaz. Eşheb (ö. 204/820) bu görüştedir. Hz. Aişe’nin (ö. 58/678) gerdanlığını kaybettiğı hadisede, onun gerdanlığını bulmak için giden sahâbelerin yanında suyun olmaması sebebiyle abdestsiz namaz kıldıkları haberi Resulullah’a (s.a.v.) ileildiğı zaman teyemmüm âyeti nazil olur. Ancak Nebi (s.a.v.), onlara

---

¹⁹⁷⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 365.

¹⁹⁷⁷ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 174.

¹⁹⁷⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 365.

¹⁹⁷⁹ A.g.e., C. 3, 363,365;

¹⁹⁸⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 363,365; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 223, 224.

¹⁹⁸¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 363, 466.

namazlarını iade etmeleli hususunda herhangi bir şey dememiştir. Yani teyemmüm âyeti inmeden önce onlar abdestsiz namaz kılmış oldular. Bu görüşe sahip olanlar, bu rivâyetten istidlal edinmişlerdir.¹⁹⁸² Müzenî (ö. 264/878) de; bu durumda olan birinin namazı iade etmesine gerek olmadığını bu rivâyeti delil olarak söyler.¹⁹⁸³

4. Su ve toprak bulamayan kimse, namazını kılmasına gerek kalmadığı gibi kazasını da kılmasına gerek yoktur. Esbağ (ö. ?) ve Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir. Bu görüşte olanlar, hadisin zahirine bakarak bu şekilde görüş beyan etmişlerdir. Ayrıca bu görüş, İmam Mâlik (ö. 179/795) ve İbn Nâfi'nin (ö. 206/822) de görüşüdür. Onlara göre, suyun ve temiz toprağın bulunmadığı bir durumda namaz kılınmaz. Namaz vaktinin çıkması durumunda kazasının da kılınmasına gerek yoktur. Zira namazın kabul şartlarının gerçekleşmesi gerekir ki namaz kılınabilsin. Aksi takdirde mükellefiyet düşer. Dolayısıyla onun zimmetinde herhangi bir yükümlülük söz konusu olmadığı gibi doğal olarak kaza namazı da kılması gerekmez. Zira taharet, namazın vücbiyet şartlarındanıdır.¹⁹⁸⁴

b) “Lem” Edatın Kaynatılmış Suyu Delaleti

Kaynatılmış su ile abdest almanın caizliği hakkında farklı görüşler beyan edilmiştir.

1. Kaynatılmış su ile abdest almak caizdir, mekruh değildir. Fahreddin Râzî (ö. 606/1210) bu görüştedir. Bu hususta delil ise şu iki şeydir:¹⁹⁸⁵ Allah (c.c.), فَاعْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayınız”, diye emretmektedir. Uzuvarın üzerine suyun akıtılması durumunda yıkamanın gerçekleşmesiyle mükellefiyet yapılmış sayılır. İkincisi ise Allah (c.c.), فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Bu durumda su da bulamamışsanız” emri gereğince teyemmüm yapılabilmesi, suyun ademi şartına bağlanmıştır. Dolayısıyla burada su bulunduğuna göre (abdest alınarak) teyemmüm edilmemesi gerekir.

---

¹⁹⁸² Buhârî, Teyemmüm 1, 2; Müslim, Hayz 108-109; Muvatta, Tâhire, 89; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 365, 366.

¹⁹⁸³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 3, 366.

¹⁹⁸⁴ A.g.e., C. 3, 366, 367.

¹⁹⁸⁵ A.g.e., C. 11, 172.

2. Kaynatılmış su ile abdest almak caiz olmakla beraber mekruhtur. Mücâhid (ö. 103/721) bu görüştedir.¹⁹⁸⁶ Şayet abdest alamayacak kadar sıcaksa teyemmüm eder.¹⁹⁸⁷

c) نَمُّ “Lem” Edatın Deniz Suyuna Delaleti

Deniz suyuyla abdest alınması hakkında iki görüş vardır. Bunlar;

1. Deniz suyu ile abdest almak caizdir.¹⁹⁸⁸ Delil olarak: “Allah (c.c.), yıkanmayı emretmiştir. Denizin suyu ile yıkanan da, bunu yapmıştır ve teyemmüm edilebilmesinin şartı, فَلَمَّ تَجِدُوا مَاءً “Lem” edatın delaletiyle suyun bulunamamasıdır. Deniz suyunu bulan da, su bulmuş demektir.¹⁹⁸⁹
2. Deniz suyu ile abdest almak caiz değildir.¹⁹⁹⁰ Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö. 65/684-85), bu görüştedir.¹⁹⁹¹ نَمُّ “Lem” edatın delaleti temiz abdest alınabilir suyadır. Dolayısıyla deniz suyu yok hükmündedir.

d) نَمُّ “Lem” Edatın Meyve Suyuna Delaleti

Meyve suyu ile abdest alınması hakkında farklı görüşler vardır. Bunlar;

1. Yolculukta, hurmanın (meyve) suyuyla abdest almanın caiz olduğu söylenmiştir. Ebû Hanife (ö. 150/767), bu görüştedir.¹⁹⁹² Delili ise şudur: Meyve suyunun bulunması durumunda kişinin teyemmümü terk etmesi caiz, hatta vaciptir.¹⁹⁹³ Ayrıca toprakla teyemmüm etmesine gerek yoktur.¹⁹⁹⁴

---

¹⁹⁸⁶ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 11, 172.

¹⁹⁸⁷ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 99.

¹⁹⁸⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 236.

¹⁹⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173;

¹⁹⁹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 236.

¹⁹⁹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173;

¹⁹⁹² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 79.

¹⁹⁹³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 173.

¹⁹⁹⁴ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 79.

2. Hurma (meyve) suyuyla abdestin alınması caiz değildir.¹⁹⁹⁵ İmam Şafî¹⁹⁹⁶ ve Ebû Yûsuf (ö. 182/798)¹⁹⁹⁷ bu görüştedirler. Delil ise şudur: “Allah (c.c.), فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا “Su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” diye buyurmuş ve haliyle suyun olmadığı zamanda, teyemmüm etmeyi farz kılmıştır.¹⁹⁹⁸
3. Bu ikisi (hurma suyu ve teyemmüm) beraber yapılır. İhtiyaten hem teyemmüm edilir hem de hurma suyu ile abdest alınır. İkisi arasında sıra yoktur. İmam Muhammed (ö. 189/805) bu görüştedir.¹⁹⁹⁹ Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) Kitabu’s-Salat’ta; “Hurma suyu ile abdest alınır. Fakat bununla birlikte, teyemmüm de edilmiş olunursa, bu bana daha sevimli gelir”, şeklinde de bir kavli vardır. Bu görüş daha sahihtir.²⁰⁰⁰

e) *“Lem” Edatın Temiz Hükmünde Olan Her Sıvıya Delaleti*

Temiz olan her türlü sıvı ile abdest alınması veya gusledilmesi hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bu görüşler;

1. Temiz hükmünde olan bütün sıvılarla abdest alınabilir, gusledilebilir. Evzâî (ö. 157/774) ve Esam (ö. 237/851) bu görüştedir. Delilleri ise şudur: فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayın” buyruğu, mutlak anlamda yıkamadır. Uzuvar üzerinde sıvı bir şeyi akıtmak da yıkama sayılır.²⁰⁰¹
2. Temiz olan her türlü sıvı ile ne abdest alınabilir ne de gusledilebilir, caiz değildir. Âlimlerin çoğu bu görüştedir. Delilleri ise, suyun bulunmadığı durumda teyemmümün Allah’ın (c.c.) farz kıldığı bir şey oluşudur.²⁰⁰²

---

¹⁹⁹⁵ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 79; Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 173;

¹⁹⁹⁶ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 173.

¹⁹⁹⁷ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 79.

¹⁹⁹⁸ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 173.

¹⁹⁹⁹ Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 79.

²⁰⁰⁰ A.g.e., C. 1, 79.

²⁰⁰¹ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 173.

²⁰⁰² A.g.e., C. 11, 173.

f) “Lem” Edatın Kokmuş Suyla Abdest Alınmasına Delaleti

Uzun bir süre bekletildiğinden dolayı, hasaislerini kaybeden ve kokan suyun hem temiz hem de temizleyici olduğu söylenmiştir. Allah’ın (c.c.) “فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا” “Su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” ifadesi delildir. Cenâbı Allah, bu buyruğunda teyemmümüm cevazını, suyun yokluğu şartına bağlamıştır. En nihâyet kokuyor olsa da sudur. Bu nedenle suyun mevcudiyetinden dolayı teyemmüm edilmesinin caiz görülmemesi gerekir.²⁰⁰³ Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir. Âyetteki ماء “Su” kelimesi nekrenin (belirtisiz) nefyedilmesi şeklinde olduğunu, bunun kullanımının umum olduğunu söyler. Bu durumda kokmuş olsun veya olmasın bütün sularla abdest alınması caizdir. Her ne kadar nekrenin nefyedilmesi umum ifade ediyor olsa da cinsinde bir umumluk söz konusudur. Ancak cinsi farklı olan bakla ve gül suları bu kapsama girmez.²⁰⁰⁴

g) “Lem” Edatın Kullanılmış (Musta’mel) Suyu Delaleti

Abdest alımında kullanılan (musta’mel) suyun, hem temiz, hem de temizleyici olması noktasında âlimler ihtilaf etmişlerdir.²⁰⁰⁵ Bu görüşleri sıralayacak olursak;

1. Abdest alımında kullanılan (musta’mel) su, hem temiz hem de temizleyicidir.²⁰⁰⁶ İmam Şafiî (ö. 204/820) kavli-kadîmde, İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Dâvûd ez-Zâhirî (ö. 270/884) bu görüştedir. İmâm Mâlik, delil olarak “فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا” “Su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” âyetini verir. Netice itibariyle kullanılmış olsa da mevcut olan bir suyun bulunması, temiz olduğu anlamına gelir.²⁰⁰⁷
2. Abdest alımında kullanılan su, temizdir fakat temizleyici değildir. İmam Şafiî (ö. 204/820) kavli-cedidinde ve İmam Muhammed bu görüştedir.²⁰⁰⁸

²⁰⁰³ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 174.

²⁰⁰⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 380.

²⁰⁰⁵ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 81.

²⁰⁰⁶ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 81.

²⁰⁰⁷ Furkân, 48.

²⁰⁰⁸ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 81.

3. Musta‘mel su, necis (pis) hükmündedir. Ebû Hanife’den (ö. 150/767) gelen rivâyetlerin çoğu böyledir.²⁰⁰⁹ Musta‘mel suyla abdest alınması caiz değildir.²⁰¹⁰

h) *لَمْ “Lem” Edatın Gusül Abdestinde Kullanılan Suyu Tekrar Abdest Alınmasına Delaleti*

Cünüp kimsenin yıkandığı sudan artakalan kısımla, abdest almak caizdir.²⁰¹¹ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve İshâk (ö. 151/768), kadının yıkandığı sudan arta kalanla abdest almanın caiz olmayacağını söylemişlerdir. Bu görüş, Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Saîd b. el-Müseyyeb’in (ö. 94/713) de görüşüdür. Delil olarak; Cenâbı Hakk’ın *فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا* “Su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” şart emir cümlesini gösterirler.²⁰¹²

i) *İçine Pislik Düşen Suyu Abdest Alınmasına لَمْ “Lem” Edatın Delaleti*

İmam Mâlik’in (ö. 179/795) görüşüne göre suyun içine düşen pislğin miktarı ister az olsun ister çok, suyun değişmemesi durumu olduğu müddetçe su hem temiz hem de temizleyicidir. Bu ayrıca Sahabe ve Tâbiînin genel görüşüdür. İmam Mâlik, delil olarak Cenâbı Hakk’ın *فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا* “Su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” şart emir cümlesini söyleyerek teyemmümün alınması, suyun ademine bağlı olduğunu söyler. Neticede suyun olması nedeniyle teyemmümün caiz olmaması gerekir.²⁰¹³

j) *لَمْ “Lem” Edatın Suyun Aranmadan Teyemmüm Alınmasına Delaleti*

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Su da bulamamışsanız” durumundan dolayı susuz bir yerde teyemmüm için suyun aranıp aranmayacağı konusunda âlimler farklı görüşler dile getirmişlerdir.

²⁰⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 174.

²⁰¹⁰ Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 81.

²⁰¹¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 81.

²⁰¹² Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175.

²⁰¹³ A.g.e., C. 11, 174.

1. Yolcu, yakınında su bulamadığı takdirde, sağ ve sol taraflara bakarak suyu aramalıdır. Aksi takdirde aramadan teyemmüm alması caiz değildir.²⁰¹⁴ Şayet bulunduğu yerde vadi varsa, vadi suyu arar; dağ varsa, dağa çıkarak suyu araması gerekir. İmam Şafî (ö. 204/820), böyle demiştir. Şâfiîlerin delili فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا “Su da bulamamışsanız, o zaman teyemmüm edin” buyruğunda teyemmümün yapılabilmesi için, suyun olmayışını şart kılmıştır. Suyun bulunmaması, öncesinde aranmış olmasına bağlıdır. Bundan da anlaşılan o ki, teyemmümden önce, suyun aranmış olması gerekir.²⁰¹⁵
2. Yolcu, suyu bulamayacağına daha çok kanaat etmesi durumunda suyu aramasına gerek kalmaz. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir.²⁰¹⁶

k) *“Lem” Edatın Suyun Satın Alınması Külfeti Halinde Teyemmüme Delaleti*

Kişide su bulunmadığı, başkası tarafından aşırı bir fiyatla satıldığı için alım gücüne de sahip olunmadığı durumunda teyemmüm caiz değildir.²⁰¹⁷ Allah (c.c.): وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ “Dinde üzerinize hiçbir güçlük yüklemeyi”²⁰¹⁸ buyruğu gereği o kimsenin, fahiş fiyatla su satın alma külfeti ortadan kalkar.²⁰¹⁹ Böyle bir durumda da Allah’ın فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Su da bulamamışsanız, o zaman teyemmüm edin” emrinin hükmü altındadır.²⁰²⁰

Aynı şekilde suyun olduğu gibi fiyatında satılmasına rağmen kişinin maddi imkânı yoksa veya zaruri ihtiyacı için harcaması gerekmesi durumunda da kişinin teyemmümü caiz olur. Abdestin farziyeti, mala zarar verme durumunda düşer. Bu durumda kendi canı, maldan evla olduğuna göre susuz kalacağı endişesiyle

²⁰¹⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 177; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 102.

²⁰¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 177.

²⁰¹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 177; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 102.

²⁰¹⁷ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 104; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 11, 171.

²⁰¹⁸ Hacc, 78.

²⁰¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 171; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²⁰²⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 171.

teyemmüm etmesi elbette caiz olur. Ancak zaruri bir ihtiyacın olmadığı durumda suyu satın alarak abdest alması farzdır.²⁰²¹

4.5.2. Âyetin Anlaşılmasında إِذَا “İza” ve لَمْ “Lem” Edatların Yeri

إِذَا “İza” ve لَمْ “Lem” edatların delalet ettikleri konular aşağıda değinilmiştir.

a) إِذَا “İza” Ve لَمْ “Lem” Edatların Teyemmüm Vaktine Delaletleri

Teyemmüm alma vaktinin ne zaman olduğuyula ilgili iki görüş dile getirilmiştir. Bunlar;

1. Namaz vaktinin girmesiyle teyemmüm caiz olur. İmam Şafiî (ö. 204/820) bu görüştedir. Şâfiîler, Allah’ın (c.c.): إِذَا فُتِنْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ... فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا... “Namaza kalkacağınız zaman... su da bulamamışsanız, teyemmüm edin” buyruğunu delil olarak göstermişlerdir.²⁰²² Namazı kılmak için vaktinin girmesi gerekir.²⁰²³ Abdeste bedel olan teyemmüm, her namazda alınması gerekir.²⁰²⁴
2. Teyemmüm, namaz vaktinden önce de caiz olur.²⁰²⁵ Ebû Hanîfe (ö. 150/767) de bu görüştedir.²⁰²⁶

b) إِذَا “İza” Ve لَمْ “Lem” Edatların Teyemmüm İçin Suyun Ne Zaman Aranması Gerektiğine Delaletleri

Teyemmümün alınabilmesi için suyun ne zamandan itibaren aranması gerektiği hakkında âlimler muhtelif görüşler dile getirmişlerdir.²⁰²⁷

1. Namaz vakti girdikten sonra suyun aranması gerekir. Öncesinde su aranmış olsa bile vaktin girişinden sonra tekrar aranmalıdır. Bunda delil ise; إِذَا فُتِنْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkacağınız zaman”, فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا “Su da bulamamışsanız,

²⁰²¹ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 171.

²⁰²² Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237.

²⁰²³ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177.

²⁰²⁴ Ebüssuûd, *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâya'l-Kitâb-il-Kerim*, C. 2, 15

²⁰²⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237.

²⁰²⁶ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177.

²⁰²⁷ A.g.e., C. 11, 177.

o zaman teyemmüm edin”, buyurmuş olmasıdır. إِذَا فُتِنْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Namaza kalkacağınız zaman...” ifadesi, namazın vaktinin girmesi anlamındadır. فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Su da bulamamışsanız” âyetin ifadesi ise namaz vaktinin girmesinden sonra suyun aranmasına rağmen bulunmaması anlamındadır. Namaz vaktinin girmesiyle suyun ademi, vaktin girmesiyle beraber aramanın yapılması birbirine doğrudan bağlıdır. Bundan dolayı suyun aranması ancak namaz vaktinin girmesiyle yapılabileceği anlaşılmaktadır.

2. Namaz vakti girmeden önce su arandığı halde bulunmamış ve o esnada namaz vakti de girmiş ise suyun bulunmayacağına da kanaat edilmişse teyemmüm edebilir.

c) لَمْ “*Lem*” ve إِذَا “*İza*” Edatların Teyemmüm Sonrasında Suyun Bulunması Durumundaki Abdeste Delaletleri

Teyemmümden sonra namaza başlanmadan önce suyun bulunması durumunda abdest geçerli olup olmadığı hususunda iki görüş vardır.²⁰²⁸

1. Teyemmümden sonra namaza başlanmadan önce suyun bulunması durumunda alınan teyemmüm bozular. Delil olarak; يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا فُتِنْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Ey iman edenler! namaza kalkacağınız zaman” فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Su da bulamamışsanız” قَتَيْمَمُوا “Teyemmüm edin” âyetidir.²⁰²⁹ Teyemmümün alınabilmesi için âyette, suyun ademi şart koşulmuştur. Teyemmüm alındıktan sonra namaz kılınmadan suyun bulunması durumunda suyun ademi şartı ortadan kalkar. Dolayısıyla o teyemmüm ile namaza başlanması caiz değildir.²⁰³⁰ Nebi (s.a.v.), Ebu Zerr’e: “Suyu bulduğun takdirde, sen onu tenine dokundur” demiştir. Âlimler bu konuda icmâ etmişlerdir. Yani teyemmüm alındıktan sonra namaza başlamadan önce su bulunması durumunda alınan teyemmüm batıl olur ve suyun kullanılması gerekir.²⁰³¹

²⁰²⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386.

²⁰²⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386.

²⁰³⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178.

²⁰³¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386.

2. Teyemmümden sonra namaza başlanmadan önce suyun bulunması durumunda alınan teyemmüm batıl olmaz.²⁰³² Ebû Mûsâ el-Eş'arî (ö. 42/662-63) ve Şa'bî (ö. 104/722), bu görüştedir.²⁰³³ Bir hades olmadığı müddetçe guslün veya abdestin alınmasına gerek yoktur.²⁰³⁴

d) لَمْ “Lem” ve إِنْ “İza” Edatların Teyemmüm İle Kılınan Namazdan Sonra Suyun Bulunması Durumuna Delaletleri

Teyemmüm ile namaz kılındıktan sonra suyun bulunması durumunda âlimler, ihtilaf etmişlerdir. Bu konuda üç görüş vardır.²⁰³⁵

1. Teyemmüm ile namaz kılındıktan sonra suyun bulunması durumunda namazın tekrar iade edilmesine gerek yoktur.²⁰³⁶ Çünkü âyette يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ “Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman... فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً su da bulamamışsanız... فَتَيَمَّمُوا ...teyemmüm edin”, diye buyurulmuştur. Teyemmümle namazın kılınması, suyun ademi şartına bağlanmıştır. Böyle bir durumda kişinin üzerindeki namaz borcu sakıt olmuş olur. Çünkü emredilen şeyi yerine getirmek karşılığını almak için yeterlidir.²⁰³⁷ Cumhûra göre, bu böyledir. Zira suyu bulmak için her türlü cühdü sergileyen ancak her şeye rağmen su bulamayan birinin teyemmüm ile namazı eda etmesi de Allah'ın (c.c.) emridir. Bu nedenle namazını iade etmez.²⁰³⁸
2. Teyemmüm ile namaz kılındıktan sonra suyun bulunması durumunda namazın tekrar iade edilmesi gerekir.²⁰³⁹ Tâvûs (ö. 106/725),²⁰⁴⁰ Atâ (ö. 103/721),

²⁰³² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 106.

²⁰³³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178.

²⁰³⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386.

²⁰³⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386.

²⁰³⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178; Kurul, *Fetevâyî Hindiyye*, C. 1, 103.

²⁰³⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178.

²⁰³⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 386, 387.

²⁰³⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178.

Kâsım b. Muhammed (ö. 107/725), Mekhûl (ö. 112/730), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Zührî (ö. 124/742) ve Rebîa (ö. 136/753) namazı iade etmenin gerekli olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁴¹

3. Abdest alınıp gusledildiği takdirde daha vakit çıkmamışsa, namazın iade edilmesi müstehabtır. Kimi âlim bu görüştedir.²⁰⁴²

4.5.3. Âyetin Anlaşılmasında ب “Be” ve مِنْ “Min” Edatların Yeri

ب “Be” ve مِنْ “Min” edatların delalet ettikleri konular aşağıda değinilmiştir.

a) ب “Be” ve مِنْ “Min” Edatların Teyemmüm Edilecek Uzuvlara Delaleti

فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ “Su bulamamışsanız, tertemiz toprakla teyemmüm edin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin”, ifadesinde abdest ve gusûlün alınması gerektiği durumlarda suyun olmayışından dolayı temiz toprak ile ellere ve yüzlere teyemmüm edilmesi gerektiği emredilmektedir. Bu durumda teyemmüm yapılacak uzuvlar el ve yüzdür.²⁰⁴³ Teyemmüm, aletin el ile sürülmesi; dokundurulması anlamındadır. Yani elin, mesh edilen şeye sürülmesiyle uzva dokundurulmasıdır.²⁰⁴⁴

Önceki konularda da geçtiği üzere ب “Be” edatın ilsâk mı yoksa teb‘îz mi anlamı verdiği hakkında genişçe bilgi verilmişti.

Yüzün ne kadarının mesh edilmesi gerektiği hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir.²⁰⁴⁵

1. İki uzvu (elleri ve yüzleri) tamamen teyemmüm etmek farzdır.²⁰⁴⁶ Şâfiîler bu görüştedir. Delilleri ise: فَاْمَسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ “Ondan yüzlerinize ve

²⁰⁴⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 178.

²⁰⁴¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 387.

²⁰⁴² A.g.e., C. 6, 386, 387.

²⁰⁴³ Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 394; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 236; Kurul, *Tefsîrü'l-Muyesser*, 108.

²⁰⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 394; Kurul, *Tefsîrü'l-Muyesser*, 108.

²⁰⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 394.

ellerinize sürün...” âyetteki emir, yüz ve elin tamamının mesh edilmesiyle gerçekleşir.²⁰⁴⁷ Mâlikî mezhebinden Muhammed b. Meslene'nin (ö. 43/663) de görüşü budur.²⁰⁴⁸ مِّنْهُ “Ondan”, kelimesinin anlamı teyemmüm edilen topraktan mutlaka teyemmüm edilen yüze sürülmesi gerektiği anlamındadır.²⁰⁴⁹

2. Uzuvarın çoğunluk kısmının teyemmüm edilmesi caizdir.²⁰⁵⁰ Bu görüşü, Hasan İbn Ziyâd,²⁰⁵¹ Ebû Hanîfe'den (ö. 150/767) nakletmiştir.²⁰⁵² Yüzün her tarafının mesh edilmesi kaçınılmazdır ve bu konuda farklı bir görüş de yoktur. İmam Kurtubî (ö. 671/1273), مِّنْهُ “Ondan”, kelimesinin anlamının, teyemmüm edilen uzvun mutlaka toprağa sürülmesi anlamında şart olmadığını söyler. Çünkü gelen bir rivayette Resulullah (s.a.v.), her iki ellerini yere koyar, kaldırdıktan sonra da üflermiş. Buna benzer başka bir hadiste de ellerini silkelediği geçmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki toprağın teyemmüm yapılan yere sürülmesi şart değildir. Şafiilerin başa mesh etme hususunda ne şekilde olursa olsun başın ıslanmasının kaçınılmaz olduğunu söyledikleri gibi teyemmümde de toprağın yüze sürülmesi kaçınılmazdır.²⁰⁵³

Ellerin nereye kadar teyemmüm edilmesi hususunda da âlimler muhtelif görüşler beyan etmişlerdir.²⁰⁵⁴

---

²⁰⁴⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 395; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindiyeye*, C. 1, 91.

²⁰⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 395; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174.

²⁰⁴⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 394.

²⁰⁴⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 394; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174.

²⁰⁵⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 395; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174.

²⁰⁵¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175.

²⁰⁵² Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 174; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175.

²⁰⁵³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 395.

²⁰⁵⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, C. 6, 395.

1. Ellerin, dirseklere kadar teyemmüm edilmesi farzdır.²⁰⁵⁵ İmam Şafî (ö. 204/820), Ebû Hanîfe (ö. 150/767),²⁰⁵⁶ Sevrî (ö. 161/778), İbn Ebî Seleme (ö. 83/702) ve Leys b. Sa'd (ö. 175/791) bu görüştedir.²⁰⁵⁷ Fahreddin Râzî (ö. 606/1210), pazıların bulunduğu kısmın teyemmüm edilmesine gerek olmadığını, abdestten bedel olduğu için teyemmüm ile hükmün hafifletildiğini açıklayarak; مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ “Allah size bir güçlük vermeyi istemez” ifadesiyle de bu mananın kuvvet kazandığını söyler. Binâenaleyh, kollarda pazıların bulunduğu yerlere, abdest alırken itibar edilmediği gibi teyemmümde de itibar edilmemesi daha evlâdır. Velhasıl Allah Teâlâ, teyemmümle ilgili olarak elleri, iki dirsek ile kayıtlamamıştır. Çünkü teyemmüm, abdeste bedeldir.²⁰⁵⁸ İbn Nâfi‘ye (ö. 206/822) göre sadece bileklerine kadar aldığı teyemmüm ile kıldığı namazları iade etmesi gerekir. İmam Mâlik (ö. 179/795) ise henüz namaz vakti çıkmamışsa iade eder görüşündedir. İbn Ömer de bu görüştedir.²⁰⁵⁹
2. Ellerin, bileklere kadar teyemmüm edilmesi gerektiği rivâyet edilmiştir. Hz. Ali (ö. 40/661), İbn Abbas (ö. 68/687-88),²⁰⁶⁰ İmam Mâlik (ö. 179/795), Evzâî (ö. 157/774), Atâ (ö. 103/721), Şa‘bî (ö. 104/722), İmam Şâfi‘nin (ö.

---

²⁰⁵⁵ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 2, 565; Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 396; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 236; Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 92.

²⁰⁵⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 396; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 236.

²⁰⁵⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 396.

²⁰⁵⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175, 176.

²⁰⁵⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 396.

²⁰⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 396, 397; ed-Dîmeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 236.

204/820) eski görüşü, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), İshâk b. Râheveyh (ö. 238/853) ve Dâvûd b. Alî (ö. 297/910) bu görüştedirler.²⁰⁶¹

3. Koltuk altlarına kadar teyemmüm edilmesi gerektiği rivâyet edilmiştir. Zührî (ö. 124/742) bu görüştedir.²⁰⁶² El, koltuk altlarına kadar olan uzvun adıdır. Âyetteki *فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ* “Yüzlerinize ve ellerinize mesh edin” buyruğu gereği ellerin koltuk altlarına kadar mesh edilmeli.²⁰⁶³ Ancak Zührî’nin bu açıklamasından sonra Mekhûl (ö. 112/730), ona “Teyemmümde koltuk altlarına kadar meshin yapılacağını savunuyorsun. Bu hükmü nereden çıkardın?”, diye sorduğunda “Yüzlerinize ve ellerinize sürün”, âyetinden aldığını söylemiş. Bunun üzerine Allah, başka bir âyetinde “Hırsız olan erkek ve kadının ellerini kesiniz” derken kesilmesi gereken yer omuz mu diye sorunca Zührî, bu soruya karşılık verememiş. İbn Şihab ²⁰⁶⁴ (ö. 124/742) da omuzlara kadar ulaştırılması gerektiğini söyler.²⁰⁶⁵

b) Teyemmümde Ellerin Tozlanma Miktarına من “Min” Edatın Delaleti

Teyemmüm yapan kimsenin elini yere koyduktan sonra ellerinin tozlanıp tozlanmamasının yeterli olup olmadığı hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir.²⁰⁶⁶

1. Teyemmüm yapan kimsenin elini yere koyduktan sonra ellerinin tozlanmamış olması kişi için yeterli değildir. İmam Şafî (ö. 204/820) ve Ebû Yûsuf, (ö. 182/798) bu görüştedirler.²⁰⁶⁷
2. Teyemmüm alan kimse elini yere vurduktan sonra elleri tozlanmamış olsa da kişi için yeterlidir. İmam Mâlik (ö. 179/795) bu görüşü savunmuştur. Bunun

²⁰⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 396, 397.

²⁰⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 397; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 236;

²⁰⁶³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 175, 176; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 397.

²⁰⁶⁴ Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)

²⁰⁶⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 396, 397.

²⁰⁶⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176.

²⁰⁶⁷ A.g.e., C. 11, 176.

delili ise Cenâbı Hakk'ın, فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ “Yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin” emridir. Âyette geçen منه “Ondan”, toprağa sürünme manasına delâlet eder. Mesela فلان يمسح من الدهن “Falanca, yağdan sürünmektedir” diyen kimse bu manayı murat etmektedir.²⁰⁶⁸

c) “Min” Edatın Teyemmüm Edilebilecek Maddelere Delaleti

Yüce Allah'ın (c.c.): فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Güzelce, (tertemiz toprakla) teyemmüm edin”,²⁰⁶⁹ ifadesindeki “Sa‘îd” kelimesi hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir.²⁰⁷⁰

Teyemmümde kullanılacak maddeler hakkında farklı görüşler beyan edilmiştir.

1. *Teyemmüm, ancak halis ve katıksız toprak ile caiz olur.*²⁰⁷¹ Bu görüş İmam Şafî (ö. 204/820)²⁰⁷² ve Ebû Yûsuf'un (ö. 182/798) görüşüdür. İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen rivâyete göre, âyette geçen صعيد “Said” kelimesi, “Toprak” anlamına gelir. Zeccâc (ö. 311/923) da: Bunun bu (صَعِيدًا طَيِّبًا “Temiz bir toprak”) anlamında olduğu konusunda nahiv âlimleri arasında farklı görüşte olanı bilmiyorum. Allah (c.c.) da şöyle buyurmaktadır: وَإِنَّا لَجَعَلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرًّا “Bununla beraber biz onun üstünde olan şeyleri elbette kupkuru bir toprak yapanlarız”,²⁰⁷³ diye buyurmuş, üzerinde bitkinin bulunmadığı sert bir araziye çeviririz manasındadır. Başka bir âyette ise; فَتُصْبِحُ صَعِيدًا زَلَقًا “Kupkuru bir toprak haline gelir”.²⁰⁷⁴ Aslında teyemmüm, aklen anlaşılması zor bir

²⁰⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 176.

²⁰⁶⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 367; Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 419;

²⁰⁷⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 367.

²⁰⁷¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 390-392; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 37; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 429; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

²⁰⁷² Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 2, 565; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 390-392; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237.

²⁰⁷³ Kehf, 8.

²⁰⁷⁴ Kehf, 40.

temizliktir. Bu nedenle gelen nassa bakarak, ona göre amel etmek gerekir. Nastan sarıh olan topraktır. Nebi (s.a.v.), “Müslüman, on yıl su bulamasa dahi onun için toprak temizleyicidir” diye buyurmuştur. Başka bir sözünde de: “Yeryüzü bana mescit ve toprağı da temizleyici kılındı”, diye buyurmuştur.²⁰⁷⁵ İşte âyetteki, فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Temiz bir toprak ile teyemmüm edin” emri nedeniyle kirlı toprakla teyemmümün alınması caiz değildir.²⁰⁷⁶ Zira, kirlı bir şeyle, temiz olunmaz.²⁰⁷⁷ Bundan dolayı temiz toprakla teyemmüm edilmesi gerekir. مِنْهُ Harfinden dolayı teyemmüm edilen toprağın âzâlara sürülmesi gerekir.²⁰⁷⁸

2. Yeryüzünde toprak dışında başka şeylerle teyemmüm edilebilir.²⁰⁷⁹ Bunlardan taş,²⁰⁸⁰ ufaltılmış tuğla, kireç, ağaç, duvar, altın, gümüş, yakut, zümrüt veya ekmek, et gibi yiyecekler ile de teyemmümün yapılması caizdir.²⁰⁸¹ Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Sevrî (ö. 161/778), Taberî (ö. 310/923) ve Mâlikî mezhebi bu görüştedir. Şayet sa‘îd, sadece temiz toprak olsaydı, Nebi (s.a.v.), cevaben: “Toprakla teyemmüm etmen senin için kâfidir”, şeklinde söylemezdi. Lâkin Nebi (s.a.v.) “Sa‘îdi tavsiye ederim” diyerek adamı yeryüzünde temiz şeylere yönlendirmiştir.²⁰⁸²

²⁰⁷⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur‘ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 390-392.

²⁰⁷⁶ Yazır, *Hak Dini Kur‘ân Dili*, C. 2, 565; Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 177.; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te‘vili Âyi'l-Kur‘ân*, C. 3, 42; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Veciz*, 109; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur‘ân*, C. 1, 362.

²⁰⁷⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 177.; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237.

²⁰⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te‘vili Âyi'l-Kur‘ân*, C. 3, 42,

²⁰⁷⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur‘ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 391-393; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237; Yazır, *Hak Dini Kur‘ân Dili*, C. 2, 565; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 94; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Veciz*, 109; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur‘ân*, C. 1, 362.

²⁰⁸⁰ Yazır, *Hak Dini Kur‘ân Dili*, C. 2, 565; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 95.

²⁰⁸¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur‘ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 391-393; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 237; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 94.

²⁰⁸² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur‘ân*, C. 3, 367 ve C. 6, 391-393.

4.5.4. Âyetin Anlaşılmasında اِنْ “İn” ve اَوْ “Ev” Edatların Yeri

Abdest ve gusül yerine teyemmüm alınmasına اِنْ “İn” ve اَوْ “Ev” edatların delaletleri:

Teyemmümün, abdeste bedel olması caizdir. Bunda ihtilaf söz konusu değildir.²⁰⁸³ Cumhûrî'l-ulemâ, ister küçük abdest olsun ister büyük abdestte olsun su bulunmadığı takdirde teyemmüm etmenin her iki durum için geçerli olduğunu belirtmişlerdir.²⁰⁸⁴

Cünüp olan birinin gusle bedel olarak teyemmüm etmesinin caizliği konusunda ise iki görüş vardır.²⁰⁸⁵ Bunlar;

1. Cünüp olan birinin gusle bedel olarak teyemmüm etmesi caizdir.²⁰⁸⁶ Hz. Ali (ö. 40/661) ve İbn Abbas'tan (ö. 68/687-88) gelen rivâyete göre caizdir. Çoğu âlim bu görüştedirler.²⁰⁸⁷ Cumhûrî'l-ulemâya göre, buradaki: اِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا “Eğer cünüp iseniz, yıkanıp temizlenin” ibaresi, suyu olan kimse içindir. Oysaki suyu olmayan hakkındaki hükümler ise Allah'ın (c.c.): اَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Ya da kadınlara yaklaşmış da su bulamamışsanız” buyruğundan sonra belirtilmiştir. Âyetteki لمس “Yaklaşmak, dokunmak”, mülânese yani cima manasındadır.²⁰⁸⁸ Bu yalnızca cima nedeniyle olan cünüplüğe hastır ya da genel olarak içinde cimayı da kapsayan bir hükümdür. Şu halde âyetteki اَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا “Yahut da kadınlara dokunmuşsanız ve bu durumda su da bulamamışsanız, o zaman tertemiz bir toprak ile teyemmüm

²⁰⁸³ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177, 178.

²⁰⁸⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

²⁰⁸⁵ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363.

²⁰⁸⁶ *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363.

²⁰⁸⁷ Râzî, *Mefâtihi'l-Ğayb*, C. 11, 177, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363.

²⁰⁸⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 363.

edin” ifadesi gereği teyemmüm, gusle bedeldir (gusül yerine geçer).²⁰⁸⁹ Ancak mukim olan bir kimse teyemmüm edemez. Yolcu olan biri sadece teyemmüm edebilir.²⁰⁹⁰ Hz. Ömer ile İbn Mes‘ûd’un kendi görüşlerinden dönerek genel kabul görmüş olan görüşü benimsedikleri sabit olunmuştur. Buna göre cünüp kimsenin de teyemmüm edebileceğini belirtmişlerdir. İmran b. Husayn’ın rivâyet ettiği hadis bu konuya vâdih bir nasırdır. Rivayete göre “Resulullah (s.a.v.), cemaatle namaz kılmayan birisini kenarda görünce ona: ‘Ey filan, cemaatle birlikte namaz kılmaktan seni alıkoyan nedir?’ diye sorduğunda o: ‘Ya Resulallah! Bana cünüplük isabet etti ve (gusletmek için de) su bulamadım’ deyince, ona: ‘(Bu tür durumda) temiz toprağa yönelebilirsin. Zira o (suyun yerine geçer), sana yeterlidir’,²⁰⁹¹ diye buyurdu”.²⁰⁹²

2. Cünüp olan birinin gusle bedel olarak teyemmüm etmesi caiz değildir.²⁰⁹³

4.5.5.Âyetin Anlaşılmasında إِذَا “İza” Ve اِنْ “İn” Edatların Yeri

اِنْ “İza” ve اِنْ “İn” edatların bir teyemmüm ile birden fazla farzın kılınmasına delaletleri:

Bir teyemmüm ile iki vakit namazın kılınıp kılınmayacağı hakkında görüş ayrılığı vardır.²⁰⁹⁴ Bunlar;

1. Abdestte olduğu gibi teyemmümü bozan herhangi bir fiil yapılmamış olsa bile bir teyemmüm ile farz olan iki vakit namaz kılınmaz. İmam Şafî (ö. 204/820), Kadı Şerîk b. Abdillâh (ö. 177/794), bu görüştedir. İmam Şafî’nin delili, Allah’ın (c.c.), إِذَا فَمُنْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ, “Namaza kalkacağınız zaman... وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ ...eğer cünüp olduysanız, gusledin. فَاطَّهَّرُوا

²⁰⁸⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 177, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 363.

²⁰⁹⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 340.

²⁰⁹¹ Buhârî, *Teyemmüm*, 6, 9, Menâkıb, 25; Müslim, *Mesâcid* 317; Nesâî, *Taharet*, 202.

²⁰⁹² İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 363.

²⁰⁹³ A.g.e., C. 3, 363.

²⁰⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 178; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 388.

4.5.6. Âyetin Anlaşılmasında “Ev” Ve “Alâ” Edatların Yeri

أو “Ev” Ve “Alâ” edatların teyemmüm edilebilir yolculuğa delaletleri:

Yolculuğun durumuna (mesafesi ve süresine) göre teyemmüm edilmesi konusunda farklı görüşler dile getirilmiştir.²⁰⁹⁸ Bu görüşler;

1. Yüce Allah’ın (c.c.): أَوْ عَلَى سَفَرٍ “Veya yolculukta iseniz” ifadesine göre, bir yolculukta suyun bulunmadığı durumda, teyemmüm caizdir,²⁰⁹⁹ ki yolculuk, nasıl bir yolculuk olursa olsun fark etmez.²¹⁰⁰ Teyemmümün yapılabilmesi için, illa namazın kısaltıldığı bir yolculuğun olması şart değildir. İmam Mâlik’in (ö. 179/795) ve cumhûrî’l-ulemânın görüşü budur. İmam Kurtubi (ö. 671/1273), diğer bütün görüşlerin zayıf olduğunu söyler.²¹⁰¹
2. Teyemmüm, namazların kısaltılabildiği bir yolculukta ancak yapılabilir.²¹⁰²
3. Teyemmüm, itaat (Hac v.s.) yolculuğunda yapılabilir.²¹⁰³

Kısa yolculukta teyemmümüm caiz olup olmadığı hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir.²¹⁰⁴ Bu görüşler;

1. Kısa yolculukta teyemmüm caizdir.²¹⁰⁵ Âlimlerimiz, delil olarak Allah’ın (c.c.): أَوْ عَلَى سَفَرٍ “Veya yolculukta iseniz” sözünün mutlak bir ifade olduğu,

²⁰⁹⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362.

²⁰⁹⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü'l-Kebir*, C. 1, 456; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Veciz*, 109.

²¹⁰⁰ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü'l-Kebir*, C. 1, 456.

²¹⁰¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362.

²¹⁰² A.g.e., C. 6, 362.

²¹⁰³ A.g.e., C. 6, 362.

²¹⁰⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170, 171; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹⁰⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170, 171; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 362; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

seferin uzun veya kısa olması gibi bir şeyin belirlenmediğini söylerler.²¹⁰⁶ Başka bir delil ise şudur: “İbn Ömer (ö. 73/692), cemaatinden ayrıldı. Medine’ye yakın bir yere geldi. Bu sırada ikinci vakti girmişti. Bunun üzerine abdest almak için su aradı. Bulamayınca da teyemmüm etmeye başladı. Bunun üzerine kölesi ona: Medine’nin duvarları sana bakıp duruyorken, sen teyemmüm mü ediyorsun?” diye sorunca, İbn Ömer: “Oraya kavuşuncaya kadar yaşayabileceğimi biliyor muyum?” şeklinde cevap verdi. Teyemmüm ederek namazını ikame etti. Medine’ye vardıkları esnada güneş, henüz canlı; bembeyazdı; batmamıştı. Ancak o, namazını tekrar kılmadı.²¹⁰⁷

2. Kısa yolculukta teyemmüm caiz değildir.²¹⁰⁸ Bazı müteahhirûn Şafîî âlimleri bu görüştedir. “Sefer” kelimesi mutlak olduğu için uzun veya kısa denmemiş, keza hastalık lafzı da mutlak manada geçmiş, hafif veya ağır hastalığın da ruhsat sebebi olduğu söylenebilir.²¹⁰⁹ Bunun için caiz değildir.

4.5.7. Âyetin Anlaşılmasında إِنَّ “İn” Edatın Yeri

Hastanın teyemmüm almasına إِنَّ “İn” edatın delaleti:

Hasta bir kimsenin teyemmüm ile abdest alabilmesi hakkında iki görüş vardır.

1. Allah’ın (c.c.): *وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ* “Eğer hastaysanız veya bir yolculuktaysanız...” sözüne binaen hastanın teyemmüm etmesi caizdir.²¹¹⁰ Her ne kadar teyemmümü, suyun ademi mübah kılıyor olsa da hastalık durumunda da suyun ademi şart değildir. Aksi takdirde hastayı da kapsamasının bir manası

²¹⁰⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 170, 171; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 362.

²¹⁰⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 171.

²¹⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 170, 171; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 6, 362; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹⁰⁹ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 171.

²¹¹⁰ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 170; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 235; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 174; Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 100; Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 41; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû’l-Veciz*, 109; Mevdûdî, *Tefhimu’l-Kur’ân*, C. 1, 362.

olmazdı. Zira âyetteki, فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً “Su da bulamamışsanız” ifadesi, sadece yolcu ile ilgilidir (hasta ile ilgili değildir).²¹¹¹ Davûd ez-Zahirî’ye (ö. 884/1480) göre kendisini hasta olarak atfeden her kimse için teyemmüm, caiz olur. Zira Allah (c.c.): مَرَضَى وَإِنْ كُنْتُمْ “Eğer hastaysanız”, diye buyurmuştur. İbn Atiyye (ö. 541/1147), bu görüşün; genel kabul görüşe muhalif olduğunu belirtir. Çünkü ümmetin âlimlerine göre bir hastanın teyemmüm edebilmesi için sudan korkması veya kullanması durumunda kendisine rahatsızlık vermesi yeterli bir gerekçedir.²¹¹²

2. Hasta kimse, abdest alır, teyemmüm yapamaz. Hatta abdest aldığı anda ölecek duruma gelse dahi teyemmüm edemez.²¹¹³

Teyemmüm bakımından hastalık çeşitleri;²¹¹⁴

1. Abdest alması halinde hastanın büyük zarar görmesi veya ölmesinden korkulursa teyemmüm eder.²¹¹⁵ Âlimlerimizin görüşüne göre bu durumda olan bir hasta, teyemmüm edebilir, caizdir.²¹¹⁶ Bu konuda icmâ edilen görüş budur. İmam Şâfiî (ö. 204/820) ve İmam Kurtubî (ö. 671/1273) de bu görüştedir. Hasta olsun olmasın her mukim kişinin su bulamaması ve namaz vaktinin çıkmasından korkulması halinde teyemmüm eder, fakat su bulduğunda namazını iade eder. İmam Şafii (ö. 204/820), Leys b. Sa’d (ö. 175/791) ve Taberî (ö. 310/923) bu şekilde söylemişlerdir.²¹¹⁷

²¹¹¹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹¹² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrü'l-Kebir*, C. 1, 456.

²¹¹³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358.

²¹¹⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358.

²¹¹⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235; Mevdûdî, *Tefhimu'l-Kur'ân*, C. 1, 362.

²¹¹⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹¹⁷ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358, 359,362.

2. Abdestin alınması durumunda hastaya zarar vermesi veya öldürmesi gibi söz konusu olmasa da teyemmüm edebilir.²¹¹⁸ İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Davûd (ö. 884/1480) bu görüştedir. Bu âlimlerin delili, âyetteki *وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ* “Eğer hasta iseniz” ifadesinin, her türlü hastalığı kapsıyor olmasındandır. Ancak Şâfiî’ye (ö. 204/820) göre bu kişinin teyemmüm etmesi caiz değildir.²¹¹⁹
3. (Su kullanıldığı zaman) hastalığın artması veya iyileşmesinin gecikmesinden korkulan durumda, teyemmüm edebilir.²¹²⁰ İmam Şafiî (ö. 204/820) bir görüşünde,²¹²¹ İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir. Delil olarak: *وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ* “Eğer hasta iseniz” âyetteki umûmî ifadedir.²¹²²
4. (Su kullanıldığı zaman) âzâlarında kalıcı bir ize sebep olmasından korkulan hastalıkta teyemmüm edilir.²¹²³
5. *وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ* “Eğer hasta iseniz”, buyruğu, yaralı veya çiçek hastalığına yakalanma durumunda cünüp olunması halinde teyemmüm edilebilir.²¹²⁴ İbn Atiyye (ö. 541/1147) buna ek olarak; kızamık hastalığına yakalanmış kimse için de teyemmüm edebileceğini söylemiştir. Aynı zamanda suyun temasıyla hastalığının artacağından korkulan hastalıklar için de durum böyledir.²¹²⁵

---

²¹¹⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹¹⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170.

²¹²⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 358; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235; Kurul, *Fetevâyî Hindiyîye*, C. 1, 100.

²¹²¹ Onun bu hususta iki görüşünden daha sahih olanı budur.

²¹²² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 170; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 235.

²¹²³ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 361.

²¹²⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 41; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 361.

²¹²⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 6, 361.

4.6.Âyetin Anlaşılmasında ما “Mâ” Edatın Yeri

ما “Mâ” edatın delalet ettiği muhlelif mevzular şunlardır:

a) ما “Mâ” Edatın Sadece İhtiyaç Miktarı Kadar Suyun Olması Durumuna Delaleti

ما “Mâ” edatın sadece ihtiyaç miktarı kadar suyun olması durumunda teyemmümün alınıp alınmayacağına delaleti:

Yanında su olduğu halde susuz kalmaktan endişe eden yolcu, Allah’ın (c.c.) مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ “Allah size bir güçlük vermeyi İstemez” ifadesinden ötürü teyemmüm edebilir, caizdir.²¹²⁶ İmam Mâlik (ö. 179/795) ve arkadaşlarının görüşü böyledir. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ile iki görüşünden biri olan İmam Şâfiî’nin (ö. 204/820) görüşü de böyledir. Çoğu âlim bu görüştedir.²¹²⁷

b) Allah’ın (c.c.) Zorluk Dilememesinde ما “Mâ” Edatın Delaleti

Allah, insanlar için zorluk dilemez.²¹²⁸ Yani Allah’ın (c.c.) farz kıldığı abdest, gusül²¹²⁹ ve teyemmümün alınmasında ruhsat vererek sizin için zorluk istemez.²¹³⁰

²¹²⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 171; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmî’l-Kur’ân*, C. 6, 378; Kurul, *Fetevâyî Hindîyye*, C. 1, 98.

²¹²⁷ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, C. 11, 171.

²¹²⁸ el-Ahfeş el-Evsât, C. 1, 277; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-’Ulûmi’t-Tenzîl*, C. 1, 229; Zeccâc, *Me’âni’l-Kur’ân ve İ’râbüh*, C. 2 152; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû’l-Veciz*, 109; İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû’l-Kur’ân-i’l-Azîz*, C. 2, 12.

²¹²⁹ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 238; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 175; Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 42, 43; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456; Kurul, *Tefsîrû’l-Muyesser*,108.

²¹³⁰ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fî Ulûmi’l-Kitab*, C. 7, 238; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 175; Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, C. 3, 42, 43; Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsîr*, C. 1, 329; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456; Kurul, *Tefsîrû’l-Muyesser*,108; Vahîdî, *el-Vecîz fî Tefsîri’l-Kitâbi’l-Azîz*, C. 1, 310.

Allah (c.c.), teklifinden maksat zorluk değildir. İnsanları arındırmak,²¹³¹ onlar üzerinde nimetini tamamlamaktır.²¹³² Allah'ın (c.c.): مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ “Allah size güçlük çıkarmak istemez”, buyruğundaki anlam, dini hususta bir zorluğu istememesidir.²¹³³ Bunun bir delili de Yüce Allah'ın (c.c.): وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ “Dinde size güçlük vermedi”²¹³⁴ buyruğudur. مِنْ “Min” (-den, -dan), bu âyette, silâdır. Anlamı ise “Size güçlük çıkarmak için (murad etmedi)” demektir. وَلَٰكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ “Ama sizi, iyice temizlemek ister”, yani günahlarınızdan²¹³⁵ necasetlerden, pislik²¹³⁶ ve hatalardan²¹³⁷ temizlemek ister.²¹³⁸ Ebû Hüreyre'nin (ö. 58/678) rivayet

---

²¹³¹ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 370; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 42,

²¹³² Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 370; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 42; Nesefî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, C. 1, 431.

²¹³³ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 370; Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, C. 3, 174; Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, C. 3, 42; Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; İbn Cüzey, *et-Teshîl li-'Ulûmi't-Tenzil*, C. 1, 227; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 303.

²¹³⁴ Hac, 78.

²¹³⁵ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 370; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 298; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Vecîz*, 109; İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrü'l-Kur'ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12.

²¹³⁶ ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 238; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 303.

²¹³⁷ Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, C. 2, 303.

²¹³⁸ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 3, 370; Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, C. 1, 329; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; ed-Dimeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 238.

ettiği hadislerde de zikredildiği gibi,²¹³⁹ buradaki temizleme, hades ve cünüplüktendir.²¹⁴⁰ Müttakilerin bir vasfı olan temizliği hak edilebilmesi manasındadır.²¹⁴¹

Saîd b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), لِيُطَهِّرَكُمْ “Sizi temizlemeyi” şeklinde okumuştur. Zaten anlam itibariyle aynıdır. وَلِيَتِمَّ نِعْمَتُهُ عَلَيْكُمْ “Ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister”. Yani hastalıkta, yolculukta²¹⁴² teyemmüm için ruhsat vermek suretiyle (nimetini) tamamlamak ister.²¹⁴³ Bu nimetin tamamlanması hem şer‘î beyanlar ve hem de günahların bağışlanması şeklinde tecelli ettiği söylenmiştir. “Nimetin tamamlanması, cehennemden kurtularak cennete girmek” olduğu da nakledilmiştir. لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ “Tâ ki, şükredesiniz”, yani verilen nimetlere karşılık, şükrederek Allah’a itaate yönelinmesi anlamındadır.²¹⁴⁴

c) Allah’ın İrade Sıfatı Hakkında Çeşitli Anlayışlar (La “Mâ” Edatın Delaleti)

Âyetin delalet ettiği gibi Allah, irâde sahibidir. Âlimler, bu hususta ittifak etmişlerdir. Ancak Hakk Teâlâ’nın “İrâde sahibi” olduğu konusunda farklı yaklaşımlar olmuştur. Hasan en-Neccâr: Allah, “Mağlup ettirilemez ve bir şeyi yapmaya zorlanılamaz” anlamında O’nun irâde sahibi olduğunu söylemiştir. Yaptığı bu tefsirde, Allah’ın (c.c.) “İrâde sahibi” oluşu, selbî bir sıfattır. Bazı âlimler, “İrâde, Allah’ın (c.c.) subûtî bir sıfatıdır” demişler ve kendi aralarında değişik görüşlerle ihtilaf etmişlerdir. Bunlardan bazıları, “Allah’ın kendi fiillerini irâde etmesi, Allah’ı o fiilleri yapmaya sebep olması manasına; başkalarının fiillerini

²¹³⁹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370.

²¹⁴⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370.

²¹⁴¹ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370.

²¹⁴² Kurul, *Tefsîrû’l-Muyesser*, 108; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456.

²¹⁴³ Kurul, *Tefsîrû’l-Muyesser*, 108; İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîrû’l-Kebir*, C. 1, 456; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsiri’l-Kur’ân-i’l-Mecîd*, C. 2, 159; Nesefî, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t-Te’vil*, C. 1, 431; İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsir*, C. 2, 303.

²¹⁴⁴ İmam Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi’l-Kur’ân*, C. 3, 370.

irâde etmesi ise Allah'ın o fiilleri emretmeye sebep olması manasına gelir” demişlerdir. Bu görüş, Mu'tezile'den Câhiz (ö. 255/869), Ebü'l-Kâsım (ö. 319/931) ve Ebü'l-Hüseyn el-Basrî'nin (ö. 436/1044) görüşüdür. Diğerleri ise, Allah'ın irâde sıfatının, ilim sıfatına zâid bir sıfat olduğunu ifade ederek, buna الداعى “Dâi” (sebeb) diyoruz, demişlerdir. Sonra bunlardan bir kısmı da, Allah'ın, zâtı gereği irâde sahibi olduğunu söylemişlerdir ki bu, Hasan en-Neccâr'dan (ö. 643/1245) rivâyet edilen ikinci görüştür. Diğer bazı âlimler de, Cenâb-ı Hakk'ın bir irâde ile irâde ettiğini söylemişlerdir. Bizim âlimlerimiz, Allah'ın kadîm bir irâde sıfatı ile irâde ettiğini söylemişlerdir. Basralı Mu'tezililer, Cenâb-ı Hakk'ın muhdes (sonradan olan) bir irâde ile irâde ettiğini; Kerrâmiyye ise, zâtı ile kâim (birlikte bulunan), muhdes (sonradan olma) bir irâde ile irâde ettiğini söylemişlerdir.²¹⁴⁵

d) Teklifü Mâ La Yutak Hakkında (ما “Mâ” ve مِنْ “Min” Edatların Delaletleri)

Bu âyet, Allah'ın (c.c.); kulun güç yetiremeyeceği şeylerde kişiyi mükellef tutmayacağına dair delâlet eder. Bu Mu'tezile mezhebin görüşüdür. Çünkü Allah, âyetinde haber vererek: “Allah size, dinde hiçbir güçlük yükledi”²¹⁴⁶ buyurmuştur. *Teklifü mâ la yutâk, güçlüklerin en çetini olduğu malumdur. Âlimlerimiz de şöyle demişlerdir: Güç yetirilmeyen bir şeyin olmayacağı malum olması bizi bağladığı gibi, sizi de bağlar.*²¹⁴⁷

e) Zararın İzale Olunmasına ما “Mâ” Edatın Delaleti

Bu âyet, İslam hukukunda mühim bir asıldır. Ondaki esas olan anlam: “Zararlı şeylerde aslolan, onun meşru (helal) olmamasıdır”. Ayrıca وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ “Allah size, dinde hiçbir güçlük yükledi”,²¹⁴⁸ ile يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمْ الْعُسْرَ “Allah size kolaylık diler, güçlük dilemez”,²¹⁴⁹ âyetleri de delâlet eder. Aynı zamanda bu konu hakkında gelen hadislerin işaret ettiği budur: “İslam'da zarar verme ve zarara zararla karşılık verme yoktur”. Zarar vermekten uzak, akıllarda

²¹⁴⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 180.

²¹⁴⁶ Hacc, 78.

²¹⁴⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 180.

²¹⁴⁸ Hacc, 78.

²¹⁴⁹ Bakara, 185.

iyilik yolunun tutulması için şer'î emir de bu şekilde olmasına delalet etmiştir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.): “Müslümanların güzel ve hoş saydıkları şey, Allah katında da güzel ve hoştur”, diye buyurmuştur.²¹⁵⁰

“Faydalı olan şeylerde, aslolan mübahlıktır”. Bu kaide, şu şekilde izah edilebilir:²¹⁵¹

1. Allah'ın (c.c.): خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا “Allah, yeryüzünde olan her şeyi sizin için yarattı”²¹⁵² buyurmuştur.²¹⁵³
2. أَجَلٌ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ “Bugün size bütün iyi ve temiz nimetler, helâl kılındı”,²¹⁵⁴ âyetinde geçen “Tayyibât” kelimesi, lezîz olan ve kendisinden faydalanılan güzel şeylerdir. Eğer bir şey zararlı ise onun haramlığına “Zararlı şeylerde aslolan haramlıktır” kaidesi doğrultusunda hükmederiz. Şayet bir şey faydalı ise, faydalı şeylerin mubah olduğuna delâlet eden delillerden hareket ederek, onun mubah olduğuna hükmederiz. Hiç kimse, bu iki temel kaideyi kıyâs ile zedeleyemez. Çünkü bu iki temel düstura ters olarak yapılacak kıyâs, aslında nassa karşı yapılmış bir kıyâs olur ki kabul edilemez. Bunun için yapılan kıyâs geçersiz ve batıldır.²¹⁵⁵

4.7.Âyetin Anlaşılmasında ل “Lâm” ve لکن “Lâkin” Edatların Yeri

ل “Lâm” ve لکن “Lâkin” edatların “Temizlenme”ye Delaletleri:

Âyetteki، وَلَٰكِن يُرِيدُ لِيُطَهَّرَكُمْ “Fakat (Allah) sizi iyice temizlemeyi diler” buyruğundaki لِيُطَهَّرَكُمْ kelimesindeki lam harfi irâdenin beyanı içindir. İşte irâde ise Allah'ın (c.c.), kullarını tertemiz kılmasıdır.²¹⁵⁶

²¹⁵⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 180.

²¹⁵¹ A.g.e., C. 11, 180, 181.

²¹⁵² Bakara. 29.

²¹⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 180.

²¹⁵⁴ Mâide, 5.

²¹⁵⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 180, 181.

²¹⁵⁶ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbüh*, C. 2 152.

التطهير “Temizliğin” ne olduğu hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir:²¹⁵⁷

1. *İnsandan, abdesti bozan bir şey çıktığında, uzuvlar hükmî bir necaset ile pislenmiş olur.*²¹⁵⁸ Bunun için her türlü necis şeylerden ve cenabetten temizlenmektir.²¹⁵⁹ İşte âyette bahsedilen التطهير “Temizleme”, bu hükmî necaseti gidermek anlamındadır. Ebu Hanife’nin (ö. 150/767) rey ekolünde olan öğrencilerin çoğu bu görüştedir.²¹⁶⁰

Semerkindî (ö. 373/983) de küçük abdesti bozan ve cenabetten temizlenmek anlamında olduğunu söylemiştir.²¹⁶¹

2. Âyette geçen التطهير “Temizleme”den maksat, kalbin, Allah’a itaat hususunda başkaldırma, diretme ve isyan sıfatından temizlenmesi,²¹⁶² günahlardan arınmasıdır.²¹⁶³ Zira abdest günahların bağışlanmasını sağlar.²¹⁶⁴ Çünkü inkâr ve günahlar, ruhlar (kalpler) için birer pisliktir. Pislğin de izale edilmesi; bertaraf edilmesi istenen bir şey olması nedeniyle “Necaset” diye isimlendirilmiş. İnkâr etme ve günah da birer pisliktir; ruhtaki pisliklerdir. Maddi pislikleri gidermeye nasıl ki التطهير “Taharet” olarak isimlendirilmiş ise aynı zamanda sapkın inanç ve kötü ahlakı (huyları) da gidermeye التطهير “Taharet” olarak ifade edilmiştir. İşte bundan dolayı Allah (c.c.), *إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ*

²¹⁵⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 181.

²¹⁵⁸ A.g.e., C. 11, 181.

²¹⁵⁹ Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

²¹⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 181.

²¹⁶¹ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; ed-Dımeşkî, *el-Lübâb fi Ulûmi'l-Kitab*, C. 7, 238.

²¹⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 181, 182.

²¹⁶³ Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298; Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü'l-Vecîz*, 109; İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrü'l-Kur'ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12.

²¹⁶⁴ Vahîdî, *el-Vecîz fi Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310; Vahîdî, *el-Vasît fi Tefsîri'l-Kur'ân-i'l-Mecîd*, C. 2, 159; İbn Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, C. 2, 298.

نَجَسٌ “Müşrikler ancak birer pisliktir”²¹⁶⁵ âyetin buyruğunda, müşriklerin inançlarının pislik olduğunu saymıştır. Allah, başka bir âyetinde, إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (Ey) Ehli Beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve iyice temizlemek ister”²¹⁶⁶ buyurmuştur. Böylece Ehli Beyt’in günahlardan uzak kalmasını, onlar için bir التطهير “Temizleme” kabul etmiştir. Yine Allah, Hz. İsa (a.s) hakkında. إِيَّيْ مُنَوِّقِيكَ وَرَافِعُكَ إِلَىٰ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا “Şüphesiz ki seni öldüreceğim. Seni nezdime yükseltip, kâfirlerden (kurtarıp) temizleyecek olan benim”²¹⁶⁷ buyurmuş, böylece Hz. İsa’yı, kâfirlerin tenkitlerinden ve tasarruflarından kurtarışını, onun için bir التطهير “temizleme” saymıştır.²¹⁶⁸

İşte bu iyice bilinmelidir ki Allah (c.c.), kullar için belirlemiş uzuvların temiz olmalarına rağmen su ile yıkamalarını emretmiştir. Kula verilen bu teklifin tam olarak faydalarının ne olduğunu akıl ile anlayabileceği bir durum değildir.²¹⁶⁹

4.8.Âyetin Anlaşılmasında ل “Lâm” Edatın Yeri

ل “Lâm” edatın nimetlerin tamamlanmasına delaleti:

Allah (c.c.): وَلِيُنِمِّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ “Ve size nimetini tamamlamayı diler” buyurmuştur. Bunun iki açıklaması vardır:²¹⁷⁰

1. Bu söz, sûrenin başından buraya kadar bahsedilen şeylerin tamamı ile ilgilidir. Zira Allah Teâlâ, sûrenin başında temiz (tayyibât) yiyecek ve kadınları mubah kılarak kullarını nimetlendirdiğini belirttikten sonra da abdestin keyfiyetinden bahsetmiştir. Burada O, sanki şöyle demek istemiştir: “Ben, öncelikle sizin için

²¹⁶⁵ Tevbe, 28.

²¹⁶⁶ Ahzab,33.

²¹⁶⁷ Ali İmrân, 55.

²¹⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, C. 11, 181, 182.

²¹⁶⁹ A.g.e., C. 11, 182.

²¹⁷⁰ A.g.e., C. 11, 182.

dünya nimetlerini zikrederek tamamladım. İkinci olarak da din nimetlerinden bahsederek, nimetlerimi (saymayı) tamamladım.²¹⁷¹

2. وَلِيْتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ “Ve size nimetini tamamlamayı diler”, ifadesindeki murâd, “Yolculuk ve hastalık halinde teyemmüme ve mükellefiyetlerin hafifletilmek suretiyle size olan nimetlerimi tamamladım.²¹⁷² Binâenaleyh sizler bununla, Kıyamet gününde de, günahlarınızın affı, kötülüklerinizin bağışlanması için zor durumunuzu hafifleteceğime istidlal edin” manasıdır.²¹⁷³

Semerkindî (ö. 373/983) de bunun tanımlanan kolaylıklar (ruhsat) ile nimetini tamamlama anlamında olduğunu söyler.²¹⁷⁴

Allah (c.c.): وَلِيْتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ “Ve size nimetini tamamlamayı diler” buyruğunun tahkiki şu dört şey ileler:

1. Günahları bağışlaması,²¹⁷⁵
2. İman ile hidayete erdirmesi; tam dini bütün kılması,²¹⁷⁶
3. Teyemmüme izin vermesi, (bunu Mukâtil b. Süleymân söylemiştir)²¹⁷⁷
4. Şer’î hükümleri beyan etmesi. (Bunu bazı tefsirciler söylemiştir.)²¹⁷⁸

4.9.Âyetin Anlaşılmasında لعل “Lealle” Edatın Yeri

لعل “Lealle” edatın şükretme manasına delaleti:

Burada geçen Allah’ın (c.c.) لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ “Umulur ki şükredersiniz” buyruğu, Allah’ın (c.c.) verdiği kolaylıklar (ruhsatı) için belki teşekkür edersiniz ki O, sizin

²¹⁷¹ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 182.

²¹⁷² Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 182; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, C. 3, 175.

²¹⁷³ Râzî, *Mefâtihi’l-Ğayb*, C. 11, 182.

²¹⁷⁴ Semerkandî, *Bahrü’l-Ulûm*, C. 1, 420.

²¹⁷⁵ İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 304-306.

²¹⁷⁶ A.g.e., C. 2, 304-306.

²¹⁷⁷ A.g.e., C. 2, 304-306.

²¹⁷⁸ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrü’l-Veciz*, 109; İbn Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, C. 2, 304, 305, 306.

için zorlaştırmadı,²¹⁷⁹ manasındadır. Taatte bulunma nimetiyle şükür edilmesidir.²¹⁸⁰
Suyun olmamasından ötürü teyemmüm ruhsatını şükredersiniz diye verdi.²¹⁸¹
Şükredersiniz ki cennete girebilesiniz anlamındadır.²¹⁸²

---

²¹⁷⁹ Semerkandî, *Bahrü'l-Ulûm*, C. 1, 420; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, C. 3, 175.

²¹⁸⁰ Vahîdî, *el-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, C. 1, 310.

²¹⁸¹ Vehbe Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Vecîz*, 109.

²¹⁸² İbn Ebû Zemenin, *Tefsîrû'l-Kur'ân-i'l-Azîz*, C. 2, 12.

SONUÇ

Abdest âyetinde geçen mevzular hakkında İslam tarihinin ilk döneminden başlayıp günümüze kadar devam eden birçok konu konuşulmuş, hatta dönem dönem hararetli tartışmalar yapılmıştır. İhtilaf edilen mevzuların temel nedeni, şüphesiz ki edatlardır. Edatlar için yapılan birçok tanım, dolayısıyla âyetin farklı yorumlanmasına ve ibadetin de muhtelif şekillerde eda edilmesine neden olmuştur.

Abdest âyetinde geçen edatların daha iyi anlaşılması için örnekleriyle beraber ne anlamlara geldiği, Arap Dilinde ne şekilde kullanıldığı, edatlar ile ilgili yazılan ilk kadim eserler ile günümüzde de kaleme alınan kitap, makale gibi yazılardan da istifade edilerek geniş bir şekilde mevzular açıklığa kavuşturulmaya çalışıldı. Buna göre bazı edatların iki, bazılarının üç, bazılarının ise ondan fazla manaya delalet ettikleri görüldü.

Edatlar ile ilgili gerekli tanımların yapılmasından sonra dördüncü bölümde edatların fikhî açıdan değerlendirilmesinde bulunuldu. Bu bölümde de anlaşıldığı gibi tartışmaya bahis olan hemen hemen her konunun temel sebebi, edatların anlamları ve kelam içinde kendisine yüklenen farklı manalar olduğuna dikkat çekildi. Yapılan bu çalışma neticesinde âyette mezkûr mevzulara ve yapılan yorumlara sonuç itibarıyla kısaca değinecek olursak;

Âyette geçtiği gibi abdestin dört farzı vardır. Bunlar; yüzün yıkanması, ellerin dirseklere kadar yıkanması, başın mesh edilmesi ve ayakların yıkanması veya bir görüşe göre ise mesh edilmesidir. Bu dört farz, bütün âlimler tarafından kabul edilmiştir. Herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Ancak bu farzların detayında ve âyetin delalet ettiği başka mevzularda ihtilaf edilmiştir.

Âyetin, “Namaza kalktığınız zaman” ifadesinde geçen اِذَا “İza” (zaman) edatı hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Başta Zahirî Mezhebi olmak üzere bazı âlimler; اِذَا “İza” edatın her vakit namazda abdest alınmasına delalet ettiğini söylerler. Genel âlimlerin görüşüne göre ise اِذَا “İza” edatın tanımı ve sahabenin uygulamasını bildirilen rivayetler ışığında anlaşılan, her vakit için abdest alınmasının farz olmadığıdır. Yani abdesti olan kimsenin tekrar abdest alması farz değildir. Bir abdest ile birçok namaz kılınabilir. Abdestli olan kimsenin tekrar abdest alması ise güzel bir iştir. Gelen rivayetlerde bu açıkça anlaşılmaktadır.

Takibiye “Fâ” ile “Vâv” edatlarının manalarından kaynaklı kişinin muvâlât (Abdest alan kişinin âzâları arasında hiç ara vermeden art arda yıkaması ve abdest dışında başka bir fiilin, yıkanan âzâlar arasına sokuşturulmaması) hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimlere göre âyetin lafzı, abdest âzâları arasında muvâlâtı gerektirdiği, bundan dolayı da abdestin farzları arasında olduğu savunulmuştur. Buna göre kişi unutsun veya unutmasın bu şartı yerine getirmediği müddetçe abdestin kabul olunmayacağı söylenmiştir. İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) bu görüştedir. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve İmam Şafî’ye (ö. 204/820) göre ise âzâların art arda yıkanması farz değildir. Esas olan, âzâların yıkanmasıdır. Buradaki ihtilaf, “Fâ” ile “Vâv” edatlarının farklı yorumlanmasından dolayıdır.

Abdestte âzâların tertipli (sırayla) yıkanması hususundaki ihtilaf aynı şekilde “Fâ” ile “Vâv” edatlarından kaynaklıdır. Âyette geçtiği gibi önce yüzün yıkanması, sonra ellerin dirseklere kadar yıkanması, başın mesh edilmesi ve son olarak ayakların topuklara kadar tertipli bir şekilde yıkanması gerektiği kimi âlime göre farz kabul edilmiştir. Diğer âlimlere göre ise abdestte tertip, farz olarak kabul edilmemiştir. Bu hususta esas olan âzâların tertipli yıkanması değil, âzâların mutlak surette yıkanmasıdır.

فَاعْسِلُوا وُجُوهَكُمْ “Yüzlerinizi yıkayın” ifadesinde, yüzün sınırı hakkında ihtilaf edilmiştir. Zira bir sonraki emir, başın mesh edilmesidir. O halde yüzün tanımı doğru bir şekilde yapılmalı ki yıkanan yer ile mesh edilen yer birbirinden ayrılmalı. Genel olarak yüzün uzunlamasına sınırı alnın üst tarafından başlayıp çenenin sonuna kadar olan, eni ise iki kulak arasında olan kısmın olduğu şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanıma ağız içi ve burun içinin dâhil olup olmaması, sakalın hilallenmesinin gerekli olup olmaması hakkında ihtilaf edilmiştir. Sakal, yüzden bedel olduğu için hilallenmesinin farz olmadığı kabul edilir görüşüdür. Ağız ve burun içi meselesine gelince; Ebû Hanîfe’ye (ö. 150/767) göre abdestte mazmaza ve istinşak farz değildir. Çünkü ağız ve burun içinin beden iç kısmına dâhil olduğunu söyler. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi birçok âlimin görüşüne göre ise ağız ve burun içinin yüzden olduğu için mazmaza ve istinşakın yapılması farz olarak kabul edilmiştir. Ebu Hanife, ağız ve burnu, vücudun iç kısmına dâhil ettiği için bu görüşe karşı çıkmıştır. Abdest ve gusül beraber değerlendirildiğinde Ebu Hanife’nin bu anlamda bir çelişki içinde olduğu görülür. Zira abdestte görünmeyen bir âzânın farz olamayacağını savunmasına rağmen gusülde ise üç farzdan ikisinin mazmaza ve istinşak olduğunu

savunmuştur. Doğrusu yüz, vücudun bir parçasıdır ve görünen bir âzâsıdır. Ağız ve burun içi ise görünmeyen, Ebu Hanife'nin abdestteki tanımına göre vücuttan (yüzden) sayılmayan kısımdır. Bu durumda abdestte olduğu gibi gusulde de emir aynıdır ve bedenin görünen kısımlarının yıkanması gerekir. Yüz sınırının tanımlanmasıyla böylece yıkanacak yer ile mesh edilecek yer belirlenmiştir.

Allah (c.c.), âyette **وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ** “Başlarınızı mesh edin”, emri gereği başların mesh edilmesi farz kılınmış ancak ne kadarın mesh edilmesi gerektiği husunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Kimi âlim âyette geçen ب “Be” edatın ‘bir kısmı’ anlamı verdiğini, bu yüzden başın bir kısmının mesh edilmesinin yeterli olduğunu söylemiştir. Bazı âlimler ise başın tamamının mesh edilmesini gerektiğini savunmuşlardır. Edatların tanımı kısmında, ب “Be” harfinin her iki manaya da geldiği açıklanmıştı. Burada, başın bir kısmının mesh edilmesinin yeterli olacağı görüşü, tercihe şayandır.

Allah'ın (c.c.) âyetteki; **وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ** “Ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın”, buyruğu ile ilgili ellerin dirseklere kadar yıkanmasının vacip olduğuna icmâ edilmiştir. Ancak dirseklerin, yıkanacak yere dâhil olup olmaması hususunda ihtilaf edilmiştir. Aynı şekilde topukların da, yıkanacak yere dâhil olup olmayacağı hakkında da ihtilaf edilmiştir. Bir görüşe göre dirseklerin ve topukların yıkanması gerekir. Zira, إلى “Îlâ” edatın “Beraber, birlikte” manasını da içermesinin nihâî nokta olduğu söylenir. Diğer görüşe göre ise إلى “Îlâ” edatı son yeri belirtir ve belirttiği yer de yıkamanın dışında kalır. Sahih görüş, delil ve açıklamalara bakıldığında dirseklerin ve topukların yıkanması gerektiğidir.

Ayakların yıkanması veya mesh edilmesi hususunda da âlimler ihtilaf etmişlerdir. Kırâat farklılıklarına göre anlam da değişmektedir. Harf-i cerden dolayı kırâatte farklı okuyuşlar olmuştur. Buna göre Şia'nın İmamiyye Mezhebi, ب “Be” edatın **أَرْجُلِكُمْ** “Ayaklar” kelimesini kesreli olarak okuduğu, bu nedenle ayakların mesh edilmesinin farz olduğu görüşündedir. Yukarıda detaylı bir şekilde işlendiği gibi başka birçok delil ile de görüşlerini savunmuşlardır. Ehli Sünnet âlimleri ile Şia'nın Zeydiyye Mezhebi ise ayakların yıkanmasının farz olduğu görüşündedirler. Bu görüşe sahip olan âlimler, **أَرْجُلِكُمْ** kelimesini mensub olarak okumuşlardır. Manasının da mutlak surette “Yıkamaya” delalet ettiğini söylemişlerdir. Ayrıca kırâatlerde sabit olduğu gibi **أَرْجُلِكُمْ** kelimesinin kesreli olması, ayakların illa yıkanacağı anlamına gelmediğini belirtmişlerdir. Zira yıkama, meshe şamildir ancak mesh, yıkamaya

şamil değildir. Ehli Sünnet âlimleri, daha birçok delil ile ayakların yıkanması gerektiğini söylemişlerdir.

Allah'ın (c.c.) âyette; **وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا** “Eğer cünüp olduysanız” buyruğundaki “Cünüplük” halinin hasıl olması durumunda **فَاطَّهَّرُوا** “Temizlenin (gusledin)” emrinin yerine getirilmesi gerektiği söylenmiştir. Yani temizliğin farz olduğu durum, **إِنْ** “In” şart edatı ile gusül abdestinin alınması gerektiği cünüplüğe bağlanmıştır.

Allah'ın (c.c.) **فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً** “Su bulamazsanız” buyruğu; su ya da toprak bulamayan ve namaz vaktinin de çıkacağından korkan abdestsiz kimse hakkındadır. Buradaki **لَمْ** “Lem” cezm edatı, suyun ademi durumunda ancak teyemmüm edileceğine delalet eder. Yani suyun olduğu yerde teyemmüm yapılamayacağı **لَمْ** “Lem” edatın delaletiyle anlaşılmaktadır. Ancak yolculukta suyun çok az bulunması veya buna benzer durumlarda da teyemmüm edilebileceği, **لَمْ** “Lem” edatın delaletiyle yine suyun madum olduğu hükmüne varılır. Dolayısıyla bu tür durumlarda da teyemmüm yapılabileceği söylenmiştir.

Âyette: **فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ** “Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin” diye buyurulmuştur. Buradaki **مِنْ** “Min” edatı, ondan (topraktan) manasını ifade eder. Ancak toprak dışında başka şeylerle teyemmüm edilebilir mi konusunda ihtilaf edilmiştir. Genel görüşe göre başka şeylerle de teyemmüm edilebilir.

İşte bütün bu mevzulara mutaallik fıkıh bölümünde de değindiğimiz gibi daha nice mevzular, edatlar ile doğrudan veya dolaylı olarak bağlantılıdır. Bu nedenle konunun daha iyi açıklanabilmesi için öncelikle edatların tanımına, çeşitlerine ve kullanım yerlerine genişçe yer verdik. Ve ardından fikhî boyutunu işledik.

Deliller çerçevesinde makul görüşleri daha çok benimsemekle beraber farklı görüşleri de eşit mesafede değerlendirerek bütün görüşlerin gerekçelerini objektif bir şekilde ele aldık. Delillere göre kabul edilebilir her farklı görüş, İslam fıkımın esas yaklaşımıdır. Bu çerçevede makul görülen her fikir, kabule şayandır.

KAYNAKÇA

- “Abdest”. <https://www.namazsitesi.com/abdest/abdestin-farzlari.html> [04.05.2019].
- “Abdest”. http://tr.wikishia.net/view/Abdest#cite_note-9 [04.05.2019].
- Abdulhamîd, Muhammed Muhyiddin. *Evdahu'l-Mesâlik ilâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, Beyrut: Menşuratu Mektebetü'l-'Asriyye, ts.
- Acluni. *Keşfu'l-Hafa*, Şam: Mektebetü'l-İlmi'l-Hadis, h.1421/2000.
- Akdağ, Hasan. *Arap Dilinde Edatlar*, Konya: Tekin Kitabevi, ts.
- Aktaş, Sahip. “Kur’ân’da İstifham Uslubu” Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- “Arap Dilinde Harfin Manası”.
http://www.alukah.net/literature_language/0/121579/#_ftnref3 [27.10.2018].
- Arslan, Gıyasettin. “Kur’ân-ı Kerîm’de Eyyu Edatı ve Tercümesi Problemi”. *Bilimname Dergisi*, (2008/2): 70.
- Aşçıoğlu, Osman. “Arap Dilinde Şart Kipi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.4, S. 4, (1992): 191.
- Aşur, M. Tahir. *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus: Daru Sahnûn, 1997.
- “Âtîf Harfleri”. <https://www.edarabia.com/ar/9-%D8%AD%D8%B1%D9%88%D9%81-%D8%B9%D8%B7%D9%81-%D9%88-%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%B1%D9%82-%D8%A8%D9%8A%D9%86%D9%87%D9%85/> [12.05.2019].
- “Azarlama”. <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%AA%D9%88%D8%A8%D9%8A%D8%AE/?c=t%C3%BCm> [03.02.2019].
- Bağdadî, Ebûbekir Ahmet b. Hasan b. Şakir en-Nahavi. “Fâ Harfi”. <http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301>, [13.01.2019].
- Bakırcı, Selami ve Prof. Dr. M. Sadi Çögenli. *Arapça Edatlar Sözlüğü*, 1 bs. Erzurum: Bakanlar Medya, 2000.
- Beğavi, *Meâlimu't-Tenzil*, Beyrut: Daru İbn Hazm, 2002.
- Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Beyrut: Daru'r-Reşit, 2000.

- Çağmar, M. Edip. “Mâ Ef’alehu Taaccüb Kalıbının İ’rabıyla İlgili Farklı Bir Değerlendirme”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 24, (2006): 191.
- Cebel, Muhammed Hasan. *el-Mu‘cemü’l-İştikaki’l-Muassıla li Elfazi’l-Kur’ân-ı’l-Kerim*, Kahire: Mektebetü’l-Âdab, 2010.
- Cürcani, Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerif Huseyni. *Nahu Mir Mebadi Kavâidu’l-Lügati’l-Arabiyye*, Şittagong: Dâru’l-Faysal, 1987.
- Çelen, Mehmet. *Arapçada Edatlar Lügat ve Filolojik İnceleme*, 2 bs. İstanbul: Kalem Yayınları, 2006.
- Çelik, Harun. “Kur’ân-ı Kerîm’de Edatlar” Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Çetiner, Bedreddin. *Esbab-ı Nüzûl*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2010.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbilgisi*, 21 bs. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Dağdeviren, Alican. “Kur’ân-ı Kerîm’de Sorular ve Cevaplar” Basılmış Doktora Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Dekar, Abdulkadir. *Mu‘cemü’l-Kavaidi’l-Arabiyye*, Şam: Dâru’l-Kalem, 1993.
- Demirayak, Kenan ve M. Sadi Çögenli. *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, 3 bs. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi Yayını, 2000.
- Ebi Hafsu Ömer b. Ali İbn Adil ed-Dımeşki. *el-Lubab fi Ulumi’l-Kitap*, Beyrut: Daru’l-İlmiyye, 1998.
- Ebi’l-Kasım Muhammed b. Cüzey el-Kelbi. *et-Teshil li Ulumi’t-Tenzil*, thk. Muhammed Salim Haşim, Beyrut: Daru’l-İlmiyye, 1995.
- Ebû Ali. *et-Ta’lik alâ Kitâbi Sibeveyh*, thk. İvâd b. Hamdulgûzî, Kahire: Matbaatü’l-Emâne, 1990.
- Ebu Suud. *İrşadu Akli’s-Selim ilâ Mezeya’l-Kur’ân-il-Kerim*, thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Riyad: Mektebetu’r-Riyad el-Hadise, ts.
- Emin, Ali el-Carim ve Mustafa. *en-Nahvu’l-Vadıh fi Gavaidi’l-Lügati’l-Araiyyeti*, yy.: Daru’l-Mısriyye’s-Suudiyye, 2010.

- Enbari, Ebu'l-Berakat. *Esraru'l-Arabiyye*, thk. Berakat Yusuf Hebbûd, Beyrut: Daru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkan, 1999.
- Endelüsî, Ebû Hayyân. *İrtişâfü'd-Darab min Lisâni'l-Arab*, thk. Recep Osman Muhammed, Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1998.
- ....., *et-Tezyilu ve't-Tekmilu fi Şerhi Kitabi't-Teshil*, thk. Hasan Hendavi, Şam: Daru'l-Kalem, 1996.
- ....., *Bahru'l-Muhid*, thk. Adil Ahmed ve Ali Murad, Beyrut: Daru'l-İlmiyye, 1993.
- Ensârî, İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*, thk.: Ahmet Faris, Beyrut: Dâru's-Sadır, 1300/1882.
- Ergin, M. Cevat. “*Arap Dilinde İstifham Edatları*” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Eşkâr, Muhammed Süleyman. *Mu'cemü Ulûmi'l-Lügati'l-Arabiyye ani'l-Eimme*, Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1995.
- Fârisî, Hasan Ebû Ali. *et-Ta'liku alâ Kitabi Sibeveyh*, thk. İved b. Hamdulkuzi, yy: 1990.
- ....., *el-İzâhu'l-Adudî*, thk. Dr. Hasan Şazili Farhud, Kahire: ?, 1969.
- “Fiil Tanımı”. <https://www.islamweb.net/ar/fatwa/160063/> [13.05.2019].
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin. *el-Kâmûsü'l-Muhit*, thk. Enes Muhammed Şami, Kahire: Dâru'l-Hadis, 2008.
- “Gecikmek, ihmal etmek, tehir etmek”. <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/%D8%A7%D8%A8%D8%B7%D8%A7%D8%A1/?c=t%C3%BCm> [03.02.2019].
- Ğalâyînî, Mustafa b. Muhammed Selim. *Câmi'u'd-Durusu'l-Arabiyye*, Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 1993.
- Hacıbekiroğlu, Abdullah. “*Arap Dilinde Edatların Metinde Kurduğu Anlamsal İlişkiler*” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Hamad, Rawand Abdalla. “*el-Cumletül İstifhamiyyetu Fi Kur'ân'il Kerim Diraseten Nahviyyeten Dilaliyyeten*” Basılmış Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Hasan, Abbas. *en-Nahvu'l-Vâfi*, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- Hâşimi, Ahmed B. İbrahim b. Mustafa. *el-Kavâidü'l-Esasiyye li'l-Lügati'l-Arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1354/1935.

- Hatipoğlu, İbrahim. "Mu'cem". <https://islamansiklopedisi.org.tr/mucem--tabakat> [10.05.2019].
- Herevî. *Kitabu'l-Ezhiyye fi Ulûmi'l-Hurûf*, thk. Abdulmuîn el-Melûhî, Şam: Mecmeu'l-Lügati'l-Arabiyye, 1993.
- Heyet. *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 2000.
- Heyet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1988.
- Hilâlî, Hâdi Atiyye Mataru. *el-Hurûfu'l-Âmile fi'l-Kur'ân-i'l-Kerim Beyne'n-Nahviyyin ve'l-Belađiyyin*, Beyrut: Mektebetü'n-Nahdiyye'l-Arabiyye, 1986.
- İbn Adil ed-Dimeşki. *el-Babu fi Ulumi'l-Kitap*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-İlmiyye, 1998.
- İbn Arabi, Muhyiddin. *Tefsiru'l-Kebir Te'vilat*, İstanbul: Kitsan Yayınları, ts.
- İbn Atiyye el-Endulusi. *el-Muharriru'l-Veciz fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Aziz*, Şam: Daru'l-Hayr, 2007.
- İbn Ebi Zamaneyn. *Tefsiru'l-Kur'ân-i'l-Aziz*, 1 bs. thk. Hüseyin b. Akkaşe, Kahire: el-Faruku'l-Hadisiyye Yayınevi, 2002.
- İbn Cevzi. *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Mektebetu'l-İslami, 2011.
- İbn Cüzey el-Kelbi. *et-Teshil li Ulumi't-Tenzil*, Beyrut: Daru'l-İlmiyye, 1995.
- İbn Fâris & Ahmed b. Zekeriyya Ebû'l-Huseyn el-Kazvini'r-Râzî. *es-Sâhibey fi Fıkhi'l-Lügati'l-Arabiyyeti ve Mesâiliha ve Süneni'l-Arab fi Kelâmihâ*, nşr. Muhammed Alî Bidûn, 1 bs. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Kesir. *Tefsiru'l-Kur'ân'i'l-Azim*. Kahire: Mektebetu Evladi's-Şeyhi li'l-Turas, 2000.
- ....., *Tefsiru'l-Kur'ân'i'l-Azim*, Kahire: Daru'l-Fecri li't-Turas, 2002.
- İbn Mâlik. *Şerhu't-Teshîl li-İbni Malik*, thk. Abdurrahman es-Seyyid ve Muhammed Bedvi'l-Mahtun, Kahire: Hicr Yayınevi, 1990.
- İmam Kurtubi. *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Dr. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turki, Beyrut, Muessesetu'r-Risale, 2006.
- ....., *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, İstanbul: Buruc Yayınları, 2012
- ....., *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdulhamit Hundavi, Beyrut: Mektebetu'l-Asriyye, 2005.

- İrbili, Şerhu alâ Adudîn b. Ali b. Bedrettin. “Fâ Harfi”.
<http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [16.01.2019].
- “İstiğâse”. <https://islamansiklopedisi.org.tr/istigase> [27.05.2019].
- İyati, Sa’d Muhammed. *Mulahhisu Kavaidu’l-Lügati’l-Arabiyye*, Kahire: Mektebetü’t-Tevfikiyye, ts.
- İzzet Derveze. *Tefsirul Hadis*, Kahire: Daru’l-Ğarbi’l-İslami, 2000.
- ....., *Tefsirul Hadis*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2014.
- “İki Sünnet Yerinin Kavuşması”. <http://www.ilimdunyasi.com/ahkam-hadisleri/iki-sunnet-yerinin-kavusmasindan-dolayi-gusul-gerekir/> [16.04.2019].
- Kaçar, Halil İbrahim. “Arapça’da Me’ânî Semantik Açısından Âtîf Bağlama Edatları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 16, S. 2 (2012): 169-173.
- Kaddüs, Bessam. *Muhtasar fi’n-Nahvi ve’l-İmla’ ve’t-Tergim*, İrbid: Müessesetü Hamade, 2000.
- Kasım Cemaleddin. *Mehasinu’t-Te’vil*, thk. Muhammed Basil Uyunussuud, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, h.1418.
- “Kırâat İmamları”. <https://ihvanlar.net/2011/05/13/kirâat-imamlari/> [05.05.2019].
- Kurul (Başkanı: Mevle’l-Hümmam Şeyh Nizam). *Fetevâyî Hindiyye*, İstanbul: Huzur Yayınevi, 2011.
- Kurul. *Tefsiru’l-Muyesser*, Medine: Mektebetü’l-Melik Fahd el-Vataniyye, 2012.
- Makatil b. Süleyman. *Tefsir Makatil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmud Şemmat, Beyrut: Mevsuatu Tarihi’l-Arabi, 2002.
- Makramî, Abdurrahman b. Ahmed. “*et-Tercihatu’n-Nahviyye li Celalettin Suyutî fi Hem’û’l-Hevam’i Şerhu Cem’i’l-Cevam’i*” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ummu Derman İslam Üniversitesi Arap Dili Fakültesi, Sudan, 2009.
- Mâlikî, Ahmed b. Abdünnûr. *Rasfu’l-Mebânî fi Şerhi Hurûfi’l-Me’ânî*, thk. Prof. Dr. Ahmet Muhammed el-Harrat, 3 bs. Şam: *Dâru’l-Kalem*, 2002.
- “Ma’tûf Sayılar”. <https://fasiharapca.com/arapca-sayilar-arapca-rakamlar-arapca-rakamlarin-yazilisi-ve-okunusu/4045/15> [04.06.2019].
- Maverdi. *en-Nuket ve’l-Uyun*, Beyrut: Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, ts.

- Mevdudi. *Tefhimu'l-Kur'ân*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Mevsili, İbn Ye'îş. *Şerhü'l-Mufasssal li'z-Zemahşerî*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- “Mevsûl İsim”. <http://art.uobabylon.edu.iq/lecture.aspx?fid=8&lcid=59982> [01.01.2019].
- Murâdî, İbn Ümmü Kâsim. *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Maânî*, thk. Fahrettin Kabavah & Muhammed Nedim Fâzıl, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
- Mustafa, İbrahim, Ahmet Ziyat, Hamit Abdukadir ve Muhammed Neccar. *el-Mu'cemü'l-Vasît*. Beyrut: Daru İhyâi't-Turasi'l-Arabi, 2008.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük el-M'ucemi'l-'Arabiyyu'l-Hadis*, İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- “Münâdâ Dil Bilgisi”. <https://fasiharapca.com/munada-arapca-acikogretim-ilahiyat-arapca-dersleri/14849> [26.05.2019].
- “Münâdî”. <https://www.almaany.com/tr/dict/ar-tr/m%C3%BCnadi/> [26.05.2019].
- Müşrî, Muhammed. “*Murâkebü'n-Nidâ fi'l-Kur'âni'l-Kerim Beyne'l-Meâni'n-Nahviyye ve Delâlatü'l-Hitab*” Yayınlanmamış Doktora Tezi. Muntavara Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Cezayir, 2009.
- Nahvi, Ebi Ali. *el-Mesailu'l-Askeriyyat fi'n-Nahvu'l-Arabi*, thk. Prof. Dr. Ali Cabir el-Mansuri, Amman: Daru's-Sekafiyye, 2002.
- Nahvî, İbn Hişâm. *Evdahu'l-Mesalik ile Elfiyeti İbn Mâlik*, thk. Yusuf Şeyh Muhammedu el-Bakaî, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1993.
- ....., *Muğni'l-Lebîb an Kitabi'l-E'ârîb*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamit, Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1991.
- ....., *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, Kahire: Dâru't-Talâî', 1383/1963.
- Nasîf, Hıfni. *ed-Durûsu'n-Nahviyye*, Kuveyt: Dâru İlfâfi'd-Devliyye, 2009.
- Nehhas. *Maani'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, thk. Muhammed Ali Sabuni, Mekke: Mekke Üniversitesi, 1988.
- Nesefî. *Medariku't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, thk. Yusuf Ali Bedivi, Beyrut: Daru'l-Kelimu't-Tayyib, 1998.
- “Nidâ Harfleri”. <http://arabtranslators.org/grammar/article.php?id=103> [18.12.2018].

“Nudbe”. <https://fasiharapca.com/nudbe/302801> [26.05.2019].

Ömer, Ahmet Muhtar. *Mu‘cemü’l-Lügati’l-Arabiyyeti’l-Muasara*, Kahire: Âlemü’l-Kutup, 2008.

“Örnekleriyle Nisbet Dersin Açıklanması”. <https://www.almrsl.com/post/541302> [12.05.2019].

Özdoğan, M. Akif. “Arap Dilinde Münâda Ve İşlevleri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26 (2015): 3.

Râzî, Muhammed b. Ebu Bekir b. Abdulkâdir. *Muhtasarü’s-Sihah*, thk. Yusuf eş-Şeyh Muhammed, Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 1999.

....., *Mefatihü’l-Ğayb*, Beyrut: Daru’l-Fikr, 1981.

....., *Mefatihü’l-Ğayb*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.

Rıza, Ahmet. *Mu‘cemu Metni’l-Lüga*, Beyrut: Daru’l-Mektebetü’l-Hayat, 1957.

Rıza, Muhammed Reşit. *Tefsiru’l-Menar*, Mısır: Daru’l-Menar, h.1367/1947.

Rummânî, Ebü’l-Hasan. *Me‘âni’l-Hurûf*, thk. İrfan b. Selim el-İşâhusûne Dimeşkî, Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, 2004.

Sabuni, Muhammed Ali. *Safvetü’t-Tefasir*, Beyrut: Daru’l-Kur’ân’il-Kerim, 1981.

Sâğânî, Ebü’l-Fazâil Radiyyüddin Radi Hasen b. Muhammed b. Hasen. *et-Tekmile ve ‘z-Zeyl ve ‘s-Sıla li-Kitâbi Tâci’l-Lüga ve Sihâhi’l-Arabiyye li’l-Cevherî*, thk. Muhammed Ebü’l-Fazl İbrahim, Kahire: Matbaatu Dâru’l-Kutup, 1978.

Sa‘lebî. *el-Keşfuve’l-Beyan*, thk. Ebu Muhammed Aşur, Beyrut: İhyau’t-Turasi’l-Arabi, 2002.

....., *Bi’l-Cevahiri’l-Hisan fi Tefsiri’l-Kuran*, Beyrut: Daru İhya, 1997

Semerkandi. *Bahru’l-Ulum*, Beyrut: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1993.

Serrâc, Muhammed Ali. *el-Babu Fi Kavaidi’l-Lügati ve Âlâtu’l-Edebi’n-Nahvi ve ‘s-Sarfî ve ‘l-Belağati ve ‘l-Urud ve ‘l-Lügati ve ‘l-Mesel*, Müracaat eden Hayruddin Şemsi Paşa, Şam: Dâru’l-Fikr 1983.

Seyyid Kutup, *Fi Zilali’l-Kur’ân*, Beyrut: Daru’ş-Şuruk, 2003.

- Sîbeveyhi. *el-Kitâb*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, 3 bs. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1988.
- Suddi'l-Kebir, Muhammed İsmail. *Tefsiru's-Suddi'l-Kebir*, thk. Dr. Muhammed Ata Yusuf, Kahire: Daru'l-Vefa, 1993.
- Süyûtî, Celâlüddin Abdurrahman. *el-İtkânu fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 4 bs. Mısır: Dâru Mustafa Babi'l-Halebi ve Evladuhu, 1978.
- ....., *Şerhü'l-Kevkebi's-Sâti'*, thk. Muhammed İbrahim el-Hafnavî, Kahire: Dâru's-Selam, 2000.
- ....., *Lubabu'n-Nukul fî Esbabî'n-Nuzul*, Beyrut: Muessesetu'l-Kutubi's-Segafiyye, 2002.
- “Şart Edatları”. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=401 [28.05.2019].
- Şed'yak, Şerhu Ahmed bin Faris. “Fâ Harfi”.
<http://www.jamharah.net/showthread.php?p=158301> [13.01.2019].
- Şerif, Muhammed Hasan. *Mu'cemü Hurûfu'l-Maânî fî'l-Kur'ân-i'l-Kerim*, Beyrut: Risale Yayınları, 1996.
- Şevkani. *Fethu'l-Kadiri'-Camii Beyne Fenni'r-Rivâyeti ve'd-Dirâyeti min İlmi't-Tefsir*, Beyrut: Şam, Daru İbn Kesir ve Daru'l-Kelimu't-Tayyib, h.1414.
- Şirin, Mehmet Musa. “Şart Edatlarının Nahivciler ve Fıkıh Usulcüleri Arasındaki Yeri”
Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- Taberi. *Camiu'l-Beyan an Te'vil Âyi'l-Kur'ân*, Beyrut: Muessesetu'r-Risale, 1994.
- “Tam Fiil - Nâkıs Fiil”. http://www.halisiyye.com/kitaplar/izhar_dosyalar/d6.pdf [05.06.2019].
- Tayyib, Mustafa el-Bekri. “Hurûfu'l-Me'ânî ve Eseruha fî İstinbatı'l-Ahkami's-Şer'iyye Tatbiken alâ Vâvi'l-Âtîf”. *Şer'iyyeti ve'l-Kanun Dergisi*. S. 28, (Ağustos 2016): 295
- “Terecci”. “Rica etme, yalvarma, umut etme, umma”. <https://osmanlica.ihya.org/terecci-nedir-ne-demek.html> [06.06.2019].
- Tiyek, Fatih. “Vâv Harfi ve Kur'ân'ı Anlamaya Etkisi”. *Bilimname Dergisi*.(2016/1): 277.
- Uzunolu, M. Vecih. “Arap Dilinde Kâne Fiili ve Kur'ân'da Kullanımı”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41 (2015/1): 110.

- Vahîdî, Ebu Hasan Ali b. Ahmed en-Nisaburi. *el-Vasit fi Tefsiri'l-Kur'ân-i'l-Mecid*, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.
- ....., *el-Veciz fi Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: thk. Safvan Adnan Davudî, Dîmeşk: Daru'l-Kalem, Daru'ş-Şamiyye, h.1415.
- Yakışık, Mehmet. “*Arap Dilinde Nidâ Edatları Ve Münâdâ*” Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Yakûb, İmîl Bedî'. *el-Mu'cemü'l-Mufassal fi'l-Cumu'*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Yazıcı, Hüseyin. *Örnekleriyle Arapça Bağlaçlar ve Yapıları*, İstanbul: Dağarcık, 1998.
- Zeccâc. *Maani'l-Kur'ân ve İ'rabihî*, thk. Dr. Abdulcelil Abduhu Şilbi, Beyrut: Âlemu'l-Kutub, 1988.
- Zeccâcî, *el-İzâh fi 'İleli'n-Nahv*, thk. Mâzin el- Mubarek, 1 bs. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1394/1974.
- Zemahşerî, *el-Mufassalu fi İlmi'l-Arabiyye*, thk. Dr. Fahri Salih Kaddare, Amman: Dâru İmar, 2003.
- ....., *el-Mufassalu fi San'ati'l-İ'râb*, thk. Dr. Ali Bu Mulhim, Beyrut: Dâru'l-Hilal, 1993.
- ....., *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki Ğavamidi't-Tenzili ve Uyuni'l-Ekavili fi Vücuhi't-Te'vil*, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2009.
- Zühaylî, Vehbe. *et-Tefsiru'l-Veciz alâ Haşi'l-Kur'ân-i'l-Azim*, Şam: Daru'l-Fikr, ts.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Erhan TULAY

Doğum Yeri ve Tarihi : 1982 / Van

Yabancı Dili : Arapça - İngilizce

İletişim (Telefon - Web / e-posta) : +90549 795 2565

www.erhantulay.com

e.tulay@hotmail.com

Eğitim Durumu

Lise : Bakırköy İ.H.L. (2000)

Lisans : el-Ezher Üniversitesi (2009) / İstanbul Üniversitesi (2011)

Yüksek Lisans : İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi (2019)

Çalıştığı Kurumlar

2008-2014 İstanbul Libya Başkonsolosluğu (Vize ve Tasdik Bölüm Müdürü)

2014- ..... İ.B.B. Metro İstanbul A.Ş. (İstasyon Amiri)

Yayınları : Yere Düşen Yapraklar (Roman - s. 437)